IM

21-10-1986

చెన్నపట్టణము, మార్చి ౧౯౨౮ 3/1928

సంపుటము | ప్రభవ సంవత్సరము ఫాల్గుణమాసము | సంఖ్య 3

సేవాంజలి

శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వర కవులు

౧

ఈపాట లాంపాటలే పాడితిని గాని నీచేతిమురళిఁ గా నేరనైతి
ఈబాస లాంబాసలే పల్కితిని గాని నీగూటిచిలుకఁ గా నేరనైతి
ఈవాస లాంవాసలే చేరితిని గాని నీయింటిబంటుఁ గా నేరనైతి
ఈజన్మ మీాజన్మమే యెత్తితిని గాని నీయెత్తుబిడ్డఁ గా నేరనైతి
చీఁకటింటిలోన చేబారలను వైచి-నిన్నుఁ జేరఁదగిన తెన్నుఁ గనక
తల్లడిల్లుచుంటి దయచేసి యింకనైన-నాదరింపరాదె యాదిదేవ!

౨

చీఁకటి మసిఁ బూయు చేదొల్పకుండనే వెన్నెల నద్దుకేల్వన్నె నుంచి
అనలకీలల గుప్పు కను మూయకుండనే యమృతంబు గురియించు నక్షిఁ దెఱచి
భువనవృత్తి మెఱుంగుచెవిఁ ద్రిప్పకుండనే విజ్ఞప్తు లాలించు వీనొసంగి
ఖలుల శిక్షించునాజ్ఞల నాఁపకుండనే ఘనుల రక్షించుశాసనముఁ జేసి

5. 3- 3=%

అనునిమేషంబు లోకపాలనము సేయు-ప్రభుఁడ వగునీకు నావిచారముఁ దలంప
నామొఱ నాలింపఁ బాలింప నను గ్రహింపఁ-దెలిపి యెప్పుడు గలదయ్యా దేవదేవ!

౩

లలితంపుఁగళల సొంపులు నింపువెన్నెలఁ జిలికించు నిండుజాబిలినిఁ జూపి
చెలువంపుటలరుల పొలపంపువన్నెలఁ బులకించువలపుతీవలను జూపి
సరసంపుఁ బలుకులఁ బరువంపువిరి దేనె లొలికించు శుకపికంబులనుజూపి
మురిపెంపుమూపుల నెఱి మించుముద్దులఁ దులకించు చిత్రవస్తువులఁ జూపి
పాలకై తన్నుఁ బీడించి ప్రాఁకులాడు-పిల్లకాయను మఱపించు తల్లిలాగు
ప్రేమ నినుఁ గోరు నను మఱపింతు వేల-సచ్చిదానందలీలాప్రసన్నమూర్తి!

౪

మ్రొక్కి వేఁడుకొందు మూతి ద్రిప్పెదు గాని బల్మిఁ గైకొన నష్టపడఁగ లేవు
వెఱచి వీఁగుకొందు విక్రమింతువు గాని తెఱచిచూచిన నిరోధింపలేవు
విన్నవించుకొందు మిన్నకుందువు గాని పట్టుపట్టిన మాట నెట్టలేవు
కొలుచుచున్నకొందు కొండ యెక్కెదు గాని ధాటి సూపిన గీటు దాఁటలేవు
బింక మొకవంక నొకవంక బెరుకుఁదనముఁ-బఱపియుంటు వంటి మాయలు నెఱపకున్న
నాటకళ గట్టదే జగన్నాటకునకు?-సర్వసాధామ! దేవతాసార్వభౌమ!

౫

ఏఱులాగున నిట్టె పాఱిపోయెద వేమి సుదతినైనను వెన్కఁ జూడవేమి
మెఱపులాగున నిట్టె మెఱపిపోయెద వేమి నింగినైనను గాలు నిల్పవేమి
గాలిలాగున నిట్టె కలిసిపోయెద వేమి దవ్వులనైనను రూపుఁ దాల్పవేమి
గానములాగున నిట్టె కదలిపోయెద వేమి కష్టమైనను శాంతిఁ గాంచవేమి
అర్ఘ్యపాత్రఁ బూని యారాత్రికం బెత్తి-ధూపముంచి పండ్లదోసి లొగ్గి
యెవరు పిలిచిరయ్యా, యిచటికేఁ గెదవయ్యా? ప్రణయగుణసనాథ! ప్రాణనాథ!

౬

ఉపవాసమే కాని యెప్పుడైనఁ బుడిసెఁడు జలమైనఁ ద్రాగినజాడ లేదు
ఆయాసమే కాని యేమైనఁ బట్టెఁడోగిరమైనఁ గైకొన్న గుఱుతు లేదు

సంచారమే కాని క్షణమైన రవ్వంత యెవ్వగైన నిలిపిన యచ్చు లేదు
జాగారమే కాని వేగైన గానంత కన్నైన మూసిన చిన్నె లేదు.
పానకంబు చేసి పరమాన్నమును వండి-మోదుగుపీట వెట్టి విస్తరి పరచి
మునుగు సూచుచుంటి నిల్లు చేరఁగదో యి-ప్రణయగుణసనాథ! ప్రాణనాథ!

౭

ఏ చుక్కతళుకులో నీచెల్వ మున్నదో చెంగల్వ నడుగనా చెప్పవేమొ
ఏ పుష్ప దేనెలో నీప్రేమ యున్నదో మొగిఁ దేటి నడుగనా పలుకవేమొ
ఏ పక్షిపలుకులో నీపాట యున్నదో వినువారి నడుగనా విను మనేము
ఏ మింటివిరితెఱఁగులో నీమూర్తి యున్నదో సురనేత నడుగనా చూపు నేమొ
సత్యభ్రమములుగాక వారైన వీరైన-తెలిసినంత పలుకుదురుగ కాని
నీవు వచ్చి యెదుట నిలిచిన ట్లుండునా-ప్రణయగుణసనాథ! ప్రాణనాథ!

౮

అనుగుదమ్ములు మోయు నందువేమోయి! నాకన్నీటివరద లోకమును ముంచె
అంధకారము గ్రమ్ము నందువేమోయి! నావిరహాగ్నికప్పు లాదరిని లేవె
అతనుతాపము గల్గు నందువేమోయి! నావలపు గ్రొంచిన లాకెలన లేవె
అశుభవాసన లంటు నందు వేమోయి! నా నిట్టూర్పుగాడ్పు లాకొట్టు లేవె
హృదయపద్మాసనంబు నీకెదుటఁ బెట్టి-యుల్లము లరంగ సేవించుచుంటి నోయి!
వేగ విచ్చేసి కొల్వు గావింపుమోయి!-సచ్చిదానంద లీలాప్రసన్నమూర్తి!

౯

ఐశ్వర్యమును గోరు ననుకొంటివో యేమొ? ఆస నడఁగింపు మాత్రె చాలు
అర్ధాసనము వేఁడు ననుకొంటివో యేమొ? అడుగులకడ నిల్పు మాత్రె చాలు
అపవర్గ మాసించు ననుకొంటివో యేమొ? అజ్ఞాన మెడలింపు మాత్రె చాలు
అమృతత్వ మర్థించు ననుకొంటివో యేమొ? అభవత్వ మిప్పింపు మాత్రె చాలు
తిరుగులేని దాత దొరకెఁగదా యంచు-దలకు దగని దడుగఁగల నటయ్యా!
ఎదుటఁ బడుము చాలు నీకోరికల కేమి-ప్రణయగుణసనాథ! ప్రాణనాథ!

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు విమర్శన ఖండనము

జయంతి రామయ్యపంతులు గారు

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులోఁ గానన య్యెడు కొన్ని పదములను, వాని యర్థాదులను మచ్చునకై ముద్రింపించి విద్యాధికులకుఁ బంపి వానిపై వారి యభిప్రాయములఁ గోరియున్నాము. ఈమచ్చుమాటల పుస్తకము నంపినవారిలో చిలుకూరి నారాయణరావుగా రొకరు. వీరు తమ యభిప్రాయమును మాకుఁ దెలిపియుండలేదు గాని యించుమించు పదినెలలయిన పిదప సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువను శీర్షికతో నొక విమర్శనము గతించిన యాశ్వయుజమాసమందు వెలువడిన భారతిపత్రికలోఁ బ్రకటించినారు. ఈవిమర్శనము కేవలదోషారోపణమే కాని నిజమయిన గుణదోషవిమర్శనము గాదు. "ఈవిమర్శనమును అందరికీ తెలిసేటట్టు ప్రకటింపడ మెందుకు? పరిషత్తువారికే పంపితే వారు ఉపయోగించుకొంటారు" అని కొందఱు మిత్రు లుపదేశించినను నారాయణరావుగా రాయుపదేశమును నిరాకరించి, "దేశములోని భాషాభిమానులందరూ ఈవిషయమై ఆలోచింపవలసి ఉన్న" దని తలంచి వ్యాసమును పత్రికలోఁ బ్రకటించినారు. వ్యాసములో "చులుకువాలు కొంచెము ఎక్కువగా పడిన" దని యొప్పుకొనుచు, "చులుకన్నంటేనేకాని చులుకు పుట్టదనే ఉద్దేశముతో అట్లు వ్రాసినానుగాని మరిఒకటి కా" దని సమాధానము చెప్పినారు. ఈవ్రాఁతనుబట్టి నారాయణరావుగా రేయుద్దేశముతో నీవిమర్శనము చేసినారో తేటపడఁగలదు. వీరు వ్రాసిన దించుమించుగా నంతయు నసంగతముగాను, పరుషముగాను నున్నను, గ్రాహ్యమయినదానిని గ్రహించుటయుఁ, గానిదానిని విడుచుటయుఁ దగునుగాని విమర్శనమును ఖండించుట యనావశ్యకమని తలఁచితిని. కాని యీనడుమ బళ్లారిలో జరిగిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికసభయం దగ్రాసనాధిపతిగారి సెలవుప్రకార మీవిమర్శనములోని కొన్నివిషయములకు నేను సమాధానము చెప్పవలసివచ్చినది. అది విన్నపండితులు నారాయణరావుగారి విమర్శనములోని దోషారోపణము సరియైనదియేమోయని జనులు భ్రాంతిఁ బొందవచ్చుననియు, నట్టిభ్రాంతి గలుగకుండ విమర్శనమును ఖండించుట కర్తవ్యమనియు నొక్కిచెప్పినందున వారిమాట పాటించి విమర్శనములోని దోషములను స్థాలీపులాకన్యాయముగాఁ జూపఁదలఁచినాను. నారాయణరావుగారి వాక్యములలోఁ గొన్ని సత్యేతరములు, కొన్ని పాండిత్యాభాసజనితములు. వీనిని పండితులు యథాసంసర్గముగా గ్రహింతురుగాక.

నారాయణరావుగారి విమర్శనములోఁ గొంత భాగము "నిఘంటువు బహిరంగాకారమును" గుఱించినదియును, మఱికొంతభాగము "దానిలోపలివిషయమును పరిశీలించు" నదియు నైయున్నది. ఈవిమర్శన మెట్లున్నదో చూతము.

౧. నిఘంటునిర్మాణారంభమునకుఁ బూర్వము నిఘంటునిర్మాణపద్ధతినిగూర్చి నేనొకవ్యాసము ప్రకటించితిననియు, నందు కిట్టెలుగారి కన్నడనిఘంటువును, గండర్టుగారి మళయాళనిఘంటువును ఆదర్శములుగా గ్రహించితిననియు, సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులో మాత్ర మానిఘంటువులఛాయ లేమియు లేవనియు వ్రాసినారు. 1912-వ సంవత్సరములో నే నీవిషయమయి యొకవ్యాసము ప్రకటించినాను. నారాయణరావుగారు స్మరించినవ్యాస మదియేయని తలఁచెదను. ఈవ్యాసములో గండర్టుగారి నిఘంటువును నే నాదర్శముగా గ్రహించినట్లు లేదుసరిగదా, గండర్టుగారి పేరయినను లేదు. ఈవిపరీతజ్ఞానము నారాయణరావుగారి కెక్కడనుండి వచ్చినదో తెలియదు. ఇది చిన్నవిషయమయినను విమర్శన నాటకమునకు నాందిగా గ్రహింపఁదగియున్నది.

నేను పదునైదు సంవత్సరముల క్రిందట రచించిన వ్యాసమును నారాయణరావుగా రుదాహరించిరి గదా! రెండుసంవత్సరముల క్రిందట నేను రచించి చెన్నపురిలో జరిగిన Oriental Conference కుఁ బంపిన Dravidian Lexicography అను వ్యాసమును చదివినచో నారాయణరావుగారు నాయభిప్రాయమును సక్రమముగా గ్రహింపఁగలిగియుందురనియు, విమర్శనములోని యసంగతపు వ్రాఁతలు కొన్నియయిన వ్రాయకుందురనియు నా నమ్మకము.

౨. "ఇచ్చిన సంకేతములు విలక్షణముగా నుండుట" అని ఆక్షేపణము చేయుచు; "పట్టికలో నిచ్చిన అధ్యాత్మరామాయణము, ఘటికాచలమాహాత్మ్యము, నగసభూపాలీయము, రుక్మాంగదచరిత్రము, శశాంకవిజయము, సీతారామాంజనేయసంవాదము, సుమతిశతకము అను గ్రంథములనుంచి ఉదాహరణములు లేవు." అని వ్రాసినారు. ఇది యెంతసత్యమో చూతము. అధ్యాత్మరామాయణప్రయోగము మొదటిసంపుటముల పుస్తకమున 25-వ పుటలో 'అందిక' అను పదముక్రింద నున్నది. నగసభూపాలీయప్రయోగము 52-వ పుటలో 'అను' 2-వ యర్థముక్రింద నున్నది. (ప్రయోగబాహుళ్యము గలచోటను, పద్యోదాహరణము నావశ్యకమని తోఁచిన చోటను గ్రంథనామము, పద్యసంఖ్యయుమాత్రమె యీయఁబడినవని చదువరులు గ్రహింతురుగాక! రుక్మాంగదచరిత్రప్రయోగము 21-వ పుటలో 'అంటు' అనుపదము క్రింద నున్నది. "కొన్ని పదాలకు ప్రయోగాలివ్వకుండా గ్రంథము, ఆశ్వాసము, పద్యసంఖ్యమాత్రమిచ్చి వూరకొన్నారు. చూ:......అంటు-రుక్మాం. ౧-౬" అని నారాయణరావుగారే చూపియున్నారు. శశాంకవిజయప్రయోగము 49-వ పుటలో 'కాసీ' అనుపదము 3-వ యర్థముక్రింద నున్నది. సీతారామాంజనేయసంవాదప్రయోగము 24-వ పుటలో "అందు-అ. క్రి. లభ్యమగు" అను నర్థముక్రింద నున్నది. సుమతిశతకప్రయోగము 30వ పుటలో అగుధాతువు ౧వ యర్థముక్రింద నున్నది. ఘటికాచలమాహాత్మ్యప్రయోగము 'అనిక' యనుపదము 2-వ యర్థము క్రింద నున్నది. ఆయర్థము ప్రకృతిప్రుఫునకు సరిపడకపోవుటచేత ముద్రణసమయమునఁ దీసివేయఁబడినది. అంతకుమునుపే యచ్చుపడిన సంకేతముల పట్టికలో మరలఁ గొట్టివేయుటకు నవకాశము లేకపోవుటచే నదిమాత్రము నిల్చియున్నది. అది నారాయణరావుగారికిఁ గనఁబడకపోవుట సహజమే. కాని మిగిలిన 6 పుస్తకముల యుదాహరణము లేల కనఁబడలేదో?

3. సంస్కృతశబ్దము లతిమాత్రముగా నున్నవని యొక యాక్షేపణ. అన్నిటి యందుఁగాక "క్రైస్తవులు, [illegible] నిఘంటువులో నిత్య[illegible] భాషలలోనికి అన్యముగా చేరిన సంస్కృతపదములనే తీసుకొన్నారు." అని యొకచోట వ్రాసినారు. మరియొక [illegible] నిఘంటువులో [illegible] కన్నడనిఘంటువు విష[illegible] ఆనిఘంటువును [illegible] Monier Williams బృహన్నిఘంటువులో నున్న పదముల నిండు మించునంతగా నున్నవని గ్రహింపవలెను.

మరియొకచోట, "అలాగయితే మనభాషలోనికి ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, పోర్చుగీసు, అరబ్బీ, పారసీ, హిందుస్తానీ, మహారాష్ట్రము మొదలైన భాషలలోని పదాలు వచ్చినవని, ఆభాషలలోని శబ్దాలన్నీ మనకు ఎప్పుడో ఒకప్పుడు పనికి రావచ్చునన్న కారణముచేత ఆయా భాషలనిఘంటువులను తెనుఁగుచేసి, మనబృహన్నిఘంటువులోనికి ఎక్కించుకోవలసినదేనా?" అని వ్రాసినారు. ఆంధ్రభాషాస్వరూపమును, దానికిని సంస్కృతమునకును గల సంబంధమును సక్రమముగా నెఱిఁగియుండవలసిన నారాయణరావుగా రిట్లు వ్రాయుట చిత్రము. ఈవిషయమును Dravidian Lexicography లో నేను చర్చించి యున్నాను. నా. రావుగా రది చూతురుగాక!

౪. "అంకనీయము, అంకితి, అంకితవ్యము, అంక్యము అనేపదములు ఆప్టేనిఘంటువులో నుండా లేవు" అని వ్రాసినారు. ఆప్టేనిఘంటువులో లేనిపదములను జేర్చుట దోషముకాదు. దోషమనుమాట యటుంచి యీ శబ్దము లాప్టేలో లేవనుమాట యెంతసత్యమో చూతము. 'అంక్యము' అనుపదము ఆప్టేనిఘంటువులో 16-వ పుట

లో "అంక్య A (అంక్ + ణ్యత్) Fit to be branded, marked or counted" అని యున్నది. ఇది గ్రహించినప్పుడు దీనికి రూపాంతరములగు 'అంకనీయము, అంకితవ్యము' అనునవియును గ్రాహ్యములే. అవి వలదనుట "పాఠ్యము" అనురూపము గ్రహించి, పఠనీయము, పఠితవ్యము అనురూపములు వలదనుటవంటిది. సంస్కృతనిఘంటువులలో నీరూపములకుఁ బ్రకృతియైన 'అంక్' (అకి) ధాతువు చూపఁబడును గాన దానినుండి సంస్కృతవిద్యార్థులు నీరూపముల నేర్పఱచుకొనఁగలరు. తెలుఁగు నిఘంటువులలోఁ బ్రకృతి చూపఁబడదు. కావున నాంధ్రవిద్యార్థికి రూపము లేర్పఱుచుకొను త్రోవ తెలియదు. కావున నీరూపములు గ్రహించుట యావశ్యకము. మృదంగాదిపర్యాయములగు 'అంక్య' శబ్దమునకు ముందు దానికిఁగల విశేషణార్థము ఆప్టేలో నున్నది. నారాయణరావుగారు వ్రాసినట్లు లేకపోలేదు. ఇంక 'అంకిని' శబ్దమో ఆప్టే నిఘంటువున 16 వ పుటలో 'అంకిన్' అనుశబ్దముక్రింద నున్నది. కనఁబడియో, కనఁబడకయో 'అంక్య, అంకిని' అనుపదములు ఆప్టేలో లేవని వ్రాసినారు.

౫. "'అంగము' రూపము దేశ్యమైనప్పు డుండే అర్థములను వ్రాసినారు కారు. కాని 'అంగు' అనేమాటకు "అంగము, విధము" అని యర్థము వ్రాసినారు" అని నారాయణరావుగారు వ్రాసినారు. మచ్చుపదముల పుస్తకము 11-వ పుటలో "అంగము-వి-(క) అంగ-విధము, రీతి." అని ఉదాహరణసహితముగా నున్నది. నారాయణరావుగారి కగపడలేదు కాఁబోలు.

౬. మఱియు నారాయణరావుగారు భారతి 11-వ పుటలో "అటె (చె-అర్థము) తిట్టుటయందు "అన్" అని ద్రుతసహితముగానుండును" అని వ్రాసినారు. మచ్చుపదముల పుస్తకమున ద్రుతాంతమని వ్రాయనట్టును, తమరు ద్రుతాంతమని తెలుపుచున్నట్టును లోకమునకు వెల్లడి చేయుచున్నారు. కాని మచ్చుపదముల పుస్తకమున "అటె ప్ర. ద్రు. ౧. ఔపవిభక్తికముల...౨. క్రియలపై... ౩. తిట్టునపుడు క్రియలతుదని చేర్పఁబడును." అని యున్నది. ద్రుతాంతమని స్పష్టముగా నుండఁగా మఱి యొకవిధముగా వ్రాయుట యెందులకో? ఇట్టి వింకను నెన్నియో కలవు గాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయక విరమించుట యైనది.

౭. "నిఘంటు నిర్మాతలు ముఖ్యముగా తమ నిఘంటువును కొనుటకు డబ్బెక్కువగా ఉన్నవారి విషయములోనూ, దానిని ఉంచుకొనుటకు ఎక్కువగా స్థలము లేనివారి విషయములోనూ, దానిని మోయుటకు బలము చాలనివారి విషయములోనూ ఆలోచించవలసిన సంగతి తాము చేయబోయేది నిఘంటువు పుటల సంఖ్య అనవసరముగా పెంచుకుంటామని మనవిచేస్తున్నాను." అని వ్రాసి గ్రంథమును సంకుచితముగా చేయుటకుఁ గొన్ని మార్గములు చూపినారు. ఆమార్గములు మేము యోచింపనివికావు. యోచించియే మేము వలంబించిన నిఘంటు నిర్మాణపద్ధతి కనుకూలములయిన రీతుల ననుసరించినాము. నిఘంటువు గ్రంథసంపుటముల గణనను బట్టియను చూచినప్పు డిది విశదమగును. పుస్తకము మోయుటకు దేహబలమును, కొనుటకు ద్రవ్యబలమును, చదివి యుపయోగించుకొనుటకు బుద్ధిబలమును గలవారి నిమిత్తమే యీనిఘంటువు ద్దేశింపఁ బడినది గాని యాబలములు లేనివారికొఱకుఁ గాదని చెప్పవలసి యున్నది

౮. "అంగలార్చు" పదమునకు మేము వ్రాసిన యర్థము సరికాదనియు, "గంతులువేయు" నని యర్థమనియు నారాయణరావుగారు సెలవిచ్చినారు. "దుఃఖించు" అనునర్థము "ఆలంకారిక"మఁట! ఆలంకారికమన నిది తాత్పర్యమేమో? మే మిచ్చిన యుదాహరణము లలో—అనఁగా—"గోంద్రవని యంగలార్చుచున్, వెన్నఁ దిట్టుకొని నేతికి నేతికి నంగలార్పఁగన్, ఆలికి నే నంగలార్చుచు నన్యసతులఁ జూచి గుస్కిళ్ళు మ్రింగుచు......" అను నీస్థలములందు గంతులువేయుట సరిపోవునా?

౯. 'అంగవించు' శబ్దమును గుఱించి వ్రాయుచు, "ఉదాహరణములో 'అంగవించిరేని' అనేదానికి 'కదియు, సమీపించు' అనే అర్థముకంటె 'విజృంభించు'

అనే అర్థము బాగుంటుందేమో?" అని ప్రశ్నించినారు. ఈశబ్దమునకు నిఘంటువులో నాలుగర్థము లియ్యఁబడి నవి. మొదటియర్థము "కదియు, సమీపించు"నని. ఈయర్థమున కిచ్చిన యుదాహరణము చూడుఁడు:

ఆ. మదము గదురఁజేసి మది మోహమెక్కించి
మాపుఁదీఁగెలందుఁ జుట్టుకొల్పి
యొట్టి మునులనైన నట్టనఁ జేసెఁజూడు
రంగవించిరేని యబ్జముఖులు.

ఆ. బుద్ధిమంతులైన పురుషుల కంగనా
జనులఁ జేరియునికి నదుగాన
నీసరోజవదన లిట్లు నన్ గదియక
యుండి నింటికరుగు మొప్పుననుచు.

—పద్మ. 3-౧౭౯.

ఇప్పుడు 'సమ్మోహించు' అని యర్థము చెప్పవలెనా! 'కదియు' అనునర్థము సరిపోదా నారాయణరావు గారికి! ఈరీపద్యముల రంటిని గలిపి సవిమర్శముగాఁ జదివినారా, లేదా యని సందేహము పొడముచున్నది.

౧౦. 'అ' (౨-అర్థము.) వ్యతిరేకార్థకప్రత్యయము పరమగునపుడు ధాతువుల తుదయకారమున కాదేశముగా వచ్చువర్ణము. ఉదా: చేయఁడు, చేయక, చేయమి అని వ్రాసినారు. పైయుదాహరణములలో వ్యతిరేకార్థక ప్రత్యయ మేది? 'అ' అనేదే అని చెప్పవలెనుగదా? కాని పైయర్థములో ఏదో మరియొక ప్రత్యయ మున్నట్లు ధ్వనిస్తున్నది." అని—

నారాయణరావుగారు వ్రాసిన వ్రాఁత సరి కాదు. 'చేయక, చేయమి' ఇత్యాది పదములలో చివరవర్ణము ప్రత్యయము. అదిపరమయినప్పుడు ధాత్వంతోకారమున కకార మాదేశమయినది. అకారమే ప్రత్యయమయినచో కవర్ణక మివర్ణకము లేమగును? ప్రత్యయమునిూఁది ప్రత్యయ ముండునా?

౧౧. 'అ' (౬ అర్థము)నుగురించి వ్రాయుచు, "'విభక్త్యేకవచనము—'ఇచట సంధి ఎట్లు సిద్ధించినదో" అని వ్రాసినారు. ఇచట సంధి యెట్లు సిద్ధించినదో యేవిద్యార్థి నడిగినను చెప్పును. ఈమాత్రమయినను తెలి యనివారు నిఘంటు విమర్శనమున కేల యత్నింపవలెనో!

౧౨. "అ" 4. (౭-అర్థము) 'నిల్వరయేని' అను చోట అకారము ఆలంకారికము కాదు. నిల్వనేనిల్వ రేని అని యర్థము." అని వ్రాసినారు. ఆలంకారికమన వీరి తాత్పర్య మేమో! ఉదాహృతమయినది "అది సభయే ప్రియం బొసఁగ నార్యులు నిల్వరయేని" ఇత్యాది భారతపద్యము. ఇందు అకారము వాక్యాలంకారముగా నుపయోగింపఁబడినదని నేను వ్రాసినాను. వాక్యాలంకారమనఁగా కేవల పాదపూరకమని భావము. నారాయణరావుగా రిచట అవధారణార్థము చెప్పుచున్నారు. అది కుదురదు. పూర్వోదాహృతపద్యపాదమునకు మూలము "న సా సభా యత్ర న సంతి సజ్జనాః" అని యున్నది. ఇం దవధారణార్థకము లేదు. తక్కిన మూఁడుపద్యపాదములలోఁగూడ నవధారణార్థకము లేదు. ఈపద్యమం దవధారణార్థ మసంగతము. ఆర్యులు లేనే లేనిది సభ కాదనుటలో విశేష మేమున్నది? ఆర్యులు లేనిది సభ కాదనిన సరిపోలేదా?

౧౩. "అంచుకయించుక- అవ్య. కొంచెము, ఇంచుక. ఉదా:-ఉ. ఆడవుగాని మాట లొకయించుక యించుక వీనులొగ్గినాం, గూడినమాట లెల్ల వినువర్మి లితో ...పి.శ.౨౦.౧-౧౫౮. ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు." అని మచ్చుపదముల పుస్తకములో నుండఁగా, "అంచుక యించుక:—అనఁగా 'అక్కడకొంచెము, ఇక్కడ కొంచెము' అని అర్థము. కాని, కేవలము 'కొంచెము' అని కాని, 'ఇంచుక' అనికాని యర్థముకాదు." అని నారాయణరావుగారు వ్రాసినారు. ఈపద్యము 'వాచం న మిశ్రయతి యద్యపి మే వచోభిః, కర్ణం దదా త్యభిముఖం మయి భాషమాణే' అను అభిజ్ఞానశాకుంతలము ౧-౨రావ శ్లోకమునకు అనువాదము. తద్వ్యాఖ్యానమున మొదటి పాదమునకు "మయా సహ న వక్తీత్యర్థః" అనియు, రెండవపాదమునకు "మదుక్తం సాదరం శృణోతీత్యర్థః" అనియు నున్నది. 'నాతో కొంచెమైనను మాటలాడదు' అని చెప్పుటయే కవియుద్దేశమును, సందర్భోచితమును. 'అక్కడ కొంచెము:

ఇక్కడ కొంచెము మాటలాడదు' అనుటలో నర్థమేమున్నది?

౧౪. "అ"- ఆప్టేనుండి అన్ని అర్థములు ఎత్తుకొన్నారు. గాని 'అనుత్తమ' మొదలగు వాటిలో 'అ' అర్థభేదమును కలిగించదు అనేముక్కను వదలివేసినారు" అని నారాయణరావుగారు వ్రాసినారు. ఆముక్క వదలివేయదగినది కావున వదలివేయుట యైనది. 'అనుత్తమము' అనఁగా, "దేనికంటె ఉత్తమమైనది లేదో అది." అని సమాహారము. ఇందు "అ"కు "లేదు" అనునర్థమే కదా! "ఈశబ్దములోని "అ" అర్థభేదమును కలిగించదు." అని ఆప్టేగారు స్థూలదృష్టితో వ్రాసిన మాట భాషాసంప్రదాయమునకు విరుద్ధము.

౧౫. భారతి 16-వ పుటలో-iv(అ)లో "ఇతర భాషాపదములు సరిగా వ్రాయకపోయెదము. మా 'అంక సన్నియ' (త-అంగపడి.) అని వ్రాసినారు. తమిళములో 'అంగప్పడి' అనికాని, 'అంగబడి' అనికాని ఉంటుంది. 'అంగపడి' అని ఉండదు." అని నారాయణరావుగారు శాసించినారు.

ఎంత స్పష్టముగా చెప్పినారు! మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రకటించిన తమిళ నిఘంటువు (Tamil Lexicon)న "అంకపడి" అని అరవలిపిలోను, 'Ankapati' అని ఆంగ్లలిపిలోను ఉన్నది. Winslow గారిచేఁ గూర్పఁబడిన ద్రావిడాంగ్ల నిఘంటువున 'అంగపడి, అంగవడి' అని రెండు రూపములు కలవు. కారోనేషను తమిళనిఘంటువు (Coronation Tamil Dictionary) మూఁడవకూర్పు (ఇందు అరవ పదములకు అరవపదములతోనే అర్థము కలదు.) లో 'అంగపడి, అంగవడి' అను రూపములు కలవు. కాని నారాయణరావుగారు చూపిన 'అంగప్పడి' మాత్ర మెక్కడను కనఁబడలేదు. అరవమున 'క, గ' లకు 'ప, బ' లకు వ్రాఁతలో భేదము కనిపట్టుటకు అవకాశము లేదు. ఆంగ్లలిపిలో "ప" అనియే స్పష్టముగా చూపఁబడినది. ద్రావిడ భాషా విషయమున యొకసాహాయ్యము చేసినవారుకూడ 'అంగపడి' అనియే వ్రాసినారు. ద్రావిడభాషా విషయమున ఇన్నినిఘంటువులును అప్రమాణము లనియు, నారాయణరావుగారి వాక్యములు వేదవాక్యము లనియు అనుకొనుట యెట్లు?

౧౬. నారాయణరావుగారు—"అంకము" దీనికి "తొడ" అనే అర్థములో ప్రయోగము లున్నవా?— అని వ్రాసి యున్నారు.

ఈయర్థమందు సంస్కృతవాఙ్మయమునఁ గూడఁ బ్రయోగము లున్నవి. కాని తెలుఁగులోఁ బ్రయోగ మిచ్చిన నారాయణరావుగారికిఁ జాలును. ఇదిగో ఆప్రయోగము:

గీ. చంద్రికతోడ నెక్కు వేడుక దలిలె నేని.

క. నిను నాటిన యాసునది వ
నములు సత్యంబు లగును సర్వేశ ఋష్యం
పినఁగల హరి నరసింహ
గను జనకునియంక మెక్కఁగాఁ దలఁచినన్.

-భాగ. ౪-౨౧, ౨౩౧.

పెంపెలు కప్పులు "ఒడి, తొడ" అను నర్థభేదము పాటింపకయే అంకశబ్దము వాడియున్నారు. ఆభావము మాఫుబకయియే ఒకసంఖ్యక్రిందనే నర్థభేదమును సూచించు గుఱుతు (;) తో నిఘంటువున నర్థము గ్రహింపఁబడినది. ప్రయోగము నిచ్చిన నిచ్చిరనియు, ఈయకున్నచో నీయలేదనియు నా? ఇంకను ఇట్టిప్రశ్న లెన్నియో యున్నవి. వానికి సమాధానము వ్రాయుట కాలహరణమగును. అయిన నొక్క "అంకుర" శబ్దమును గురించి వ్రాసి మానివేసెదము.

౧౭. నారాయణరావుగారు "అంకురము (వి. ముకుళము, మొగ్గ)—ఈయర్థము శబ్దరత్నాకరములో లేదు. ఇందుకు ప్రయోగమిస్తే బాగా ఉండును." అని వ్రాసినారు.

శబ్దరత్నాకరమున లేకపోయిననేమి? శబ్దరత్నాకరముననేకాదు, ఆప్టేలోను లేదు. ఇది వాచస్పత్యమునుండి గ్రహింపఁబడినది. అగ్గిమీఁద గుగ్గిలము వేసినట్లు ఆప్టేనుండి గ్రహించినదానికే "వలదు" అను నారాయణరావుగారికి వాచస్పత్యమునుండి గ్రహించినామని

తెలిసినచో మిగులఁ గోపము వచ్చునేమో! ప్రయోగము లున్నవి. సంస్కృతగ్రంథములలో "ప. తుసుంసిసువిమా దంకురదిణ్ణో కామస్స గహిదధణు అస్స; పహీఅ జఇజ వఇలత్తో పంచబ్భహి ఓసగ్గో మోహి. ఛాయా: ల్వసుసి మ యాం చూతాంకుర ప త్తకామాయ గృహీతధనుషే, ప థిక జనయువతిలక్ష్యః పంచాభ్యధిక శ్శరోభవ" శాకుంతల- ౬-అం. 3- శ్లో. దీని ననుసరించియే ముకుళార్థము వానస్పత్యమున గ్రహింపఁబడి యుండును. ఆంధ్రగ్రంథములలో-

మ. పరితాంభోజహశాంసుశీతసుశిర
　　స్త్రోత్రాంయలుం గోపుతో
ఉత్పలసన్నాపము సభ్రసూత్రగుణముం
　　జూతాంకురాశ్శికసు
ట్కలజాతి ప్రసవాస్త్రపూర్ణ శరధుల్
　　మంత్రించి సత్యాత్మతా
గుల సన్నాహము చేసి మాగుఁడు జగ
　　త్క్షోభంబు సంధిల్లఁగాన్.

కవిరాజశిఖామణి నన్నెచోడకుమారసంభవము ౪-౪౮, 3

౧౮. " 'అంగజాలలు అనేదానికి ఏకవచనప్రయోగము కనఁబడలేదు' అని వ్రాసినారు. అయితే ఇది నిత్యబహువచన మంటారా; 'గ్రామ్యములో అంగజాల వాఁడు= A village drudge' అని వ్రాసి ఉన్నది గదా!" అని నారాయణరావుగారు మఱియొక ప్రశ్న వేసియున్నారు. "అంగజాలవాఁడు" అనినచో వృత్తి యందు విభక్తి లోపించినదని చెప్పవచ్చును. ఏకవచనప్రయోగము దొరకినచో గ్రహింపవచ్చు ననెడి భావము తోనే ఏకవచనమునకుఁ బ్రయోగము లేదని వ్రాసినాము. "బహువచన మంటారా?" అని వేసే ప్రశ్న ఎందులకు?

౧౯. 'అంగపట్టము' క్రింద వ్యుత్పత్తిగా నిచ్చినదానిని అర్థముగా నిచ్చినారని వ్రాసి 'యీయర్థమున ప్రయోగ మున్నదా?' అని వేసిన ప్రశ్న ఎంత గట్టిప్రశ్నయో చదువరు లూహింతురుగాక.

౨౦. భారతి 15-వ పుటలో-"అగుడెంచు=అగు' అని వ్రాసినారు. 'గతించు, కడచు' అని అర్థము వ్రాసినారు. 'ఏనేఁడు'లగుడెంచె, సరోరుహాప్తుఁ డుదయం బగుడెంచెను' అంటే 'ఏనేఁడులు గతించినవి, సరోరుహాప్తుఁ డుదయించెను' అని రేపాటిభాషాజ్ఞానము కలవారూ చెప్పరు. ఏనేఁడులయినవి, ఏనేఁడులు కావచ్చినవి, అనేవి ఏకార్థములు కావు. 'అగుడెంచె' అంటే 'ఇంకా కాలేదు; కాని కొంచెము కాలములో అవుతుందని'అని అర్థము" అని నారాయణరావుగారు వ్రాసి యున్నారు. "అగుడెంచు=అగు" అని వ్రాసి, అనర్థాంతర్గతములలో నే యర్థము ఇచ్చిన యుదాహరణముల సరిపడునో యది మాకుఁ బైని 'కడచు, గతించు' అనువాని "ఏనేఁడు లగుడెంచె..." అను నుదాహరణమును, 'కలదియగు' అనువాని "అంత సరోరుహాప్తుఁ డుదయం బగుడెంచె" నను నుదాహరణమును నిచ్చినాము. రెండవయుదాహరణములో 'ఉదయం బగుడెంచు=ఉదయముకలవాఁడగు' అనఁగా, ఉదయించునని, అయిన, అని తాత్పర్యము. ఆయర్థమును తెలుపుటకే యాయుదాహరణ మీయఁబడినది కాని "గతించు" అనుదానికిఁ గాదు. అందు "అగుడెంచు"నకు "కడచు, గతించు" అనునర్థముతో సంబంధమే లేదు. నారాయణరావుగారి వ్రాఁతలో "అగుడెంచె అంటే ఇంకా కాలేదు కాని కొంచెముకాలములో అవుతుంది" అని యర్థనిర్ణయము చేసినారు. ఈయర్థము పై రెండుస్థలములయందుఁ గూడను కుదురదు. భారతప్రయోగములో పైని సంవత్సరము లయినవనియే చెప్పవలె. లేకున్నచో "అర్జునుఁ డింత కేతెంచున్= ఈపాటికి అర్జునుఁడు వచ్చియుండును." అనునది సంగతముకాదు. అర్జునుఁ డయిదుసంవత్సరములు పూర్తియయినఁగాని వచ్చుట సంభవింపదని ధర్మరాజెఱిఁగి యీ వాక్యములు పలికినట్లు కథాసందర్భమున సంస్కృతాంధ్రభారతములు చూచినఁ దెలియును.

ఇక నిర్వచనోత్తర రామాయణమున ఉ-ఆ. ౧౭-ప.

ఉదాహరణములో వృథగా నుదాహరణము పెద్దది యిచ్చుట యిష్టములేక కొంచెముభాగమే యిచ్చియున్నాము.

ఉ. "అంత సరోరుహాప్తుఁ డుదయంబగుడెంచె... సత్వరుఁడై చనుదెంచె నొక్కొ-నాన్" అనుచోట "ఉద

యము కావచ్చినది" అను నర్థ మెంతమాత్రము పొసఁగదు. ఆపద్యాంతముననున్న "చనుదెంచె" అనుభూతకాలికక్రియచే నైనను ఉదయ మయ్యెననియే గ్రహింపవలయునుగదా !

౨౧. నిఘంటువిమర్శనములోఁ దృప్తిఁ బొందక నారాయణరావుగారు మచ్చుపదముల పుస్తకములోని పీఠికనుగూడ విమర్శింపఁదలంచి, భారతి 17-వ పుటలో నీప్రకారము వ్రాసినారు:

"నియమములు" అని ఇరవై నాలుగు వాక్యములు వ్రాసినారు. (అ) అందులో ఈవాక్యముల పొందికను, అన్వయమును చూపవచ్చును. 'అప్రయత్నము నూని... కుండలాకారచిహ్నము లుంపఁబడినవి.' 'అర్థసంఖ్యను గ్రహించినతరువాతనే ద్రావిడాది పదములు... గ్రహింపఁబడినవి' 'ఆపదములలో ముఖ్యములని తోఁచినవి... చూ అని వ్రాయఁబడినది.' 'పదమును స్వతంత్రపదమునుగానే గ్రహించి...ప్రకృతి యనుకొనిన పద వివ్రాయఁబడినది' పీఠిక నిఘంటువునకంటె భిన్నమైనది గావున నందలి దోషములు నిఘంటువును బాధింపవు. అయినను నారాయణరావుగారి యాక్షేపమునకు సంగ్రహముగాఁ బ్రత్యుత్తర మీయఁదలఁచినాము. ఈయాక్షేపములోని భావము స్పష్టముగా లేదు కాని నారాయణరావుగారి గురువులయిన గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారి యభిప్రాయము కొంతకాలముక్రిందటి కృష్ణాపత్రికలో నిట్లు వ్రాయఁబడినది:

"ఈనిఘంటునియమములు వివరిస్తూ వ్రాసిన పీఠికలో నాలుగైదు వాక్యములకు అన్వయము కుదరదు. కర్తఅసమాపకక్రియకు వేరే దాని సమాపకక్రియకర్మార్థములో వ్రాసినారు. దీనికి ప్రయోగము కనబడదు"

ఇదియే నారాయణరావుగారి యభిప్రాయము కూడనని తలఁచెదము. రామమూర్తి పంతులుగారికిఁ గనఁబడని ప్రయోగము లివిగో-

ఆ. మొదలి పెక్కు జన్మములఁ బుణ్యకర్మముల్
పరఁగఁ జెక్కు-సేసి పడయఁబడిన
యట్టి యెఱుక జనుల కాక్షణమాత్రన
చెఱచు మద్యసేవ సేయ నగునె.
—భార. ఆది. ౩-౧౭౧.

మధ్యాక్కర. తనయ పుట్టిననాఁడె తల్లిచేఁ దండ్రిచే విడువఁబడితి. —భార. ఆది. ౪-౧౦౨.

ఇవి నన్నయభట్టు ప్రయోగములు. ఇఁక తిక్కనసోమయాజిగారి ప్రయోగమును జిత్తగింపుఁడు:

"ఒక్క కారణంబున సుదర్శనులను విరోధులచేతం బతుల సన్నిధిఁ బలవట్టి యాహ్వానంబు తనంబున కరిగె..."
—భార. విరా. ౧-౩౧౩.

ఆ. ధర్మమాచరింపఁదగు మృత్యుచేఁ బల
పట్టె యీడ్వఁబడినవాఁడు వోలె-

పీఠికలోని వాక్యరచనలు రామమూర్తిపంతులుగారికిని, నారాయణరావుగారికిని రుచింపకున్న నుండవచ్చును గాని, రామమూర్తిపంతులుగారివంటి బహుగ్రంథద్రష్టలు ప్రయోగములు లేవనుట వింత.

ప్రాణులలోపల సకలసద్గుణములందును సద్వివృద్ధికిన్
స్త్రీని బురుషుం గను స్వజాతి విభాగ్యలుఁడు భిన్నచిహ్నతన్
మానవజాతియందు నియమంబు సుస్థిరను భార్య భర్త నా,
జ్ఞానము పేరియున్; బలిక జాతి సహాయ గృహాశ్రమంబులన్.

భామిని భర్తమేన సగపాలు తనుంబును గాదు, భర్త నే
మామెశరీరమందు సగమయ్యెడు గాదు; మరిన్ దదర్థమున్
వారు మిత్రుంగాని కుతంత్రగిరు గా; నిరీగాగఁ జూడఁగాఁ
గాసునితో వివన్యనిక గాక, సమానముగాగ భర్తకున్.

తను వొక్క-టైనఁ, దనము స్వ-జన స్వాతంత్ర్యమును సలిపె జంతువుల జగ
జ్జనకుఁ డీవిమహాస్త్రంబుగా మని యొక్కట మొంగెటకును మనుగడయందున్.

కవిములుఁ గాన్లఁ గన్లమునఁ గన్నలు ప్రేమంపుపుట్టంబులు బర
స్పర మిరుపార సఖ్యమున సాయమ్మునై మనున్నట్టి లుండునో
పురుషుఁడుఁ బుల్వెఁబోఁడి యావత్ర్య విడఁగాఁ గనఁబడ్డ; నట్లె సం
సరణమునన్ బ్రవర్తిలను స్త్రీష్ట స్వశించు విచిత్రచాతురిన్.

కన్నియ దాన మిచ్చెదని కాంతున, కట్టులు వాని నీరు గా
కన్నెకుఁ గాళులం గదిగె; కట్టెడి యట్టెది గాదు సాంగ్యమం
చన్నను, గాంతునంతసుఁ గన్నియ చేరును గాని పెండ్లిచేఁ
గన్నియనంగినంబునకుఁ గాంతుఁడు చందముగావె యెన్నెడన్.

ఆలికిఁ జేరు క్షేత్ర మని యార్యజనంబులు దేవభాషలోఁ;
హాలికుఁ డౌ గృహస్థుఁ డనునాశయ మందు స్ఫురించు; భూమి త
న్మూలమునంగదా కలితదోహద యై, ఫలపుష్ప శోభి నా
నాలతికా తరుప్రకర నందన సస్యసమృద్ధి భాసిలున్.

వనితలుఁ బండితుల్ లతలు భాసింకుంపు నిరాశ్రయంబు లై
యనియెడు సత్యసూక్తి "సతి యాశ్రిత పూరుషుఁ డాశ్రయుం" డటం

చును బ్రభుభృత్యభావమును సూచన చేయును; జాడఁ దన్మన
స్తను గతులుం దదర్థము యథార్థము సుమ్మని నిర్ధరించెదున్.

పురుషులు శౌర్యాదులకుం-దరుణులు శాంత్యాదులకును స్థానంబులుగాఁ
బరివేష్టి సల్పినాఁడని-స్థిరపఱచిన నీతి దేశముచేఁ గనుడి మీరల్?

మగనాలి బ్రతుకు కులాంగనకున్; మగని సామ్రాజ్యంబు నిల్లాలటు
టుగాఁ గా దానికి నర్థ; మాతఁడు స్వదేహంబట్లు కాపాడుకోఁ
దగుఁ దద్భాగ్యము; పాల్యపాలకులు సద్ధర్మంబు జాగ్రూకతల్
మిగులం బాలి యొనర్చుకొం చిరుపు రాఁపేరన్ ముదాగన్నలెన్.

తల్లిని దండ్రిఁ దమ్ములను నమ్ముల నన్నలఁ జెల్లియండ్రఁ బె
ద్దల్లుల నంబుధిస్తమున్ విడిచి వెంబడినంటి నెమ్మిఁ బత్నిమై
యుల్లము పల్లవింప సెవ పాదములన్ సేయుసతిన్ గృహస్థ నై
యెల్ల విధంబులం దేవరకిది మున్నదొ పాఁగలానుభూతికిన్?

మగనికి నర్ధదేహ మను మానిని సర్వవిధాల యోగ్యయై
యగుచు గృహాక్రియాదుల సహాయగ నుండక బానిసైనఁ దెం
డెగు లగు సతీవారి మది తీఱని గోడు ఘటించు వానికిన్
సుగుణము లాఱునుం గలుగు సుందరి కొంత ధన్యుఁ డౌతయున్.

స్తన కలశంబు లిచ్చి, నెఱజవ్వనమై నెల దప్పినేని వా
నిని బూదలించి క్షీరములు నించువిరించను నంచితాశయం
బునకు విరుద్ధ మంచుఁ దలపోయక యా యజుఁ డిడ్డ బిడ్డలం
బెనుపను విత్తనత్త నియమింత్రయొ కొందఱు ధాత్రిసుందరుల్.

ఘనుఁడైనం బురుషుండు కాంతకె పురస్కారంబు ద్వంద్వంబునన్
వినమే యాల్మగలున్ వధూవరు లనన్? వియ్యాలవారున్ సుహృ
జ్జనులున్ బంధుపులున్ సతీమణులకే సత్కార్య మత్యంతముం
బొనరిం; త్రీ భరతావనిన్ వనితలే పూజ్యల్ కుటుంబంబులన్.

పితృభక్తి—శ్రీరామగాంగేయులు

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

రామాయణ కథానాయకుండైన మహాపురుషుఁడు శ్రీరాముఁడు. మహాభారతప్రధానపురుషుఁడు గాంగేయుఁడు. ఈమహాపురుషుల పుణ్యకథ తెలియఁగనివారు హిందూదేశములో నుండఁబోరు. అయినా వీరిద్దఱి సచ్చరిత్రలలో వీరిని పోల్చి వర్ణింపఁదగిన విశేషాంశముగాఁ గనవచ్చు పితృభక్తినిగూర్చి యొకవ్యాసము వ్రాయుచున్నాను. ఈవిషయమున వాల్మీకివ్యాసమహాకవుల వాక్యములనే చూపించుచు వచ్చి వినుటయే యీవ్యాసము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము.

శ్రీరాముఁడు శ్రీమన్నారాయణావతారము. గాంగేయుఁడు దేవయోని విశేషావతారము. ఇద్దఱును కారణజన్మ మెత్తినవారు. కాని యమానుషములైన వీరి మహిమలతో మన కిందు పనిలేదు. మఱియు, అంధతాపసుఁ డిచ్చిన శాపముచే దశరథుఁ డనుభవింపవలసివచ్చిన పుత్రశోకమునకు ఫలముగా రాముఁ డడవికి వెళ్లవలసివచ్చుటయు, వసిష్ఠునిశాపముచే ననుభవింపవలసి వచ్చిన యనపత్యముగా గాంగేయుఁ డవివాహితుఁడు గావలసివచ్చుటయు మన కిందావశ్యకములు కావు. ఆమహిమలను అవతారములను, ఆశాపములను ఆటుంచి, వీరిరువురును మానవులు, క్షత్రియులు, ధీరోదాత్తులు అనువిషయము మాత్రమే గ్రహించి వీరిపితృభక్తి నిట్లు పోల్చి పరిశీలింతము.

సంతానము లేక లేక పరితపించిన దశరథునకు పెద్దవయసున పుట్టిన కొడుకులలో పెద్దవాఁడు శ్రీరాముఁడు. చాలాసంతానము పుట్టినను దక్కక పరితపించిన శంతనునకు పుట్టి బ్రతికి దక్కిన యేకపుత్రుఁడు గాంగేయుఁడు. అందుచే దశరథశంతనులకు శ్రీరామగాంగేయు లతిప్రేమాస్పదులగుట సహజము. వారిద్దఱును పితృులకు వినయవిధేయులై పితృభక్తులగుటయు నిజము. శ్రీరామదశరథుల భక్తవాత్సల్యములను వాల్మీకి పెక్కుచోట్ల వివరించియున్నాఁడు. వ్యాసుఁడు గాంగేయశంతనుల భక్తవాత్సల్యములను విశేషించి వర్ణింపకపోయినా,

'పారంవాక్యా శంతనోః పుత్రః
పరిత్యాగ మహాయశాః,
రాష్ట్రాణి రాజ్యమాసన్న
మృత్యేన భరతర్షభ;
తథైవం సమనుజ్ఞాతః
పుత్రమాహాయ శంతనుః,
సర్వకామసమృద్ధార్థం
మేనే చాత్మాన మాత్మనా.'

అని రెండుమాటలతో వాటిపారము గనఁ బఱచినాఁడు.

దశరథ శ్రీరాములు

దశరథుఁడు పౌరవృద్ధామాత్యాదుల యభిమతమును బట్టి శ్రీరాముని యౌవరాజ్యాభిషిక్తునిఁ జేయ నిశ్చయించి అతనిని రావించి, తన యాశయమును మహానందముతోఁ జెప్పుచు—

'భవంతి బహువిఘ్నాని
కార్యాణ్యేవంవిధానిహి,
విప్రోషితశ్చ భరతో
యావదేవ పురాదితః;
తావదేవాభిషేకస్తే
ప్రాప్తకాలో మతో మమ,
కామం ఖలు సతాం వృత్తే
భ్రాతా తే భరతస్థితః;
జ్యేష్ఠానువర్తీ ధర్మాత్మా
సానుక్రోశో జితేంద్రియః,
కింతు చిత్తం మనుష్యాణా
మనిత్యమితి మే మతిః.'

అని యన్నమాటలు రాఁబోవు నర్థమునకు సూచకములో యన్నట్లుగా తొల్లి కైకేయిని పెళ్లాడునపుడు కేకయరాజుతోఁ జేసిన రాజ్యశుల్క-ప్రతిజ్ఞను స్మరించుకొని, భరతుఁ డయోధ్యలో లేనపుడు నీయభిషేక ముచిత మను తలంపుతో నన్నవి కాని దేవాసుర యుద్ధములో కైక కిచ్చినవరము లాపె యడుగునేమో యను తలంపుతో నన్నవి కావు.

తరువాత, దశరథుఁడు క్రోధాగారమున నున్నకైకేయి ననునయించుచుఁ గామవశవర్తియై, 'ప్రాణప్రియుఁడు, ప్రాణాధికుఁడు, ప్రాణమేయైన రాముని తోడు-నీమనోరథము తీర్చెదను; అదేదో చెప్పు'మనుటయు, ఇంకా మఱెన్నో శపథములు చేయుటయు సత్యమే కాని, అప్పటి యతని కామిత్వము కైక కోపము తప్పించుటకుఁ బూనుకొన్నదే కాని, రాముని యభిషేకమునకు భంగము కలిగించే యామెమనోరథము తీర్చుటకుఁ బూనుకొన్నది గాదని తరువాతి చర్యవల్లనే గోచరించును. ఆమాటలలోఁ గూడా రాముఁడంటే దశరథుని జీవనమే యనియు గోచరించుచున్నది.

ఏముహూర్తమున కైకేయి రామ వనవాసము కోరినదో ఆపుడే ఆమెయందు తగులుకొనియున్న దశరథుని కామపాశము తెగిపోయినది. అపుడే రామునియందు తగులుకొనియున్న ప్రేమపాశము మఱింత దృఢమైనది. అవశ్యమైన యవస్థ తటస్థించినపుడే నిజమైన చిత్తప్రవృత్తి తెలియవచ్చుననుటయు ధ్రువమైనది.

రామునివనవాస వరము కోరవద్దని దశరథుఁ డెన్నో విధములఁ గైకకు బోధించెను; నయమున భయమునఁ జెప్పినాఁడు; బ్రతిమాలినాఁడు. ఏమి లాభము? విషము తాగి చచ్చెదనన్నదిగాని యామె పట్టు విడువలేదు. అపుడు సత్యసంధుఁడు, పరిపాలకుఁడునైన యారాజు చేయవలసిన దేమి? కైకమీఁద కామముచేతనే యామనోరథము త్రోసివేయలేకపోయినాఁడా?

కైక చచ్చిపోవుననే భయముచేతనా? కాదు కాదు. తన కెట్లయినా మరణమే సిద్ధమనియు, సత్యము చెప్పినా లోకము నమ్మదనియు నతని కిఁ దెలిసినది. ఎన్ని చెప్పినా, "కైకకు లొంగి దశరథుఁడు రాముని నడవికిఁ బంపె"నన్న లోకాపవాదము తప్పదని యతఁడు గ్రహించినాఁడు. కాని యేమి చేయును? ఇచ్చిన వరము లేదన లేఁడు; ఆడినమాట తప్పలేఁడు; కొడుకును విడువలేఁడు; చివర కేమి చేసెను? "ధర్మబంధేన బద్ధోఽస్మి నష్టా చ మమ చేతనా" అని యూరకున్నాఁడు. అంతే. ఈమాట చెప్పినయెడల, లేక విన్నయెడల రాముఁడు తప్పక యడవికి వెళ్లునని బాగాఁ దెలియును. కాని యట్లు చెప్పఁగలిగెనా? లేదు. చెప్పఁదలఁచెనా? లేదు. కైక రామునితోఁ జెప్పినపుడు విని సహించెనా? లేదు. ఆమాటలు వినఁగానే—

'ధిక్కష్టమితి నిశ్వస్య
 రాజా శోకపరిప్లుతః,
మూర్ఛితో న్యపతత్తస్మి
 న్పర్యంకే హేమభూషితే.'

శ్రీరాముఁడు వచ్చి దుఃఖితుఁడైన తండ్రికి నమస్కరించినపుడు, అతఁడు 'రామా' అన్నాఁడు. అంతే. కన్నెత్తి చూడఁజాలక పోయెను. నోరెత్తి మాటాడలేకపోయెను. "పూర్వము నాకు వరము లిచ్చి యిపు డితఁడు పశ్చాత్తాపపడుచున్నాఁ"డని కైక చెప్పఁగా విని, రాముఁడు, "మాతండ్రిమాటచే నిప్పులో నుఱికెదను; విషము త్రాగెదను; సముద్రములో మునిఁగెదను. అదేదో చెప్పు"మని కైకనడిగి నిజవృత్తాంతము తెలుసుకొని, నిర్వికారుఁడై, నిర్విచారుఁడై—

'అనుక్తోఽప్యత్ర భవతా
 భవత్యా వచనా దహమ్,
వనే వత్స్యామి విజనే
 వర్షాణీహ చతుర్దశ;
భరతః పాలయే ద్రాజ్యం
 శుశ్రూషేచ్చ పితుర్యథా,
తథా భవత్యా కర్తవ్యం
 సహి ధర్మ స్సనాతనః.'

అని యతిధైర్యముతో పితృభక్తి యుట్టిపడఁ బల్కెను. ఆమాటలు విన్న దశరథుఁడో, చెవులు చిల్లులుపడిపోయినో యన్నట్లు—

'స రామస్య వచ శ్శ్రుత్వా
 భృశం దుఃఖహతః పితా,
శోకాదశక్నువ న్బాష్పం
 ప్రరురోద మహాస్వనమ్.'

పుత్రప్రేమము, పుత్రదుఃఖము, మిళితమైనట్లు పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

అంత రాముఁడు విసంజ్ఞుఁడైన తండ్రికిని, కైకకును నమస్కరించి వచ్చి, వెంటనే సీతాలక్ష్మణులతో నడవికి వెళ్లెను.

ఈవిధముగా, పితృభక్తి మూర్తీభావమో యన్నట్లుగా రాముఁడు పితృవాక్య పరిపాలనమునకు స్వార్థత్యాగము చేసెను. ఈ సందర్భమున వాల్మీకి రామదశరథపాత్రముల నుత్తమపద్ధతిని పోషించి తనయసమానకావ్య రచనానైపుణిఁ బ్రకటించెను. ఇంక—

శంతను గాంగేయులు

శంతనుఁడు గంగను విడిచినపిదప స్త్రీముఖ మెఱుఁగడు. కాని చిరకాలమునకు దాశకన్య ను చూచి మోహించి, పెళ్లాడఁ గోరెను. దానికి రాజ్యశుల్క మడ్డము వచ్చినది. ఆవర మివ్వ లేక, సత్యవతీమోహము వదలలేక, వచ్చి, బెంగ పెట్టుకొని తలకట్టుకొని పడుకొన్నాఁడు. గాంగే యుఁడు వచ్చి యతని విచారమునకుఁ గారణ మడుగఁగా శంతనుఁ డిచ్చిన యుపన్యాసము——

"ఏకపుత్రుఁ డపుత్త్రునకు సమానుఁడు. నాకు నీ వొకఁడవే పుత్త్రుఁడవు. నీ వొకఁడవు వందమందిపెట్టునుటకు సందేహములేదు గాని యుద్ధశూరుఁడవు. లోక మనిత్యము. ఎప్పటి కేమి వచ్చునో, ఏయుద్ధమున నీ వేమగుదువో, వంశము పోవునని సందేహించుచున్నాను. నే నైనా వృథాగా పెళ్లాడఁ దలఁచుకోలేదు. సంతానవిచ్ఛిత్తి యగునను భయముచేతనే పెళ్లి గోరుచున్నాను. ఇదే నావిచారమునకుఁ గారణము' అనుచు నేమేమో చెప్పెను.

అప్పుడు బుద్ధిశాలియైన గాంగేయుఁ డా మాటలు వినియు నిశ్చలచిత్తుఁడై తండ్రి మనో వేదనకుఁ గారణము తెలిసినందుకు సంతోషించి వచ్చి, యమాత్యుల వలన యావద్వృత్తాంతము నెఱిఁగి వెంటనే, దాశరాజు వద్దకు వెళ్లి రాజ్యవరమిచ్చి తన తండ్రికి సత్యవతి నిమ్మని కోరెను. అంత దాశరాజు "ఈవరము నీవు జరుపుదువుగాని నీ కొడుకులు జరుపుదురా? నీకొడుకులవలన సత్యవతీ పుత్త్రుని రాజ్యమునకు భంగమురాకుండఁ జూడు' మని మరలఁ గోరఁగా, మహాశూరుఁడైన యా గాంగేయుఁడు మహోదారుఁడై నిర్వికారుఁడై-

"అద్యప్రభృతి మే దాశ!
బ్రహ్మచర్యం భవిష్యతి,
అపుత్రస్యాపి మే లోకా
భవిష్యం త్యక్షయా దవి."

అనుచు నవలీలగా ఘోరప్రతిజ్ఞ చేసి, సత్యవతిని దీసుకొనివచ్చి, తండ్రికి సమర్పించెను. ఈసందర్భమున వ్యాసుఁడు కొడుకునెదుటఁ దండ్రిచే మోహమోటము, సిగ్గు లేకుండఁగా మాటాడించి, శంతనుపాత్రమున కనౌచిత్యము గలిగించెను గాని, శ్రీకృష్ణ కేవలము త్తైర మ్మనునట్లు గాంగేయపాత్ర మతిగంభీర మతి సమున్నతముగ నట్లు పోషించి పాత్రౌచిత్యకలను సన్న చెచ్చెను. ఈవిధముగా జనకుని కోర్కె నెఱవేర్ప భీష్ముఁడు స్వార్థత్యాగము చేసెను.

తండ్రి సత్యమును పాలించుట, తండ్రి వాంఛ తీర్చుట యను వేఱుకారణములనుబట్టి క్రమముగా సవతితల్లి కొడుకునకు స్వరాజ్యము విడుచుట యను స్వార్థత్యాగము శ్రీరామ భీష్ములకు సామాన్యధర్మమైనది. ఇంకనో, అడవికిఁ బోవుట రామునకును, బ్రహ్మచారియై యుండుట భీష్మునకును విశేషధర్మము. ఇపు డెవరిత్యాగ మెంతవఱకు సముచితమై పితృభక్తి పరాయణత్వమును స్థిరపఱుచుచున్న దన్న విషయము విచారణీయము.

శ్రీరాముఁడు పదునాలుగేళ్లకయినా మరల నయోధ్యకు రాఁగలఁడు; రాజు గాఁగలఁడు. కాని భీష్మునికి ఆజన్మలో రాజ్యము మరల రాదు సరిగదా; పెళ్లియే లేదు. రాముఁ డడవిలో నున్నను స్వతంత్రుఁడు; భీష్ముఁడు పురములలో నున్నను అస్వతంత్రుఁడు. అతఁ డడవిలో నున్నను రాజే; ఇతఁడు రాజ్యరక్షణము చేయుచున్నను సేనకుఁడే. అతఁడు మునివేషధారియైన గృహస్థుఁడు; ఇతఁడు రాజవేషధారియైన శాశ్వతబ్రహ్మచారి. అతఁ డరణ్యములో నున్నను కళత్రసౌఖ్యము లేకపోలేదు; ఇతఁడు కోటలో నున్నను శరీరసుఖమే యెఱుఁగఁడు. ఇఁకనో, రాముఁడు ప్రవాసములో నున్నంత కాలము నేదో యొక నెపముగాఁ గైకేయిని నిందించుచునే యుండెను. భీష్ముఁడో సత్యవతీశంతనుల నెన్నఁడు నిందింపలేదు సరిగదా, తుదకు దాశరాజునైనా పల్లెత్తుమాట యన్నవాఁడు కాఁడు. చివరకుఁ దన దురదృష్టమునైనా నిందింపలేదు; కానిండు: ఇది యిట్లుండ నిండు—

దశరథుఁడు కైకకు వరములిచ్చిన మాట సత్యము. ఆవరము లీవిధముగాఁ దీర్పుమని యడుగుట కైకతప్పు గాని, తా నెన్నఁడో యిచ్చినవరము లీవిధముగాఁ బరిణమించునని యెఱుఁగకపోవుట దశరథునితప్పు గాదు. ఇంతకును, తనమాట చెల్లింపుమని దశరథుఁడు రామునితోఁ జెప్పలేదు; కైకయే చెప్పినది. ఎవరుచెప్పినా తండ్రిఋణము తీర్చుట కొడుకునకు విధి గాకపోదు. ఆడినమాట తప్పుట దశరథునకు పాడియాఁ? అట్లయిన నతఁ డుభయలోకములకుఁ జెడినవాఁడే. అట్టిస్థితిలో అతఁడు చెప్పకపోయినా, అతఁడు విధింపకపోయినా, ఆ కోర్కె విన్నంతమాత్రముననే పితృభక్తిపరాయణుఁడు, ప్రాజ్ఞుఁడునైన శ్రీరాముఁడు జనకుని వాక్యమును పరిపాలించుట యాశ్చర్యకరముగాదు. శ్రీరాముఁడును త్రికరణశుద్ధిగా నట్లే నెఱవేర్చెను. ఇంతవఱ కత్యుత్తమముగా నున్నది.

ఇఁకనో, శంతనుఁడు గంగ నెడఁబాసిన పిదప ముప్పైనాలుగేళ్లవఱకు స్త్రీముఖ మెఱుఁగక, అపుడు సత్యవతిని మోహించుటయే తప్పు. పోనీ, మోహింపవచ్చు ననుకొందము. దానిని పెండ్లాడుటకు రాజ్యశుల్క మడ్డము రాఁగా నిజముగాఁ గామపరవశుఁడే యైనచో శుల్క మక్కఱలేని మఱియొక రాజకన్యను పెండ్లాడవలెనుగాని దానికొఱకే తలకట్టుకొని పరుండుట మఱియొక తప్పు. పోనిండు: ఆకన్నియే యతనికి నచ్చినది. అందుచే దానిపై మోహము విడువలేకపోయినాఁ డనుకొందము. అయితే నేమి? తనకోరిక తెలిసినంతమాత్రముననే మహోదారుఁడైన గాంగేయుఁడు రాజ్యవర మిచ్చి తనకోర్కె నెఱవేర్చుననే దృఢవిశ్వాస ముండుటచేతనే కదా, అతఁ డట్లు లజ్జాదాక్షిణ్యములు విడిచి గాంగేయునివద్ద నపమార్గమునఁ దాను పెండ్లాడుటకుఁ గల యక్కఱను వెళ్లఁగక్కెను? ఆహా! చూడండి! పుత్రునకు రాజ్యము లేకుండఁ జేయు విషయమునఁ గామపరవశుఁడై యపమార్గము త్రొక్కిన

వాఁడు శంతనుఁడా? దశరథుఁడా? తన పెళ్లి గాంగేయుని రాజ్యమునకు హాని తెచ్చునని శంతనుఁ డెఱుఁగును. కైక నోటనుండి యా చెడ్డమాట వచ్చునంతకును రాముని రాజ్యమునకు భంగము వచ్చు నన్నమాట దశరథుఁ డెఱుఁగఁడు.

తన రాజ్యమునకును తన పెళ్లికిని భంగము గలిగించిన శంతనుదాశరాజులనుగాని, మూల కారణమైన సత్యవతినిగాని గాంగేయుఁ డెపుడు గాదుగదా, ఎపుడును పల్లెత్తు మాట యన్న వాఁడు కాఁడనుట ధ్రువము. తన యౌవరాజ్యాభిషేకమునకు సవతితల్లి హాని గలిగించినది గాని, తండ్రి కలిగింప లేదని శ్రీరాముఁ డెఱుఁగును. మఱియు, దశరథుఁడు కైకేయిని పెండ్లాడుటకు కేకయరాజుతోఁ జేసిన రాజ్య శుల్క ప్రతిజ్ఞను శ్రీరాముఁ డెఱిఁగియు, తన్ను యువరాజును జేసెదనని తండ్రి యన్న పుడు, "ఇదేమి న్యాయము? నీ విచ్చిన రాజ్య శుల్కమునుబట్టి భరతునే యువరాజునుగాఁ జేయవలె" నని యన్నాఁడా? లేదు. ఆ రాజ్య శుల్కవరముచే తనయభిషేక మాఁగినదా? లేదు. అట్టియెడఁ దండ్రిని కామాత్ముఁ డనుట తగునా?

గంగదాఁటి వెళ్లిన మొదటి రాత్రి లక్ష్మణునితోనన్న మాటలివి—(అయోధ్యా-53సర్గ.)

'ధ్రువ మద్య మహారాజో
దుఃఖం స్వపితి లక్ష్మణ,
కృతకామాహి కైకేయీ
తుష్టాభవితు మర్హతి;
సాహి దేవీ మహారాజం
కైకేయీ రాజ్యకారణాత్,
అపి నచ్యావయే త్ప్రాణా
దృష్ట్వా భరత మాగతమ్;
అనాథశ్చ హి వృద్ధశ్చ
మయాచైవ వినాకృతః,
కిం కరిష్యతి కామాత్మా
కైకేయ్యావశ మాగతః;
ఇదం వ్యసన మాలోక్య
రాజ్ఞశ్చ మతివిభ్రమమ్,
కామ ఏవార్థ ధర్మాభ్యాం
గరీయా నితి మే మతిః;
కో హ్యవిద్వా నపి పుమాన్
ప్రమదాయాః కృతే త్యజేత్,
ఛందానువర్తినం పుత్రం
తాతో మా మివ లక్ష్మణ;
అర్థధర్మౌ పరిత్యజ్య
యః కామ మనువర్తతే
ఏవ మాపద్యతే క్షిప్రం
రాజా దశరథో యథా.'

శ్రీరాముఁడు తండ్రికి సంభవించిన కష్టమునకు దుఃఖించుచు, అతఁడు కామపరవశుఁడై కైకేయీవశుఁ డగుటచే నిట్టి యాపదకు లోనుగావలసి వచ్చినాఁడనియు, ఎంత తెలివి తక్కువవాఁడయినా, ఆఁడుదాని ప్రీతికొఱకుఁ దన కనుకూలుఁడైన పుత్రుని విడిచి పెట్టఁ డనియు నేమేమో యించుక పితృనింద చేసినట్లు కనఁబడుచున్నది.

౧. హైదరాబాదుసంస్థానమునందలి గుల్బర్గాయొక్క పొడవయిన ఫిరంగి

౨. బీజపురముయొక్క మహాశతఘ్ని

ఇంతకుమున్ను చేసిన విమర్శనమునుబట్టి యు, శ్రీమద్రామాయణములోని యీ కథాసందర్భములను బట్టియుఁ జూడఁగా, దశరథుఁడు కామలోలుఁడై యపుడు చేసిన తప్పేమియు గోచరింపదు. రాముఁడు పుట్టకమును పెపుడో యిచ్చినవరము కై కేయీవశుఁడై యిచ్చినదేయైనా, అది యీవిధముగాఁ బరిణమించిన పుడును, నిజముగా దశరథునికి రామప్రవాస మిష్టము కాకపోయినా, ఊరకుండుటే యతనిప్రవాసమున కిష్టపడుటయని యూహింపవలసి వచ్చిన పుడును, సత్యసంధుఁడును; ప్రజాధిపాలకుఁడు నయినదశరథుఁ డాడినమాట తప్పకుండుట తప్పో, లేక యట్టియిక్కట్టులో 'అప్రతిషిద్ధం సమ్మత' మ్మనున్యాయమున రామ ప్రవాసమునకు సమ్మతించుట తప్పో, కార్యజ్ఞుఁడును, పితృభక్తిపరాయణుఁడును, ధర్మబుద్ధియు నైన శ్రీరాముఁ డెట్టిఁగనివాఁడు గాఁడు. అయినా ఇతరులు నిందించుటకుఁ గూడా అవకాశములేని యీవిషయమును నితరులనోటఁ గాకుండా పై నిందావాక్యములను శ్రీరామునినోటనే పెట్టిన యాద్యమహాకవియైన వాల్మీకిమహర్షి యభిప్రాయ మేమో దుర్గ్రహముగా నున్నది. ఉచితానుచితజ్ఞుఁడు, పాత్రశీలపోషణ నిపుణుఁడు, సత్యవాక్కు-నయిన యామహాత్ముఁ డీరకయీసందర్భమున రామునిచే నిట్లు పలికించిన వాఁడుకాఁడు. ఇందేదో విశేష ముండియుండవచ్చును. దీని నేదో యొకవిధముగా సమర్థించుటకాక యథాస్థితిగా నున్న దీనియందలి సారస్యమును గ్రహించుటయే మనపని. కావున నిపు డీవిషయమును ప్రాజ్ఞలోకమునకు విడిచి పెట్టుచున్నాను.

కర్షకుఁడు—కవితో

నాదెళ్ల వెంకట్రావు గారు, బి. ఏ.

సతత నిర్మల వాయు సంస్నాతుఁ డగుచు-విహాగసంగీతములు విందు వీనులారఁ
జదలనలమెడు నీలంపు జలదపంక్తిఁ-జూచి యానందమునఁ దలలూఁచి మెచ్చు.
పచ్చనగు చేలనడుమను, ప్రకృతిదేవ్యు-పాసకుండయి హాయిగా బ్రతుకుచున్న
కర్షకుని జీవనంబెంత హర్షదాయ-కంబొకా!" యని దూరసౌధంబునుండి.
కడిఁది నిట్టూర్పు గాడ్పులు విడుచు సుకవి!-నిజముగా నీవె యిట వచ్చి నిలుతువేని
బంధయున్ను బాడి దప్ప, ఆనందకలనఁ-గందువో లేదో యని నాకు సందియంబు;
ఏమొద్దం గ్లేశపుం జెర యేనిలేని-నిర్మలానందగరిమంబు నీ యమూల్య
భావనాసృష్టియందె లభ్యంబుగాని,-తథ్యముగఁ జూచునెడ యథార్థమున లేదు."

ఆంధ్ర దేశంలోని ఆలంకారికులు

పెనుమర్తి వేంకటరత్నముగారు [యువకవిమండలి]

పురాతనకాలంనుండీ, ఆంధ్రులు సాహిత్యైకజీవులుగా కనబడుతున్నారు. శిల్పసారస్వతాదికళలు వారిజీవితంలో ప్రధానభాగం. తెలుగుసాహిత్యం పుట్టడానికి పూర్వమే ఆర్యసాహిత్యంలో (సంస్కృతసాహిత్యం) వారిప్రతిభ బాగా వ్యక్తమైవుంది. అతిప్రాచీనకాలానికే వరరుచి వార్త్తికం వ్రాసి సంస్కృతవ్యాకరణ ఘుంటాపథాన్ని తీర్చి దిద్దాడు. శాతవాహనుడి గాథాసప్తశతి, బృహత్కథారసరిరంసువులకు పూజార్హాలైనవి. భవభూతి 'అపి గ్రావా రోదిత్యపి దళతి వజ్రస్య హృదయ'మనేట్లు కరుణగీతం పాడాడు.

సంస్కృతవాఙ్మయంలో ఆంధ్రుడికి మంచిస్థానమే వుంది. అలంకారశాస్త్రంలో ఏ రేట్లా వున్నారో కనుక్కుందాము.

౧

అలంకారశాస్త్రానికి మాతృభూమి కాశ్మీరం. అక్కడ మహాప్రతిభాశాలులు పుట్టి తచ్ఛాస్త్రసౌధానికి పునాదులు వేశారు. భరతుడు, భామహుడు, ఆనందవర్ధనుడూ, వామనాచార్యులూ, వీళ్లందరూ కాశ్మీరంవాళ్లే.

ప్రాచీనాలంకారికులలో ఒక్కదండ్యాచార్యులు మాత్రం తెలుగువాడు కనబడుతున్నాడు. అలంకారశాస్త్రం పుట్టిపెరిగింది కాశ్మీరంలోనైనా, ప్రతిభావంతుడు కాబట్టే ఆంధ్రదేశంలో గొప్పఅలంకారవేత్త అయాడు అతడు.

దండ్యాచార్యులు కాంచీపురంలోని ఆంధ్రపల్లవరాజు రాజసింహవర్మ ఆస్థానంలోవాడేమో? ప్రేయోఽలంకారానికి వుదాహరణ యిస్తూ యిట్లా అతన్ని వుదాహరించాడు;

సోమః సూర్యో మరుద్భూమిః
వ్యోమ హోతానలో జలమ్,
ఇతి రూపా ణ్యతిక్రమ్య
త్వాం ద్రష్టుం దేవ, కే వయమ్.
ఇతి సాక్షాత్కృతే దేవే
రాజ్ఞో య ద్రాజవర్మణః,
ప్రీతిప్రకాశనం తచ్చ
ప్రేయ ఇ త్యవగమ్యతే.

ఇది ప్రమాణంగా అంగీకరింప వీలులేదని చరిత్రజ్ఞు లంటారు. దండికావ్యాదర్శాన్ని సింహళభాషలో 'సియాబాసలకార'అని యెనిమిదో శతాబ్దంలో భాషాంతరీకరించారట. కాన్నదండి యంతకు పూర్వుడు. కన్నడంలో రాష్ట్రకూటాధిపతియైన అమోఘవర్ష నృపతుంగుడు కవిరాజమార్గ మనేలక్షణగ్రంథాన్ని ౯-శతాబ్దం మధ్యకాలాన వ్రాశాడు. ఇందులో కావ్యాదర్శంనుండి కన్నడించినపదా లున్నాయి. దండి ౯-వ శతాబ్దానికి పూర్వుడని తేలుతుంది.

ఇతనికావ్యాదర్శం అనుష్టుప్ శ్లోకాలతో వ్రాశాడు. అర్వాచీనాలంకారికుల తర్కకర్కశఫణితి యిందు ముదర లేదు. ఇతడు కావ్యాన్ని 'శరీరం తావదిష్టార్థ వ్యవచ్ఛిన్నా పదావళీ' అని నిరూపించాడు. గొప్పఅర్థాన్ని సూక్ష్మంగా చెప్పగల సుకవి. 'దండినః పదలాలిత్య'మ్మని విశ్వతోముఖ కీర్తిని సంపాదించాడు. దశకుమారచరిత్రలో యిత డాంధ్రనగరమైన వేంగీపురాన్ని వర్ణించాడు.

గోపేంద్ర తిప్పభూపాలుడు

ఇతడు ఆంధ్రదేశాన్ని ౧౪-శతాబ్దంలో పరిపాలించిన ఒకరాజు. వామనాచార్యుడి 'కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తి'కి కామధేనువనే చక్కనివ్యాఖ్య వ్రాశాడు,

'ఇతనివ్యాఖ్య చదివితే యితనికి వ్యాకరణాదిశాస్త్రాలలో వైదుష్య మెంత ఉందో తెలుస్తుంది. రాజులలో పెక్కుమంది పండితకవు లున్నారు. ౯-శతాబ్దంలోని తెలుగుకవి నన్నెచోడుడు ఎంతమంచికవి!

కుమారస్వామి?

కురవీరాముడు

ఇతడు ధనంజయుడి దశరూపకానికి 'పద్ధతి' అనే చక్కనివ్యాఖ్య వ్రాశాడు. వ్యాఖ్య చాలా లుప్తమైపోయింది. ఉత్తరార్కాడుజిల్లాలో ఉన్న కార్వేటినగరం జమీందారువద్దగిర వుండేవాడుట. ఇతడు అనంతభట్టు 'చంపూభారతం' మీదా, వేంకటాధ్వరి 'విశ్వగుణాదర్శం' మీదా వ్యాఖ్య వ్రాశాడు.

నరహరి, లేక సరస్వతీతీర్థముని

ఇతడు మమ్మటభట్టువ్రాసిన కావ్యప్రకాశికమీద 'బాలచిత్తానురంజని' అనేవ్యాఖ్య వ్రాశాడు. ఇతడు తనవ్యాఖ్యలో 'స్మృతిదర్పణము, తర్కరత్నము' అనే గ్రంథాలు వ్రాసినట్లు చెపుతున్నాడు. ఆఫ్రెచట్ అనేవార యీనరహరి మేఘదూతంమీదా, కుమారసంభవంమీదా వ్రాసినవ్యాఖ్యలు కేంబ్రిడ్జియూనివర్సిటీ లైబ్రరీలో వున్నవని చెపుతున్నాడు. ఇతడు తనవ్యాఖ్యలో ఆంధ్రదేశస్థమైన త్రిభువనగిరి తననివాసస్థలం అని చెపుతున్నాడు. ఇది నైజాంరాష్ట్రంలోని 'భోన్‌గిరి' కావచ్చును. ఇతనికాలం క్రీ. శ. ౧౨౪౨ అని తేలుతోంది. వత్సగోత్రంలో జన్మించిన మల్లినాథనాగమ్మలకు పుత్రుడట. సన్న్యాసాశ్రమం పుచ్చుకొని కాశీలో యీవ్యాఖ్య వ్రాశాడు. తురీయాశ్రమంలో సాహిత్యసేవ చేసిన యింకో ఆంధ్రుడు మురారి వ్యాఖ్యాతగ కనబడుతున్నాడు.

మల్లినాథుడు

కళింగరాజైన నరసింహుడి కంకితం యిచ్చిన విద్యాధరుడి 'యేకావళి' మీద 'తరళ' అనేవ్యాఖ్య వ్రాశాడు. పంచకావ్యాలకు వ్రాసిన వ్యాఖ్యాతృచక్రవర్తిని యెవ రెఱుగరు?

విద్యానాథుడు

విద్యాధరు డెట్లాగైతే తన 'ఏకావళిని' నరసింహభూపతి కంకిత మిచ్చాడో అట్లే తన ప్రతాపరుద్రయశోభూషణాన్ని ప్రతాపరుద్రుడి కంకితమిచ్చాడు. నాటకలక్షణాన్ని వివరించడంలో దశరూపక సాహిత్యదర్పణాల తర్వాత దీన్ని పేర్కోవచ్చును. ప్రతాపరుద్రుడు ఓరుగల్లును ౧౩-శతాబ్దాంతాన ౧౪-శతాబ్దాదిని పరిపాలించిన కాకతీయరాజు. విద్యానాథుడి ప్రతాపరుద్రీయానికి తెలుగులో యెక్కువ ప్రచారముంది. అలంకారశాస్త్రానికి యిది ద్వారభూమివంటిది.

సింగభూపాలుడు

వెంకటగిరిరాజుల చరిత్రవల్ల సింగమనాయడైన యీసింగభూపాలుడు క్రీ.శ. ౧౩౩౦ లోవాడుగా కనబడుతాడు. ఇతడు 'రసార్ణవసుధాకర' మనే గొప్పగ్రంథం వ్రాశాడు; (ఇది తిరువేంద్రం సంస్కృతప్రచురణాల్లో ప్రచురింపబడ్డది.) రేచర్లవంశంవాడు; వింధ్య శ్రీశైలంమధ్యవున్న తెలుగునాడు పాలించాడు; అనపోతనాయుడి కొడుకు; సర్వజ్ఞబిరుదాంకితుడు. ఇతని కంకితంగా అలంకారోదాహరణరూపమైన 'చమత్కారచంద్రిక' లేక 'సింహభూపాలకృతి సుధాసారశీతల' మనే గ్రంథాన్ని విశ్వేశ్వర కవిచంద్రుడు వ్రాశాడు. సింగభూపాలుడి గ్రంథం చాలా మంచి విషయాలు చెపుతోంది. ఈగ్రంథంలో మన మెఱుగని నూతననాటకా లున్నాయి: ౧. అనపోతనాయకీయము; ౨. మాధవీవీథిక; ౩. మాయాకురంగిక; ౪. పద్మావతి; ౫. కామదత్తము; ౬. రామానందము; ౭. కరుణాకందళము; ౮. వీరభద్రవిజృంభణము; ౯. మహేశ్వరానందము; ౧౦. ఆనందకోశము; ౧౧. శృంగారమంజరి; ౧౨. కందర్పసర్వస్వము — మొదలగునవి.

సింగభూపాలుడు ముఖ్యంగా నాటకంగురించి వ్రాస్తాడు

జగన్నాథపండితరాయలు

'ఢిల్లీవల్లభపాణిపల్లవతలే నీతం నవీనం వయః' అని తనభామినీవిలాసంలో జగన్నాథుడు ఢిల్లీలో యౌవనం

గడపుకొన్నట్లు వ్రాశాడు. సాహిత్యానుకూడుకు దారా కంకితంగా యీమహాకవి 'జగదాభరణం' అనే కావ్యం వ్రాశాడు. జగన్నాథపండితరాయలు పేరుభట్టు లక్ష్మీ దేవమ్మలకు పుత్రుడు; తెలుగుదేశంలో వేగినాటివంశ సుడనని ప్రాణాభరణ భామినీవిలాసాదులలో చెప్పు కొన్నాడు. ఇతనిది గోదావరీతీరం: ముంగండ అగ్రహారం. ఇంటిపేరు వుపద్రష్టవారట. ఇది పరంపరగా వస్తున్న గాథ. ఈయన తండ్రి మహాపండితుడు. ఈయన జీవితచరిత్రనుగురించి యెక్కువ తెలియదుగాని కొన్ని కథలు లోకంలో ప్రచలితాలై యున్నవి. అవి విశ్వాస్యాలు కావేమో?

జగన్నాథపండితరాయలు చాలాకావ్యాలు రచియించాడు: ౧. అమృతలహరి. ౨. అసఫవిలాసము; ౩. కరుణాలహరి; ౪. గంగాలహరి; ౫. జగదాభరణము; ౬. ప్రాణాభరణము; ౭. భామినీవిలాసము ముఖ్యమైనవి. భట్టోజీదీక్షితుల ప్రౌఢమనోరమమీద 'మనోరమాకుచమర్దన'మనేఖండనమున్నూ, అప్పయ్యదీక్షితుల చిత్రమీమాంసమీద ఖండనమున్నూ వ్రాశాడు.

ఇతని గొప్పయలంకారశాస్త్రం 'రసగంగాధరము' అర్వాచీనులలో యింతగొప్ప అలంకారవేత్త హిందూదేశం మొత్తంమీదనే యెక్కడాగూడా లేడు. వ్రాసిన రెండలంకారగ్రంథాలూ అసంపూర్ణంగా దొరకడానికి కారణం ఏమయివుంటుందో?

కావ్యాన్ని 'రమణీయార్థప్రతిపాదక శబ్దః కావ్య' మ్మని నిరూపించాడు. మమ్మట,విశ్వనాథుల కావ్యనిరూపణము లింమ పూర్వపక్షమైపోయినవి. ఇతనికాలంలో యింతగొప్పపండితుడు లేడనడానికి, ఉద్దండపండితులైన అప్పయదీక్షితులనీ, భట్టోజీని ఖండించడమే బలవత్ప్రమాణము.

రస గంగాధరంమీద నాగోజీభట్టు వ్యాఖ్య వ్రాశాడు.

అనంత రాయలు

"కవిసమయకల్లోల" మనే గ్రంథం వ్రాశాడు. సింగరాచారిపుత్రుడు. గర-శతాబ్దం తర్వాతవాడు. ఇతని దింకో గ్రంథం "కృష్ణరాజయశోడిండిమం" అనేది.

కచ్ఛపేశ్వర దీక్షితులు

ఇతడు కార్వేటినగరంవాడు. 'రామచంద్రయశోభూషణం' అనే గ్రంథం వ్రాశాడు. రసాద్యలంకారవిషయాలు నిరూపితాలు. ఇందు లక్ష్యశ్లోకాలు కార్వేటి నగరరాజగు బొమ్మరాజుమీద వ్రాయబడినవి.

గౌరనార్యుడు

"లక్షణదీపిక" అనే గ్రంథం యితనిది. దీనిలో కావ్యస్వరూపము, పరిభాష, కావ్యలక్షణభేదము, కళికోత్కళికలు, ఉదాహరణభేదం, నాయికానిరూపణము అనే ఆరు పరిచ్ఛేదాలు. ఇతడు రేచెర్లవంశస్థులైన సింగయమాధవుడి మంత్రి మిత్రరాజుతమ్ముడు. తండ్రి ఆయమప్రభువు. 'హరిశ్చంద్ర' తెలుగుద్విపదలో వ్రాసినా తడితడేనా? విచారణీయం.

ధర్మసూరి

ఇతడు 'సాహిత్యరత్నాకరం' అనే గ్రంథం నిర్మించాడు. ఇతని కుటుంబం కాశీలో వేదాంతశాస్త్రాలకు ప్రసిద్ధిపొందింది! ఇతడు 'నరకాసురధ్వంస'మనేవ్యాయోగం వ్రాశాడు. విద్యానాథునికి పిమ్మటివాడు. విద్యానాథుడు నరులను సాగడాన్ని నిందించిన పెద్దమనిషి.

పెరుమూరి కొండుభట్టు

ఇత 'అలంకారరాఘవం, అలంకారమార్త్యవయం, సాహిత్యరత్నాకరం' అనే మూడుగ్రంథాలు వ్రాశాడు.

లక్ష్మీధర దీక్షితులు

ఇతడు కొండుభట్టుతమ్ముడూ, శిష్యుడూ కూడాను. ఇతనిగ్రంథాలు 'అలంకారముక్తావళి, రసమంజరి' అనేవి. ఇతనికి 'దక్షిణామూర్తి కింకర' అనేది యింకో పేరు. బాపట్లవద్ద పెద్దచెరుకూరు యితని నివాసస్థలము. ఈతడు 'షడ్భాషాచంద్రిక' అనే ప్రాకృతవ్యాకరణం, గీతగోవిందంమీద 'శ్రుతిరంజని' అనేవ్యాఖ్యానమున్నూ వ్రాశాడు. విజయనగరరాజుల ప్రశంసితుల ఆస్థానంలోనివాడు.

వసంతరాజు

కొండవీటిని పరిపాలించిన కుమారగిరిరెడ్డి యితడే. నాట్యశాస్త్రం వ్రాశాడు. కాటయవేమన యీతనిని తనరాజుగా వర్ణించాడు. మల్లినాథసూరీ, కుమారస్వామీగూడ యితని గ్రంథాన్ని 'వసంతరాజీయ'మని వుదాహరించారు. ఇందు నాటకప్రకరణంగూడా గలదు. ౧౪-శతాబ్దం పిమ్మట యిది వ్రాయబడి వుంటుంది. కాటయవేముడు తనశాకుంతలవ్యాఖ్యలో యీవసంతరాజీయాన్ని పరామర్శించాడు.

విశ్వనాథకవి

ఇతడు గోదావరీతీరస్థుడగు తిరుమలదేవుని పుత్రుడు; కాశీలో 'సాహిత్యసుధాసింధు' అనే గొప్పగ్రంథం వ్రాశాడు. ఇందు ౮ తరంగాలున్నవి. ఇతనికాలము క్రీ. శ. ౧౬౧౨. ఇతడు 'మృగాంకలేఖ' అనే నాటకంగూడా వ్రాశాడు.

వీరనారాయణుడు

'సాహిత్యచింతామణి' యితనికృతి. లోపల యితనిపై స్తుతిశ్లోకాలున్నాయి; బహుశా ఆస్థానకవులవి అయివుంటయి. ఇతడు కొండవీటిని ౧౪-శతాబ్దాంతాన, ౧౫-శతాబ్దాదిని పాలించిన పెదకోమటి వేమారెడ్డే! ఇతని యింకోపేరు వీరనారాయణుడు. ఇతని కథానాయకుని జేసి అభినవభట్టబాణుడు 'వీరనారాయణచరితం' అనే గద్య కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. ఇతడే 'అమరుకానికి' 'శృంగారదీపిక' అనే చక్కనివ్యాఖ్య వ్రాశాడు. ఈగ్రంథాలు రెడ్డిప్రభుల అసమానవైదుష్యం వేయినోళ్ల ఘోషిస్తున్నవి.

౨

ఇప్పటికే పాఠకుడికి చాలా విసుగుపుట్టి వుంటుంది. కాని తత్తత్కర్తలవిషయం కొంచెమేనా తెలియజేయడం తప్పనిసరి అయింది. వ్యాఖ్యాకారులను గూడా ఉదాహరించడానికి హేతు వేమంటే, అవిగూడ ప్రత్యేకగ్రంథాలులాగు ప్రౌఢాలయి వుండడడముచేత.

అలంకార శాస్త్రంసుజేరిన వెనుకశతాబ్దాల్లో ఎంతపరిశ్రమ జరిగిందో ఒక్కమాటు ఆలోచించండి! ఉపరినిర్దిష్టులైన వీరిగ్రంథాలు కొన్ని ప్రచురింపబడక, నోరగనముగాక భాండాగారపుగదులలో మూల్గుతున్నాయి. అవి భాషాపుత్రులు ప్రచురిస్తే తెలుగుతల్లికి సంతోషం!

గీర్వాణీవాఙ్మయోద్యానంలోని మనయాంధ్రపాదపాల అన్వేషించి సౌరభాన్ని గ్రోలడమే ఆంధ్రుడికి నిశితకర్తవ్యం. ప్రతిఆంధ్రుడూ తనపూర్వాతన్యసాహిత్యజీవితాన్ని విమర్శించుకొని సాహిత్యవనవిహారాన్ని అనుభవించమని మనవి చేస్తున్నాను. క్షీరనీరవిభేదం తెలిసిన రాజహంసలకు హృదయపూర్వకస్వాగతం!

సింహగడము

మద్దిపట్ల వేంకటరమణయ్యగారు

"వీరు వెళ్లినయోసరదారు లార!-ముట్టడింపక కొండణా పట్టవలయు:
ఎవ్వ రోపుదురో యెఱింగింపు" డనుచుఁ-గోరెను శివాజీపతి నిండుకొల్వులోన.

కొండణాపేరు తమ వీనుకొనలఁ దాఁక-గగనమును దాఁకుచున్న ప్రాకార మొప్పి
కొండలకుఁ బైని వెలుఁగొల్పుదండికోట-యట్టె పొడసూపె మొనగాండ్ర యెట్టయెదుట.

దానిఁ బాలించు నమితప్రతాపశాలి-సమరముల నారితేరిన శౌర్యరాశి
ఉదయభానుఁ డనెడు క్షత్రియోత్తముండు-తన్మనోవీథి సప్రయత్నముగ నిల్చె—

ధరణిధవునాననమ్మునఁ దవిలియున్న-యొక్కరొక్కరిచూడ్కులు నోసరిల్లెఁ
బవన విచలిత పద్మగర్భముననుండి-తొలఁగిపాఱెడు షట్పదంబుల విధాన—

కాందిశీకుల వెన్నాడుకరణిఁ దోఁచె-నామొగల యూనాభావము లైనమోములందుఁ
దన్మనః పరిశీలనార్థంబు లైన-నృపుని తీక్ష్ణ విలోకముల్ నెరయు టపుడు—

ఆకుఁ గదలని నిర్వాత మైనచోటు-ననుకరించెను వెక్కసం బగుచు రచ్చ
యూపిరిని బిగఁబట్టి చెయ్వులను దక్కి-యంద ఱాలోచనామగ్ను లగుచు నుండ—

విభునిమాట కుత్తర మియ్య వెఱవ నితరు-లొక్క తానాజియే యందు కుత్సహించె
నీరదార్భటి వినినట్టి నెమ్మిఁబోలె-నాగసర మాలకించిన నాగమట్లు—

"కొండణాదుర్గమును బట్టుకొనెద నెల్లి-బల్లుమని తెల్లవాఱులోపలను దేవ!
పాఁతెదను దానిపై మన కేతనంబు-ప్రాగ్ధరాగ్రంబుపైఁ గెంపు పాఱకుండ—

సెల వొసఁగి పంపుఁడీ నన్ను క్షితిపరేణ్య!-గెలిచి వచ్చితినా యేనె సలుపువాఁడఁ
గుదిరి సిద్ధమై యున్న నాకొడుకుపెండ్లి-పడితినా పోర నంతకుఁ బ్రభులె కలరు.

దేవరకు జయలక్ష్మి సంధించుకంటెఁ-గొడుకునకుఁ బెండ్లి సేఁతఁ యెక్కువయె నాకు?"
అనుచుఁ దానాజి తత్సభాభ్యంతరమున-నిలువఁబడెఁ గ్రొత్తకంబము మొలచినట్లు—

"మేలు మేలు నీభక్తికి మెచ్చు వచ్చె-పొమ్ము వీరోత్తమా! గెల్పు పొంది రమ్ము
వేవురను మావళాలను వెంటఁ గొనుము-తోడుపడుఁ గాక దురమున దుర్గ నీకు!"—

అనుచు ముద మాదరమ్ము దొల్కాడఁ బల్కి-భోన్సలేకులాంభోనిధి పూర్ణవిధుఁడు
శత్రుభూపాలభయదహస్తమున నందె-భాసురం బైన బంగారు పళ్లెరంబు—

ముందుముందు చరిత్రంపుఁ బుటల నిట్లు-వ్రాసిత మగుఁ దన యశోవికాస మనఁగఁ
గప్పురము గుల్కు తెలనాకుగముల విడెము-నెత్తెఁ దానాజి గగురు మేనెల్ల నిండ—

ప్రకట తేజుఁడౌ నినుని యొప్పిడికిఁ బాయు-గగనరాజ్యంబున నరాజకత్వ మొదవె;
కడు స్వతంత్రులై చను నధికారులట్లు-వెలుఁగ సాగెను రిక్కలు విఱ్ఱవీఁగి—

సమయ మను మాంత్రికుండు బెత్తమును ద్రిప్ప-లోక మవశమై నిద్దురలో మునింగె;
వీచి పెనుగాలి యణఁగిన పిదపఁ బోలె-నెల్లయెడలఁ బ్రశాంతత యిరవుకొనియె—

ఆబహుళ నవమీ త్రియామార్ధమందుఁ-గందకముభీకరాంబుల సంద డేమి?
చెట్టుకొనకొమ్మ కెగఁ బ్రాఁకు చీమలట్లు-సాలమున కెక్కుజాడలచా లదేమి?

"మావళాలు మహాప్రభూ! మావళాలు-పగ్గపట్టిరి రక్షివర్గంబుఁ జంపి"
రనెడు కేకలు కోండణాయుందుఁ బుట్టె-నుదయభానుని కేళికాసదనవీథి—

ఉలికిపడి తల్పముననుండి యుత్కి రాజు-వర్మశీర్షకంబులు వడివడిగఁ దొడిగె
వాలుటడిదంబు నడుమున వ్రేలఁ గట్టె-కేడెము తగిల్చె బల్లెంబు కేలఁ బట్టె—

అపుడు మ్రోఁగెను రణభేరి యభ్రభ మదర-కడలచెవులు గింగురన శృంగములు మొరసె
ఆయుధాగారమందుఁ గ్రం దధికమయ్యె-చేతనలఁ దాల్చె దుర్గంబు చిటికలోన—

వేగముగ సాంద్ర బిగియారఁ గౌఁగిలించి - నిద్దురను గూరుబిడ్డల ముద్దుపెట్టి
త్రోసికొని కోట నైరృతికేసి నడిచె - విభునితోఁ గూడ క్షత్రియ వీరచయము.

స్వీయబల మెల్ల బురుజుపైఁ జేరకుండ-నరులు మేల్కొని పోరికి నురవడింప
దైవనియతికి సుంతయుఁ దల్లడిలక-తాఁకఁ బంచెను దానాజి తనదు సేన—

చికిలి మెఱుఁగుఁ గత్తుల చకచ్చకల నడఁగఁ-బలుచపడి కకావిక లయ్యె మలినతమము;
నగముపైఁ జన రే యని చాట నడఁగ-నగము తక్కువ యై తోఁచెఁ జందమామ—

ఐదు రెట్లు తమకు వైరు లధికులైనఁ-బాటి సేయక ఖండదోఃపటిమ మెఱయఁ
జెండు బెండాడఁ దొడఁగి రుద్దండలీల-నుక్కుఁదునకలట్టి మరాటయోధులెదిరి. [లుసు

కనుపుకొట్టఁగాఁబడి కొట్టుకొనుచుఁ బోయె-ముక్కులును జెక్కులును జెవుల్ మొండెము
ప్రక్కలును డొక్కలును దల్లల్ పాదములును-వ్రేళులును గేలులును రక్తవేణిల్లోన [లును

ఎత్తరులఁ దల మీఱినయెత్తువలనఁ - దఱచుగా లేచు జనుదాడి దాడివలనఁ
జుట్టుఁ గుప్పగూరిన రాజభట్టవలనఁ - గలఁగు తనదు మూఁకల కలకలమువలన—

అతఁడె కావలె మావళాపతి యటంచుఁ - బదవిసుట్టిన నుర్వి గ్రక్కదలుచుండ
వృషభరాజంబుఁ గనువృషభేంద్రమల్లు-వచ్చె నుదయభానుఁడు తనవారు సెలఁగ—

"నీవ తానాజిమాలసురేవ? జాల్మ!-ఇతరుఁ డెవ్వఁ డీదిక్కున నెక్కి వచ్చు?
సాహసము పండి బద్దలౌ సమయ మయ్యె-ఎఱుఁగవా నన్ను రిపుభయంకరునిఁగాను?"

అనెడు దుర్గాధినాథునిం గని మరాటి - "అంతటి భయంకరుఁడవా యబ్బ నీవు?
ఎఱుఁగ వెపుడు మహారాష్ట్రహేళివాఁడి-చవిని జూడవు నిర్భుజాసార" మనియె—

రాజుపెదవులు చలియించె రాదు మాట;-కటము లదరెను గన్నులింగలము లుమిసె;
నిశితకుంతంబు పెల్లూఁచి విసరివైచెఁ - గంప గట్టిన ప్రత్యర్థికంఠ మొంచి—

ఉరగమును బట్టఁ బ్రాలెడు గరుడిసరణి - నీఁటె వచ్చుట చూచి మరాటజోదు
చెంగునను దూఁకెఁ బ్రక్కకుఁ జెవిని దూసి-లోత్తుగా నద టాలలోఁ బాఁతుకొనఁగ—

బల్లె మమ్మైని వమ్మైనఁ బార్థివుండు - భీషణకృపాణము బిరాన పెకిలి యుత్కె
దిటముగా వైరి డాలొడ్డి దెబ్బ నాఁపె-నినుపగేకు ఖణే లనునినద మీన—

మొసలివాజముదాడి పీఁపుసను గ్రాలు - క్షత్త్రియమునిమస్తకమునంద కంటి నుంచి
తలపడె-మరాటి చంచలాత్వరిత గతిని - ఉభయపక్షంబువారుఁ బోరుడిగి చూడ—

ఆమహారాష్ట్రు తీవ్రప్రహారకలన - నరశిరస్త్రాణమందు మిణ్గురులు చెదరె
గరగరిక మీఱు గరువంపుఁ గలికికుచ్చు-రుధిరమున రాలి యయ్యెను దూషితంబు—

ఘూర్ణితారక్తనేత్రులు కుటిలభ్రుకుటు - లాయతోచ్ఛ్వాసు లస్రసిక్తావయవులు
నుచ్చలితవక్షులును వివృతోష్ఠు లగుచుఁ - దడవు పోరి రావీరులు దారుణముగ—

ఆత్మనాథులచేయి మీఁదైనయెడల - హర్షసంఫుల్లవదనులై యహహా యనెడు
నుభయసేనలవారిలో నొక్కపెట్ట-నపుడు హాహానినాదంబు లతిశయిల్లె—

జర్జరిత మైనకాయముల్ సరగ విడిచి-యూర్ధ్వగమనోన్ముఖం బయ్యె యోధయుగము
చేయి చేయి కల్పినతొంటిచెట్ల వోవఁ - జెట్టపట్టాలు వేసిక చిత్రలీల—

పడిన దళవాయి కనుకని పలుచు చూడఁ - దనదుభటులకుఁ జెయి వీచి యనియె నిట్లు
లెల్లభంగులఁ దానాజి కీడువచ్చె - నతనితమ్ముఁడు సూర్యాజి యనెడుజోదు—

"అక్కటా! యిట్లు విడనాడ నగున మీకు-నాయకుని సర్వదా మిమ్ము నడుపువాని
నేఁడు మీకయి ప్రాణముల్ వీడువాని - ధైర్యహేమాద్రి నహితహస్తములయందు?

పాఱి పోరుఁడు నే నుండ భయము లేదు - ఎందు కిట వచ్చినా రెందు కేఁగుచుంటి?
గడుగొ శశి నల్పె మువ్వంక యామ్యాశ యపుడె-యెక్కుడు బాహుజుపై మన టెక్కెమింక.

నాయకుప్రతిజ్ఞ నేనియు నడుప నయ్యయు - సేవకుండఁగ మనమేని చావ వలయు
పిక్కబలమును జూపినఁ బక్కమనరె? - అసువు లిస్సిరో! తీపయో యశముకంటె?—

ఖడ్గములు కోసివేసితి పందలార! - బవరమునఁ జత్తురో మగవాండ్రవలెను
ఉఱికి చత్తురో స్త్రీలట్లు, లరసికొనుఁడు - దుర్గమును డిగ్గిపోవఁగాఁ ద్రోవ లేదు"—

అనుచు రెండుచేతుల నాఁడు పసులు తాల్చి-స్వామిఁ బాసినయామరాచవారిఁ దాఁకి
కుత్తుకలు కోయ సాగెను ఘోరభంగిఁ - బఱచువారి కుద్రేకంబు ప్రబ్బికొనఁగ—

పిదప రేఁగినభీకరకదనమందు - నేనెన నదింప వలయునో యెఱుక పడక
పుష్పదామంబు కెంగేలఁ బట్టుచుండె-వెఱఁగుపడి నిల్చె గడెసేపు విజయలక్ష్మి—

దళితవైరులసింహనాదములు క్రందు-కుట్టినుఱుబంట్లు బాధచేఁ బెట్టుమూల్గు
రాణివాసపుబోంట్లయాక్రందనములు - వాయసానులరుతులతోఁ బర్వె దెసల—

మానవశాభటభుజపీఠమండనములు - బలుకదారుల కుసుమహారవర్గ మయిన
క్షత్రియులమేని క్రొత్తరక్తంపుజాయఁ-గాంతి నెరసెను బ్రాగ్దిశాంగణమునందు—

కోట సాధించి తానాజి కూలు టెఱిఁగి - కాంక్షితము చేకుఱినకౌతుకంబు మఱచి
వేయికోటలపై టైనవీరవరునిఁ - గోలుపోయితి నని చాలఁ గుందె శివుఁడు—

అవలఁ జాటఁగాఁ బంచె నాయవనిభర్త - పట్టుకొనినసింహబలు జ్ఞాపకముగాఁగ
సింహగడ మనుపేరను జెల్లుఁ గాక-కోండణాదుర్గ మీనాఁటినుండి యనుచు—

వినోదవిమర్శము

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

తిక్కనసోమయాజులవారు తమకృతులందు, అందును భారతమునందు, అందుకొనరానంతలోఁతున భావముండునట్లు అలఁతియలఁతి పలుకులతోనే యనేకపద్యముల రచియించిరి.

క. లలితపదహృద్యపద్యం
బులన కథార్థంబు ఘటిత పూర్వాపరమై
యలఁతి యలఁతి తునియలఁ గా
హాలసంధించినవిధమున నమరఁగవలయున్.

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

పయిపద్యము ముద్రణములందు "అలఁతియలంతి తునియలుగ। హాల సంధించినవిధంబు నమరఁగవలయున్-" అని కానవచ్చుచున్నది. పూర్ణార్ధానుస్వారములకుఁ బ్రాచీనలిపిలో భేదములేకుండుటచే "అలంతి యలంతి తునియలంగాహాల" అని తాళపత్త్రప్రతులందున్న లిపి రీతినిజూచి ముద్రాపకులు గణములు కుదురని చోట్ల నరసున్నల నిండుసున్నలఁగాఁ జేసి చేసిన యపసంస్కారమది. 'చినిచిన్ని తునియ లగునట్టు నాఁగలి గట్టినవిధము' అనఁగా నర్థసంగతి యేమి? హాలశబ్దము స్త్రీలింగము గాదు. హాలము అనికదా యుండును! ఎందు కిఁక! నేను చూపినపాఠమే సరియగు పాఠము. చిన్నిచిన్ని గొట్టపుఁ దునుకల నదికింపఁగా బాకా యగును. దాని నూఁదిన హృద్యస్వరము వెల్వడును. అట్లే లలితపదహృద్యములగు పద్యములఁ గూర్చిమనోహరముగాఁ గథార్థమును వెలయింపవలెను- అని భావము. ఇట్టిది సోమయాజులవారి డెందము మెచ్చిన కవిత్వసందర్భము. అలఁతి యలంతిపలుకులతోఁ గూర్చినవే, యర్థక్లేశములేనివే యయియున్నను భావము లోఁతందుకొనరాని పద్యములఁ గొన్నింటి నిక్కడ పరిశీలింతును. భారతోద్యోగపర్వములో నీక్రిందిపద్య మున్నది.—

చ. పగ యడఁగించు టెంతయు శు
భం బది లెస్స యడంగునే పగం
బగ వగగొన్న మార్కొనక పల్కక
యుండఁగ వచ్చునే కడుం
దెగ మొదలెత్తిపోవఁ బగఁ
దీర్పఁగ వచ్చినఁ గ్రౌర్య మొందు నే
మిగతిఁ దలంచినన్ బగకు మేలిమి
లేమి ధ్రువంబు కేశవా!

ప్రశస్తవిద్వాంసులును, కీర్తిశేషులును నగు తం. తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు ప్రకటించిన పాఠ మిది. బహుకాలమునుండి యీపద్యమునర్థమునకై యనేకు లలజడిపడుచుండుటనే నెఱుఁగుదును. పలుచోట్ల పలువురువిద్వాంసులు న న్నీపద్యమున కర్థ మడిగిరి. ఇట్టిపద్యము లింకను భారతమునఁ బెక్కులున్నవి. వాని నాయాసమయములందు వ్రాఁతప్రతులఁ బరిశోధించి సాధుపాఠనిర్ణయము చేసికొని

కొన్నింటి కిట్లో యర్థము చేసికొంటిని. మీఁద నుదాహరించినతీరుననే నాకు ప్రాంతప్రాంతప్రతులపాఠము గానవచ్చెను. ఇట్టిపాఠముండిననే దీనికి సముచితమైనట్టియు, స్వారస్యభరితమైనట్టియు నర్థ మేర్పడును. ఈపద్యమునకు నాకుఁ దోఁచిన యర్థమును బలుచోట్లఁ బలువురువిద్వాంసులకుఁ దెలిపితిని. ఈవత్సరపు స్కూలుఫైనలు టెక్స్టులో నీపద్య మీక్రిందివిధమునఁ గానవచ్చుచున్నది:—

చ. పగ యడఁగించు టెంతయు శు
భం; బది లెస్స; యడంగునే పగం
బగ? పగగొన్న మార్కొనక
పల్కక యుండఁగ వచ్చునే? కడుం
దెగ మొదలెత్తిపోవఁ బగ
దీర్పఁ దలంచినఁ గ్రౌర్య మొందు; నే
మిగతిఁ దలంచినన్ బగకు
మేలిమి లేమి ధ్రువంబు గేశవా!

వ్యాఖ్యానప్రాయమయిన మార్కులు ; (సెమికోలనులు)ను, మూఁడవచరణమున 'తీర్పఁగ వచ్చిన' అనుదానికి బదులు, 'తీర్పఁ దలంచిన' అనుపాఠమును నీముద్రణమున జరుపఁబడినమార్పులు. తోఁట్లఁ బ్రకటించినతీరునఁ బద్యమునకు నే నిట్లర్థము చెప్పెదను.

ధర్మరాజు శాంతిఁబొందుటయ కర్జమని యిందు నిరూపించుచున్నాఁడు. పగచేఁ బగ నడఁగించుకొనరా దనుచున్నాఁడు. ఉభయపక్షములును బగ వీడి పొంది పొసఁగియుండఁ గోరుచున్నాఁడు. రాయబార మరుగు కృష్ణునితోఁ జెప్పుచున్నాఁడు: పగ - అడగించుట-ఎంతయు-శుభంబు=వైరమును రూపుమాపుట మిక్కిలి శ్రేయస్కరము. అది=ఆవైరము, పగన్=వైరముచేత (స్వపక్షము వైరమూని యుండఁగా), అడంగునే=అడంగదుగదా! వైరము పోవలె ననఁగా, ముందు స్వపక్షము వైరము వీడవలెను. స్వపక్షము వైరముపూని యున్నప్పుడు అనివార్యముగాఁ బరపక్షము గూడ వైరము పూనవలసినదగును. కావునఁ బరపక్షము వైరములేకున్నను స్వపక్షము వైరముపూనియుండఁగా వైరము పెరుగునేకాని నశింపదు. అట్లే-పగ=పరపక్షము-శత్రుపక్షము, పగగొన్నన్=వైర మూనియున్నప్పుడు, మార్కొనక పల్కక యుండగవచ్చునే=ఎదుర్కొనక, బదులాడక, స్వపక్షము వైరమువీడియుండఁ గుదురదు. స్వపక్షము వైరమూనినఁ బరపక్షమును వైర మూనవలసివచ్చును. కాన యీ రెండువిధములందును శాంతి చేకూరదు. ఇఁక - రెండుపక్షములును వైరముఁ బూని, కడున్-తెగ - మొదలెత్తిపోవన్ - పగఁదీర్పఁగ వచ్చినన్=స్వపక్షము పరపక్షముమీఁదకి దండెత్తిపోయినను, పరపక్షము స్వపక్షముమీఁదికి దండెత్తివచ్చినను, పరస్పరము యుద్ధముసాగి ఇరుపక్షములలో, ఒకపక్షమో అడఁగారి, పగపోయి శాంతికల్గినఁగల్గవచ్చును. కాని దాన క్రౌర్యమొందున్=హింసారూపమయిన క్రౌర్య మేర్పడును. కావున సర్వవిధములను పగ పనికిమాలినది- అని పద్యార్థము. దీని కిది వివరణము:-

స్వపక్షము, పరపక్షము అను రెండుస్థానము లందు పగ కలిమి, పగ లేమి అను రెండు ధర్మములను గురులఘువులను బోలెఁ బెట్టి ప్రస్తరించినచో, అత్యుక్తాఛందస్సున రెండక్షరముల గణములు నాలుగేర్పడినట్లు భేదములు నాలుగేర్పడును. ఎట్లనఁగా:

స్వపక్షము	పరపక్షము
పగలేమి (గురువు)	పగలేమి (గురువు)
పగకలిమి (లఘువు)	పగలేమి (గురువు)
పగలేమి (గురువు)	పగకలిమి (లఘువు)
పగకలిమి (లఘువు)	పగకలిమి (లఘువు)

ఇందు, పగయడఁగించు టెంతయు శుభంబు-అనునది ఉభయపక్షములందు పగలేమికిని; అది లెస్స యడంగునే పగ? - అనునది స్వపక్షమున పగకలిమికి, పరపక్షమునఁ బగలేమికిని; పగ పగగొన్న మార్కొనక సల్కకయుండఁగ వచ్చునే-అనునది పరపక్షమున పగకలిమికి, స్వపక్షమున పగలేమికిని; కడుం బెగ మొదలెత్తి పోవఁ బగఁదీర్పఁగవచ్చిన గ్రౌర్య మొందు-అనునది ఉభయపక్షములందును బగకలిమికిని, వాచకములుగాఁ జూచుకొనవలెను. 'ఎత్తివచ్చుట' యనఁగా యుద్ధమునకు దండెత్తివచ్చుట. ఈ యర్థమున సోమయాజులవారి ప్రయోగాంతరము: 'కౌరవులమీఁద నెత్తిరాఁ గడఁగువాఁడు.' (ఉద్యో. 2 ఆశ్వా.) పగగలిగియున్న మూఁడు విధములను దెగడి రెండు పక్షములందును పగలేని నాల్గవపక్షము నిందు ధర్మరాజు ప్రశంసించినాఁడు. ఇట్టిచో టుక్ స్సుబుక్కులోఁ బెట్టఁబడిన (;) సెమికోలనులు సరసార్థభంజకములు. పగ యడఁగించు టెంతయు శుభంబు; అది లెస్స; అని వేఱుచేసినచో ప్రథమ వాక్యార్థమునే పాడిన పాటగా మరలఁ జెప్పుట యగును. అది సోమయాజుల పక్కి కాదు. మఱియు మూఁడవ చరణమున 'పోవ'కు ఓటుగా 'వచ్చిన' ఉండవలెను. అట్లున్ననే పద్యార్థము గుదురును. 'తలంచిన' అన్నపాఠము సరిగాదు. నేఁ జూచిన తాళపత్ర ప్రతులలో లేదు; అది తిక్కనగారి తెలుఁగును గాదు. ఎటనఁగా, 'తీర్పఁదలంచిన గ్రౌర్యమొందు నేమిగతిఁ దలంచినన్' అని మరల సందేహదము వచ్చుచున్నది. రెండుమా ర్లొకే పదమును దగ్గఱ దగ్గఱఁగా నీతీరున బ్రయోగించుట సరసరచన గాదు. ఈ పద్యమునకు నాకు గోచరించిన యర్థమును దెలుపుకొన్నాఁడను. ఇంతకంటె సరసమగునయర్థ మెవ్వరికేని గోచరించినచో వెల్లడింప వేఁడుచున్నాఁడను. ఈ పద్యమెల్ల నలంతియలంతితునియలగు పలుకులతోఁ గలదు. ఒక్కసమాసమే నిందు లేదు. కాని యర్థ మెంతో లోఁతుగా నున్నది.

భారతము లక్ష్మీపతిసోమయాజిగారి భారతవ్యాఖ్యానమున నీపద్యమున కిట్లుటీకగలదు:-

"పగను అడఁచివేయుట శుభము. అది మంచిది. పగచేత పగ అడఁగునా? పగగొన్న-దుఃఖము రాఁగా - యుద్ధముసేయక విపదించక ఉండవచ్చునా? కడుఁక్-మిక్కిలిన్నీ, మొదలు తెగ=మూలచ్ఛేదముగా, ఎత్తిపోవ=దండెత్తిపోయినా, పగ దీర్పవచ్చిన క్రౌర్యము వచ్చును. ఏలాగున వివరించినా పగకు మంచి లేదు. ధ్రువంబు=నిశ్చయము." ఈటీక యస్వరసమని నాతలఁపు.

౨

మఱియు, నుద్యోగపర్వ తృతీయాశ్వాసమున నే యీక్రిందిపద్యము గలదు:

మ. తుదిరాజ్యంబు సగంబు గొ; మ్మడవియం
దుం బేరు వంచించియుఁ
బదమూఁడేఁడులు నీవునుం దిరిగి రా
పాలీకపోవచ్చునే
యది గాదేఁ దెగి బంటవై యఱుము;మా
యల్ వన్ననే ద్రుంకఁ జె
ల్లదుసూ నీ; కని మాసుయోధనుని యు
ల్లం బుచ్చిపో నాడుమీ!

తం. తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు రీవిధమున నీపద్యమును ముద్రించిరి. పలువురు ప్రాచీనవిద్వాంసు లీ పద్యము నీరీతిగానే పఠించుట నేను వింటిని. ఈ పద్యమున కర్థ మిది:—

ఇది సహదేవునిపల్కు—"మాయాద్యూతమున నోడించి యధర్మముగాఁ బాండవులఁ బదుమూఁడేం డ్లరణ్యావాసాజ్ఞాతావాసము లందుంచి బాధపడునట్లుచేసి రాజ్యమెల్ల నీవే యనుభవించితివి. కావున వారివలె నీవును బదుమూఁడేం డ్లరణ్యాజ్ఞాతావాసము లొనర్చి వచ్చి యవ్వల రాజ్యములో సగపాలు పంచుకొనుము. అప్పుడు వారు నీవలెఁ బాలొసంగమనువారు కారు. అంతదాఁక రాజ్యమెల్ల వారే యనుభవింతురు. ఇందు కంగీకరింపవేని-రాజ్యము వీరభోజ్యము గాన-తెగి బంటవై వచ్చి పోరాడి చచ్చిపొమ్ము. ఇఁక మాయలు సాగవు. అని సుయోధనుని యుల్లము చిల్లులుపడునట్లు పల్కుమీ" యని సహదేవుఁడు కృష్ణునితో నన్నాఁడు. ఈపద్య మీపాఠముతో నున్నప్పు డీయర్థమే సంగతమగునని నాతలఁపు. తాళపత్త్ర ప్రతులలో దీనికిఁ బాఠభేదములు గానవచ్చును.

మ. తుది రాజ్యంబు సగంబు గొం డడవియం
దుం బేసి వంచించియుఁ
బదమూఁడేఁడులు నిండ నంటి, రదిరాఁ
బాలీకపోవచ్చునే?
యది గాదేఁ దెగి బంటవై యఱుము మా
యల్ వన్ననే ద్రుంకఁ జె
ల్లదుసూ నీ కని మాసుయోధనుని యు
ల్లం బొల్లఁ బో నాడుమీ!

ఇందు ప్రథమద్వితీయపాదములందుఁ గల పాఠభేదములు సహదేవుని స్వభావమునకు, సంస్కృత మూలమునకు, తిక్కనసోమయాజుల రచనకు సంగతాసరిపడవు. 'తెగి బంటవై యఱుము' అనుచో 'తెగి బంటవై నిలుము' అని పాఠముగలదు. 'అఱుము' పాఠముకంటె 'నిలు

ము'పాఠము యుక్తతరమనుకొందును. 'ఉల్లం బుచ్చి పోనాడుమీా', 'ఉల్లంబొల్లఁ బోనాడు మీా'పాఠములు రెండును సోమయాజుల పలుకు బళ్లే. ఇట్టి యీాపద్య మీామేఁటి టెక్స్టుబుక్కులో నిట్లు ముద్రితమయ్యెను:

మ. "తుది రాజ్యమ్ము సగమ్ము"గొం దడవియం
దుం బేరు వంచించియుఁ-

(తక్కిన చరణములు తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారి పాఠముతీరుననే కలవు.)

మ. "తుది రాజ్యమ్ము సగమ్ము గొ"మ్మడవి
యందుఁ——

ఇత్యాదిగా నున్నచో నెట్లోని సర్థము చెప్ప నగునుగాని యీాయనుకరణార్థక చిహ్నములు (" ") సగమ్ము" మీాఁద నే యుండుటచే నా కర్థమేమియు గోచరింప లేదు. పయి పద్యము నకు లక్ష్మీపతి సోమయాజులు గారి టీక యిట్లున్నది:—"తుది=పదునాలుగవయేఁట రాజ్యార్ధభాగమును,కొమ్ము=గ్రహింపుము అని నీవు= అనగా, తిరిగి రా=వనవాసాజ్ఞాతవాసములుచేసి రాగా, పాలీకపోవచ్చునే=పాలివ్వక పోవ శక్యమా; అదిగాదేఁ=ఆలాగు సమ్మతిలేకపోతే, తెగి=తెరపుచేసి,బంటుపై=శూరుఁడవై, అఱుము=అఱుముము, మాతోయుద్ధానకు రమ్ము; మాయలుపన్నే కౌశలము యిటుపై నీకుచెల్లదు చూడుమీా అని దుర్యోధనుని ఉల్లంబుచ్చిపో= కడుపు అవిసేలాగు, ఆడుమీా."

౩

మఱియు మీాఁది టెక్స్టుబుక్కులోనే——

ఉ. ద్రోవది బంధురంబయిన
క్రొమ్ముడి గ్రమ్మన వీడ్చి వెంద్రుకల్
దావలచేతఁ బూని యసి
తచ్ఛవిఁ బొల్చు మహాభుజంగ మో
నా విలసిల్లి గ్రేలఁగ మ
నంబునఁ బొంగు విషాదరోషముల్
గావఁగలేక బాష్పములు
గ్రమ్మఁగ దిగ్గన లేచి యార్తయై.

వ. గోవిందుముందట వేణిఁ బెట్టి యిట్లనియె.

క. ఇవి దుస్ససేను వ్రేళ్లం
దవిలి సగము ద్రెవ్విపోయిదక్కినయవి; కౌ
రవులకడ గెలుమాటల
యవసరమునఁదలఁపవలయుసచ్యుత,వీనిఁ.

అను గ్రంథభాగ మున్నది. ఇందుఁ దొలిపద్యమున 'క్రుమ్ముడి' అని యుండవలెను. పెక్కు వ్రాఁతలలో నదేపాఠము గలదు. కుఱుముడి= జాఱుముడి యని యర్థము. క్రొత్తముడి కాదు. రెండవవచనమున 'వేణి' యనుపద ముండఁ గూడదు. వ్రాఁతప్రతులలో నాపదము లేదు. గోవిందు ముందటఁ బెట్టినది ముడివీడ్చిన వెండ్రుకలనుగాని వేణిని గాదు. తర్వాతి పద్యమునఁ గూడఁ జూడఁదగును. "కన్నీరు దుడువను బెన్నెఱివేణి ముడువనుం దగువారి నియోగించి" యను ౧౧౭ వచనమునుగూడఁ జూడఁదగును.

౪

హరవిలాస ద్వితీయాశ్వాస 'భాగము గూడ టెక్స్టులోఁ గలదు.

అం దీసంస్కారములు జరగవలెను.—

'నేమం బొప్పఁగ రేలునుం బగలునుర్ విశ్వాస పూర్వంబుగర్' అనుచో-

'నేమం బొప్పఁగ రేలునుం బగళులుర్ విశ్వాసపూర్వంబుగర్' అనియు,

'దినములు రేవగల్ ఘృతదధిప్రచురాన్నసమర్పణంబునర్' అనుచో-

'దినములు రేల్ పయోఘృతదధిప్రచురాన్నసమర్పణంబునర్' అనియును,

'విభూతిమంగళ । తానముచేసి ధౌతపరిధానము గట్టి' అనుచో..

'విభూతిమంగళ । స్నానము చేసి ధౌతపరిధానము గట్టి.' అనియును (ఈయతికై వినోదవిమర్శ మనుపేర, 'భారతి' లోను, 'సుభాషి' లోను నేను వ్రాసినవ్యాసములఁ జూడఁదగును.),

'గారాపుం గొడుకుపాలను మేలోగిరంబుతోడం గూడ భరితభోజనంబుగా వడ్డించి'అనుచో-

'భరితభాజనంబుగా వడ్డించి' అనియును,

'నీవడ్డపాటు గొడ్డేఱఁగా' అనుచో-

'నీవడ్డపాటు గొడ్డేఱుగా' అనియు.

శబ్దరత్నాకరకారులు 'గొడ్డేఱు' ధాతువుగా గ్రహించిరి- శ్రీనాథుని యవసానకాల పద్యపాఠమునుబట్టి ;—కాని శ్రీనాథుఁడు దానిని దనగ్రంథములందు 'వ్యర్థప్రయాసము; నిరర్థకకృషి' అనునర్థమున విశేష్యముగాఁ బ్రయోగించెను.—శ్రీనాథుని యవసానకాల పద్యపాఠము సరి గాదేమో! 'బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేఱి మోసపోతి' అనుచో 'బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేఱు మోసమయ్యె' నని యుండునేమో!

పాఠశాలలలోని విద్యార్థులకును, గొందఱువిద్వాంసులకును నుపకరించు నని యీ టెక్స్టుబుక్కు-పాఠముల నిప్పు డించుక పరామర్శించితిని.

క్రమముగా భారతాదులలోని పద్యములను, వాని పాఠములను, వానియర్థములను నిఁకమీఁదఁ బరామర్శింతును.

———

ఉదయభానుఁడు

ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులు గా॥గు

నేను—

ఓయితుషార! యెందుఁ జనె? దుంఢుము, నాపలుకాలకింపు: నీ
కేయిడుమల్ ఘటించె నిపు డింత శ్రమంపడి పర్వులెత్తఁగా?

తుషారుఁడు—

"ప్రేయసి హింసపెట్టెనట రేయిని! జాలఁగ నుగ్రుఁడయ్యె నా
తోయజినీసఖుండు; చను తోడనె" యంచు ననూరుఁ డాడెదుర్.

నేను—

కుముదిని, యేటికే యటులు గుంచెదు? మోమటు మూసినావు? లో
కము సకలంబు మేలుకొను కాలమునన్ విపరీత మిద్దియే?
యమరులకెల్ల ప్రాణ మిడునట్టి మహాత్ముని ముగ్ధఁ జేయు నీ
విమలసుహాస మేల నిను వీడెనొ యిప్పు డెఱుఁగఁ జెప్పుమా!

కుముదిని—

అమలుని నాదు కాంతుని జనావళి చల్లనివాఁ డటన్న ధ
ర్మము దలపోయకే కసుపుమాటను దీర్చుకొనంగఁ గ్రూరుఁడై
కమలినిభర్త నాపతిని గాసరమందు తొలంగఁద్రోసె భా
వ్యమె యిది! యెందు నోరుగలవారల మాటయె చెల్లఁబోలునో!

నేను—

అడిగిన ప్రశ్న కీమె బదులాడదు! మాటికి మందహాస మే
ర్పడఁ దనమోము నిట్టునటు వంచెడుఁ గారణ మేమి షట్పదా?

షట్పదుఁడు—

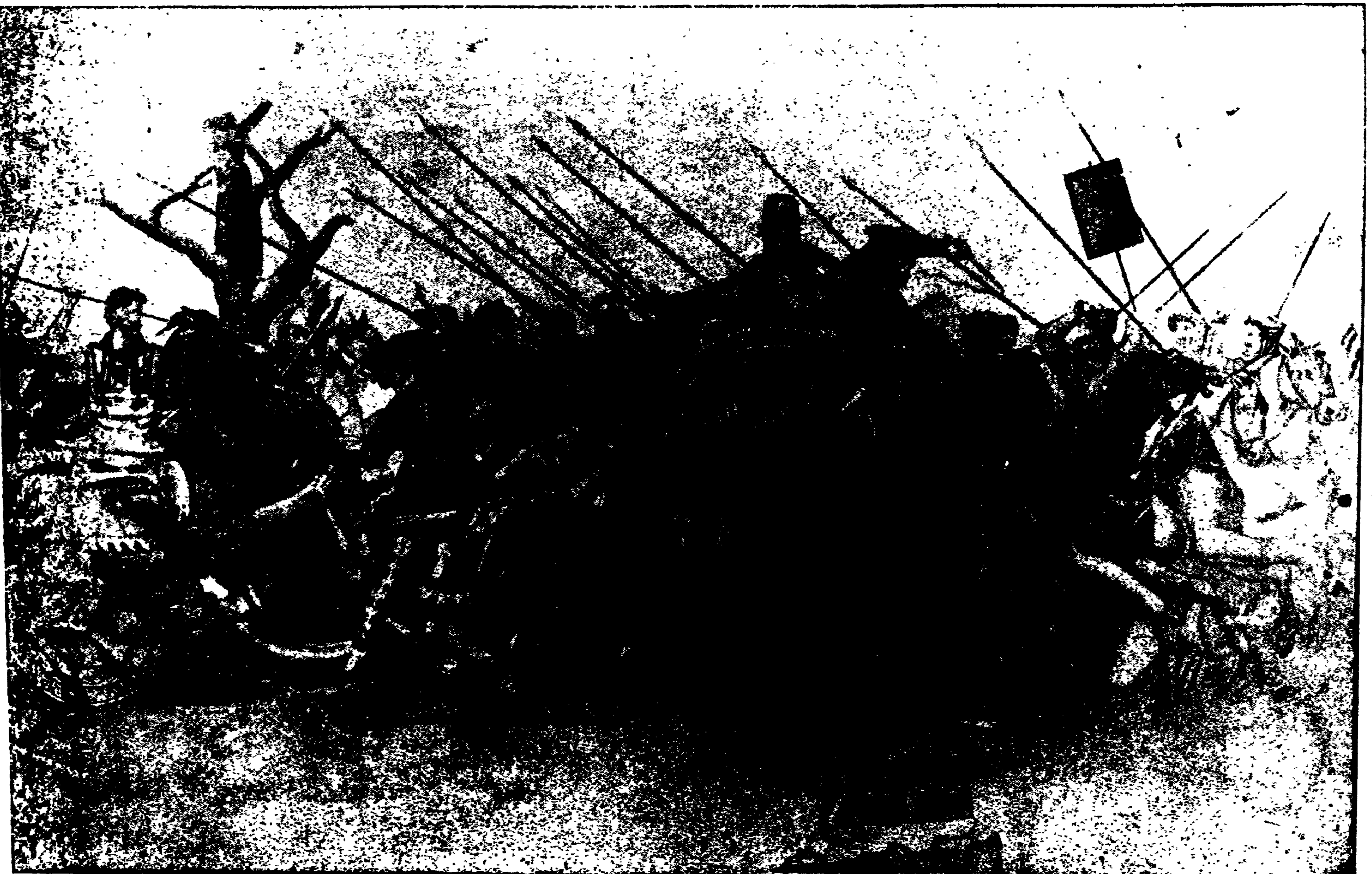
వడిఁ దననాథుఁ డొక్కఁడట! వచ్చి కనుంగొనునంట ప్రీతితోఁ
దడఁబడుఁ బద్మినీరమణి తత్ప్రియదర్శనహర్షితాత్మయై.

నేను—

ప్రవిమల గానమాధురుల భావమునం దలపించుచున్న దీ
ప్తి వితతి తాండవింప ముఖవీథిని బాలక, పర్వు లేడకో?

బాలకుఁడు—

భువనములెల్లఁ బ్రోచెడు ప్రభూత్తముఁ గాంచి తదీయపాపనాం
శువులను దానమాడి యఘమోక్షముఁ జెందఁగ నబ్ధి కేఁగెదన్.

3. అలెగ్జాండరుచక్రవర్తి డేరియసును జయించుట

౪. గజినీ మహమ్మదు సుల్తాను

౫. తైమూర్

[illegible]

౭. అక్బరు చక్రవర్తి

రామస్వామి—ఒకకాపు
గవరమ్మ—వానికూతురు
వెంకటి—వానికొడుకు
ముసలిది—ఒకకాపుది
లక్ష్మి—దానికూతురు
సీతయ్య, జోగులు, రావి, రాజులు, గోపాలుడు మొదలైనవారు.

రామస్వామి యిల్లు

[గవరమ్మ ఆయింటి యజమానురాలు. ఆ యింటివెనక సావిట్లో పత్తి పిక్క తీస్తూ కూర్చొంది. వాడిపున్న ముఖము, కృశించిపున్న శరీరమువల్లనే కాకుండా కట్టుకొన్న తురకబాంబాయి చీరె, తొడుక్కొన్న పైనురవికెవల్ల కొంతవరకు, తల దువ్వుకోకుండా వేలుముడి వేసుకొని బుర్రవంచుకొని కూర్చోనడమువల్ల కొంతవరకు ఆమెవయస్సు సరిగ్గా చెప్ప సాధ్యముకాకుంది. పనిమధ్య ఒకమారు తల ఎత్తి చూసేసరికి లక్ష్మి కనబడ్డాది. లక్ష్మి కంటె గవరమ్మ వయస్సులో అట్టే పెద్దది కాకపోయినా, చూపుకి మాత్రము చాలా పెద్దలాగు అగుపిస్తుంది. లక్ష్మికి సుమారు పద్ధెనిమిదిఏండ్లు ఉంటాయి. నల్లజీడిపిక్కలాంటి జుత్తు, తళుక్కుమని మెరిసే పెద్దకళ్లు, చూచే వాళ్లందరినీ ఒక్కమారు ఆకర్షించకమానవు. ఎర్రగన్నేరుఅద్దకం చీరె, గ్లాసుగోమల్లు పొట్టి జాకట్టు ఆమె చామంచాయకు చక్కగా అత్తి ఉన్నాయి. ముచ్చలముడి వేసుకొని, చుట్టూ లేతఆకులు, మధ్యవిడుతూఉన్న మొగ్గలుగల మల్లిగుచ్చాలు పెట్టుకొని వచ్చింది. ఆమె సహజంగా సిగ్గుకత్తె. అందుకుతోడు ఈమధ్య పట్టణంనాగరకత చూసి తిరిగీ గ్రామం వచ్చింది.]

గవరమ్మ

(లక్ష్మిని చూస్తూ) లక్ష్మివా! ఎప్పుడువచ్చావు? బాగున్నావా! రా. కూర్చో.

లక్ష్మి

(చిరునవ్వుతో) పదిపదిహేనురోజు లైందివచ్చి. మీరంతా బాగా ఉన్నారా?

గవరమ్మ

పదిహేనురోజులాయి వచ్చి, ఇవ్వాళా మమ్మల్ని చూడడానికి వచ్చేవు. మునపటిలాగు ఎందుకు వస్తావు? నిజమే. ముసలిదే రాలేదు, నీవెందుకు వస్తావు!

లక్ష్మి

ఆలా గనడం న్యాయం కాదు. ముసలిదాని ఒంట్లో బాగాలేదనిగదా పట్టణంనుంచి నేను వచ్చాను.

గవరమ్మ

ముసలిది మరి పనికిరాదా ఏమిటి?

లక్ష్మి

ఎన్నాళ్లు పనిచేస్తుంది. ఎల్లకాలము ఏ బక్క-యినా దున్నుతూ ఉండగలదా!

గవరమ్మ

అయితే నీవు నౌఖరీలో ప్రవేశించకూడదూ.

లక్ష్మి

ప్రాణం పోవాలికాని నౌఖరీ చేయను.

గవరమ్మ

బంగతమ్మ అవుతావు కాబోలు.

లక్ష్మి

ఏం. కాకూడదా?

గవరమ్మ

అవును. ఎందుకు కావు?

లక్ష్మి

ఎందుకమ్మా నామీద నీకంత వెగటు!

గవరమ్మ

ఎందుకా? చెప్పమన్నావా ఏమిటి?

లక్ష్మి

ఊఁ.

గవరమ్మ

నాకనేకాదు. వాడవలసలో ఎవరికంటికి నీవు వెగటుగా కానరాకుండా ఉన్నావో చెప్పు చూదాము.

లక్ష్మి

ఎందుకనిగదా! నేనేమి చేశాననో!

గవరమ్మ

నీవేమీ చేయలేదు ! నీ వేషము, నీఒయ్యార ము అవి చేస్తున్నాయి. నీమాత్రం అందకత్తె ఎవరూ లేరు అనుకొన్నావా! నీకున్న వయ స్సు మరి ఎవ్వరికీ లేదా! ఎందుకూ ఆలాగు పోకుచేసుకొని వీథులవెంబడి తిరుగుతూ, కన బడ్డ పడుచువాళ్లనే కాకుండా కాలం గడిపిన వాళ్లనుకూడా—

లక్ష్మి

(నవ్వుతూ) ఊఁ—!

గవరమ్మ

సిగ్గుపడి ఇంటికి పోక నవ్వుతున్నావా!

లక్ష్మి

చిత్తం!

గవరమ్మ

ఏమి ఈ పొగరుబోతు తనము! నీతండ్రి ఒక పెద్దకూలీగా ఉండేవాడనా; వాడు కొంత ఆస్తి సంపాదించి ఉంచి చచ్చిపోయాడనా- ఏమిటి ఆ అతిశయ్యా!

లక్ష్మి

(దండం మొక్కి-) ఓహో! బంగతమ్మవు గదూ! మరిచిపోయాను.

గవరమ్మ

వెక్కిరిస్తావేమి? నీలాగు పోకుగా సాని దాని లాగు తిరగక పోతే తక్కువదాని నవుతానా ఏమిటి? నన్నుచూచి ఎవరూ నీతి తప్పరు; పిల్లాది ఎవరూ ముసిముసి నవ్వులు నవ్వరు. ఇంతకూ తప్పు నీది కాదు......ఇక్కడ నిలు చుని నానోటివెంబడి చెడ్డమాటలు తెప్పించ కు; నడు; చాలు.

[లక్ష్మి తిరుగుముఖమైంది. ఎదురుగుండా లో గుమ్మంలోకి రామస్వామి వచ్చి నిలుచున్నాడు.

రామస్వామి పట్నంలో సాహుకారి వద్దకు వెళ్లి వస్తున్నాడు. పొందూరు పాటునాలుగు పంచ కట్టి, శ్రీగాకుళం ఫోరియాముజలీను పొడుగు జుబ్బా తొడిగి, ఉప్పాడ జరీఖండువా వేసుకొని ఉన్నాడు. పల్లెలో కొంచెము పెద్దవాడే అయినా కాయశరీరం కలవాడు కాబట్టి నడి వయస్సులో ఉన్న వాడువలె కనిపిస్తాడు. కష్టం చేసిన శరీరము. ఒళ్లో తెలికక్కు ఏమీ తగ్గ లేదు. ఆగ్రామంలో చక్కనివాడని పేరు పడ్డ వాడు: పడుచుపిల్లలు వానివైపు ఒకమారు చూడకపోరు. వెళ్దామని తిరుగుముఖం పట్టిన లక్ష్మిని చూచి చిన్నగా నవ్వి ద్వారానికి అడ్డంగా చేతులు పెట్టి నిల్చున్నాడు.]

రామస్వామి

ఓహో! నీవా!

లక్ష్మి వికసించిన ముఖముతో కళ్లు విప్పి చూస్తూ చూపులు కలిపింది.

పట్నంనుంచి రావడముచేతనా ఏమిటి ఈ కొత్తసొగసు లక్ష్మీ!

లక్ష్మి

పల్లెలో ఉండి నీవేమి తక్కువా మామా!

రామస్వామి

అవునులే. నాయీడువాళ్లకంటె నేను ఎన్నోరెట్లు ఎక్కువే. నాతో సమానంగా పనిచేసేవాడు పడుచువాళ్లలోకూడా లేడు. నిన్న పొలంగట్టుమీంచి నిండుబండీ లాగవలసివస్తే, నేను వెళ్తేనేగాని బండీ నడిచింది కాదు. ఏదీ, రమ్మను చూదాము, సాములోగాని, గరిడీలలో గాని నాతో సమానంగా పనిచేసేవాళ్లు ఉన్నారేమో. నేను బలవంతపెట్టి లేపితేనేగాని ఒక్కనాడైనా వెంకటేసహా పక్కమీదనుంచి లేవడు పొలంపనికి వెళ్లడానికి. గారూ నే నన్నదంతా నిజమేనా!

గవరమ్మ

అమ్మా, అంతా నిజమే అనుకో కాని; ఆగొప్పలెందుకు?

రామస్వామి

ఏదికాదు. నాగురించి ఊళ్లో అందరూ ఆలాగు అనుకొంటూ ఉంటారూ?

గవరమ్మ.

అందులో సత్యకాలకులనేవాళ్లు ఎంతమందో!

రామస్వామి

సత్యకాలం! నాతో కలిసి చదువుకొన్న సిమ్మన్న ఇప్పుడు ఎలాగున్నాడో చూచావా? తెల్లగా నెరిసిపోయిన మీసాలు, వంగిపోయిన నడ్డి, లొత్తలుపడ్డ దవడలు, కుంగిపోయినకళ్లు-వాడు నన్నుచూసి తుళ్లిక్కిపడ్డాడు.

లక్ష్మి

కాదా మరి!

గవరమ్మ

సహా, నీకే మెచ్చుకోవాలి.

రామస్వామి

ఏమి అబద్ధమా! మొన్న బురదలో కూరుకుపోయిన జోగారాంవాళ్ల పోతునెవరుగదా తీశారు?

గవరమ్మ

చాలును అమ్మా, ఎందుకు అదంతా?

లక్ష్మి

ఏమిటైంది మామా, చెప్పు చెప్పు.

రామస్వామి

వినాయకచెరువు బురదలో పొల్లు గట్టుమీది నుంచి దిగుతూ బోరాంవాళ్ల పెద్ద జోడాలో పోతు దిగిపోయింది. గట్టుమీద సీత లబలబా మని ఏడుస్తూ ఉంది. పదిమంది కూడేరు; కాని ఏమీచేయలేకుండా ఉన్నారు. ఆదారి వస్తూ ఉంటే నన్నుచూచి, చేతులు రెండూ పట్టుకొని ఏడ్చింది. చప్పున జోడు, గొడుగు పారేసి నడ్డి కట్టి దిగేను. రెండు పెద్దరాళ్లు గట్టుమీంచి తెచ్చి పోతుకుదగ్గరగా వేసుకొని దాని మెడ క్రింద చేతులు రెండూ పెట్టి ఒక్క మారు అమాంతంగా ఎత్తేను. ఉన్నవాళ్లు కలిశారు; మెల్లిగా గట్టుమొదలికి లాగేము.

లక్ష్మి

మామా, నీవు కలియకపోయియుంటే పాపము ఏమైయుండునో!

గవరమ్మ

నీవు గొప్పలు చెప్పుకొందికి, లక్ష్మి నిన్ను పొగడడానికి జత బాగా కుదిరింది. ఇక చాలించండి. పైవాళ్లు వింటే సిగ్గు సిగ్గు!

లక్ష్మి

మామా, తాళీంవాళ్లు నిన్ను రమ్మనమన్నారట.

రామస్వామి

నీ కేలాగు తెలిసిందే లక్ష్మి!

గవరమ్మ

లక్ష్మికి తెలియందొకటా. ఊర్లో పడుచువాళ్లందరూ దానికి నేస్తాలేగదా!

రామస్వామి

(చిన్నసన్నవ్వుతో) ఏలాగు తెలిసింది చెప్పవూ!

లక్ష్మి

ఆకథ ఏమిటో చెప్పుదూ.

రామస్వామి

ఏమీలేదు. భీమవలస గరిడీవాళ్లు సాము యుద్ధానికి వాడవలస తాళీంవాళ్లను ఛీకొట్టారట. వీళ్లకి ఇప్పుడు తగిన నాయకుడు కుదరలేదట. మున్నుమున్ను వరకు నేనేగదా వాళ్ల నాయకుణ్ణి. ఇప్పుడు మళ్లా నన్ను నడ్డికట్టి వాడవలస పరువు నిలబెట్టమని కోరారు.

లక్ష్మి

ఒప్పుకున్నావు గదా!

గవరమ్మ

అయ్యో, ముసలివానికి పడుచుచేష్టలు ఏమిటి? ముందర నిన్ను పురిగొల్పుతారు; వెనకాతల నిన్ను వెక్కిరిస్తారు. వయస్సులో ఉన్నవాళ్లందరూ కూడా ఈలాంటిపనులు చేయరు. కాలంమించిన నీకా ఇవి?

రామస్వామి

కాలం మించిందీ! లక్ష్మి, నీవుకూడా ఆలాగంటావా?

లక్ష్మి

బ్రతికిఉన్నన్నాళ్లూ కూడా పడుచుగా ఉండి, సుఖం అనుభవిస్తూఉండాలనే నామతం కూడా మామా!

గవరమ్మ

నరకానికి తీసుకపోయే యముడు నిన్నే పుర మాయించి పంపించుకోవాలి లక్ష్మి!

రామస్వామి

వయస్సంతా కాల్చుకొని, ఎల్లప్పుడూ ముస లివాళ్లలాగు ధర్మ శ్రవణాలుచేసే ముసలమ్మ కాదనా లక్ష్మిమీద నీ కాకోపం?

గవరమ్మ

అయ్యా, మతిపోయిందా ఏమిటి! ఏమి టామా టలు? లక్ష్మిని చూడగానే తాగినవాడిలాగు అవుతున్నావు. నేనిక ఇక్కడ ఉండను. లక్ష్మి, సిదారిని వెళ్లుఇక; చాలు. (అని మొగం ముడు చుకొని వెనకఇంటిలోనికి వెళ్లిపోయింది.)

లక్ష్మి

గవరమ్మకు కోపం వచ్చింది.

రామస్వామి

నిన్నే! ఎవరి కాభయం!

లక్ష్మి

నేను వెళ్తా. (ముందరికి ఒకఅడుగు వేసింది.)

రామస్వామి

ఎందుకు ఆ తొందర. గౌరు లేకపోతే ఉండ కూడదనా!

లక్ష్మి

మరో మారు వస్తా.

[లక్ష్మి గుమ్మందగ్గిరగా రాగానే గుమ్మానికి అడ్డంగా రెండుచేతులు పెట్టాడు. లక్ష్మిపైట సర్దుకొంది. దానిముఖంలోకొత్తరంగు, కళ్లలో కొత్తతళుక్కు వచ్చాయి. దగ్గిరగా వచ్చిన లక్ష్మి చెక్కిళ్లమీద రామస్వామి చిన్న లెంప కాయ వేశాడు. ఆవేళ్లను పట్టుకొని లక్ష్మి ఆచేయిని దించివేసింది.]

రామస్వామి

గౌరుఅంటే భయమా! (ముఖములోను, కళ్ల లోను వికారము కనబడ్డాది.)

లక్ష్మి

వెళ్లాలి.

రామస్వామి

ఎవడిల్లు నిండుపాలకుండ అవుతుందో నీవల్ల!

లక్ష్మి

మళ్లా కలుద్దాము. (అని ముఖం తిప్పివేసింది.)

రామస్వామి

నిన్ను చేపట్టే భాగ్యం—

లక్ష్మి

వాడవలసలో నన్నుఎవళ్లూ పెళ్లాడరు. ఒళ్లు విరిగా పనిచెయ్యాలి, మాటపడుతూ లొంగి ఉండాలి. నాకు రెండూ చేతగావు.

రామస్వామి

నిన్ను కళ్లారా చూసినవాడెవడూ ఆమాట అనడు. (కళ్లు విప్పి చూశాడు.)

లక్ష్మి

(తుళుక్కుపడి) మామా, చేతులు తీయవూ? వాటిమధ్య దూరైనా పారిపోతా.

రామస్వామి

దా, రెండుచేతులతో ఎత్తుకొని నీఇంటికి దిగ పెట్టుతా.

లక్ష్మి

(వెనకకు ఒక్కడుగు వేసి) ఊరుకో మామా, అదేమిమాటలు అవి. గారువింటే—

రామస్వామి

భయము వేస్తున్నాది కాబోలు పాపం!

లక్ష్మి

వెళ్లిపోవాలంటే—

రామస్వామి

ఆ!

లక్ష్మి

గవరమ్మను పిలుస్తా—(ముఖము తిప్పి—)

రామస్వామి

గారు అంటే—నా ఇల్లు ఇది. నాఇష్టం.

[లోపలనుండి గవరమ్మ వచ్చింది.]

గవరమ్మ

ఇక ఇల్లు విడిచిపోవాపమిటి! అయ్యో, పెడుచు దానితో ఏమిటి ఆయాటలు!

లక్ష్మి

(గవరమ్మ వైపు తిరిగి చిరునవ్వు నవ్వుతూ) పట్నంలో మామ తాగిరాలేదు గదా!

గవరమ్మ

లక్ష్మివచ్చి చాలాసేపైంది. పొద్దు పోతున్నాది.

[లక్ష్మి వెళ్లి పోయింది.]

అయ్యో, ఏమిటీవికారము? ఛా, బాగులేదు సుమా.

రామస్వామి

ఏమి,కూడదూ! అలాంటి పిల్లను చూస్తే ఎవరికి కాదు ఆనందము! ఆమాత్రం వయస్సు నాకు లేకపోలేదు.

గవరమ్మ

మొన్నటివరకు తినడానికి కంచంనిండా కూడు లేక, మనము ఏమైనాఇస్తామాఅని గోచిపెట్టుకొని ఇంటికినస్తూఉండే ఆగుంటకాలంరాగానే రిపరిపమంటే,ప్రక్కపదిలో పడ్డసీవుకూడా ఆలాగు అవుతూ ఉంటే ఇక అనవలసింది ఏముంది. ఆహా, కాలవైపరీత్యం!

రామస్వామి

చక్కనిపిల్లం, సాగసైనపుట్నా ఏపరిమనస్సును ఆకర్షించవు! దానిమాటలు వినాలనే ఉంటుంది. దానికళ్లు చూడాలనే ఉంటుంది. దాని—

గవరమ్మ

(కిటికీలోనుంచి చూస్తూ) చూశావా అయ్యో! ఆవంగ పెరటికంచెదగ్గిర తమ్ముడ్నిని ఏలాగు చేసి వేస్తున్నాదో! నువ్వు అయినావు, ఇక వాడు. దీనిని ఊర్లోంచి సాగిలివెయ్యాలి కాని, లేకపోతే—

రామస్వామి

ఏమిటి?

గవరమ్మ

చూడు ఆకొంగమెడ ఏలాగు ఆడిస్తున్నాదో! వాడిమీదకూడా కురిపిస్తూ ఉంటుంది తెళ కళ్ల తళుక్కు. వాడుకూడా దానివలలో పడ తాడు. బాగా నేర్చింది ఆవిద్య.

[రామస్వామి ఆకిటికీలోనుంచి ఆదే చూస్తూ నిలబడ్డాడు. అంతే.]

గవరమ్మ

కేకవేసిపిలిచేస్తాను. వెంకటీ! వెంకటీ!—అయ్యో,

చూస్తా, లక్ష్మిముఖంలో వికారము. ఎందుకు ఆలాగు పెల్లబోయినట్లుంది.

[వెంకటి వస్తున్నాడు. లక్ష్మి వెళ్లిపోతూ ఉంది. ఎవరూ ఇక్కడ మాటలాడ లేదు. వెంకటి తండ్రికి అనురూపుడైన కొడుకే. నడి యావనంలో ఉన్నాడు; అదే భేదం. గవరమ్మ ముఖవిలాసాలలో వ్యక్తమయే చికాకు స్వభావము వీనిముఖంలో కనబడదు.]

వెంకటి

ఒక్కసార్యా, లక్ష్మి మన యింటినుంచా ఏమిటి వెళ్లిపోతూ ఉంది?

గవరమ్మ

ఏమిటి అంటూఉంది? ఏతాం పని మానిసేసి దానితో ఏమిటి ఆ మాటలు?

వెంకటి

పట్టణంకబుర్లు చెప్పుతూఉంటే వింటున్నాను. ఈసంవత్సరంలో ఎంత మారిపోయిందే.

గవరమ్మ

దానిఊసు మన కెందుకు లెద్దూ.

వెంకటి

చక్కనిచుక్క.

గవరమ్మ

దానికి గర్వము, అతిశయ్యము ఎక్కువైనాయి.

వెంకటి

లక్ష్మిమీద నీకెందుకు అంతకోపం?

గవరమ్మ

ఆకూలిగుంటకోసం మన యింటిలో ఎందుకు ఈఅగ్గి? అయ్య పట్నంనుండి ఇప్పుడే వచ్చాడు. ఆకలితో ఉంటాడు. లే. వంట అయింది.

[నిశ్శబ్దం.]

రెండో అంకం

ముసలిదాని ఇల్లు

[ముందరిసావడిలో లక్ష్మి లంగాఒకటి కుడుతూ ఉంది. వెంకటి వచ్చి చప్పుడుచెయ్యకుండా నిలబడిఉన్నాడు. సూదికి దారం ఎక్కించాలని లక్ష్మి బుర్ర ఎత్తినప్పుడు దానికంట బడ్డాడు.]

వెంకటి

ఒక్కర్తవేనా?

లక్ష్మి

ఎందుకు?

వెంకటి

ఏమీలేదూ.

లక్ష్మి

ఊఁహూఁ.

వెంకటి

అనకాపల్లి వెళ్లిపోవాలి.

లక్ష్మి

ఆలాగా.

వెంకటి

ఒక సంవత్సరం అక్కడ ఉండి వ్యవసాయం నేర్చుకోవాలట.

లక్ష్మి

వెళ్తావా?

వెంకటి

నాకు వెళ్లాలని లేదు. నన్ను అడగకుండానే అయ్య అన్నిఏర్పాటులు చేసేశాడు. ఇవ్వాళ మధ్యాహ్నం నాతో చెప్పాడు. నేను వెళ్లనన్నాను. వెళ్లక తప్పదన్నాడు.

లక్ష్మి

ఇంతకు ముందెప్పుడూ ఈసంగతి విన్నట్టు లేదే.

వెంకటి

క్రిందటిసంవత్సరము పంటలుముందు నేను వెళ్తాను అంటే. 'ఎందుకు? అక్కడ వాళ్లు చెప్పేది ఏమిటుంది, నీవు నేర్చుకొనే దేమిటి ఉంది? అక్కడికి వెళ్లివస్తే మరి నాగలి పట్టవు. కబుర్లు చెప్పి అందరిని ధిక్కరిస్తావు'. అని కాని చ్చేడుకాడు.

లక్ష్మి

ఇప్పుడో.

వెంకటి

ఆమాటలన్నీ ముదరకించాను.

లక్ష్మి

అయితే.

వెంకటి

వెళ్లక తప్పదన్నాడు.

లక్ష్మి

సరే.

వెంకటి

(లక్ష్మికళ్లలోకి సూటిగా చూస్తూ) నేను వెళ్లిపోవాలని నీకూ ఉందా.

లక్ష్మి

వెళ్తే? ఎన్నో చూసి వస్తావు; ఎన్నో నేర్చుకొంటావు.

వెంకటి

ఆమాత్రం నాకూ తెలుసును.

లక్ష్మి

సంవత్సరంక్రిందట ఇష్టమైంది ఇప్పుడు ఎందుకుకాదు?

వెంకటి

నీకు తెలియదూ ఎందుకో?

లక్ష్మి

నాకేమి తెలుస్తుంది నీమనస్సులో ఏమనుకున్నావో.

వెంకటి

తెలియదూ!

లక్ష్మి

నీలాంటి పడుచువాళ్లు గ్రామములో తక్కువైతే ఆటలుపాటలు సరదాకొంత తగ్గుతుంది. నిజమే. కాని వెళ్లడం మానడం నీవంతు; పంపడం మానడం నీఅయ్యవంతు.

వెంకటి

అంతేనా!

లక్ష్మి

అంటే?

వెంకటి

ఈలాగు మోసపుచ్చడానికి నన్నెందుకు అంత ఆశపెట్టావు?

లక్ష్మి

చాలుచాలు. అమ్మ వింటే—దీపం పెట్టాలి. (అని లేచింది.)

[గుమ్మానికి ఎదురుగా చెట్లమధ్య మనిషి కదిలినట్లు అయింది. లక్ష్మి గుమ్మందాటి గడపలోకి వచ్చింది.]

గవరమ్మ

(ముందుగా వచ్చి) వెంకటీ, నీవు ఉంటా వను కోలేదు.

వెంకటి

నీవు ఇక్కడికి వస్తావు అనుకోలేదు. ఎందుకు వచ్చావు?

గవరమ్మ

(లక్ష్మివైపు చూస్తూ) మా అయ్య ఏడి?

లక్ష్మి

ఇంకా రాలేదు.

గవరమ్మ

నీఇంటికి రోజూ మాఅయ్య వస్తూఉంటాడట. ఎందుకు?

లక్ష్మి

వస్తూఉంటాడని నీకు ఎవరు చెప్పారో వాళ్లనే అదికూడా అడుగు.

గవరమ్మ

నిన్ను అడుగుతున్నాను.

లక్ష్మి

నీకెవరు చెప్పారు?

గవరమ్మ

వాడవలసవాళ్లు అందరూ.

లక్ష్మి

వాడవలసవాళ్లందరినే అడగలేకపోయినావా?

గవరమ్మ

ఆముసలివాడిని నీవలలో వేసుకొన్నావనా ఈ గర్వము?

వెంకటి

ఇదంతా ఏమిటి, అక్కయ్యా?

గవరమ్మ

లక్ష్మి అంటే నీకూ మతిపోయిందీ!

వెంకటి

ఎవరూ అక్కరలేకుండానే నీకు మతి పోయినట్లుంది.

గవరమ్మ

(లక్ష్మివైపు తిరిగి) పడుచుదానికి నీకు ఆముసలివానితో ఏమిపని!

లక్ష్మి

ముసలివానినే అడుగు.

వెంకటి

లక్ష్మివ్యాపారము నీకూ నాకూ ఎందుకు అక్కయ్యా?

గవరమ్మ

మొగ్గులాగున్నావే. అయితే చెప్తా విను. తండ్రిగా చూసుకోవలసిన ముసలివాడిని తన మరలలో పడేసుకొంటూ ఉంటే, నాకూ నీకూ కాక మరెవరికి?

వెంకటి

కిట్టనివాళ్లు అన్నమాటలు పట్టుకొని ఎందుకు అలాగు అవుతావు?

గవరమ్మ

లక్ష్మిని కాదనమను.

వెంకటి

లక్ష్మి, గారు అక్కయ్య సంగతి నీకు తెలుసును కాబట్టి, మరొకలాగు అనుకోవు.

గవరమ్మ

లక్ష్మిమానం సగం అంగీకారం

[ఈలాగు అంటూఉంటే లక్ష్మి దీపంపెట్టి కుట్టు సామాను జాగ్రత్తపెట్టుకొంటూఉంది. ఇంతలో ముసలిది వచ్చింది.]

ముసలిది

గారా! ఏమిఅదృష్టం ఇవ్వాళ. వెంకటయ్యా! కూర్చోరేం!

గవరమ్మ

ముసలమ్మా, నిన్నొకప్రశ్న అడుగుతా, సరిగ్గా జబాబు చెప్పు.

ముసలిది

ఆ.

గవరమ్మ

మాఅయ్య ప్రతిరోజూ మీఇంటికి వచ్చి, లక్ష్మితో ఏకాంతాలు, గుసగుసలు ఆడుతూఉంటాడట. వాళ్లిద్దరికి మతిపోతే, నీవేనా ఎందుకు బుద్ధిచెప్పవు?

ముసలిది

ఎవరికి చెప్పమంటావు? అయ్యకా? అయ్యకే బుద్ధిలేకపోతే లక్ష్మికి ఎక్కడనుంచి వస్తుంది?

గవరమ్మ

లక్ష్మి నిచ్చి అయ్యకు పెళ్లిచేస్తావట!

ముసలిది

వాళ్లు ఇష్టపడి చేసుకొంటే నేను ఆపాలా?

గవరమ్మ

ఈడనా జోడనా! కులానికా తక్కువ. తిండికా లేదు.

ముసలిది

ఇవ్వాళో రేపో పోయేదానికి నాకెందుకమ్మా అవన్నీ. ఇంతకూ అయ్యను ఎందుకు అడగవు?...అదుగో అయ్య—వస్తున్నాడు.

లక్ష్మి

[కళ్లు విప్పి చిన్ననవ్వుతో, ముందరికి ఒక అడుగు వచ్చి] ఇంతఆలస్యమా, మామా!

రామస్వామి

ఇక్కడా ఉన్నారు. గారూ, నీకోసం ఊరల్లా వెతికేద్దా[illegible] తెలియదన్నారు. ఆకలితో పట్నంను [illegible] వెంకటి [illegible]టిలో ఏమీ ఉంచక పెత్తనా[illegible] వా!

గ[illegible]మ్మ

లక్ష్మిని వదిలేసి పట్నం ఎందుకువెళ్లేవు?

రామస్వామి

నోరుమూసుకొని ఇంటికివెళ్లు.

గవరమ్మ

లక్ష్మి ఉండగా నే నెందుకు?

రామస్వామి

అనకాపల్లిప్రయాణం మానేసి ఇక్కడేమి చేస్తున్నావు వెంకటీ?

గవరమ్మ

తమ్ముడూ నేనూ అడగవలసినది ఒకటిఉండి ఇక్కడికి వచ్చాము.

లక్ష్మి

నన్ను అడిగితే మామా, నిన్నే అడగమన్నాను.

వెంకటి

నాకోసము గారుకి నేను వకాల్తీ ఇవ్వలేదు,

గవరమ్మ

అందరూ అనుకొంటున్నారు...

రామస్వామి

ఎల్లప్పుడూ ఏదో ఒకసాదే. వాళ్లు అనుకొంటున్నారు, వీళ్లు అనుకొంటున్నారు అని. వాళ్లు నాముందర అంటే ఆనోరు కట్టిస్తా పద.

గవరమ్మ

నీకు కోడలుగా ఉండడానికి తగినలక్ష్మిని నీవు పెళ్లి ఆడతావా!

రామస్వామి

ఆడితే!

గవరమ్మ

(గోలుఎత్తుతుంది.)

వెంకటి

అక్కా! ఏమిటి ఇది, ఛా.

గవరమ్మ

(కళ్లు తుడుచుకొని, వెంకటిని దగ్గరగా లాగుకొని) మా గొంతుకులు కోసివేసి గోతుల్లో పాతేసి మరీ నీప్రయత్నం కానీ.

రామస్వామి

మీరిద్దరూ ఈలా రండి. లక్ష్మి, వీళ్లు నీపిల్లలు గదూ. (అందరిని ఒక్కమారుగా చూసి) మీరందరూ ఒక్క కుటుంబంగా అనురాగంతో ఉండాలి.

గవరమ్మ

ఆ! ఆ! ఎన్నటికీ పొసగదు. హాని, అపకీర్తి; వద్దు వద్దు.

రామస్వామి

లక్ష్మిలాంటితల్లి నీకెక్కడ దొరుకుతుంది?

గవరమ్మ

లక్ష్మి నౌకరీకి వస్తానన్నా నా కక్కరలేదు.

వెంకటి

నోరెందుకు ఆలాగు చెడగొట్టుకొంటావు?

గవరమ్మ

ఇది ఇల్లు కాల్చే కొరివి. రామా! చెడిపోయేవు. (అని అంటూ వెళ్లిపోయింది.)

రామస్వామి

నీవైనా ఒక్కమంచిమాట ఆడవా!

(వెంకటి జవాబు చెప్పకుండా వెళ్లిపోయేడు.)

వెంకటి మంచివాడు!

లక్ష్మి

నీకంటేనా!

రామస్వామి

(ముసలిదానివైపు చూస్తూ) పంచమినాడు కొండకు వెళ్దాము.

మూడో అంకము

వాడవలస

1. ఒకవీథిలో ఒకచోట

ఒకడు

ఇంకా తెలివిరాలేదా సీతయ్యా?

సీతయ్య

నిన్న కొంచెం కళ్లు విప్పి చూశాడు.

ఒకడు

అయినా అంత విర్రవీగ కూడదు. దైవానికైనా కళ్లు ఎర్రగా అవుతాయి. ఆ వయస్సు ఏమిటి, ఆగుర్రపుసవారీ ఏమిటి?

సీతయ్య

గవరమ్మ ఆలాగే మొర్రపెట్టేది. దానిమాట పడితేనా!

జోగులు

లక్ష్మమ్మ కూకలువేసేది కాదూ!

సీతయ్య

వరహాలు చచ్చిపోయిన దగ్గిరనుంచి పొలం వ్యాపారం, గ్రామంవ్యాపారాలుతప్ప ఈలాంటి ఆటలలో అట్టే కనబడేవాడు కాడు. ఈ లక్ష్మమ్మ వచ్చిననాటినుండి మళ్ళా ప్రారంభించాడు ఈపడుచుతనాలన్నీ.

ఒకడు

ఓహో, తెలిసింది. పడుచువాడే సుమండీ అని అందరూ, ముఖ్యంగా ఆపడుచుపిల్లాం, అనాలని కాబోలు ఆవేషం వేసేవాడు.

జోగులు

వేషం అంటేమాత్రం నేను ఒప్పను. వాడికి ఎప్పుడూకూడా ఆటలన్నా పాటలన్నా చాలా సరదా.

సీతయ్య

గుర్రపుసవారీ చేసివచ్చి గుర్రం దిగుతూ ఉంటే లక్ష్మమ్మ ఇంటిగుమ్మంలోకి వచ్చి పెద్ద మొఖంతో పలకరిస్తే అయ్య సంతోషము పట్టతరం కాకుండా ఉండేది.

ఒకడు

అందుకే కాబోలు, ఒకనాడు రాత్రి వెన్నెట్లో కుర్రకాయలతో కలిసి ఉప్పుపట్టీ ఆడేడట!

జోగులు

అప్పుడేనా గవరమ్మ కూకలు వేయడము; లక్ష్మమ్మ నవ్వడం. ఇంటిలో పెద్దగోల అయింది అని అన్నారు.

రెండోవాడు

మొగుడు పడుచువాడుగా కనబడాలనా?

ఒకటోవాడు

ఇద్దరిగర్వం తీరింది ఇక.

జోగులు

గర్వంలేని మనిషే లేడు. ఏమి చేతకానివాళ్లే విర్రవీగుతూఉంటే, కొద్దోగొప్పో బలం ఉండిన్నీ, బుద్ధిఉండిన్నీ రామస్వామి గర్వంపడ్డాడని మనము హేళనచేయడము అసందర్భంగా ఉంటుంది.

సీతయ్య

నిజం బాబూ. నిజం.

మూడోవాడు

రామస్వామి వేగిరంగా మంచంమీదించి లేచి తిరగాలని రామపీఠం తిరువీథితీదామా?

సీతయ్య

తప్పకుండా తీయండి బాబూ, లక్ష్మమ్మ ఆఖర్చుఅంతా భరిస్తుంది.

ఒకటోవాడు

మళ్లా దూడూ ఆడాలనా!

జోగులు

రామస్వామిసంగతి నీకు తెలియకా. తెలిసినా నీస్వభావమూ అది. ఈవారం రోజులనుంచి

గ్రామం అందరమూ పడుతున్న చికాకు చూస్తూ ఆలాగు అనడం నీ నోరే చెడ్డకే. రామస్వామే దృఢంగా ఉంటే ఈపోలీసులు, ఈ రివున్యూవాళ్లు ఈలాగు మనల నందరినీ పీడించుకో తినగల్గుదురా. కారంపీటి జమీందారుగారి ఓకులఅడివినుంచి చాలాకలప పోయిం దని మన గ్రామస్థులమీద అనుమానంకొద్దీ పోలీసువారు చేస్తున్న గొడబకు రామస్వామే లేవగలిగేడుంటే ఎంతోసులభంగానో దాటిపోయి ఉందుము.

రెండోవాడు

ఆమాట నిజం. ఆవిషాయలలో వాడికున్న నేర్పు మన కెవరికీ లేదు. అందుకేగదా గ్రామపెద్ద అని ఎంచుకొన్నాము.

ఒకటోవాడు

ఆ అప్పన్నను కొలుచుకొందాము పదే. కాని మంచివైద్యాన్ని పెట్టకుండా రామభజన, అమ్మవారిపండుగ, వెంకటేశ్వరులకొలుపు అంగా నిమ్మళిస్తుందా?

రెండోవాడు

ఏమో, డాక్టరు వచ్చి చూస్తూ పోతున్నాడేమో!

జోగులు

అందరూ వైద్యులే, అందరూ సజ్జనులే!

మూడోవాడు

ఎవళ్లు చూస్తున్నారు సీతయ్యా?

సీతయ్య

కర్ణంబాబు బాపనయ్య డాక్టరుని పడిపోయిననాడే తీసుకోవచ్చాడు. అతనూ చేతనైందంతా చేశాడు. వెంకటయ్య పట్నంవెళ్తే అక్కడ అందరూ ఈబాపనయ్యను వదిలేసి కొత్తగా ఒకసర్జనుబాబు వస్తే అతని దగ్గిరికే అందరూ వెళ్తున్నారు అని తెలిసిందట. ఆమాట ఇంటికి వచ్చి చెప్పాడు. కర్ణంబాబు కాదన్నాడు. లక్ష్మమ్మ ఆకొత్తతన్ని తెమ్మన మని పట్టుపట్టింది.

జోగులు

అవును. కర్ణంగారికి, ఆబాపనయ్యకు ఇలాకా ఉంది. మన గ్రామంఅంతా గుత్త చేశాడు.

ఒకటోవాడు

ఈపెద్దలున్నారే పార్టీలుచేసి మనడబ్బు కొట్టిస్తూ తాము బాగుపడతారు.

మూడోవాడు

మెల్లిగా వింటే.

జోగులు

ఆభయాలు పోయినాయి. కుర్రవాళ్లందరమూ ఒకటైతే వీళ్లు నలుగురు పెద్దలూ చేసేదేమిటి?

రెండోవాడు

ఆగొడబంతా ఎందుకు ఇప్పుడు?

ఒకటోవాడు

నువ్వొక పెద్దబుద్ధిమంతుడవు దొరికేవు. అంత భయమయితే నువ్వూ ఆజట్టులో చేరు, పో.

మూడోవాడు

ఈంద్రపడ్డా, కర్ణంబాబు సామాన్యుడు కాడు.

రెండోవాడు

సీతయ్యా! కొత్తతనా, బాపనయ్యా, ఎవరు ఇప్పుడు వైద్యం.

జోగులు

ఆ నీసర్జనే వచ్చాడు. నిమ్మళంగా అందుకే ఉంది. సరా!

రెండోవాడు

అన్నా, నీకూ కేళే.

సీతయ్య

అతను అన్నట్టే బాబూ.

రెండోవాడు

ఏలాగు మారిందో.

సీతయ్య

కర్ణంబాబుగారి మాటప్రకారం గవరమ్మగారు ఒప్పుకొన్నా, లక్ష్మమ్మ వేంకటయ్యలు ఇద్దరూ ఏకం కాగానే బాపనయ్య మరి రాలేదు.

మూడోవాడు

పదండి. అందరమూ రామస్వామిని చూసి వత్తాము.

---

2. మరొకచోట-మరికొన్నాళ్లకు

రావి

లక్ష్మమ్మ దురదృష్టం!

రాజులు

లేచి తిరుగుతున్నాడేమో.

రావి

ఏమితిరగడం? జారిపోయినమక్క మరి కలియదని డాక్టరుబాబు స్పష్టంగా చెప్పాడు.

రాజులు

అయితే లక్ష్మమ్మ ఇప్పుడు ముసలిమొగుడు పెళ్లాం అయిందన్నమాట; పాపం!

రావి

అలాగని సంరక్షణ ఏమాత్రం తక్కువచేయ లేదు. మునపటికంటె ఎక్కువ ఆదరణతో శ్రద్ధచేస్తున్నాది. అయ్యగది విడిచి పైకి రాదు. పక్కలో కూర్చొని ఏభక్తవిజయమో, ఏభారతవచనమో చదివి వినిపిస్తూఉంటే పెళ్లి అయిన కొత్తరోజులలో చూపించే మోహమంతా అయ్యకళ్లలోను, ముఖంలోను చూపుతూ ఉంటాడు.

రాజులు

నాలుగురోజులక్రిందట వెంకటయ్యతో కలిసి వాళ్లగున్న మామిడితోటలో తిరుగుతూఉంటే చూశాను.

రావి

ఊఁ! ఏదో పనిమీద అయిఉంటుంది.

రాజులు

ఇంతకూ పడుచుది గదులో మూలుగుతూ ఎంతకాలము కూర్చోగలదు?

రావి

అదికాదు. ఇంటివ్యాపారము వాళ్లిద్దరే చూడాలిగదూ.

రాజులు

వాళ్లిద్దరికీ మంచి అన్యోన్యమేనా?

రావి

ఆహా! వీళ్లిద్దరికీ ఎంతస్నేహమో, గవరమ్మ లక్ష్మమ్మలకు అంత పడదు.

రాజులు

ఇన్నాళ్లు చల్లగా నడిచినకుటుంబానికి ఏమి రానున్నదో!

రావి

అయ్య జీవించి ఉన్నన్నాళ్లు ఏమీ భయం లేదు.

రాజులు

ఏమో! (సశేషము)

సుప్రభాతము

జనమంచి వేంకటరామయ్య గారు

౧

ఉదయమయ్యెను బాలార్కు-నుదయమయ్యె-సుదినమయ్యెను గనువిచ్చు సుకృతు
చాలమేల్కని, వేకువజామునందుఁ-గన్నుమూసినవారికిఁ గాదుగాని. [లకును;
పుష్పితోద్యానలతలపైఁ బోలె నతని-మృదుకరస్పర్శ ప్రసరించె మెల్ల మెల్ల
ముందుగా లేచి స్వాగతం బందియిచ్చు-*తనదుపేరిటి దేశపు తరుణులపయి.

ఏమంత్రము జపియించిరో-నేమము నిష్ఠయును మెఱయ నెలఁతలు దామిం
కేమేమి పూజ లిడిరో-యామిత్రు కృపాకటాక్ష మందుటకు నహో!

దేవకన్యకలట్టు లాతెఱఁగు లతని-దివ్యతేజంబుఁ దాల్చిరి భవ్యమతిని;
కాని కుంతీమహాదేవి పూనినట్లు-గర్భములయందు మాత్రమే కాదుసుండి.

కాదుసుండియింకసుతునినొక్కరునిశక్తి-ధరునిగనఁగోరియునుగాదు——తాల్చిరద్ది
సత్యకల్యాణులగుచును నెగడుకొఱకె-స్వీయసర్వాంగ పూర్ణజీవితములందె.

ఒకయపూర్వశక్తి యొకనూతనోత్సాహ-మొక యపూర్వనాగరకత గలుగ
నూత్నభావనములు నూత్నవాంఛితములు-డెందములను బొదలి సందడింప.

వీరపత్ను లటంచునుఁ బహువీరమాత లటంచునుఁ
ధీర లంచును శాంత లంచును ధీవిశారద లంచు శృం
గార శిల్ప కళాకలాప వికాస భాసురమూర్తు లం
చౌర! పేరువహింతు రీయుదయార్కదేశ వధూమణుల్.

అచ్చరలువోలె నందనోద్యానములను-గుమ్మటములట్టి కేళీగృహమ్ములందుఁ
దల్లులునుబిల్లలును వేడ్క నుల్ల సిల్ల-మెలఁగుచుందురు తత్సీమ మెఱుఁగుఁబోండ్లు.
మెఱయుదురువీరునవవయోన్మేష మెసఁగ-విపులయువజనహృదయాభ్రవీథులందు;
వీర శృంగారరసములు వెల్లిగొలిపి-వారు ఘనకార్యములను బ్రవర్తిలుటకు.

కలరే దేవతలంచు నొక్కడను; స్వర్గంబంచు నెందేని? భూ
తలమే స్వర్గము, మర్త్యులే సురలు, నిత్యక్షేమ సంతోష స
త్ఫల మేదాన లభించునో యదియ తత్కల్పద్రుమం బింక, నీ
యిల స్వాతంత్ర్య మొసంగరాని శుభ మున్నే? మోక్షమే యిచ్చెదుర్.

---

* జపాను దేశము

ఏ తేజః ప్రసరంబుచేతఁ గనిరో యీజాతి యీపెంపు సొం
పా తేజోవిసరంబు సద్దుచుఁ బరుఁడ దర్కోపలంబట్లు, వి
ద్యోతంబౌ నెఱగంట నిప్పమియ నుద్యోగించి తీవ్రాగ్ని సం
పాతంబుల్ సహియింప కోడి వదలెన్* భల్లూకపుం బట్టోగిన్.

జయభేరుల్ మొరయించి రంతట మహోత్సాహంబు సంధిల్ల దు
ర్జయులై శాంతమహాసముద్రమునకున్ సంక్షోభముం జేసిన
ట్టి యరివ్యూహముఁ జించి చెండి యచటన్ డెక్కెంబు నెక్కొల్పి, నూ
త్నయుగస్థాపకులై యపశ్చిములు తద్బాలార్క దేశోద్భవుల్.

ఆడం జొచ్చిరి, పాడఁ జొచ్చిరి యమందానందవారాశి నో
లాడం జొచ్చిరి యింక సీమదొర లౌరా! యద్భుతం బిద్ది! యే
నాఁడుం జూడము గుండ్లు దేలె నటుగంటన్ బెండు లంచున్ మదిన్
బ్రోడల్ గాన్పున "మాకుఁ దో డగుచు నిల్వుం"డంచుఁ గేల్వట్టిరన్.

మును బ్రహ్మర్షిపదంబు సంపుటకునై పుణ్యవ్రతంబుల్ సుని
ష్ఠను గావించి కృతార్థతం గనిన విశ్వామిత్రులుం బోలె, భా
జనులై యీజను లగ్రజాతులయు సేష్యాదృష్టికిన్ మైత్రికిన్
ఘనులై యుండ్రు స్వరాజ్యమందుఁ గని మోదశ్రీసుఖానందముల్.

జ్యోతిర్మండల మొంపు నూతనముగన్ వ్యోమంబు సీమం దగం
దోతేరన్ విని తద్విశేష మరయం దోడ్తోడ యంత్రంబులం
జేతం బట్టి పరీక్షకుల్ బలెనె, సంసేవింత్రువై దేశికుల్
ప్రాతస్సూర్యుని ద్వీపమండలముఁ దద్వారాశిమధ్యంబునన్.

చతురంభోధిపరీత భూతల మహాసామ్రాజ్యధౌరేయుఁ డై
అతులప్రాభవవైభవోన్నత జయప్రారంభ సంరంభుఁడై
కృతరాగాతిశయ ప్రజాహృదయ నీరేజాసనాసీనుఁడై
క్షితిఁ బాలించును దద్విభుండు మహిత శ్రీభోగదేవేంద్రుఁడై.

---

* (The Russian Bear) రష్యా వారు భల్లూకధ్వజులు. ఇచ్చట రష్యా జపాను యుద్ధము సూచితము.

సింధుదేశ ప్రాచీననగరచిత్రములు

౧. బంకమన్ను, ఇసుక కూర్చి తీర్చిన బొమ్మలు ఇంచు మించు ఇప్పటి కైదువేల యేండ్ల నాటివి.

౨. స్త్రీల కంఠాభరణములు

3. మొహెంజోదారోలో వెలువడిన యొక గృహముయొక్క అంతర్భాగమున దొరకిన మానవాస్థిపంజర పుంజము

తమ్ముడుపెళ్లికి తర్లివెళ్లడం

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారు

అబ్బే, ఏంలేదండీ! ఓనాడు తెల్లవారి నాగస్వరం తోటే ఉదయం రైల్లో ఊరికే పిరంగిగుండులా ఊడిపడ్డాడు, మా మేనమామ, కాకినాణ్ణించి. ఇల్లా యింకా గుమ్మం దాటి లోపల పళ్లేదు, ఆపళంగా హోత్తెరీ అని దొరకపుచ్చుగున్నాడు సుమ్మల్ని! "పెళ్లి పెళ్లి పెళ్లి, వ్యవధ లేదు వ్యవధి లేదు" అంటూను. కాళ్లు కడుక్కోడు, కూర్చోడు, ఆగడు, ఆలోచన తోచనివ్వడు, "శుభస్య శీఘ్రం" అన్నాడు. కళ్యాణం వచ్చినా కక్కొచ్చినా ఆగదు. పెద్దలంతా వ్యాపారం అల్లా రైటు చేశారు. ఇహ చూస్తే లాభం లేదు, నసుం కట్టాలి గాని!" అంటాడు. నిజమే ఆమాట. పుట్టడానికి పూర్వంనించీ గూడా అనుకుంటూనే ఉంటాంగా మేనరికం సంబంధం! కాని, మన్లోమాట, మాతమ్ముడూ తమ వయసువల్ల ఏవో రెండు ముక్కలు చెప్పుగుంటూ ఉన్నవాడేగాని పొట్టి రికామీమనిషి కాడు. వాడికీ కోఅంటే కోటి మంది అన్నట్టు వస్తూనే ఉన్నారు, లాంఛనాలు మినహా కట్నం, ఓపిల్లికూనదాకా చెబుతూను. ఏంజరిగితేం, మాకు మొదణ్ణించీ దీనిమీదే ఉంది మనస్సు, కాస్తైతే. అందుకనేనూ! ఏదో ఆడపిల్ల వాళ్లం మేం అయినట్లు అతగాని ధోరణికి చెబుతున్నా! మేనరికం అంటే కన్యాప్రదాతకి కాస్తంత స్వరాజ్యంగావును! రెండుమూడు దఫాలు విశ్వప్రయత్నం చేశా అక్కడికీ—"చెప్పావు కాట్టయ్యా, కాస్త నిదానించు, గుఱ్ఱం దిగు కొంచెం మరి; ఇల్లా కచ్చల్లో కందులు వేయించితే ఎల్లాగు? వెనకా ముందు చూసుగోనీ. కావలిసిన వాళ్ల మేగదా, ఏదో పైసలు చేద్దాం లే!"—అంటూ పెట్టి ఒక్కరవ్వ కసురుకున్నట్టు డబాయిద్దాం అని. అయితే అతనెక్కడ? అబ్బే! ఉహుఁ. తను చెప్పేదేదో అదేగాని, తెడ్డెయినా మామాట చొరనియ్యందే! మళ్లీ మాట చెప్పడంసొంపు మాఅందరి దగ్గిరా ఉంది. ఉంటేం? ఏమీ అతడు వినిపించుగోడదే! సరేం! పైగా, మేనమామ. ఓవేళమాట్టాడ్డాని కాతడు మాకు తెరపిచ్చినా మేం అతణ్ణి నెగ్గగల్తామా? అమ్మయ్య! ఏదో ఆ భోజనం చేసేటప్పుడు ఆ ఆసామీ ఏం తమాయించాడోగాని, అస్తమానం ఒక్కవరసగా ఉన్నాడనూ, మరొక్కనాగం ఉంది ముహూర్తం అని కాయితంమీద రాసిచ్చాడు లగ్నం అదీని. సరి ఆమధ్యాన్న పేళ రైల్లో గాభరా వాళ్లవూరు నిష్క్రమించాడు.

అవునా; ఉన్నమాట అనేస్తే తీరిపోతుందీ, నాకు మాత్రం మాచెడ్డ తిట్టుగా లేసుకొచ్చింది, చెప్పద్దూ! కాని ఏమిటి చెయ్యడం! పెద్దవాడనూ! మరోటీ, అతనన్నదీ నిజమే! శుభశోభనాదులనీ ఏదో ఒకాపికీగా గబగబా హైరానగా అయిపోతూంటాయిగాని, ముందెంత గుణించుగు కూర్చున్నా సరే వీటిల్లో స్థాయిగా ఉండడం బహుఅరుదు. ఒకసారి నేనుకూడా అన్న ఆలోచించాను. "ఇక పెళ్లికీ, వడుక్కీ అంటూ ఇంతంతా ఇంతంతా లేరు మనికి చెల్లెళ్లూ తమ్ముళ్లూనూ. చెల్లెల్ని అత్తారింటికి పంపేశాం, తమ్ముళ్లు ఈవరకే సంతాన వంతులయారు; ఎటొచ్చీ ఇహ నాలుగో తమ్ముడు వీడొక్కడూనూ. వీడుకూడా ఓయింటివాడవడమే గదా మనం కోరేదీనూ. ఊహూ, మంచి చెడ్డలు చెప్పడానికి మాత్రం దగ్గిర పెద్దవాళ్లెవరున్నారు గనకా" అని తలపోసుగుని, నేను మనసు నిబ్బరంచేసుగుని, నా స్నేహితుడు ఒక మేష్టరు మా భవనం లోనే మరోభాగంలో కాపరం ఉంటే ఆయన్ని తత్క్షణం కలుసుగుని, హైసా అని ఆయనా నేనూ కలిసి పట్టుపట్టుమని కొన్నికొన్ని ఖంజాయింపులు చేసుగుని, రివ్వున వెళ్లి ఉత్తరాల్తెచ్చి, మా తమ్ముళ్లకీ, పెత్తండ్రి గారికీ, కడమా బంధుకోటికీ, ఈసంగతంతా గోకేసి ఆహ్వానం రాసి, నుంచున్న పళాన్ని వాళ్లని యావన్మందినీ యకాయకీని బయల్దేరి వచ్చినాలమని, పెళ్లికి ఓ ఇదనీ, ఓ అదనీ ఆడవాళ్లు పురమాయించిన మీదట ఏవో బజార్లో కొనుక్కొచ్చి ఇంట్లో గిరవటేస్తూ, ఆముహూ

స్థానికే కాకినాడ వెళ్లడానికి ఆయత్తపడడం వెంటనే ప్రారంభించాం.

పెద్దవాళ్లు కార్యాదులు ఎల్లా కొనసాగించుతారో చూచారోగాని, ఆ నాలుగు రోజులూ మా కేమన్నా ఊపిరి సలిపిందా, కాళ్లు విరగదొక్కుకున్నాంగాని! ముహూర్తం అనే మాటలో ఉంది ఎంత సొగసైనా! అది మానవులే పెట్టుకుని, అదొచ్చి మీద పడింపంటారు. దాని బలిమి ఏంబలిమి? డబ్బు కుదురుతుంది, పీలు కుదురుతుంది, మనసు కుదురుతుంది, చాలామందికి జబ్బువొదిలి రోగం కుదురుతుంది, జరిగితీరుంది! సంబంధించిన పునిస్త్రీలకి నెలలు నిండడంగాని, సంబంధించిన ముసలమ్మలకి ఏళ్లు నిండడంగాని జరక్కుండా ఉండాలిగాని ముహూర్తం మానవులకోసం ఆగదు. ముహూర్తాలంటూ పెట్టకపోతే, మన్లో ఉండే విఘ్నకర్త కార్య నిర్వహణానికి ఒక్క పెళ్లీ పడకనే పోను అసలు! ఈమాట అందరికీ తెలుసు. అంచేత మారకపుబంధువులైనా అశ్రద్ధలు చెయ్యరు. చేసినా పాకెన్న దాటనివ్వరు. కావలిసినవాళ్లు పిలుపందక పోయినా రాక మానలేరు. నచ్చి తమరికి సరియైన పిలుపే లేదని చెప్పడం గునపడమూనూ. గునపడానికి బాగా సావకాశం ఉండేనిమిత్తమే పెళ్లి అయిదు రోజులంటూ ఏర్పరిచింది అని కొందరి ఊహ. సరి, మా వాళ్లూ నా ఉత్తరాలు చూసుకుని సెలవ చీటీలు రాసి పారేసి, ఆపట్టున ఒక్కొ వచ్చారు. క్రితంనాడు మధ్యాహ్నాని కప్పుడే మా పెత్తండ్రిగారూ, వాళ్లవాడూ, పిల్లలూ అంతానున్నా నిమ్మ నిమ్మళంగా ఒకహొక్కరే ఒకహొక్కరే నా అన్నవాళ్లంతా జేరుకున్నారు ఎల్లాగైతేం. ద్వారబంధానికి తోరణంగట్టి, పెళ్లికొడుకుకళ్లకి కాటికా, బుగ్గని చుక్కా పెట్టేటప్పటికి వొస్తుంది కావున పెళ్లికళ. అపళంగా అదివరదాకా సంసారపక్షంగా ఉంటూన్న ఇంటిల్లపాటి జనంలోనూ ప్రతీ నస్మరంతిగా మూమాడా గొడ్డలిపెట్టుగా ఒక గొప్ప మొగపెళ్లివాడుగా మారిపోయి ఊరుకుంటాడు. అక్కణ్ణించి అడుగులు లెక్కెడుతూ నడిచేవాడొకడూ, నిద్దరోతూ మాట్లాడేవాడొకడూ, అభోజనం పడుకుంటానని గడ్డంపట్టించుగునే ధీరోదాత్తుడొకడూ, తాను భంత్రోతంటే తనికి భంత్రోత్రనే ఘురానావాజమ్మ ఒకమ్మా, "అబ్బ! వాణ్ణెళ్లమంటూ, దుక్కలా ఉన్నాడూ!" అని ఎగేసేటందు కొకర్తూ ఆవిర్భవించడంవల్ల వ్యాపారం తారుమారవుతుంది. కాని, సందడి అంటే అదే సందడిలెండి మరి! "ఈ దార్లో తుంగచాప పరిచా రెవరూ?"—(ఎవడు చెబుతాడు సమాధానం!) "ఈట ముకు పెట్టి ఎవరి దర్రా, కాలు బద్దలవుతూనూ!" "ఏమర్రా, మూసకోతల దంతపుమువ్వన్న మూసిపేసుకదా, మీ రెవరూ!" "ఇదుగో, చూడమ్మా! నాపట్టు తాపితాలు ఎక్కడున్నాయి? ఇయ్యి, ఆపీ మరచెంబూనూ!" "ఈ వదనని తియ్యవే ఇక్కణ్ణించీ! తీసి నీళ్లట్రా" అంటూ అనవరతమూ కేకలు వినబడుతూ, పంటికిల్లల నుక్కలట్టడాలూ, కొత్తపెద్ద పిల్లల అల్లరి—పల్లకీలో మూర్ఛోడానికి తగూలూ, గాయికంవచ్చినవాళ్లు మొత్తుకున్నా వినిపించుకోకుండా పేకాటలూ, ముసిలి వాళ్ల మూకలెయ్యడాలూ లాంటి వాటితో నిండివుంటే అప్పటి ఆనైభవం సంసారసౌఖ్యసాగరం అనచ్చునేమో! చెప్పొచ్చేదేమిటంటే, మేమంతా ఇంకా ఆడపెళ్లివారి ఊరెళ్లి వాళ్లేర్పాటు చేసే విడిదిలో దిగకుండానే, ఇక్కణ్ణించీకూడా తయారుగానే ఉన్నాం. ఇంతంత గలిభీ, హడావిడీ జరిగిపోతూంటే పైవాళ్లమైతే మహా చెడ్డ సొగసుగా చూడచ్చు! కాని ఎవరో ముగ్గురో నలుగురో నడుంకట్టి వ్యాపారం అంతా చక్కపెడుతూ, అడిగినవి ఇవ్వడానికీ, ఇచ్చినవి అమర్చడానికీ, అమర్చినవి ఉపయోగించడానికీ, వెన్ను వాల్చడానికేనా తీరిక లేకుండా యెముకలు పోడుంగావలిసిన వాళ్ళు ఉండితీరాలిగా! ఇక్కడ ప్రస్తుతం నేనల్లాంటి వాణ్ణి. ఇహను ఆ తెల్లారకట్ల అయిదుగంటల రైలుకే ప్రయాణం. అంతా పడుకున్నారు. నేను వీలైనప్పుడల్లా ఓకునుకులాగుతూ లేస్తూ గడిపాను. మా ఆవిడమాత్రం—మరి పెద్దలు ఇంట్లో లేరుగామరీ!—రాత్రెల్లా చిమ్మెట్లల్లా ఏదో సవరిస్తూనే ఉంది; సవరింపు తెమల్నే లేదు.

ఇక ప్రయాణ సరంజాం కల్లామూలం మావాళ్లు నాలుగు బళ్లు చెప్పొచ్చారు. చెప్పొచ్చి, ఇహ తమ

నిద్దర సంగతేగాని మరి బండీవాళ్ల అతీగతీ కనుక్కో-లేదు. వాళ్లూ చాలాసేపు అరిచారట, ఆగారట, ఎంతైనా తంటాలు పడ్డారట. కాని ఫస్టారా ఏమిటి, ఫికర్లేకపోతే! ఆపళంగా విసుగేసుకొచ్చి వాళ్లు మాయమై చక్కాపోయారు: ఈసంగతి నాకు నాలుగు గంటలకి మెలుకువ రావడం ఏమిటి, తెలియడం ఏమిటి, రెండూ ఓమాటే జరిగాయి! బండివాళ్ల పిలుపులు వినిపించుకోనందుకు నాకు చుర్రుమనిపోయింది—నేనైనా తప్పనిసరివల్ల కోప్పడతానుగాని, నేనుమాత్రం వినిపించుకోవూడదూ!—అదే, ఇప్పట్లో కష్టం వాళ్ళ సంగతి లేవగొట్టడం శక్యం అయిన పనిలా కనపడక, తీరా రైలు దాటిపోతే (అందర్నీ కనుక్కుని వెళ్లేటప్పటికి), మళ్లీ స్నాతకం అద్దుకుందేమోగని అని సందేహిస్తే, "పోనీ, కొంతమంది ముందు వెడితే!" అనిపించిందినాకు. సరి, పెళ్లి కొడుకొహడేగా—పెళ్లికి పెళ్లికొడుకూనా ఉన్నట్టు నేనూ, మావాళ్లూ వెళ్లి తీరాలిగా! తక్షణం, "రైలు వేళయింది లేవండర్రోయ్" అని ఇంట్లో మేలుకొన్నవాటి ఖర్చుపెట్టి, మేం ముగ్గురం ముఖ్యం అనుకున్నదీ, చేతికి అందినదీ ఊచిపుచ్చుకుని, రైలుస్టేషన్కి ఎగబడ్డాం. కొంతరంగం ఢోడు తీసేటప్పటికి, ఓజంటెద్దుబండి కునికిపాట్లు పడుతూ మాకు ఎదురుపడితే ఆది బేరం లేకుండానే వెనక్కి స్టేషన్కి పట్టుకున్నాం. ఎట్లానో బాధపెట్టగా, వాడు ముందు బరువూ, వెనక బరువూ, అసలుబరువు అంటూ మనుల్ని కొరుక్కుతినేసి అడ్డీస్తూ స్టేషన్కి ఈడ్చుకు పోయాడు. స్టేషన్లో ఊహాకోలాహలం బయల్దేరింది—ఇటోటే అటోటే రాంకుత్తేళ్ళు న్నాయిలెండి, అప్పుడే! మార్కైలు కర్ణసూలంవంటి రొక్కు సిమాత ఓటి ఎక్కువహసి తోకముడిచేస్తుందో అని నాకు ఓటే బెంగ! "డబ్బిచ్చీయండి, బాబుగోరు, యెల్తాను!" అని బండీవాడు. నాదగ్గిర చిల్లర్లేదు. "ఉండరా, టిక్కెట్లు కొన్నతరవాత నీడబ్బు నీమొహాన్ని కొడతానూ!" అన్నాను. అంటే వాడు అల్లా ఎల్లాగండీ అని బలవంతపెట్టి, నుంచున్నపాట్న కక్కుమని కూర్చున్నాడు. "నీమొహం దగలేసిరిగదరా, నీమొహం దగలెయ్యా!" అనుకుని, గొడుగుండేను చేతులో, అది వాడి మొహంమీద కొట్టి, "ఇదుచ్చుగు ఏడవరా, డబ్బిచ్చిందాకానూ!" అని నేను నోటుపైకి తీసి పరిగెట్టి, కిటికీ దగ్గిర ఉల్లాసీగా అంతపని జరిగి, ఎల్లానో మూడు టిక్కెట్లు కొయించాను. మావాళ్లిద్దరూ మించిపోయినట్టు స్టేషన్లోకొచ్చి దిక్కులు చూస్తూ నిలబడ్డారు. ఇంతట్లో నేను చిల్లరట్టుగుని "ఇదుగో గోయ్" అంటూ బళ్లదగ్గిరికి వెళ్లేటప్పటికి, ఏదీ బండీవాడేడా! ఈ భూప్రపంచంమీద లేకుండాపోయాడు. "నాలుగుంబావలా సొమ్మకు అసలు పట్టమాగుక్కడి, క్షేమంగాంతా గొడుగు, నీకెట్టా నెట్టుకున్నావురా, నీకేటు గు ఊళ్లులుగానూ!" అనుకున్నాను. అనుకుని, మావాళ్ల మీద కొంచెం చిర్రుబుర్రు మన్నాను, వాడికోసం ఎల్లానూ బయల్దేరిన కోపాన్ని నిరర్థకంగా అంతరించిపోనీకుండాను!

ఇంతట్లో, ఇంటిదగ్గిర నాకేకతోటి మావాళ్లంత లేచి కేకేసి లేనిపట్టు లేచినట్టు ఒక్కసాటు లేపించారట. ఓముగ్గురు తెగతిరిగి నాలుగు కిస్తులూను, బ్రహ్మాండం మీద రెండుబళ్ళు సముహూర్చి యింటికి తెచ్చి, వాటిల్లోకి పెళ్లివారిసామానీ, పెళ్లివార్నీ చకచకెక్కించరవాణా చేసి పారేశారట. ఇహ బయల్దేరబోయే సమయాన్ని కరకమ్మగారు తనతల్లిని తీసుకుని, ఓట్రంకుచ్చుగుని, ఓచరిటిగల చేసుగుని కాశీనాడి రేనూ వస్తానంటూ కాళ్ళకి అడ్డంపడింది. కరకమ్మ మాకు చుట్టంకాదు పక్కింకాపున్నమండి, మావేళీలోనే ఉంటూన్న సారుగారిడు. నిత్యం ఆ వీధిల్లోనించీ ప్రతినిత్యమూ నేను ఆవిణ్ణి చూస్తొచ్చినా, ఎప్పుడూ సంబోధించలేదు. వినడం ఆవిడ కొట్టమునిషి అని. మనిషి సారికే సన్నంగా కదురులా పేనులా ఉంటుంది. నిజమేనండి, ఉత్త అటుగ్గింజ, పాపం! కాని, కట్టెపీలగా ఉంటేం, గాత్రం మాత్రం మహాగట్టిది గావుకేక లెట్టడానికి. కాయశరీరం ఏమో, ఆవిడ అనేక పుణ్యక్షేత్రాలూ కోటిలింగాల రేవులో స్నానం చేసింది. ఆవిడికి ఓతల్లి. ఈవిడికి కన్యాకాలూ కొంతవరకే ఉన్నాయిగాని, మడీ ఆచారం మట్టుకు చెక్కుఫుటుగా ఉన్నాయి. వీరికి ఓట్రంకుట. అబ్బే, ఎంత ట్రంకండీ, నామొహం! ఉత్త మన పెద్దబాలశిక్ష ప్రస్త

కంఅంతారాయి. పైపెచ్చు ఓచిన్న అరిటిగెల! వీళ్లు ఎక్కడికక్కడికే అని పెళ్ళివాళ్ళతో తెల్లారగట్టే తయారయారు, సమూహంలో కొట్టుకు పోవచ్చుగదా అని. సరే అనుకున్నారట మావాళ్ళు. అనుకుని ఓ రొండు నిముషాల్లో వీళ్లనీ ట్రంకునీ అరిటిగెల్నీ సర్ది ఎక్కడోను బళ్ళు తోలుకుని మేహాలమీద వచ్చిపడ్డారు స్టేషన్కి. గుడ్డిలో మెల్ల, ఇంకామా ర్రైలు కదల్లేదు. వస్తూనే, మా రొండోతమ్ముడు నాదగ్గిరి కొచ్చేసి, "మేష్టారు సాయంత్రం వస్తానన్నాడు. మనికి పన్నెండు టిక్కట్లు కావాలన్నయ్యా!" అన్నాడు. "సరే. మీరెళ్ళి సామాన్తో రైల్లోపడండి!" అని నేను అదవరలో కిటికీదగ్గిర మోచేతితో పిడీల్తో టిక్కట్లు కొన్న వాణ్ణి ఇప్పుడు లోపలి కెడితే ఎదో మహా సాడిచేస్తానన్నట్టూనూ, మనికీ ఉద్యోగమేగదా, టిక్కట్లు సుమాస్తా నన్ను మన్నించకపోతే యెరగడా మనసుజాకా అన్నట్టూనూ, గిరుక్కున తిరిగి లోపలికెళ్ళి, "అయ్యా! దయచేసి కాకినాడకి పన్నెండు!" అని జాతిభాషలో అడిగి, ఆటిక్కట్లూ చిల్లరా బహువమ్మకంగా—మళ్లీ పల్లెటూరి గబ్బిలాయిక్మల్లే తిరిగీ లెక్కపెట్టుగుంటూ కూర్చోక—జేబులో వేసేసుగుని, ఏదో గొప్ప దిగ్విజయం చేసినట్టు గరాగరీగా ఇవతలకి వస్తూంటే ఒకడు "అయ్యా! ఈటిక్కట్లు ద్వారపూడికేనా చూసిపెట్టండి!" అని నన్ను కనుక్కునేటప్పటికి, నేను "అయ్యో! పిచ్చిపుల్లాయిలా ఉన్నావేమిటి, ఎక్కడో! అక్కడికే!" అంటూ వాడి అతిజాగర్త అసహ్యించుకుంటూ నక్కాపోయి, మావాళ్ళంతా బండీలో పడగలిగినందుకు ఆనందపడి, ఇహ రైలుకూసి పొగవొదిలి ముందుకి సాగేవేళకి నేనూ ఎక్కేసి పెట్టి తలుపేసుగుని, "అమ్మయ్య" అనుకుని లోపలకూర్చొపడ్డాను.

రైలు "ఆఁ నేను వెళ్ళను" అన్నట్టు కొంచెం హరామీచేసి వెనక్కి కదలడం మొదలెట్టింది. ఆపళంగా రైలువాడు "ఏడిశావు, నడుద్దూ, నీయిష్టంఏముందీ!" అన్నట్టు చెవులు గింకరెత్తేలాగు రైంయ్యిమని గావుకూత ఓసేసి,రైల్ని నసాళం అంటేటట్టు ఒక్కటేశాడు. దాంతోటి పాపం రైలు నెమళ్ళు కక్కుగుంటూ పరిగెత్తడం మొదలెట్టింది. కావలసినంత బలం ఉంది రైలుకి! ఉండేం? అన్ని పుట్ల ఇనపసామగ్రీకూడా ఒక్క నరమానవుడు ఎల్లాచెబితే అల్లా వింది, వొదలిపోయింది. నాకేమైందీ? రైల్లో పడ్డానికకాదూ ససాళతో కుక్కట్లాటాజరిగిందీ, ఆమట్టున కిటికీలోంచి కొడుతూన్న ఆప్రభాతమందపవనం ధర్మమా అని కళ్లు ఇట్టేమూతడి ఉరుకున్నాయి. నిద్దర కూర్చునప్పుడు ముంచుకొస్తుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు కూర్చుంటేనేగాని రానేరాదు, దాంతగలెయ్యా! అల్లాగే కాస్సేపు జోగి, ఓతెభరకా, ఆకుని! పొట్లు షికారులో నేను మరి జోరుగా కుడిపక్కకి ఒసిలేసరికి గభమని మెలకువ వొక్కాచ్చి, "ఎక్కడికొచ్చాం?" అన్నాను. అంటే "ద్వారపూడి దాటాం!" అన్నాడు మా పెత్తండ్రిగారివాడు. ఏమోగాని, "ద్వారపూడి" అనేది చెవిని పడ్డంతోటే నాకు మహాభయం వేసిపోయింది చెప్పద్దూ! అప్పుడే రొండోమాటు వినడం మరి ఆ పేరు. అనేంజేశాను మావాడిగా! నేను పైన తగిలించిన నాకోటు జేబులో—పొడుంకాయకోసమే అని జ్ఞాపకం—నిమ్మళంగా చెయ్యిపెట్టాడు. పెట్టేటప్పటికి టిక్కట్ల దొంతరతగిలింది; యూదా లాఘవంగా అది పైకి తీశాడు. అప్పటికి తెల్లగా తెల్లారింది తీసిచూసి, "ఇదే మిత్రా, ద్వారపూడీ!" అని చదివాడు. అయ్యా చెపితే మీరు నమ్మరూ! నాకు ఒళ్ళుకీకై పోయి ఉపద్రంగా భయం,దారుణం గాకోపం బయల్దేరాయి. వాడు, సరిఆటిక్కట్టువెనక్కి పెట్టి తరవాత దానికేసి చూసి "ద్వారపూడి" అని మళ్లీ చదివాడు. "టిక్కట్లమ్మే ద్రోహిగా, ఎంతపనిజేశావురా, నీముహోన్ని జీడెట్టా!" అనుకున్నాను. నాకళ్లు చింతనిప్పులులా అయిపోయాయి. మావాడూ ఒకొక్క టిక్కట్టే తీస్తూండడం చిలక్కిమల్లే "ద్వారపూడి, ద్వారపూడి" అని చదువుతూండడం లంగించుకున్నాగూ! అల్లా పన్నెండు టిక్కట్లు ద్వారపూడికని చదివాడు. చదివి,"ఒరేయి, ఇంకావాడు ఎక్కువఉన్నాయి యెందుకురా?" అన్నాడు. అనీ, అవిమూడూ కాకినాడకని చదివాడు. అంతా కుడా ఊరికే విస్తుపోయి ఊరుకున్నారు. మా రొండోతమ్ముడు నాకేసి తిరిగి "ముందొచ్చిన మీముగ్గురికీ టిక్కట్లు పుచ్చేసుగున్నావా. ఏమి

ట్రా, లేదనుకుని నేను పన్నెండు చెప్పానూ!" అంటూ సర్దడం మొదలెట్టాడు. "ఏడిసినట్టే చేశావు! ఇంతేపన్లు! దమ్మిడీసాయం లేదు. మాగోడవెందుకు, తరవాతొచ్చిన స్వరూపాల సంఖ్య నేనడిగి లేనూ!" అని నేను లేచాను. "ఒరేయి, నువ్వూ చదువుకున్నవాడివేగదా! నేను 'పన్నెండు' అనేటప్పుడు "నేను ఇల్లా ఇల్లా మా ముగ్గురికీ టిక్కెట్లు పుచ్చుకున్నాను. కడంవాళ్లెందరు?" అని నాతో చెప్పి మరీ అడగద్దుట్రా? అది చెప్పదా! పోనీ, ఏదో కొన్నవాడవు ఎల్లానూకొన్నావు గనక మాసంగో వద్దా, అవి ఎక్కడికిచ్చావో?" అంటూ మావాడి అందుకున్నాడు. "ఏముంది పోర్తి భడవారకం, తెలివి మద్దెపు దద్దమ్మలు వీళ్లు!" అంటూ కుర్రాళ్ల మీద నేను, "నీ పెద్దతనం మట్టుకు? ఉన్నమాట మనస్సులో పెట్టుకు ఇవయావు?" అంటూ వాళ్లు. ఇంతలో ఆడవాళ్లు, "ఇంముగో తక్కువ తిన్నవారెవరు? అంటే ప్రయోజకత్వాలూ ఒక్క టాకీగానే ఉన్నాయి, అసిగాలీనే లేను?" అని ఈసడింపులు మొదలెట్టారు. నాకు రావణా లేచిక్కవేసింది. అంతా స్వజనం అయిపోవడం వల్ల ఊరుకున్నానుగాని, లేకపోతే ఒక్కొక్కర్ని ఇల్లా చీరేసుందును.

ఎంతోకొంటిగా డెరక్కుండా, గుప్త నీళ్లు కుక్కుగును, ఈసంగతి కప్పెట్టేసి పైకి మామూలుగానే కనపడగలిగితే వ్యాపారం దివ్యచకోరంగా ఉండేది, సరిపోయేది. కాని అబ్బే, మేమూ! వాడసప్రతివాసన్లతో సగోరు జోరైపోయింది. వాటిముందు రైలునిప్పుడు పిప్పపడిపోయింది. రైలుఆగిందో, నడుస్తోందో, జోల్తా వేసిందోకుడా మాకు నిమిత్తం లేకుండా పోయింది. గ్గొడుగా పాయె. టిక్కెట్లా మూడు దండగాయె. కడంవా ద్వారపుడికి తగులద్దాడాయె, నాకి ద్వారప్రాడి దొంగల్దూరా! ఓకైతే ఏడుద్దుం! అక్కణ్ణించి 'చాల్లే తెలివి' అంటే 'చాల్లేతెలివి' అనుకుంటూ, 'నీమూలాన్నే' అంటే 'నీమూలాన్నే' అనుకుంటూ, ఒకరి మీదఒకరు నేరం మోపుతూ, అడ్డమైన హడావిడిలో గూపడిపోయాం. రైలెప్పుడో సామర్లకోట స్టేషన్లో ఆగి ఊరుకుంది. ఈ త్తరక్షణాలలో శుద్ధ ఖంగారుతో, లోపల గొణుగులూ, పైకి ఉఖుములు, రుసరుస, తీవ్రంగా చూపులు, చేతులో వస్తువు నేలకేసి కొట్టడం—వీటితో ఆతికోలాహలంగా కొందరం దిగి ఆడవాళ్లనీ పెట్టెల్నీ దింపడం—ఇల్లా మొదలెట్టామో లేదో ఇంకా, ఆపళంగా యమకింకరుడులాగ బాగా ఓ తాడిచెట్టంత మనిషైతే ఒకొక్కవచ్చి,—మా సంగతి వాడెల్లా విన్నాడో, వినకుండా పసిపట్టాడో మండానాడు—ఏచి పుచ్చుగు లెంపకాయ లాగినట్టు, "టికెట్, సార్" అన్నాడు నన్ను. ఇంకా మేం దిగీ దిగకుండా ఉన్న అవస్థలో ఆఫీసరుగన నన్ను ఒక అల్పుడు ఇల్లావచ్చి దుయ్యబట్టునా అని నాకు పట్టరాని కోపం వచ్చింది. అయితే మాత్రం, రోషాలు పనికొస్తాయా, ఆవేశాలు పనికొస్తాయా చేతులారా చేసుగున్న తరవాత, చెప్పండీ! అప్పుడు, నేను టిక్కెట్లు ఉన్నవాడి బాబులా నటిస్తూ ధిమాకీగా చిరునవ్వుతో, "ఉండండయ్యా! దయచేసి, దిగనీ ముందు!" అన్నాను వాడు తొందరగా ఇంకోర్ని అడగడానికి విరగబడిపోతాడేమో అని. అంటే, అబ్బే! వాడెక్కడి ఘోరుల్రా సారా! మనిమ్మన్నే పట్టుకున్నాడంటే తిన్నగా వచ్చి! ఎల్లా పోల్చాడో, వాడి తస్సాదియ్యా, వాడిదా మరి ప్రజ్ఞ, లక్కీసవాళ్లిదా!

పెట్టెలు దింపేశాం. చివరకి కరకమ్మగారి తల్లిని కూడా కిందికి సాయం పట్టారు, అనగా రైల్లోంచి. దాంతోటి, అరిటిగల దింపడం పనికూడా అయిపోయింది—అంటే ఆవిడ ఒళ్లో పెట్టుకు కూర్చుంది కాదూ మరి గెలా! ఇంతలో రైలుకాలకృత్యాలు తీర్చుగుని, ఈగీసలాడి, కూసి విరమించింది. మేం, ఇహా, మమ్మల్ని పట్టుగున్న మనిషి దెయ్యాన్ని వొదిలించుగుని, కాకినాడ టిక్కెట్ల గొడవ చూసుగుని ఆరైల్లో వేరం వెళ్లిపడాలీ అనుకుంటూంటే, ఎంజేసిందీ కరకమ్మగారూ! మాంచి దెయ్యపుల్లా చూపూ ఊవిడానూ, "అయ్యో, హాయ్యో, అయ్యో, హాయ్యో" అంటూ మొదట చిన్నచిన్న కేకలెట్టి, అక్కణ్ణించి, ఏమని చెప్పను, ఓ తిరవాయి లేకుండా, ఓమూను స్వరాలుగావు, ఓదీర్ఘాలుగావు, ఓరాగాలుగావు, మాదుంపతెంపి, పెద్దపెట్టున శోకవ్వాలు లంగించుగుంది; కొండచిరిగి మీద పడ్డట్టూ! మామూలుగా

నేను కోపిష్టినీకాను, ఏతత్పూర్వం ఆవిడతో ప్రసంగించాలేదు. కాని,రంగం మారిందిగా! అక్కడతోటి నేను పళ్లు పటపటా పిండెల్లా కొరుకుతూ, "నువ్వెక్కడ దాపరించావమ్మోయ్, మంచి శనిలాగోయ్! నీకేమి ఏ క్షేత్తు వచ్చిందమ్మోయ్, నీకేమి ఉప్పెనవచ్చిందమ్మోయ్,అంత ఏడుపుకోయ్?" అంటూ గుక్కతిరక్కుండా గర్జించడం మొదలెట్టాను. "టికేట్, టికేట్" అంటూ టిక్కెట్లపై తాను సంపాదించడం మొదలెట్టాడు. "నాభవిష్యం అంతా మట్టికొట్టుకు పోయిందండోయ్! నా వెండిబంగారాలకీ నాకూ ఎడబాపులు వచ్చాయండోయ్! ఇంతమందున్నారు మళ్లీ, ఆ స్త్రీ పిట్టలాగ లేచిపోతూంటే పట్టుగోలేక పోయారండోయ్!" అంటూ కరకమ్మ మరీ గోల చెయ్యడం మొదలెట్టింది. పిట్ట కొద్ది, కూత ఘనం అన్నట్టు ఇంతెంత సొంలికేకలూ నాటు మేకులా ఉన్న కరకమ్మ వెయ్యగలవని నేను లోగడ ఎరుగున్న వాణ్ణే కానైతే. అప్పట్లో పోనీ అది పట్లీకు స్టేషను గందా కాస్తనడి తగ్గిందుతుందేమో అని భ్రమించాను. భ్రమిస్తే! హెచ్చించింది తప్పాగొయ్యా. నాకు వొళ్లు భగ్గుమని రవిలిపోయి ఆ పైమజ్జనంలో నేనూ అందుకున్నాను. అందుకుని, "నీది పోయిందేమిటమ్మోయ్, అసలోయ్! మాతో ఆమాట చెప్పగలడమ్మోయ్! శుభానికి వెడుతూంటే నీ ఏడుపు బాజాలేమిటమ్మోయ్! ఓఘాయిత్యం కూడానూ! నువ్వేమిటమ్మ మాకోయ్! పెళ్లికెడుతూ పిల్లిని చంక పెట్టుకువెళ్లినట్టు నిన్ను పట్టుకొచ్చారేమిటమ్మోయ్, మావాళ్లోయ్! పెళ్లిలో దెబ్బలాటలు పెళ్లికొడుక్కీ పెళ్లికూతురికీ తప్ప కడంవాళ్లెవరికీ నమ్మోయ్!" అంటూ జ్వాలాతోరణం లా చెలరేగిపోయాను. "నా టముకు పెట్టె రైల్లో కొట్టుకుపోయిందండోయి. అందులో ఉన్న రొండువందలకీ తిలోదకాలైనా యండోయి" అని కరకమ్మ బాహాటంగా ఏడుపు సాగించి, నెత్తి బాదుకుంటూ చెప్పడం మొదలెట్టింది. సరి, యీ యేడుపులో తల్లికూడా మూలుగుతూ మద్దతైంది. మద్దతై, వణుకుతూ "ముందో వాళ్లదో చూసి మరీ ఎడవ్వే అమ్మాయోయ్, అనవసరంగా ఏడిస్తే తరవాత మళ్లీ ఏడవాలి" అంటూ కూతురుతో సలహా, అక్కణ్ణించి నేను "అప్పుచ్చుపుమాట లెందుకమ్మా! ఇరవైపెట్టెలు దిగాయికందా మావి, నీకు ఒక్కగాని ఒక్క పెట్టాయిరి (తలగడా అంత)? మసల్ని చంపుకు తినడానికి కాకపోతే, నీకొచ్చిన యేళ్లకి, అదొక్కటే నువ్వు దాటపెట్టుగోవాలీ, చెప్పూ! గల ఆముసిలిదే పట్టుగుందికదా, నువ్వు చేస్తూన్న ఉద్యోగం ఏమిటి, వెధవ ఉద్యోగం నువ్వూను! "అల్లాగ- ఇల్లాగ అంటూ నేను మండిపడ్డాను. ఏమనుకుంటారుకథా! నేనేమో కారాలూమిరియాలూనూ, ఆవిడా తల్లీ! హాలోలక్ష్మణా అని ఏడుపులూ పెడబొబ్బలూనూ; పక్క టిక్కెట్లుతణికీవాడు సతాయింపూ! మావాళ్లు "ఊరుకోండి, అబ్బా! ఊరుకోవమ్మా!" అంటూ. ఉహూ లబోయిలూ దిబోయిలూనూ! ప్లాట్‌ఫారం మీద అ శేషజనం ఆశ్చర్యపోయి నవ్వులకి పడ్డారు. అప్పటికి, సహారసకందాయప్పట్టులో ఉంది వ్యాపారం, అని చెబుతోన్నారు, పైవాళ్లు!

ఇల్లా నడుస్తూంటే, అకాకినాడపైళ్లుకాస్తా ఉడాయించేస్తుందేమో అని చెప్పేసి, మావాడు-నారవాతవాడు-వాడిదగ్గిర (ఏనాటికామాట చెప్పగోవాలి) బాగా కార్యనిర్వాహకత్వం ఉంది!-టిక్కెట్లపంతుల్ని కాస్త అసింటాలాక్కెళ్ళి లోపాయికారీగా వాణ్ణి సంతోషపెడతానని వాడికి ఆశపెట్టి వాడిచేత ఇంతమందికీ (సప్తమతిమండినట్టే ఉంది! ముగ్గురికి ఆహారించాయిగా! కడంవాళ్లకే) టిక్కెట్లు తెప్పించి, వాడి కేదో ముట్ట చెప్పి, ఓరొండు కరుకురూపాయిలు స్టేషను మేష్టరు పాదాలదగ్గిర పారేసి, కరకమ్మని తీసికెళ్లి ఆయనకి అప్ప చెప్పి-రాజమండ్రీనించి తమతో కలిసి కాకినాడ ప్రయాణం చెయ్యాదలచి కూడా వస్తూన్న ఆమనిషి తాలూకు కిమ్మతయిన ఓట్రంకుపెట్టి నొక్కి అజాగ్రత్తవల్ల చెయిదాటి వాల్తేరుకేసి కొట్టుకుపోయిందనీనీ, అది వెనక్కి తెప్పించిపెట్టి ఆవిడికి అందజేసి పుణ్యం కట్టుకోమనీనీ ఆయనతో అనేసి, బతుకు జీవుడా అని అక్కడ ఆవిణ్ణి వొదిలించేసుకుని, మేం అంతా ఈలోపుగానే ఎక్కి నిరీక్షిస్తూన్న పెట్టిలోకి ఇహ రైలు కదుల్తోందీఅనేవేళకి వచ్చిపడ్డాడు. కరకమ్మతల్లి, వాళ్ల బంధువు లెవరో కాకినాడవాళ్ళు కనబడిలేమూ, అరిటిగెల ప్రాణపదంగా

పుచ్చుకుని మూలుగుతూ వాళ్ల పెట్టిలోనే కూర్చుంది. సరే, మేం కాకినాడ చేరుకున్నాం పెట్టెకి.

ఆ సాయంత్రం రైల్లో వస్తానన్న మా స్నేహితుడు రాత్రి లగ్నం గనక కాస్తకద్దనగానే వచ్చి తరవాత వృత్తాంతం తను చెప్పాడు. అయిదింటికి ఆయన సామర్లకోట స్టేషను ప్లాట్‌ఫారంమీద విహితుల్తో కలిసి మాటాపలుకూ ఆడుకుంటూంటే, గాలిపు కొట్టినట్టు మొహం ఎండిపోయి, కళ్లు నీళ్ళు ఇంతింతలేసుకి దించుకు పోయి కరకమ్మగారు చక్కావచ్చి, ఆయనతో (పొద్దున్న జరిగిన సంగతి సాయంత్రం వచ్చే ఆయనకి కొట్టినపిండైనట్టు) "కొరికిందండి పెట్టె! పట్టుగున్నారు, పాపం! ఏమీ పోలేదు. అరిటాకులెక్కడుందో మీకు తెలుసా" అందిట. "పెట్టేమిటి, అరిటాకులేమిటి" అన్నాట్ట ఆయన. అంటే, "మా తమ్ముడు వచ్చాడుగా, మా తమ్ముడూ! మా అమ్మకి శీతం! వాడొచ్చి నా పెట్టె పెళ్లిగ్రూపులో తెప్పించాడు." అని తల్లి అంది టావిడ. అప్పుడు "అయితే ఏమంటారు? పెట్టేమిటి? అరిటాకులేమిటి? అబ్బాయేమిటి? ఇదంతా యేమిటి?" అని ఆయన తరిచి తరిచి అడిగిన మీదటగాని ఆవిడ తన పెట్టె తప్పిపోవడం—ఏది!—సంగతీ, సందర్భం, దొరకడం, అరిటాకులు తమవే అనీ, అది వాళ్లమ్మ ఎక్కడేనా పోది పోస్తే, పెళ్లివారు జాగ్రత్త చేసుకుని తిలో అన్నం పెడిగ ట్టుకుని నోట్లో వేసుకుంటారేమో అని తనకి భయమనీ, కూలివాడికి డబ్బులిచ్చేసి మేమే అది రిమువలో పడేయ్యవలసి ఉంటుందనీ, ఏమిటేమిటో చదివిందిట. కాని, ఆ చనటుగల ఎవడికొకా వాలి? పైగా, ముసల్ది ప్రాణమే నా పోగుల్తుందిగాని, గిలుపొదలిపెట్టి ఒకోక్షణమే నా ఉండందే అసలు! సరి, గల ముసల్దే పట్టుకుపోయిందని మా స్నేహితుడితో చెప్పేశాం, అక్కణ్ణించి, "ఓరి నా నంగారు బంగారంగానూ" అనుకోడం మొదలెట్టాం.

పెళ్లి పెద్ద దీంతో మొదలైంది మాకూ అన్నట్టు పెళ్లి సక్రమంగానే జరిగింది. అంతా చిదరంటా సవ్యంగానే ఉంది. ఆఖరికి, మాట మాట! మేం కాలక్రమాన్ని గ జిగాంగ్రీ వచ్చేసినతరవాత, ఇక్కడి తప్పటికెట్లు ఇచ్చినా ఆయన, పాపం, జ్ఞాపకం చేసుకుని మాకు డబ్బు కూడా ఇచ్చేశాడు. బండీవాడు—పోనీ, బండీఆయన—గొప్పగు మాకు వాపసు చేసి తనబేడా పట్టుగెళ్లాడు. కాని, "పెళ్లిగ్రాం తాలూకు ఇచ్చిన రెండురూపాయలూ పట్టుకు కరకమ్మగారిదగ్గర వసూలు చెయ్యలేక పోయామురా, తిప్పాచెక్కా!" అని కొంతకాలం నేను అనుకోవలిసిన అవసరం వచ్చినా, పాపం, ఆవిడా ఇచ్చేసింది. అవాంతరాలూ, ఒడుదుడుకులూ సున్నమధ్యేగాని, చివరికి, అన్నీ, ఏంలేదండీ!

ప్రియాస్మృతి

గుఱ్ఱం వేంకట సుబ్బరామయ్య గారు, యమ్. ఏ.

('ప్రకృతి కృపణుఁడు')

"కామార్తా హి ప్రకృతికృపణాశ్చేతనాచేతనేషు"

౧

కఠినకారాకవాటముల్ గడెలు వడియెఁ;-దోడ మినుకను దీపమ్ము తొలఁగిపోవఁ
గ్రమ్ము నిరులకు సయిదోడు గాఁగఁ, బర్వెఁ-గనుల మొగుడుచు నిదుర చీఁకటుల గములు.
అనుదినమ్మును గృశియించు నాత్మసార-మశ్రుధారల సోనమై యవనిఁ జెంద,
మృత్యుదేవికిఁ గరము సమీపమయిన కయిదులను బట్టె నామె కింకరి సుషుప్తి.

౨

కాని నామది నేవేళఁ గాచియుండు-అలఁతపడఁతియొ నిదురకు నాఁకవెట్టి
హృదయ మొత్తుచుఁ దేనియ లొదవఁ బిదుకుఁ-జెఱుకుఁ బిండెడు గానుగ చేడెవోలె.
అలఁత చెలియరో, నీ తత్త్వ మంత కనమి-నే నొనర్చిన దూఱు మన్నింపు మమ్మ;
కొలఁది కొలఁదిగ, సన్మైత్రి బలెఁ ద్వదీయ-పూర్ణభావమ్ము నెమ్మదిఁ బొందలెఁ, దల్లి.
చచ్చు నాయాత్మ కెయ్యది స్వర్గభూమి;-కాఱు కన్నీటి జడి కెద్ది కడలిసీమ;
ఆఱు జీవాగ్ని రగిలించు ననిల మెద్ది;-తెలఁపు కెక్కుట నీమహత్త్వమునఁ గాదె.
స్థలము కాలమ్మునను గింకరులను గొనుచు-జీవి బంధించు ప్రకృతికిఁ జేవ యణఁచి,
క్షణములోననె, యాత్మలఁ గౌఁగిళులను-గూడ, మార్గమ్ముఁ గల్పించు ప్రోడ వీవె.
అట్టి నీదుసహాయత నంది, యేను-భువన విశదంపు మన్మనోభూమియందు,
తలఁపు దీపిక తేటకాంతులను నెఱపఁ,-గలయు దిప్పెడె నాముద్దు వలపుచెలిని.

౩

మించు మందారపర్ణనిర్మిత గృహమునఁ - గరఁగు నెలతాలవలిపంచ టరఁగుమీదఁ,
వలఁదగట్టెడు కరుణంపు వానఁ గురియు-మోము చిఱుకొంగునను గప్పె ముద్దుచెలియ.

మిసిమి మాయించు నీ మోము ముసుఁగుఁ ద్రోచి - ప్రాణకాంతరో, నామీఁదఁ బఱపు చూడ్కి -
తల్లిఁ గోల్పోయి, యాఁకట నల్లలాడు - నిసువు నాహ్వాది నీచేతి కొసఁగు వాఁడ.

స్థితులు గతులను కటికంపు చీఁకటి ముసుఁగు - మొసఁగ, మన భౌతికపు దృష్టి ముసుఁగు గప్పెఁ
గఠినప్రకృతియె తొలుత; నింకను ముసుఁగుఁ - గప్ప, దానికిఁ దోడ్పాటు గాఁగ నేల.

వీడ వేనలి, ముంగురుల్ వీడి మువిఁ - గుసుమ సుకుమారతనువున నసి చనంగఁ,
బాసెఁ జెక్కిట నూఁది, యూఁపిన నగుచుఁ - గమల ముఖరాగ, నెమ్మదిఁ గ్రాఁగె, సఖియ.

నీరు వెలివడ్డ నెఱిచేఁప నిసువు వోలె, - తోఁపి మగిల్లిన చివురుటాకు పువు లీల,
నిశిత శరహత మృదులేడిశిశువు కరణిఁ, - గూన యసువు వ్రాలి, నా సిలువు మనుదె, చెలియ!

తెఱను వెసఁ ద్రోచి, యిటు చూడ్కి వఱపి, కనవె - కరఁగ పొంగుటల సీమనోహరుని రూపు;
గరుణ, నైనమ్ము మనకిటు పురికొను, సఖియా, - వలపు బంధాలతోఁ గార్శ్యబంధము నిడె.

విరసస్పష్టిని మోము త్రిప్పి, చెలియా, - దివ్యము వెలుఁగొత్తె యాత్మ గవ్వార పుటిరుల;
విశ్వ స్రష్టి కతీతమా ప్రేమ పాత్ర - భవ్య కిరణాళి నమ్మితఁ బరిగనిమ్ము.

౪

కలిత నిర్మల తరుణిమ గగన సీమ, - నవిన నూతన రమణ్యత చవలితటిని,
జలద బాలుప మెఱుఁగు బోటులను హాయి - నమ్మ తాపస, నొంటరిగల్ కరమె మొదల.
వెసల నవ్యోష నునుదియ్య నీపు నిండు, - నమ్మవిలపులు గుసగుసల్ గ్రమ్ముకొనఁగ,
మలయు కలకంఠ బాలిక మధురసాగ - రాశిఁ గ్రొక్కఁ జేయుటె నీగానసుధ, వడంతి!
ఉదయరక్తిమఁ దోఁచిన సదన సీమ, - స్వర్గకిరణాళిఁ గనుదోయి నెనసమూడఁ,
గనక నవకాంతులల్లిన కనకమునఁ - గనులఁ గట్టెడి నీమేని కాంతి, యపుడు. [వుచు,
కనులఁ దోలుదోల్తనొండరుల్ గలసి నవుడె, - కరఁగి హృదయాలు ప్రేమ పుష్కరముల
భూతమయ తుంగ తట తరంగాలను మీఱి, - మిలితమయిపోవె యొండొంటఁ గలసి, చెలియ!
పిన్న నవ్వులు దొలఁకు వాల్కన్నుఁ గొనల - చూచి చూడని చూపుల చొక్కులాడవ,
విద్యుదాలోకనామృత వృష్టి నెఱపి, - నన్నుఁ బరవశుఁ గావించినావు గావె.

౫

మంజువన సీమ, సుకుమార మారుతముల - వలపుఁ జిలికెడు పూసెజ్జ మెలఁగునపుడు,
మృదుల సుమమని స్పష్టి నెంచెదము గాని, - కఱకు ముండ్లను తొల్గించు టెఱుఁగ లేము!

పువ్వుఁబోఁడల పజ్జ, మావి లేఁజివురు సంజ,-నెఱిసొనల పొంతఁ, బండువెన్నెల బయళ్లఁ,
గలసి మెలఁగమె, దైవమ్ము వలపుసూత్ర-ముల నటింపఁగఁ జేయుబొమ్మల విధాన!
కలయు కనుఁగొన చూపులే వలపుపలుకు,-లలరు చిఱునవ్వు పువ్వులే వలపు కళలు,
వెలయు లలితంపు చెయ్వులే వలపుసొలపు-లవుచుఁ, బరిపూర్ణమోదసంభవముఁగనమె.
మరులు చక్కెరపలుకులై కరఁగినపుడు,-చూపు లమృతంపు ముద్దులై సురిగినపుడు,
లీల లార్ద్రింపు కౌఁగిళ్లఁ దేలినపుడు,-ననధి యెఱుఁగని పారవశ్యమ్ముఁ గనమె.
స్వచ్ఛకమనీయ హృదయ కాసారసీమ-లుదితరాగాంబుతతి కెట్టి యూటపట్లొ,
వెలువడుకొలంది మనప్రేమ వృద్ధి గనుట-విశదమే కాదె నెమ్మది, వెలఁదిమిన్న.
మలయపవన కిశోరముల్ మలయుచుండఁ, బండువెన్నెల నిండిన బయలఁ గూడి
మెలఁగు నప్పటి యూపు చెయ్వులను-మదిని-దలఁపఁ దన్మయత్వమ్ముఁ గనమె.

౬

నిమిషనిమిషమ్ము నవవికాసములు వొలయు-వలపు నిండిన యమ్మూఁడు నెలలలోన.
ప్రతినిమేషము గనినట్టి భవ్యవిద్య-జన్మశతములఁ బఠనమ్ము సలుప వశమె.
అమల నవరాగ సందీపితాత్మగృహము-లొండొరులకున్ పట్టులై యొప్ప మిగులఁ,
వికసితాన్యోన్యహృదయజాలక పథముఁ-గనమె విశ్వంపు టెల్లెడఁ బ్రణయదీప్తి.
వలయితాన్యోన్య వనతరువల్లి కాళి, చుంబితాన్యోన్య దిఙ్మండలాంబరయుగి,
భాషితాన్యోన్యతారకా బంధుసమితి,-రమణిరో, స్వీయహృదయ బింబములఁగనమె.
ఒండొరుల సోఁకు తృణమునం దుండువిలువ,-కవల విలసిల్లు చిన్ని జక్కవలచొక్కు,-
అలరు నైనను జిదుముటం గల దొసంగుఁ,-గంటి మన్పాడె, వానిపై నంటుకలిమి.

౭

ప్రణయరమణీయ భవదాత్మ భానుకిరణ-పూర్ణవికసితహృదయపద్మ్మండ నగుచు,
మగువ, క్రోలుట యెఱుఁగవే మాతృభువన-మహితచరణాబ్జ నిర్గళన్మధురసమ్ము.
విశ్వమున కెల్ల రాణి యై వెలసినట్టి-భవ్యభారతమాత, హా! దానిసయయి
వగపుఁ గుడుచుట కెంతయు వనటవొంగ,-భావరుజ కొంత గీతాళి బయలువడదె.
ఊఁగులేఁగొమ్మ నుయ్యాల లూఁగి యాడి,-చివురు తీపుల గానమ్ము సేయుపికము
లీల, నునుదియ్యపాటలఁ దేలుచుంటిఁ;-గఱకు వేటర్లు పొంచుండు టెఱుఁగనైతి.

కోమరు వనసీమలో, నాటకోలఁకుపజ్జ, - దేవకన్యలు చవు లాను తియ్యగీతి,
కాయ చైతన్య మణఁగించు గరళ మయ్యె;-విషమవేళల నమృతమున్ విషము గాదె.
కూర్చునే కూనఁ గన, వనీకుసుమతన్వి - అంగ మెల్లను పువుకన్ను లవుచు వెదకు;
నట్టి కోయిల నురిత్రాటఁ గట్టివైచి,-రౌర! మృగయులు కఠినమూఘాత్ము లగుట.

౮

బంధనపువేళ, గుండియల్ భగ్గు రనఁగఁ,-గరఁగి చైతన్య మశ్రుల కాల్వ గాఁగఁ,
బాసి పోఁ జాల, కెంతయో పనవి పనవి,-యెటులు వీడితిమో యేరి కెఱుక, చెలియ!
గాన లాలిత్యమునఁ జొక్కి, మేను మఱచి,-పాలకౌఁగిళ్లఁ బయ్యెదఁ బవ్వళించు
నిసువులను మమ్ము గొంతులు విసికి వైచి;-తౌర! ప్రకృతిరో, యిట్టి క్రూరాత్మ వీవు.

౯

నాఁటినుండియు మన మది నాటికొనియె-విమల పరిపూర్ణసాత్విక ప్రేమ, చెలియ;
మోహకలుషిత కామమ్ము పుటమువడిన-హృదయవిరహాగ్ని, మోహమ్ము వదలి పోవ.
భౌతికాస్థిరమలినమ్మె వాసిపోయె;-స్థిరతరానంద భరితాత్మ చేతఁ జిక్కె;
ఆర్తి నింకను విడకుండు టరయ, సకియ,-అనుఁగు మనముల వెలతెల్వి చనుటకతన.

౧౦

జగము వెలుఁగించి భాసిల్లు గగనమణిని,-చల్లకాంతుల విలుచు జాబిల్లి చెలిని, [లియ!
చూడ్కి మిఱుకుఁ జొక్కించుచుక్కగములఁ,-గూర్మి ధ్యానించునాఁడె వీడ్కొంటిఁ, జె
వలపుఁ గనుచూడ్కి నిగురించు వలపుమిత్రు,-వలపుఁ జల్లుచు వీతెంచు వలిమలచెలి,
లలితపల్లవరహి నించు పలుకుఁ జెలిని,-వీడు టయ్యెను, జెలియ, నిన్ వీడునాఁడె.
రాజు హృదయాగ్ని రగిలింప రావు, సకియ,-కూర్మి యిసుమంతయును లేని క్రూరఘృ
కమరుకన్నుల నెల్లప్డు కరుణఁ గప్పు-సంధకారమ్మె హృదయ సౌమ్యమ్ముఁ గూర్చు [ణులు;
హృదయ మెగఁ గొట్టి నొప్పింప వెపుడు, చెలియ,-దివ్యగోక్షీరఫలముల తియ్య చవులు;
ఉప్పునీళుల తడి యుండి యుడినట్టి-యంబళులు సంకటులె గుండె నణఁచి వెట్టు. [పు;
గ్రుచ్చి చెవులను, హృదయమ్ము వ్రచ్చువు, చెలి,-తలఁపుఁ జొక్కించులలితంపు వలపుపిలు
లఱుత రాల్పదు నేడ్పుల కఱకుటఱపె-రసపుమందును గ్రోలన దొసఁగు మాన్చు.

దివ్యసంపద లెల్ల నదృశ్య మగుటఁ-బాడువడినట్టి నాయాత్మభవనమందుఁ,
గటికి చీఁకట్లు కప్పి యుండుట నిజమ్మ,-లలితకళ దేఱు నీరూపు వెలుఁగ కున్న.

౧౧

భూతమయముల రెండురూపులను దాల్చి-నిలువ గంటిమి స్థలకాలనియతసృష్టిఁ;
బథము ప్రేమమ్ముగా సృష్టి నధిగమించి, - కొంటి మైక్యత; నింకేమి కొదువ మనకు.
కాయమాలిన్య మెల్లను బాయ మనకు, - సౌఖ్యసంపద నిండారు సత్యభూమిఁ,
బొన్ననీడలఁ, దియ్య పూఁబొదరుటింట్లఁ, - గిమ్మకౌఁగిళ్ల తన్మయత్వమ్ము నిజము.

౧౨ [లు;

చమురువ్యయ మగుటఁ, దలఁపు దీపమునఁ గాంతి-తఱుఁగ, మానసభవి నెల్లఁ బెరిఁగె నిరు
లలఁత పడఁతియు మార్గమ్ము తెలియఁ జాల;-దింక గతియేమి, సెలవిదే యిమ్ము, చెలియ!

౧౩

'అకట! మసఁగిపె యెడఁ ద్రోయు చనఁగుసకియ-కనుల శోకంపుఁ గట్టుకాంతి యెసఁ
అశ్రు లదరెడు పెదవిపై నల్లలాడ,- నవదనాబ్జ మిదియు, యెత్తెడిఁ గడంక. [గ,
చ్ఛాయమా, కాంత కన్నీళ్లఁ గరఁగిపొమ్ము!-తేజమా, కాంత కనుదోయిఁ దేలిపొమ్ము!
చిత్తమా, కాంతముఖరక్తి హత్తిచనుము!-ఆత్మరో, కాంత నెమ్మన మైక్య మగుము!

౧౪

అయ్యయో! సర్వమును మాయమయ్యె నిపుడు;-చేరువను కోళ్లకొక్కొ-రొకో రవమ్ము
ప్రకృతి శాంఖికు ఘనజయధ్యాన మనఁగఁ-జాలె దినలక్ష్మి మేల్కొంచు సమయ మగుట.

౧

శంప తెలివితేటలుగల చేటి. అది సంకర జాతులలో వివాహములు కుదుర్చును. దానిబంధము ముందు,సూత్రబంధము పిఱుంద.

కులీనులయిన బీదవారి యిండ్ల తనకు వధువును విచారించిపెట్టుమని అకులీనుడు శంపకు లోగడ చెప్పియుంచెను.

సూర్యుడు అస్తమించిన పిదప లక్కి- ఇంటితోట-కట్టవకడ తనతో కలిసికొని మాటలాడ రమ్మని శంప అకులీనునకు వార్త పుచ్చెను.

అకులీనుడు రాజగృహమునకు పంప వలసిన పదార్థముల నన్నింటిని బంటులకు ఇచ్చి వడిగా పంపివైచెను.

కనకలత పూలచే చక్కగా అలంకరించుకొనెను. నడుమంగం చంద్రకాంత చిత్రము వలె గృహోద్యానములోనికి పరిక్రమించెను. కనకలతను గృహోద్యానలత లన్నియు నిశ్చలములై చూచుచుండెను. కనకలత కానిపించు వనదేవత కాంబోలు.

లతలకు కనకలత ఇచ్చినరాగము కంటె సంధ్య ఎక్కువరాగ మీయలేక పోయెను. చంద్రకాంత పుష్పములు చంద్రుని వెనకంటె కనకలతాముఖముదెసనే ఎక్కువ మ్రొగ్గెను.

అకులీనుడు కట్టనబయట నిలువబడి యుండెను. శంపకొఱకు చూచెను. అతనికి ఉద్యానమున నడయాడుచుండిన కనకలత కానిపించెను.

కనకలత ఒకతూరి మోమెత్తి చంద్రుని చూచెను. అకులీనుడును చూచెను. అతడు చంద్రుని చూడక కనకలతా - ముఖమునే చూచెను.

కనకలత ఎత్తినమోము వాల్చి అకులీనుని మోము కాంచి మరి చంద్రుని చూడ లేదు.

తాను చూచుచున్నటులు కనకలత ఎఱుంగదు; తాను చూచుచున్నటులు అకులీనుడెఱుంగడు.

సౌందర్యము స్త్రీయందే పరినిష్ఠితమని అకులీనుడును, పురుషునియందే పరినిష్ఠితమని కనకలతయు అనుకొనిరి.

కనకలత కొంచెము పరిక్రమించెను. అకులీనుడును పరిక్రమించెను. రెండుఛాయలును కలిసికొనెను.

ఇంటిలోపలి నుండి లకుపు కంచుకుత్తుకతో-కనకలతా! ఎంతసే పక్కడ? రా లోనికి రా!-అని అఱచెను.

కనకలత మెడ మరలిచి చూచుచు లోనికి మెల్ల మెల్లగా వెళ్లెను.

అకులీనుఁడు కనులార్క్కకన్నుగా కన్నొక్కచూపుగా చూచెను. ఆచూపుల ఆకర్షణమునఁ గాఁబోలు, కనకలత వడిగా లోనికి వెళ్లలేక పోయెను.

అకులీనుఁడు తన వెనువెనుక శంపను చూచి ఉలికి పడెను.

శంప—ఉలికి పాటేల ?

అకులీనుని మోము కొంచెము మూసెను. చెమరింపలేదుకాని వేఁడి యెక్కెను. అతనికి ప్రత్యుత్తరము తోఁప లేదు. అది యటుండె, సంభాషణమునకు ఆరంభము కానిపింపలేదు.

శంప—నేను కొంచె మాలస్యముగా వచ్చితిని, క్షమింపవలయును.

అకులీనుఁడు కోలుకొనెను. 'మంచిది; తొందర యేమియు లేదు లే.'

శంప—నేను నేఁడే తిరిగి తిరిగి వచ్చితిని.

అకు—మంచిది.

శంప—విశేషములు తెలుప నక్కఱ లేదా ?

అకు—అక్కఱ లే కేమి ?

శంప—సావధాను లేనా?

అకు—ఔను.

శంప—నెల్లూర సిద్ధశ్రేష్ఠి కూఁతురు ఉన్నది. పిల్ల కొంచెము చామనచాయ. కన్నులు కాటుక పిట్టలు.

అకు—పిట్టలు మనుష్యుల కేల ?

శంప—ప్రొద్దుటూరున సెనగల రామమ్మపిల్ల. పిల్ల మోమున ప్రతిబింబము చూచికొనవచ్చును.

అకు—అద్దములు లేవా ?

శంప—గూడూర బద్దెమ్మ కూఁతు: వెల నాలుగు వేలు. ఇంకొక వేయికూడ పెట్టనగును.

అకు—బేసి సరిపడదు.

శంప—చందవోలులో—

అకు—ఈయూర నెవరును లేరా ?

శంప—నా యెఱుకలో పెండ్లికి తగువారు లేరు.

అకులీనుఁడు ఉద్యానముమీఁదుగా లకుమ-యిల్లు చూపించెను.

శంప తనపన్నాగము పాఱినదని సంతసించెను. ఆలోచించినటులు ఆలోచించి 'లకుమయా ?' అనెను. అకులీనుఁడు వికారముగా నవ్వెను. శంప 'కనకలతయా?' అనెను. అకులీనుఁడు చూచుచు ఊరకుండెను. శంప 'మంచిది' అనెను.

౨

లకుమాదేవి అద్దంకి మహారాజుగారి ఉంపుడుకత్తె. మహారాజ్ఞికి విషము పెట్టినదని తేలుటచే నగరినుండియే కాక మహారాజు మనస్సునుండియు వెళ్లఁగొట్టఁబడెను. లకుమాదేవి వెంటనే లకుమ యాయెను. పిదప లక్క

మ్మ ఆయెను. తరువాత లక్కి యాయెను. ఇపుడు-లక్కి.

లక్కికి పదునెనిమిదేండ్ల యీడుగల కూఁతురు ఒకతె కలదు. అది కన్నకూఁతుగు కాదు, కొన్నకూఁతురు.

దానిపేరు కనకలత.

కనకలత చిన్నపుడు గ్రుడ్డిది. లకుమ అనేక వైద్యులచే పలుపాట్లుపడి బాగుచేయించెను. ఆవిశ్వాసముచే కనకలత లకుమలో తల్లిని చూచెను.

కనకలత యిపుడు పద్మాక్షి.

కనకలత పాడుచో కోయిలలు ఆలకించును. అభినయమున అంచె వైచినది. అది అర్థము చెప్పఁబూనుచో పదములు కరఁగిపోవును. నగరమునందలి సుందరపురుషుల నందఱను ఒకసారి కనఁగోరితివా, కనకలత పాట పెట్టింపుము.

సుందరులైన ఎల్లప్రాయమువారు దాని రూపము చూడఁగోరి వచ్చి, పాపము, సంగీత మాధుర్యముచే తన్మయులై వంచితులగుచుందురు; గానము వినఁగోరువారు రూపముచే మోసపోవుదురు.

కనకలతాసౌందర్యగీతములు మాయామోహములు; సంగీత సౌందర్యములు మోహమాయలు.

కనకలతను యువరాజునకు ఉపపత్నిని చేయవలయు నని లక్కి కోర్కి కాని యువరాజు వార్త పంపెను—కనకలత చెల్లెలివావి అని.

లక్కి అనెను— వారాంగనకు వావి యేమి? అసలు వావి యేమి? శ్రీకృష్ణుఁడు భగవంతుఁడు - స్రష్ట - రక్షకుఁడు - నాశకుఁడు కదా! ఆయన పెండ్లాడిన వారందఱు ఆయనచే సృజింపఁబడిన వారేనా? బ్రహ్మకు సరస్వతి యేమివావి? తురుష్కులకు క్రైస్తవులకు ఎట్టివావులు? యువరాజు వెఱ్ఱివాఁడు.

కనకలత కొంచె మాలోచించి, లోలో నవ్వుకొని—వావిలేదా? అతఁడు అన్నవావి కాదా?-అనుకొనెను.

రాజభయము తీఱినది. లక్కి కనకలతకు ఆదేశించెను—"ఎవరినైనను సరే 'బావా'అని పిలువుము" అని.

ధనికు లొక రొక్కరే తమకుఁ దాము మేము మే మని కన్నెఱికమునకు వార్త లంపసాగిరి. లక్కి- సేనాపతి లకుమయ్య కుమారుఁడు రాజన్నను ఏఱెను.

కనకలత—'సేనాపతిగుండెరాయి. వానికి దినదినగండము. రేయుంబవళ్లు కొలువు'అనెను.

'అన్నివిధముల అటువంటివాఁడే మనకు అపేక్షితుఁడు. విశేషించి అతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు. బ్రాహ్మణపూజ మనకు ప్రథమ కర్తవ్యము. పిదప ఇతఁ డెన్నికాల ముండునా? ఇతఁడు కన్నెఱికపు మగఁడే.'

కన—సర్వకాలము ఉండఁడా?

'అగ్రేసరుడయు మాయ' అన్న టులు నవ్వి-

లక్కి— 'నీవు సానివా, సంసారివా?'

కనకలత ఆలోచించెను.

లక్కి—పోనీ! జయపాల-

కన—సరే.

లక్కి—విత్తగుప్త?

కన—సరే.

లక్కి—రామదాసు?

కన—సరే.

లక్కి మరి యేబది పేరులు చెప్పెను. కనకలత ఏబదిసరేలు చెప్పెను.

లక్కి—'భేషు! నీవిపుడు సానివి' అని 'అకులీన?' కనకలత ప్రత్యుత్తరము చెప్పలేదు.

అందఱిలో అకులీనుఁడు ధనికుఁడు. కుల గోత్రహీనుఁడు కావున అవివాహితుఁడు. మహారాజుగారి మోదీ.

3.

శంప లకుమకు అకులీనుని అభిప్రాయ ము చెప్పెను.

లకుమ ఆలోచించి ఆలోచించి అంగీకరిం చెను. కన్నెఱికపు ఖరీదు రెండువేల నూట పదార్లు. చిల్లర మల్లరలు అయిదు నూర్లు.

కన్నెఱికమునకు లగ్నము తొందరలో పెట్టవలసినదని లకుమ జ్యోతిష్కుని కోరెను. ...లో సుముహూర్తము కుదిరెను.

లకుమ ... ప్రయత్నములు చేసెను. అకులీనుఁడు ... చెప్పెను.

కనకలతకు దైనందినము స్వప్నములే.

శంప రాత్రి పనిపాటలు చేయుచు లకు మను కంపస్వరముతో పిలిచెను. లకుమ శంప కడకు పరుగిడెను. శంప తల ఒకప్రక్కకు ఓరగా ఎత్తి, తర్జనిని వెనుకకు చూపి—'ఆల కింపుము! ఆధ్వని! బందిపోటు!'

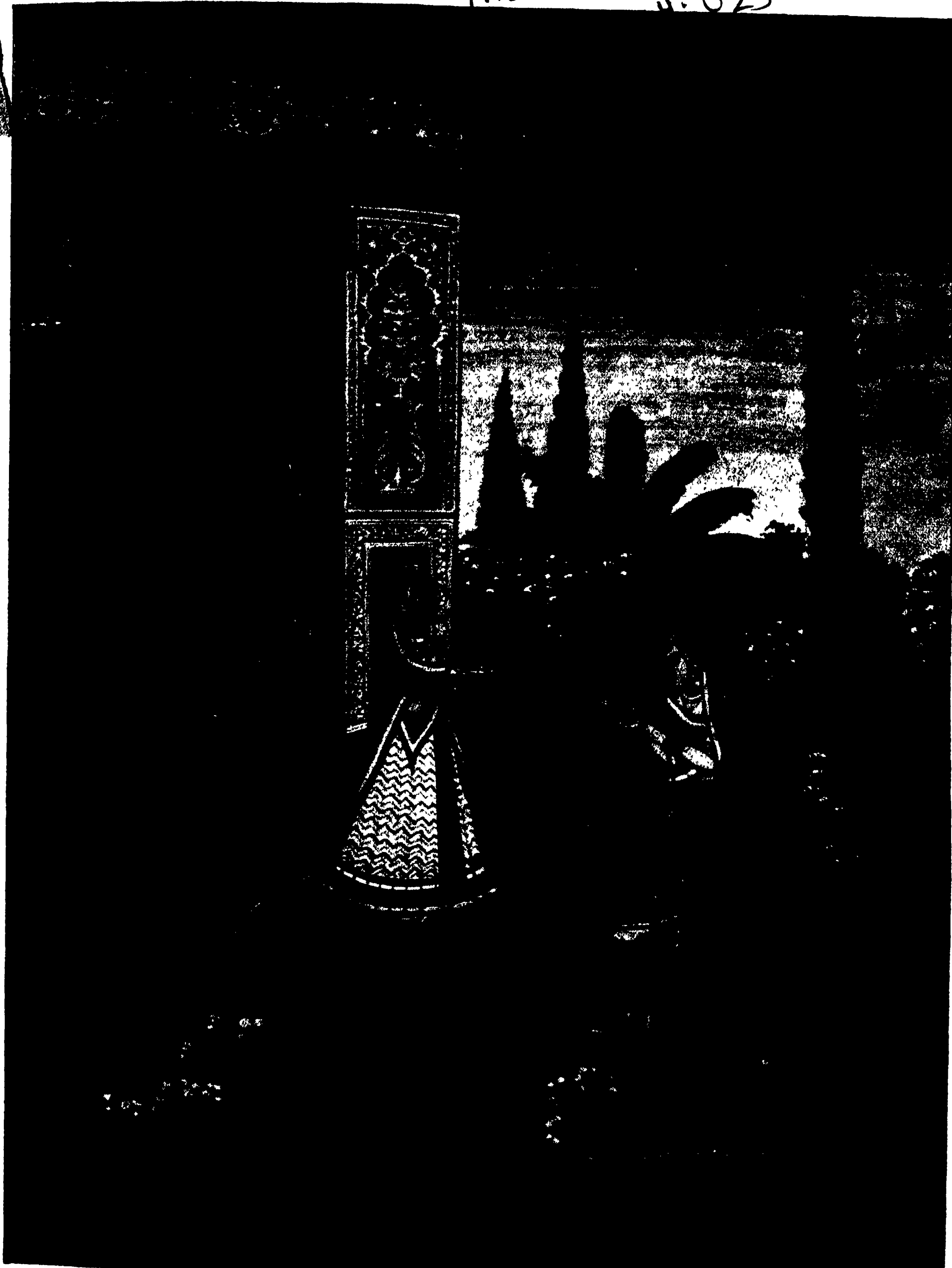
లకుమ గుండెలలో రాయి పడెను. కనక లతను పిలిచెను.

కనకలత ఆలకించి—'అది సేనాపటహ ధ్వని. నెలక్రింద మనరాజుగారి సేనలు సరిగా ఈదారినే వెళ్లినవి.'

శంపయు, లకుమయు ఔనౌ సనిరి; వారివారి పనులలోనికి వెళ్లి పోయిరి.

అడ్డంకిసేనలు తురుష్కసేనల జయించి వచ్చుచున్నవి. విజయోన్మాదముచే సేన తాం డవించుచుండెను. సేనామార్గమునందలి తోఁట లను చూచినచో అలనాఁటి మధువనము గుఱుతు వచ్చుచున్నది. బంటు లెలుఁగుబం ట్లులవలె తాళ్లెక్కి కల్లు త్రావిరి. గ్రామ ములు కొల్లగొట్టిరి. ఆసేన వర్షాకాలపు సెలయేఱువలె అన్నింటిని ముంచి పాఱి పోయెను.

కనకలత శంపాలకుమలవలె ఇంటిలో కూరుచుండలేదు. దాని యౌవనశక్తి మ త్యంతమే ఉచ్ఛ్వసించెను. తలుపు తెఱచి ...

పియుకే బాతిగలావే సహైంగీ తిహీం సంగ ఆపనో నహుకి మేహై। పుల్యో సరోరుహా హాథలీనే ఈహీ ఖ్యాలహీంకి ఝుత
ఆపుహీ యహై। శ్రీఫలహూహూ బిగొంగభరీ ఈకకాంమినీ బేన విచిత్రలియేహై। యాంపి: భేగనంగకేంగనీ మాలశ్రీ
[ఆనంద దియేహై॥

[జయపుర చిత్రము : దివాన్ బహదూర్ ఏతుర్గు జవాసు గోవిందదాసుగారి యనుమతిని]

మూలబలము గంభీరముగా నడచిపోయెను. కూటువమూఁక వచ్చెను.

ఒక సైనికుఁడు మరొకనినిగీఁటి-'ఓసీ,అదిగో-గృహచంద్రిక!'

మరొకఁడు—గ్రామచంద్రిక.

వేఱొకఁడు—దేశచంద్రిక.

ఇంకొకఁడు—ఇంతపెద్ద పేరేమిటిరా? ఊరబసివి అనరాదూ?

ఒకఁడు కనకలతకు సైగచేసెను. ఇంకొకఁడు రమ్మని పిలిచెను. కొంటెవాఁడొకఁడు కనకలతకేసి రెండడుగులు పెట్టెను. ఒకఁడనెను—'సేన నంతయు పోనిమ్ము-మనము పదుగురము దళపతితో మిగులుదము' అనెను. సేన యంతయు నడచిపోయెను. కనకలత వాహిని ముందరికి ప్రవహించుట చూచి లోపలికి వెళ్లి తలుపు మూసెను. కనకలతచేతిని ఒకబలిష్ఠమగు చేయి పట్టుకొనెను.

రాజుగారిచే బహిర్వెట్టఁబడినది కావున సైనికులకు లకుమ యనిన 'నల్లేరుపై బండి.'

దళపతి ఆజ్ఞచే శంపను ఒకమూల, లకుమను ఒకమూల కట్టివైచి నోట గుడ్డలు గ్రుక్కిరి. కనకలతను దళపతి పట్టుకొనెను.

నగ నట్ర దోచుకొనిరి. అకులీనుని బజానా [illegible] అపహరించిరి. గంతలు కట్టి కనకలతను కాఁచేసిరి.

కనకలతయును, నగనట్ర ద్రవ్యమును దళపతివంతు; శంపయు లకుమయు సైనికులవంతు.

మఱునాఁడు శంప చావు తప్పి కన్నులొట్టపోయి దళపతి దండనాయక సేనాపతులతో మనవి చేసికొనెను.

దళపతి అనెను—'ఎవరికి చెప్పకుము. నేను కనకలతను ద్రవ్యమును పట్టుకొందును.'

దండనాయకుఁ డనెను—'నాదిభారము. ఇంకొకరికి తెలిపినచో సొమ్ము నీది కాదు.'

సేనాపతి అనెను—'పొక్క నీయకుము. పట్టి యిత్తును. వెల్లడించితివా, ఏదియు నీకు దక్కదు.'

౪

మఱునాఁటి నడికిరేయి దళపతి అలంకరించుకొని ఒకచీఁకటికొట్టు తలుపు తెఱచెను. ఆచీఁకటిలో కనకలతయే దీపము. దళపతి లోనికేఁగి తలుపు మూసెను. ఆజీవద్దీపము నిగళబద్ధమయి యుండెను.

కనకలత అనెను— 'నిన్నటి నుండియు నాకు ఉపవాసము; వాసము చీఁకటికొట్టు. నన్ను నేఁటి కింటికిఁ బంపుము. రేపటిరేయి నీకు ఎదురుచూతును. అక్కడ పట్టుపానుపు; చంద్రదీపిక; పూలతావి; దేశ కాలములు సాక్షులు. ఇచట అధర్మము, ఎవరు చూచినను. మాయింట సర్వము ధర్మము.'

దళపతి ఆలోచించెను. 'మంచిది' అనెను. మరల ఆలోచించెను. 'నిన్నొక తూరి కౌఁగిలింతును' అనెను.

కనకలత ఒడలు జల్లుమనెను—'నీకు నేను చెల్లెల నగుదునో!

దళపతి అనెను—'భోగముదానికి వావి యేమి?'

కనకలత మనస్సు కలుక్కు మనెను.

దళపతి కౌఁగిలిఁ గొనఁబోయెను.

కనకలత—'ప్రేమ నిర్బంధముచే త్రుళ్లును'అనెను. దండనాయకుఁడు బయట విసురుగా తలుపు తట్టెను.

దళపతి తలుపు తెఱచి—'తమ కొఱకే ఎదురుచూచుచున్నా'నసెను.

దండనాయకుఁడు లోపల ప్రవేశించెను. దళపతి నిష్క్రమించెను. దుర్గముయొక్క ఒక కవాటము కూలెను.

కనకలత అనెను—'నన్ను నేఁ డింటికిఁ బంపుము. రేపురేయి నీ కొఱకు నిరీక్షించు చుందును.'

దండనాయకుఁడు నల్లె యని అనెను— 'ఒక ముద్దు బజానా.'

కనకలత అనెను— 'నీవు నాకు అన్న వగుదో?'దండనాయకుఁ డనెను:'ఓహో,భోగ ముదానికి వావి?'

కనకలత మనస్సు ఉస్సు రనెను.

దండనాయకుఁడు ముద్దాడఁ బోయెను. కనకలత అనెను—'బలాత్కారమున ప్రేమ జుగుప్స.'

సేనాపతి తలుపు గొట్టి దండనాయకుని పిలిచెను. దండనాయకుఁడు తలుపు తెఱచి, 'తమరినే. స్మరించుకొనుచున్నాను?' అనెను. సేనాపతి ప్రవేశించెను. దండనాయకుఁడు నిష్క్రమించెను. దుర్గపు రెండవ కవాటము కూలెను.

కనకలత అనెను—'తమకొఱకు రేపటి రేయి వేచి యుందును.'

సేనాపతి అనెను—'నన్ను నేఁ డింటికిఁ బంపి వైతునా ?'

కనకలత 'చిత్తము' అనెను.

సేనాపతి శృంఖలు విప్పెను. ఒక్కసారి కౌఁగిలించుకొనెను. కనకలత విదిలించుకొని- 'శాసనముచే ప్రేమ క్రోధ మగును' అనెను.

అకులీనుఁడు తలుపు పగులునటులు కొట్టి—'రాజాజ్ఞ అయినది; తలుపు తెఱువుము' అని గద్దించెను.

సేనాపతి కుక్కినపేను - తలుపు తెఱచెను. దుర్గపు కవాటము లన్నియు కూలెను.

కనకలత అనెను—'ప్రేమయొక్క కృష్ణపక్షము చూచితిని.'

అకులీనుఁడు కనకలతను చూచెను; కనకలత అకులీనుని. కనకలతకు కన్నీరు ఉరిలెను. అకులీనుఁడు కను లొత్తుకొని ఇరువురు రాజభటుల నిచ్చి కనకలతను ఇంటికి పంపెను. సేనాపతి నడుఁకుచు నడుఁకుచు ఇంటికిఁ జనెను. అకులీనుఁడు కనకలతను చూచుచు వెళ్లెను.

౫

కనకలతతోపాటు పోయిన ద్రవ్య మంతయు లక్కి యింటికి చేరెను.

లకుమ అకులీనునకు జయవెట్టెను. శంపయు. 'కీర్తింప సమర్థురాలను కాను' అని కనకలత తలంచెను.

'తొలుత పెట్టిన ముహూర్తము బలస్తార'మని పురోహితుడు ప్రస్తావించెను.

ముంజూరులకు చిలుకల పంజరములు వ్రేలంకీయబడెను. కపోతముల గూళ్లు క్రొత్తలాయెను. అమటికము బల్లపై ఉమర్చబడెను. శృంగార చిత్రములు గోడల నిలిచెను. పానుపు పటుగ్రహామాయెను. ఉద్యాన మాతయు లతాన్వితములచే నవీనప్రియులను భరించెను. కనకలతను శంప అలంకరించెను. పదపడి లకుమ దిద్దెను. పిదప కనకలత నిలువుటద్దమున అలంకారము చూచుకొనెను. అంతయు తీసివైచెను. తానే అలంకరించుకొనెను. అలంకారము పరతంత్రము కాదు.

సంధ్య కనకలతకు లత్తుక పూసెను. నక్షత్రములు అక్షింతలు చల్లెను. చంద్రుడు తిలకము దిద్దెను.

పురోహితుడు వచ్చి ముకురదర్శనము చేయించెను.

అకులీనుని గుమాస్తా లకుమకు రూపాయల సంచులు అప్పగించెను. లకుమ లెక్కించుకొనుచు కూరుచుండెను. శంప కంట వత్తిడుకొని మాటనివానిని ఏటుచుండెను.

పేడి బాపిగాడు రతీవేషము తాల్చెను. సూచకమ్మ మంగి మన్మథవేషము వేసెను. చేటులు, విటులు, కుట్టనులు, నటులు కామవీర జయంతిక కట్టిరి.

కన్నెతికములచే కాలము తీఱిన విటులు తాంబూలములు పుచ్చుకొనిరి. కనకలత త్రావిన పాయసము అకులీనుడు త్రావెను. అకులీనుడు త్రావిన పాయసము కనకలత త్రావెను.

ప్రాయపువారు పాటలు పాడిరి.

కుందగాడు హాస్యము చెప్పెను.

పురోహితుడు పట్నము కైకొని నడిచెను.

ముత్తైదువలు వైకలు గొనిపోయిరి.

శంప కనకలతచెవులు కొఱికి వెళ్లెను.

లకుమ స్వయముగా తలుపులు వైచి బయట గొళ్లెము పెట్టెను.

కనకలత చేతులు జోడించి అకులీనునితో అనెను— 'నన్ను రక్షించినందులకు నీ కీడగినది నాకడ ఏదియు లేదు.'

అకులీను డనెను—'నావస్తువును నేను రక్షించుకొంటిని.'

'అటు లగుచో నన్ను వివాహమగు' మని కనకలత అనెను.

అకు—వారాంగనకు వివాహమా?

కనకలత మృదువుగా అనెను—'నేను అసలు వారాంగనను కాను.'

అకు— నీ వెవతెవు?

కనక—మాఅమ్మ నన్ను అమ్ముట మాత్ర మెఱుఁగుదును.

అకు—అదియు భోగముది కాదని నీ కెటులు తెలియును?

కన—ఆసంగతి నా కేల? నేను మాత్ర ము కాను.

అకు—నీవక్షమున ఒకమచ్చ ఉన్నదా?

కనక—'ఉన్నది' అనుచు అకులీనుని మోము చూచెను.

అకు—(తల వంచి) ఏల ఆమచ్చ?

కనక—మా అన్న కాల్చెను.

అకు—అతఁ డెచట?

కనక—లకుమ అనుమానముగా చెప్పె ను—చచ్చెనని.

అకు—'ఈదౌర్భాగ్యుఁడే నీయన్న. నీకు బాల్యమున కనులు లేవు. నాకు కను లుం డియు లేవు.' అనెను.

కామన కాలిపోయెను. వాసరశయ్య మా తృగర్భశయ్య యాయెను. వాత్సల్యము ప్రవహించెను.

కనక—'ఎంత పశువులము? ఇంద్రియ ప్రేమ ఎంత అమావాస్య? ఎంతటి మాయా ముకురము?

'వావి యేమి? ప్రేమ యేమి? విధి యేమి? నిషేధ మేమి? సృష్టిలో దారి డొంక లున్నవా? మానవవాసన ఈయరణ్యమును నఱకి ఇంద్రియోపభోగమునకు ఎన్ని వావులు, ఎన్ని విధులు, ఎన్ని నిషేధములు, ఎంతెంత కూర్చి ఎన్ని కోటలు కట్టినను, ఒక్క చింతాయంత్రముచే చిందఱ వందఱ యయి పోవును.

'అంతయు గుంటచిక్కు. అన్నా! ఏది దారి?'

అకులీనుఁడు ఉద్యానముదెస నున్నదారి తెఱచి—'ప్రేమ దేని యణువో, వావివరుసలు దేని పయిపూఁతలో, సృష్టి యెవరి యేకగర్భ మో విచారించుటకు కావలసినంత దారి దొర కినది. ఆవలికి వెళ్లి విచారించుటకు ముందు ఇది దారి; తరువాత ఆలోచించు కొనుటకు అనంత మైనబుద్ధి.' అని ముందు నడిచెను. కనకలత వెనుక నడిచెను.

గాంధిమహాత్ముఁడు

న్యాయపతి వెంకట విజయలక్ష్మమ్మ గారు
[బ్రహ్మపుర మహిళాసభ]

ఏపుణ్యభూమిలో నేప్రొద్దు దేవతాతతి సమర్చనలచేఁ దనియుచుండు
ఏదివ్యదేశమం దెలమి నారాయణుం డవతరించు నధర్మవారణలీల
నేమహాసీమలో నేవేళ ఘనవేదశాస్త్ర పురాణనిస్వనము వెలయు
నేపావనస్థలం బేపారుభారతీదేవి విహారంపు బూవుఁదో...

ఏవసుధ రత్నపేటి భూదేవి కెపుడు-వీరరాణ్మణులకు నేది వెలయు-చోటు
అఖిల ధర్మంబులకు పీఠ మయ్యె నెద్ది-అట్టి భరతమాతకు జయం బగునుగాక.

శరణాగతులఁ గావ జగదేకవీరుఁడై యజభవప్రీతిగా నవతరించె
పితృవాక్యపాలనప్రీతి స్వార్థము వాసి యతిమోదమునఁ గానలందు నిలిచె
వనమున కనిపెన పినతల్లిపై నెద కినుక జెందని మేటికీర్తిఁ గాంచె
రామచంద్రునివంటి రాజు గావలె నంచు జను లెన్న రాజ్యపాలన మొనర్చె.
నట్టి శ్రీరామునంశమం దవతరించి-ప్రబలకష్టము లోర్చుచుఁ బ్రజల సౌఖ్య
వంతులుగఁ జేయఁ దలఁచిన శాంతమూర్తి-గాంధిమాహాత్మునకు నమస్కారశతము.

ఏమహాత్ముని శాంతి మిల దుర్జనమదాపహరణబలంబున మగునస్త్ర మయ్యె
ఏజగన్నుతునామ మెల్ల దేశంబుల శ్రీరామనామమై చెల్వు మీరె
ఏగుణోన్నతువాక్య మిద్ధహైందవ దుఃఖ తిమిరాపహారి యుపాయ మయ్యె
ఏపుణ్యపూరుషుం డేఁగుదెంచిన సర్వజన హృదయములీల లీనమొందించె
నట్టి జగదేకపూజితు నమలచరితు-నఖిలసౌఖ్య కారణుఁడౌ మహాత్మ గాంధి
నాయురారోగ్య సౌఖ్యసంధాయి యగుచుఁ-బ్రోచుఁగావుత శ్రీరామభూవిభుండు.

అనదలౌ నాఫ్రికా హైందవావళిఁ బ్రోవ కడు నిడుములఁ గొన్న ఘనుఁ డితండు
కానిబాటలఁ ద్రొక్కి-కలఁత నొందకయుండ దారిఁ జూపినయట్టి ధన్యుఁ డితఁడు
అభిమానశూన్యులౌ నాంధ్రభూప్రజకుఁ బ్రేమామృతం బొసఁగిన యనఘుఁ డితఁడు
దేశసేవా మహావేశి యై స్వార్థసన్న్యాసి యై తనరు దివ్యాత్ముఁ డితఁడు
సందియము లేదు వైష్ణవాంశమునఁ బుట్టి-ప్రజలబాధలఁ దీర్పంగఁ బట్టు వట్టె
సకలలోక పూజితుఁడు సాక్షాత్కరించె-రమ్యతరకీర్తి యితఁడె శ్రీరామమూర్తి.

కోఁతిమూఁకలు పెద్ద కొండ లెత్తఁగ చిన్నయుడుత వేసిన దెంత యుదధిలోన
సుగ్రీవముఖ మహాశూరనాయకు లుండ సతికి చేసిన దెంత ప్రభువునకు
భక్తు లెల్లరు పంచభక్ష్యాన్నము లొసంగ శబరి యిచ్చినది దాశరథి కెంత
సర్వాంతరాత్ముఁడై జగ మేలువేల్పున కలవిభీషణుసాయ మనఁగ నెంత
ప్రబలవిద్యా వివేకసంపదలఁ బొదలు-దేశసంస్కారకర్త లౌ ధీరు లుండ
నబల లొనరించు సాహాయ్య మనఁగ నెంత-భరతమాతకు నీబ్రహ్మపురములోన.

బంగాళాలో కాపురం

కాళ్ళూరి వెంకటరామారావు గారు

నాకు చిన్నతనంనుంచీ మా అంటుమామిడితోటలో వున్న బంగాళాలో కాపురం ఉండాలని మహాకోరికగా ఉండేది. నే నీకోరిక చెప్పినప్పుడల్లా "ఏడిసినట్టే వుంది. బంగాళాలో కాపురం యేమిటి? మహారాజులాగ మేడలో ఉండకుంటాను" అని మానాన్న కసురుతూవుండేవారు. కాని ఆకోరికమాత్రం నాలో అల్లా నిల్చిపోయింది.

ఇంతలో నేను ఇంటరుమీడియేటు చదువుతూ వుండగా మానాన్న చచ్చిపోయేరు. అందుచేత చదువు చాలించి యింటికి రావలసివచ్చింది.

మానాన్న చచ్చిపోయిన రెండునెల్లకి, ఆ విచారం కొంత తగ్గినతర్వాత, నాపాతకోరిక మళ్లా తలయెత్తింది. తక్షణం తోటలో బంగాళాకి వెల్ల వేయించి అందులో ప్రవేశించేను.

మా గ్రామానికీ, తోటకీ ఒక మైలుదూరం. ఆ గ్రామం ప్రొప్రయిటరీ మాదే అవడంచేత మాకు నౌఖర్లకీ చాకర్లకీ యేమీ లోటులేకుండా జరిగేది.

ప్రతిసుక్రవారమూ మా మైసూరు యెడ్లబండీ కట్టుకుని సంతకి వెళ్లి వారానికీ కావలసిన సామానులూ కూరనారలూ తెచ్చి యింట్లో పడేసేవాణ్ణి. బంగాళా చుట్టూ పువ్వులు మొక్కలు వేయించి ఎంతో మనోహరంగా చేయించేసేను.

నాకు వచ్చే రాబడి సరిగా వసూలు చెయ్యడానికి నాకే ఒకగుమాస్తా కావలసివస్తే, నేను వేరే ఉద్యోగంకోసం ప్రయత్నం చెయ్యలేదని వేరే చెప్పాలా?

౨

బాలభానుని లేలేకిరణాల్లో మా పూలచెట్లమీద పడ్డ మంచుబిందువులు మిలమిల మెరిసిపోతూ ఉండేవి. అనేకరంగులరెక్కలతో సీతాకోక చిలకలు మాతోట్లో ఉన్న పువ్వులతో ఆడుకునేవి. అనేకజాతుల పూలమీదనుంచి వచ్చేచల్లని గాలి సువాసనలుజల్లుతూ హాయిగా ఉండేది.

అల్లాంటి సమయాన్ని ఉదయాన్నే లేచి, కాఫీ తాగి, నా బంగాళా దక్షిణాన్నైపు వసారాలో పడకకుర్చీలో కూర్చుని 'రైనాల్డ్సునోవల్సు' చదువుకుంటూ ఉంటే, నా కదే స్వర్గంలాగ ఉండేది.

పదకొండు గంటలకి మాఅమ్మ పిలవడమే తడవుగా భోజనం చేసేవాణ్ని. మధ్యాహ్నం మూడుగంటలకి నిద్రలేచి, ఫలహారంచేసి, గుమాస్తా చూపించిన కాగితాలు చూసుకుని నాతోటలో చీకటి పడేవరకూ తిరుగుతూ ఉండేవాణ్ని.

"ఒక్కనాడూ పొలంలోకెళ్లవేమిరా నాయనా? వ్యవసాయం యెల్లా తగలడుతూందో బొత్తిగా అక్కర్లేదట్రా?" అని మాఅమ్మ యెన్నిమార్లు చెప్పినా నాకు పొలమీమ్మదకి వెళ్లేబుద్ధి పుట్టేదికాదు.

కాని అసలే వూరుకుంటే బొత్తిగా అనువు చేసేస్తారని సాయంత్రంవేళ ఒక్కొక్కమారు తిరిగి అది బాగులేదనీ యిదిబాగులేదనీ వాళ్లమీద 'హాత్, హూత్' అని కేకలేసేవాణ్ని.

3

నేను యఫ్. ఏ. చదువుతూ వుండగానే నాకు వివాహమైంది. పండుక్కి మా మామగారు వచ్చి నన్ను రమ్మని పిలిచేరు. నేనూ ఒక బంట్రోతుని తీసుకుని రైలు దేరేను.

నేను మా అత్తవారింట్లో ఆసారి ఆరురోజులున్నాను. అప్పటికి నాభార్యకి పదమూడు సంవత్సరాలుంటాయి.

మావివాహం అయినతర్వాత నేను అదే మా అత్తవారింటికి మొదటిసారి రావడం. చాలాకాలం అయి

వందుచేత నాభార్యను ఒక్కసారి చూడ్డానికి నాకు కుతూహలంగా ఉండేది.

అందుచేత ఏపనీ లేకపోయినా యేదోవొక వంక పెట్టుకుని పెరట్లోకీ, యింట్లోకీ నేను తిరుగుతూ ఉండేవాణ్ని కాని నేనువస్తూన్నట్టు యేమాత్రం సడి గట్టి నాగాని తుర్రున మెరుపుమెరిసినట్లు ఆఅమ్మాయి పారి పోతూవుండేది. అంతేకాని రెండు నిముషాలైనా ఆమె ను సరీగా తనివిదీరా చూద్దామంటే నాకువీలుకలగలేదు.

“ఎప్పుడూ మొహం యిట్టేమాపెట్టడం, అట్టే తుర్రున పారిపోవడం. ఎక్కడనేర్చిందోగాని, నావాలింటి కొచ్చింది” అనుకునేవాణ్ని నేను.

మాఅత్తవారింట్లో నాదినచర్య ఏమంటే : ఉద యాన్నే కాఫీతాగి మేడ యెక్కడం, మళ్లీ పదకొండు గంటలకి అన్నం తిని మేడ యెక్కడం, నిద్రపోవడం, మూడుగంటలకి ఫలహారం చెయ్యడం, సాయంత్రం షికారు—ఇవి క్రమం తప్పకుండా జరిగించేవాణ్ని.

౪

నాకు మేడమీద గది బసకి యిచ్చేరు. మా మామ గారు కచేరీకి వెళ్లిపోతే ఆమేడమీద నేను ఒక్కడినే ఉండేవాణ్ని. యేదో నోవలు పట్టుకుని కాలం గడపడం నాపని.

ఆగదిలో నాభార్య తయారుచేసినవి అనేక రకాల కుట్టుపనులు అద్దాలలో కట్టి గోడలకి తగిలించి ఉండేవి. అవన్నీ చూసి ఆమెకు కుట్టుపనిలో ఉన్న తెలివితేటలకి మనస్సులో మెచ్చుకునేవాణ్ని.

ఇంతలో నాప్రయాణంరోజు వచ్చింది. ఉద యం పదకొండు గంటలకి మామామగారు కోర్టుకి వెళ్ళి పోయేరు. నేనుకూడా మామూలుగా భోంచేసి మేడ మీది కెళ్లేను.

అక్కడ నేను పడుకునే తలదిండుకింద తాము లపాకుల చిలకలు యథాప్రకారంగాపెట్టి ఉన్నాయి. అవి నవులుతూ పరుపుమీద కూర్చుని నాపెట్టెవేపు చూ సేసరికి తలుపు తెరచివుంది.

నేను దిగువకు వెళ్లినప్పుడు పెట్టె మూసి వెళ్లినం దుచేత ‘యీమధ్యకాలంలో యెవరు తెరిచి ఉందురా?’ అని అనుకుంటూ పెట్టెదగ్గర కెళ్లి ఒక్కొక్క వస్తువూ పైకితీసి చూసుకున్నాను. అన్నివస్తువులూ సరిగా ఎక్కడివి అక్కడ వున్నాయి.

అన్నీతీసేసరికి పెట్టె అడుగున ఒకజేబురుమాలు మాత్రం మిగిలింది. అది నాకంటికి కొత్తగా కనపడడం చేత పైకితీసి పరీక్షించేను.

ఆ జేబురుమాలుచుట్టూ అతిసొగసైన లతలు కుట్ట బడి ఉన్నాయి. ఆ అందానికి నేను మెచ్చుకుంటూ చూసేసరికి ఆ రుమాలుమధ్యనున్న పెద్దలతలో చక్కని అక్షరాలు కుట్టబడిఉన్నాయి. మో॥ రా॥ అనివున్న, దాని కింద నే రా॥ ల॥ అనివున్న పొడి అక్షరాలు నాకు అక్కడ కనపడ్డాయి.

‘యీపొడి అక్షరాలు ఎవరి పేర్లు? యీ రు మాలు యిక్కడి కెలా వచ్చింది?’ అని నే నాశ్చర్యపో తూ ఆలోచించేను.

మో॥ రా॥ అంటే ‘మోహనరావు’ అనే నా పే రే కదా అనుకున్నాను. కింద నే రా॥ ల॥ అంటే నాభా ర్యపేరైన ‘రామలక్ష్మి’ అయివుండాలి అని తోచింది. ఇంక యీపని చేసిన దెవరో మీరు వూహించుకోవలసిందే.

స్త్రీపురుషులు కాక పూర్వం అత్తవారింట్లో భా ర్యతో అనుభవాలు యీకాలపు దినపత్రికల్లో చాలావుంది తెలుసుకునే ఉంటారు కనుక ఆవిషయమై నేను అధికం చెప్పలేను. నాభార్య తెలివితేటలు గ్రహించడానికని పై సంగతి ఒక్కటిమాత్రం చెప్పక తప్పిందికాదు.

౫

ఇల్లా ఉంటూఉండగా ఒకనాడు సాయంత్రం నేను మామ్మోలుగా తోటలో షికారుచేస్తున్నాను. తూర్పువేపున ఉన్న సపోటాఅంట్లు కొత్తగా వేయిం చడంచేత పరీక్షచేసుకుంటూ నేను విలాసంగా పచారు చేస్తున్నాను. అప్పుడు అప్రయత్నంగా నాచూపులు మాపక్కతోటలో ఉన్న మావిడిచెట్టుకిందికి పోయేయి.

ఆ లేతమావిడి గున్నకింద యిద్దరు అమ్మాయిలు కూర్చున్నారు. అందులో పెద్దపిల్లకి పధ్ధాలుగు సంవత్సరాలు వయస్సుంటుంది. చిన్నదానికి పదేళ్లుండవచ్చును.

వాళ్లిద్దరూ సంతోషంగా మాట్లాడుకుంటూ

నవ్వుకుంటూ ఉన్నారు. నేనుకూడా వాళ్లని ఆనందంతో చూస్తూ అలాగ కొయ్యబొమ్మలాగ నిలబడిపోయేను.

మరికొంతసేపటికి వాళ్లిద్దరూ నావేపు చూశారు. అందులో పెద్దపిల్ల దృష్టులతో నాదృష్టు లేకమైపోయేయి. తత్క్షణం ఆ అమ్మాయి తనచూపులు మళ్లించుకుంది.

వాళ్లు బాగా సాయంకాలమైనతర్వాత యింటికి పోయేరు. అంతవరకూ నేను వాళ్లని అలా చూస్తూనే వున్నాను.

వాళ్లు వెళ్లిపోవడం చూసి, అక్కడే సపోటా చెట్లకి గొప్పు తవ్వుతూవున్న మాతోటమాలీ లచ్చన్నని పిల్చి 'ఆ అమ్మాయి లెవ్వరా?' అని అడిగేను.

'అగ్రహారంలో నారాయణశర్మగారి మనుమల్లు బాబూ! ఆతోట ఆరిదేగామా?' అని వాడు చెప్పగానే సరేకదా అనుకుని యింట్లోకి పోయేను.

౬

రోజూ సాయంకాలం నేను అదేస్థలానికి వెళ్తూవుండేవాణ్ణి. ఆఅమ్మాయిలుకూడా తరచు వాళ్లతోటలోకి వస్తూవుండేవారు. ఒక్కొక్కనాడు ఆపెద్దఅమ్మాయి ఒక్కర్తే వస్తూవుండేది.

ఒకనాడు నేను నా మాలతీపందిరిలో కూర్చుని ఏదో ప్రబంధం చదువుకుంటున్నాను. లచ్చన్న ఆపక్కనే సపోటాచెట్లకి నీళ్లు పోస్తున్నాడు.

అప్పుడు పక్కతోటలో నుంచి 'లచ్చన్నా!' అని శ్రావ్యమైన కంఠస్వరముతో ఒక పిలుపు వినపడ్డది. లచ్చన్న తలయెత్తి చూసేడు. ఆఅమ్మాయిలలో పెద్దయామె వాళ్ల తోటలో నిలబడి, 'లచ్చన్నా! మీతోటలో మల్లెపువ్వులున్నాయేమో కొంచెం తెచ్చిపెడుదూ!' అన్నది.

లచ్చన్న లేచి బంగాళాదగ్గిర కెళ్ళి యిన్ని మల్లెపువ్వులు అరిటాకులో పొట్లంకట్టి ఆమెచేతి కిచ్చేడు. ఆమె సరీగా అవి అందుకునే సమయంలో నేను మాలతీనికుంజంలోనుంచి హఠాత్తుగా పైట కొచ్చి, 'లచ్చన్నా! తోటలో పువ్వులన్నీ యెవరినీ అడగకుండాఅందరికీ పంచిపెట్టేస్తున్నావట్రా' అని ఆమె వినేటట్టుగా అధాట్టి చేసేను.

నిజానికి మల్లెపువ్వు లామెకి యివ్వడం నా కిష్టమే కాని ఊరికే దర్జాకోసం అలాగన్నాను.

రాత్రి యింటికి పోయినతర్వాత లచ్చన్నని వేరే పిల్చి, 'ఒరేయి, లచ్చన్నా! నేను యిందాకా కేకలేసేనని నువ్వు మరోలాగ అనుకోకుమా! నువ్వు ఆఅమ్మాయికి మల్లెపువ్వు లివ్వడం నా కిష్టమే. మనతోటలో రాలి నేలని పడిపోయి వృథాగా పోయేకంటె యెవరో ఒకరు వాటిని ఉపయోగించడం మంచిదే' అని మంచిమాట్లాడి ఒక అర్ధరూపాయి చేతులో పెట్టేను.

"బాబూ! నిజ్జం, నే నెరగ నేం వుంది? తాత య్యగారి నాటించిన లోగిళ్లలో కనిపెట్టుకున్నాను. నీ దేహంలో దేవతాల కోసినా దేవు ర ఉమేను బాబ య్యా! అమ్మగారి రికొక్క రెండైనా ఒక్కపువ్వు పడి పోని స్తానా అంతే, పిక లెగిరి పోవాలి గాక!" అని ఆ వృద్ధ జవా బు చెప్పేడు.

౨

అది మొదలుకొని రోజూ అఆమ్మాయి వాళ్ల తోటలోకి వస్తూవుండడం, విచ్చిన్న పువ్వు లిస్తూవుండడం జరుగుతూ వుండేది. నేను ఆపక్కనీ యీపక్కనీ తిరుగుతూ సాయంకాలానికి ఒక్కసారి అక్కడికి చేరుకుని, ఆ అమ్మాయి మాటల్లో నానాటావుండు కలుపుతేగాని ఉండలేక పోయేవాడిని.

ఒకనాడు ఆమెకి విచ్చిన్న పువ్వు లిస్తున్నాను. ఆసమయంలో నే నక్కడే వుండి తిరుకోవడం చూ, 'విచ్చి న్నా! పువ్వులేమైనా బాగున్నాయా?' అని అన్యాపదే శంగా అడిగేను. ఆ అమ్మాయి వెంటనే అది గ్రహించి, 'మా అమ్మ, వదినా, చెల్లెమ్మ యీపువ్వులు చాలా బాగున్నాయని మెచ్చుకున్నారు' అని వృదుమధురంగా అన్యాపదేశంగానే మందహాసంతో జవాబు చెప్పేసింది. ఆజవాబు తెలివితేటలకి నేను మెచ్చుకుంటూ ఆమె వెళ్లిపోయే దాకా అక్కడే వుండి యింటికి పోయేను.

అది మొదలుకొని సారిసార బ్రహ్మోములు తెల్ల క్రింగులుపడినా, భూనభోంతరాళాలు ఏకమైనా సరే గాని, నేను నారాయణశర్మ తోటవైపు రోజూ వెళ్లడం మానేవాణ్ణికాను. ఆఅమ్మాయికూడా విధిగా ప్రతి రోజూ నాకు దర్శన మిస్తూనే వుండేది.

ఇంక వెయ్యి చెప్పడం యెందుకూ? క్రమంగా యిద్దరికీ పరిచయం అధికమైపోయింది. అన్యాపదేశాలు పోయి ముఖ్తంగా మాటలు ప్రారంభ మయేయి.

ఆఅమ్మాయి వాళ్లతోట దాటి మాతోటలో అప్పుడప్పుడు వస్తూ వుండేది. మేమిద్దరమూ అనేకవిష యాల్ని గురించి సంభాషిస్తూవుండేవాళ్లం. ప్రశాంతచం ద్రికాకలితనిశాముఖము లనేకము లు నా కామాలతీని సంజంలో సౌఖ్యప్రసంగా గడిచిపోయేయి.

ఉదయం లేచిన దేమొదలు 'ఎప్పుడు సాయం త్రం అవుతుంది? ఎప్పుడు ఆమెతో హాయిగా మాట్లా డతాను?' అనే ఆలోచనలు దొంతరదొంతరలుగా వచ్చి మరొక ఆలోచనకి చోటిచ్చేవికావు. రాత్రి మంచం మీద పడుకుంటే అనీ ఆమెనుగురించి కలలే.

రత్తమ్మ మనోహరాకారం నాకళ్లకి కట్టినట్టు గా వుండేది. ఆమెనుగురించిన తలపులు నాకు అమృత ప్రాయంగా వుండేవి. ఇలాగ్గా మా స్నేహాలత క్రమం గా అల్లుకుపోయి విడదియ్యడానికి వీలులేనిదై పోయింది.

౩

నే నొకనాడు మామూలువేళకే ఎప్పటిచోటికే వెళ్లేను గాని రత్తమ్మమాత్రం యేకారణంచేతనో రా లేదు. నాకేమీ తోచక తలవంచుకుని అటూయిటూ తిరుగుతున్నాను. అనేక ఆలోచనలు నామనస్సులో కలిగేయి.

క్రమంగా సాయంత్ర మైంది. దక్షిణగాలి చల్ల గా, మందంగా వీస్తూ హాయి కలిగిస్తూంది. అనేకరకాల చెట్లు ఆగాలికి సంతోషంగా గలలూపుతూ ఒకవిధమైన మర్మరధ్వని చేస్తున్నాయి. నిర్మలమైన ఆకాశంమీద కొద్ది చుక్కలతో చంద్రుడు ప్రకాశిస్తున్నాడు. చంద్ర కాంతి పడి మాతోటలోని కొబ్బరిచెట్ల ఆకులు మిలమిల మెరుస్తున్నాయి. నిశ్శబ్దమై ప్రశాంతమై ఆసమయం గంభీరంగా ఉంది.

అప్పటికీ రత్తమ్మ రాలేదు. ఇంక రాదు కాబో లని నేను పోసల్చుకుంటూ నారాయణశర్మ తోట లోకి కడసారి చూసేను. ధవళవస్త్రాచ్ఛాదితయై మేలి ముసుగున ఒకవ్యక్తి నావంకకి వస్తూంది. సుపరిచితము లైన ఆనడకలను బట్టి ఆవ్యక్తి రత్తమ్మయని నిముషంలో తెలుసుకున్నాను.

అన్నట్టే తిన్నగా మాలతీ కుంజంలోనికి వెళ్ళింది. నేనున్నూ ఆవెనకనే పోయి రత్నమ్మని కౌగిట్లో

చేర్చుకున్నాను. మర్నాడు తన అత్తవారింటికి ప్రయాణమనిన్నీ, ఆప్రయాణపు తొందరలో ఉండడంవల్ల రావడం ఆలస్యమైందనిన్నీ రత్నమ్మ నాతో చెప్పింది.

నా విచారానికి మేరలేదని నేను చెప్పాలా? అయితే యేంచెయ్యగలను? నేను అట్టే విచారిస్తే నాకంటే అధికంగా విచారిస్తూవున్న రత్నమ్మ బెంగపెట్టుకుంటుందని ఆమెని ఓదార్చేను.

క్రమంగా రాత్రి అధికమైపోతూ వున్నందున రత్నమ్మ వెళ్ళిపోడానికి తొందరపడుతూంది. అప్పుడా ప్రశాంత సమయంలో చంద్రుడూ, నక్షత్రాలూ, దైవమూ సాక్షిగా ఇకముందెన్నడూ ఒకరినొకరము ప్రేమించుకొనుట మానకూడదని మేము ప్రమాణాలు చేసుకున్నాము. రత్నమ్మ నన్ను వదలలేక వదలలేక వెళ్ళిపోయింది.

అతిభారమైన హృదయంతో కన్నీటితో నేను యింటివేపు నడిచేను. మొదట మేము ప్రేమించుకున్నప్పుడు యీ వియోగముమాట తల్చుకోనేలేదు.

* * * * *

౬

రత్నమ్మ అత్తవారింటికి వెళ్ళినది మొదలు నాకు ప్రపంచకం అంధకారమైపోయింది. ఆమె సుందరవదనము నాదృష్టిపథంలో నిల్చి ఎడబాయకుండా ఉండేది. వ్యవసాయంమీద దృష్టిలేదు; వ్యవహారంమీద మనస్సులేదు. ఏదో వెర్రివాడిలాగ తిరిగేవాడిని.

రోజూ సాయంత్రంవేళ నేనూ రత్నమ్మా హాయిగా గడిపినచోటికి పోయి, ఆసుఖానుభవాలు తల్చుకుంటూ విచారంతో సాయంత్రాలు గడిపేవాణ్ణి. శూన్యమైపోయిన ఆమాలతీ కుంజాన్ని చూసేసరికి నాహృదయం కరిగి నీరైపోయేది. నేటికూడా ఆప్రదేశాలన్నీ నాకు బహుపవిత్రంగా కనబడితాయి.

చదువుకోవాలని చేతిలో పుస్తకం పట్టుకునే వాడినేకాని దృష్టిమాత్రం రత్నమ్మమీదనే ఉండేది. నాకు పరధ్యానం హెచ్చిపోయింది.

ఇంట్లో నాకు కార్యం చేసెయ్యాలని మామామగారు తొందరపెడుతూ ఉత్తరం రాసేరు. మాఅమ్మ సమ్మతి నొసంగింది. ప్రస్తుత విచారం కొంత తగ్గుతుందేమో అనే ఆశతో నేను అందుకు అంగీకరించేను.

మరికొన్ని రోజులకి రామలక్ష్మి నాగృహలక్ష్మిగా మాయింట్లో తిరుగుతూంది. ప్రాణేశ్వరి స్నేహలాలనవల్ల నా బాధ కొంత ఉపశమించింది. కాని పూర్తిగా తగ్గలేదు.

రామలక్ష్మి నామీద మిక్కిలి ప్రేమగలపిల్ల. నాసౌఖ్యమే తన సౌఖ్యంలాగ చూసుకునేది.

ఇల్లా ఉండగా ఒకనాడు నేను మాతోటలో ఒకగున్నమావిడిచెట్టుక్రింద కుర్చీ వేయించుకొని కూర్చున్నాను. చేతులో పుస్తకం ఉంది గాని మనస్సు రత్నమ్మమీదనే వుంది.

ఇంతలో నాదగ్గిరకి పోస్టుమనిషి వచ్చి ఒక కవరు అందిచ్చేడు. అతను నాచేతికి ఉత్తరం యిచ్చేదాకా, అతను వస్తున్న సంగతి నాకు తెలియనే తెలియదు.

ఉత్తరం పైవిలాసంలో ఉన్న దస్తూరీ నాకు కొత్తగా కనపడ్డది. నేను మెల్లిగా కవరు చించి లోపల ఉన్న కాగితం పైకి తీసి చదివేను. అందులో యిలాగ్గా ఉంది.

"శ్రీ.................................

'హృదయేశ్వరా! 19-5-19

"నమస్కారములు. మిమ్మల్ని వదలి వచ్చి సరిగా సంవత్సరం కావచ్చింది. మళ్ళీ యింతవరకూ మిమ్మల్ని చూడ్డానికి నా పాపిష్టి కళ్ళు నోచుకోలేదు. ఎన్నటికి మీ దరహాస చంద్రికలలో తేలుతూ సుఖానుభవించే యోగ్యత ఉందో తెలియదు.

"ఇక్కడ నేను పడే బాధలు మీకు చెప్పి మీ మనస్సుకి కష్టం కలిగించడానికి నాకు సమ్మతి లేదు. ప్రథమమున అనుకూలించని దాంపత్యమే అతిదుఃఖకరము. ఈయింట్లో నరకబాధ అనుభవిస్తున్నానంటే నా బాధ మీకు వేరుగా తెలియచెయ్య నక్కరలేదు. క్రమంగా నాకీ జీవనంమీదనే విరక్తి కలుగుతూంది. ఎప్పుడో మీరు నన్ను రక్షించకపోతే మీ పాదాలు తలుచుకుంటూ ప్రాణాలు వదిలేయ నిశ్చయించుకున్నాను. వీలులేక యిన్నాళ్లు మీకు జాబు వ్రాయజాలనైతిని. క్షమించవలెను. సెలవు.

ఇట్లు,
"మీ ప్రియురాలు, రత్నమ్మ."

౧౦

ఆ ఉత్తరం పూర్తిగా చదివేసరికి నా గుండెలు కొట్టుకోవడం ప్రారంభించేయి. రత్నమ్మ యెట్టి బాధలు పడుతుందో అని నా కడుపు చెరువైపోయింది. ఆమె కష్టాలు తగ్గించే మార్గం నాకేమీ తోచక అలాగ ఆ ఉత్తరంవేపు చూస్తూ కూర్చున్నాను.

ఇంతలో యెవరో వచ్చి వెనకనించి నా కళ్ళు మూసేరు. అతిమృదులములైన ఆహస్తములు రామలక్ష్మివని నేను గ్రహించి ఉత్తరం మూసేసేను. రామలక్ష్మి కళ్ళ మీంచి వదలివేసి నా చేతిలో ఉన్న ఉత్తరంవేపు చూ

స్తూ, మందహాసంతో, 'నేను చూసేసేనులెండి' అన్నది.

'ఏమిటి చూసేసేవు?'

'ఉత్తరం.'

'ఏ ఉత్తరం?'

'ఆ ఉత్తరమే.'

'నిజంగానే?'

'నిజంగానే!'

నాకు ధైర్యం తగ్గిపోయింది. అయినా దిటవు తెచ్చుకొని, 'ఏం చూసేవో చెప్పు చూద్దాం' అన్నాను.

'నేను చెప్పను. మీరే చెప్పండి.'

'నేనూ చెప్పను.'

'ఎప్పటికైనా నాతో చెప్పకుండా మీకు వీలు లేదు.'

'ఊఁ—పోనూ.'

'ఊఁ—సరే—చూద్దాం.'

రామలక్ష్మి చిరునవ్వుతో యింటికి వెళ్ళింది. నేనలాగే చాలాసేపు కూర్చొని ఆలోచించాను. కాని రత్తమ్మకి సహాయంచేసే మార్గం నాకు దొరకలేదు. ఆరోజున నాకు బెంగచేత భోజనం రుచించలేదు.

౧౧

రెండు నెలలు గడిచినవి. రత్తమ్మదగ్గిరనుంచి మరి ఉత్తరంలేదు. కాని యింతలోనే రత్తమ్మభర్త మరణించేడనిన్నీ, నారాయణశర్మ కూతుర్ని యింటికి తీసుకొచ్చేసేడనిన్నీ ఒకవార్త తెలిసింది.

'ఇదేమిట్రా? యింతలోనే యీఅవాంతరం?' అని ఆలోచిస్తూ ఆనాటి సాయంకాలమే నారాయణశర్మ తోటవైపున్న మాలతీనికుంజములో చాలాసేపు కూర్చున్నాను. రత్తమ్మ వస్తుందేమో అనుకున్నానుగాని ఎంతకీ రాలేదు.

అప్పటినుంచీ నేను ఒక్కడినే ఆతోట ప్రతిరోజూ బాగా చీకటిపడేవరకూ రత్తమ్మకోసం యెదురు చూస్తూ కూర్చునేవాణ్ణి. వరసగా రెండు నెలలు నేను అదేప్రకారం చేసేను, కాని రత్తమ్మదర్శనం కాలేదు.

ఇంక రత్తమ్మ యెన్నటికీ రాదని అనుకున్నాను. ఆమె జాబుకి నేను జవాబు రాయకపోవడంచేత ఆమెకి కోపం వచ్చిందేమో అనుకున్నాను.

ఒకనాడు చాలాసేపు కూర్చొని, నిరాశచేసుకుని, యింటికి పోదామని బైలుదేరేను. అప్పటికప్పుడే యేడుగంటలు కావస్తూంది. దశమిచంద్రుడు వినిర్మలాకాశాన ప్రకాశిస్తున్నాడు. విశాలగగనతలమున ఒక్క చిన్న తెల్లనిమేఘము మాత్రము మందగతిని ప్రయాణం చేస్తూంది. అంతవరకూ విహంగరావాలచేత కలకలలాడుతూవున్న తోటలో యిప్పుడు గంభీర నిశ్శబ్దం నిల్చింది.

జరిగిన సంఘటనలనీ తల్చుకుంటూ నేను లేచి బైటికి వచ్చి నారాయణశర్మ తోటవైపు చూసేను. ధవళవస్త్రాచ్ఛాదితమైన ఒకవ్యక్తి ఆపొన్నలలో మెల్లగ నడచి పోతూంది. ఒక్కనిముషంలో ఆమె రత్తమ్మ అని గ్రహించి పరుగున ఆమెదగ్గిర కెళ్ళి చెయ్యి పట్టుకున్నాను. రత్తమ్మ నిలబడిపోయింది.

నేనామెను మాతోటలోని మాలతీకుంజంలోకి తీసుకుపోయేను. ఆమె నిశ్చలంగా అందులో నిలబడ్డాది. ఒక్క చంద్రకిరణం దట్టంగా ఉన్న మాలతీలతలలో నుంచి దూరి రత్తమ్మ సుందరవదనంమీద పడుతూంది. ఆకాంతిలో ఆమె ముఖాన్ని చూడ్డానికి నాకు వీలు కలిగింది.

విషాదపూరితమై, మ్లానమై, దుఃఖోద్రేకపూరితమై యున్న ఆమె ముఖాన్ని చూసేసరికి నాకు విచారమాగలేదు. నాకండ్లవెంట వస్తూవున్న నీళ్లని ఒత్తుకుని

రత్తమ్మని నాకౌగిట్లో చేర్చుకున్నాను. ఆమెశిరసు నావక్షస్థలంమీద ఆనుకుని కూర్చున్నది.

శీతలములై, మృణాలాసదృశములైయున్న ఆమె హస్తములను నాచేతులతో పట్టుకున్నాను. ఆ మధుర స్పర్శసుఖానుభవంచేత నాశరీరం పులకాంచితమైంది.

ఉన్నకొద్దీ రత్తమ్మకి దుఃఖభారం అధికమై పోతూంది. ఆమె కళ్లనుండి అవిరళంగా నీళ్లు వస్తూన్నాయి. నాజేబురుమాలు తీసి ఆమె కన్నీళ్లు ఒత్తుతూ నేనిలాగన్నాను. 'రత్తమ్మా! నువ్వు ఇలాగ విచారిస్తే యేంలాభం చెప్పు? నీవుత్తరం చూసి నువ్వు పడుతూవున్న కష్టాలు తల్చుకొనేసరికి నాగుండెలు బద్దలైపోయేవి. ఏంచెయ్యనూ? నీదగ్గర కొద్దామని యెన్నివిధాల ప్రయత్నించినా భగవంతుడు నాకు సహాయం చెయ్యలేదు. నన్ను నీవు క్షమించవలసి ఉంటుంది. నువ్వు యిక్కడికొచ్చేవని విన్నదగ్గరనించీ రోజూ యిక్కడికి వస్తూనేవున్నాను. కాని నీదర్శనమాత్రం యీనిర్భాగ్యుడికి కాదు. నామీద నీకు కోపం వచ్చిందనుకున్నాను. రత్తమ్మా! చూడమ్మా, యీప్రపంచంలో యెవరికి కోపం వచ్చినాసరే కాని, నీకు నామీద కోపం వచ్చిందంటే నేను సహించలేను. ఇదివరకు నేను చేసినవన్నీ అపరాధాలే. దయవుంచి నన్ను క్షమించవూ?'

ఆమె జవాబుకోసం యెదురుచూస్తూ క్షణం ఊరుకున్నాను.

౧౨

రత్తమ్మ మారుపలుకలేదు. ఆమె ఒక్కదీర్ఘ నిశ్వాసంమాత్రం విడిచింది. ఆమె నింకనూ నేను దగ్గరగా తీసుకుని మళ్లా చెప్పేను. 'ఇన్నిరోజులనుంచీ నువ్వు నాకు కనపడకపోవడం నాఅదృష్టమే అనుకుంటాను. ఇకముందైనా నాతప్పులన్నీ క్షమించి యథాప్రకారం నువ్వు ప్రవర్తించవలసివుంటుంది. నువ్వు యిప్పుడు స్వేచ్ఛగా యింట్లోకి వచ్చి నాభార్యని ఒకసోదరిలాగు చూసుకుంటూ వుండవచ్చును. నాయిల్లు నీది. నాసర్వస్వం నీదే. ఏం? నీ కిష్టమేనా?—జవాబు చెప్పవూ?'

ఆమె రెండుమూడు నిముషాలవరకూ మాట్లాడలేదు. తర్వాత పొంగిపోతూవున్న దుఃఖాన్ని ఆపుకుని మెల్లిగా డగ్గుత్తికతో జవాబు చెప్పింది:

'మీమీద నాకేవిధమైన కోపమూ లేదు. ఇక్కడ వున్న రోజుల్లో నామీద ఎంతో ప్రేమ వుంచి మీ హృదయంలో నాకింత తావిచ్చిన దయాహృదయులగు మీమీద నాకు కోపం యెలా గొస్తుంది? మీరు మాఅత్తవారింటికి రాకపోవడానికి అనేక కారణాలుంటాయి. నే నీవూరు వచ్చినదగ్గరనించీ, ప్రతిరోజూ యీచెట్టు చాటున వుండి మీదివ్యముఖారవిందాన్ని చూస్తూనేవున్నాను. నేను రావడంగాదు మీరు విచారించడంకూడా కళ్లారా చూస్తూనేవున్నాను. కాని యీనిర్భాగ్యదశలో, యీపాపపుముఖాన్ని మీకు చూపించడానికి నాకు ధైర్యం లేకపోయింది.'

దుఃఖోద్రేకంచేత రత్తమ్మ మాటలాడలేక పోయింది. నేనామెని కౌగిలించుకుని బుజ్జగించేను. ఆమె మరికొంతసేపటికి సేదదేరింది.

'నేనింకెన్నడూ మీదగ్గరకి రాకుండానేవుందామనుకున్నాను. ఇన్నాళ్లూ ఆపుకున్నప్పటికీ నామనసు యీరోజున నావశం గాలేదు. అందుచేత మీకళ్లబడ్డాను.'

'ఏమిటిది రత్తమ్మా! నాదగ్గరే నువ్విలాగ కొత్త చెయ్యడం? సర్వం నువ్వే అని నమ్ముకున్న నాదగ్గర నువ్విలాగ ప్రవర్తించడం ధర్మంగా వుందా?'

'ఇన్నాళ్లూ నేను మీకు కనపడకుండా ఉండడానికి యింకో ప్రబలమైన కారణం ఉంది. నేను యెన్నిజన్మలకైనా తీర్చలేని ఒకపాపపుపని చేసేను. నమ్మిన స్నేహితురాలిని మోసంచేసేను. ఏనిర్మలహృదయం నాప్రాణస్నేహితురాలో, ఏ అమృతురాలిస్నేహభావాలు నా కత్తవారింట్లో ఓదార్పుగా వుండి ధైర్యం కలిగించేవో, ఆమెను నేను మోసగించేను. నానేరము క్షమార్హమైనది కాదు.'

భావోద్రేకంచేత ఆమెకంఠం రుద్ధమైపోయింది. నేనామెకన్నీటిని ఒత్తుతూ కూర్చున్నాను. 'రత్తమ్మా నీమాటలు నాకర్థం కాలేదుసుమా. ఎవరితో మాట్లాడుతున్నావో యెరుగుదువా?' అన్నాను.

'నామాటల్లోని అర్థం మీకు వింటూన్నకొద్దీ తెలుస్తుంది. ఏహృదయానికి నాస్నేహితురాలు సర్వాధికారిణిగానో, ఏహృదయం నాకు అందరానిదో, అట్టి మీ హృదయంలో నేను స్వతంత్రించి అడుగు పెట్టేను. మిత్రద్రోహంకంటె వేరే పాపం లేదు.

'హృదయేశ్వరా! యింకా మీకు తెలియలేదా? మీభార్య రామలక్ష్మి నాకు మాఅత్తవారింట్లో ప్రాణదానంచేసిన స్నేహితురాలు. సర్వప్రపంచకం శూన్యమై కష్టాలతో నిండిపోయినప్పుడు నాకు ఆశావేశము చూపించినది రామలక్ష్మి. ఆమెముఖం చూస్తే సర్వపాపాలు నాశనం అయిపోతాయి.'

'మీరు నన్ను ఆమె పవిత్ర సన్నిధిలోనికి రమ్మని చెప్పుతున్నారు. ఆమహోన్నతురాలిదివ్యసందర్శనం చెయ్యడానికి యీనిర్భాగ్యురాలికి అర్హత లేదు. ఆమెపాదాలు పట్టడానికేనా నాకు యోగ్యత లేదు. పాపభూయిష్ఠమైన నాముఖం చూపెట్టి, ఆమె పవిత్రసాన్నిధ్యాన్ని పాపపంకిలం చెయ్యడానికి నాకు యిష్టం లేదు.

'నేను మొదట యిది మిత్రద్రోహమని తెలియక చేసేను. మీయందు నాకుగల గాఢానురాగము నన్ను ముందువెనకలు చూడనియ్యలేదు. ఇంకనుంచి యెన్నటికైనా యిట్టి పాపకృత్యం చెయ్యలేను. ప్రజ్వలిస్తూవున్న అగ్నిహోత్రాన్ని చేరే శలభములాగు, పవిత్రహవిర్భాగమును సమీపించే శునకంలాగు, మహాసాధ్వినీ, నిర్మలహృదయయున్నూ అయిన రామలక్ష్మి నిరాఘాటంగా రాజ్యం చెయ్యవలసిన మీహృదయంలో నేను అడుగు పెట్టేను.

'ఆమె హృదయం శిరీషకుసుమకోమలమైనది. అట్టి పతివ్రతకు నే నిట్టిద్రోహము చేసినట్టు తెలిసిందంటే నాప్రాణాలు పైకెగిరిపోతాయి. ఆమె మనస్సుకి కష్టం కలిగించడం నా కిష్టం లేదు.

'కనుక ఆమెయున్నూ, మీరున్నూ సుఖిస్తూవుంటే, మిమ్మల్ని దూరంనుండి చూస్తూ నాకాలం అంతా గడిపేస్తాను. మీరు యింక యీనిర్భాగ్యురాలిని మరిచిపోవాలి అని ప్రార్థిస్తాను. రత్తమ్మ అనేనేరకురాలు ఇంక మీకు ఎన్నడూ కనపడదు.'

ఆమెకు భావోద్రేకం హెచ్చిపోతూంది. ఆమెవక్షఃస్థలం తరంగసంక్షోభితమైన సముద్రంలాగు కొట్టుకుంటూంది. 'రత్తమ్మా! నీమాటలు నేను వినలేను. మనం నాటిరోజుల్లో చేసుకున్న ప్రమాణాలు జ్ఞాపకం చేసుకో. నావల్లనున్న లోపాలు మరిచిపోయి నన్నేలుకోవాలి—'

రత్తమ్మ—'మీప్రేమ నే నెరుగకపోలేదు. నిరాశానిదాఘవశాన్ని ఎండిపోయి బీటలుపారిన నాహృదయంలో ప్రేమవృష్టిని కురియించినది మీరేకదా! అబ్బా! ఆసౌఖ్యపురోజులు యింక నాజ్ఞాపకాన్నించి తీసుకురాకండి. అవి నాకు కలలోని వార్తలు. నాఆశలన్నీ మీమీదనే ఉండేవి. నాప్రేమ అంతా మీమీదనే ఉండేది. అయితే అదంతా నేను తెలియక చేసేను. అమృతమే నాపాలిటికి హాలాహలమైపోయింది. అందరాని ఫలంకోసం నేను ప్రయత్నిస్తూవున్నానని ఒక్కనాడైనా అనుకోలేదు. ఇంక నాకు యీజన్మానికి సుఖం లేదు. మళ్లీ జన్మానికో?—ఏమిటో!—'

'రత్తమ్మా! యెంత అమాయకురాలివి! నీభావాలు ఎంత పవిత్రమైనవి! సరే! రామలక్ష్మి సుగుణాలు నువ్వెరిగినవేకదా! ఆమె నిన్ను క్షమించి సోదరిలాగు చూసుకుంటానంటే నువ్వు యింట్లోకి వస్తావా? ఆమె స్వయంగా నిన్ను రమ్మని కోరితే నువ్వు వస్తావా?' అని నే నన్నాను.

ఆమె ఒక్కసారి నాముఖంవంక చూసింది. అంతవరకూ నిరాశాపూరితములైన ఆమె నేత్రాల్లో ఆశాజ్యోతి కనబడ్డాది. తెంపరాని ప్రేమలతను ఆమె ఛేదించడానికి ప్రయత్నిస్తూంది కాని సాధ్యం కాలేదు. అదే సమయంగా నేను 'నువ్వు సందేహించనక్కర్లేదు. రామలక్ష్మి తప్పకుండా నిన్ను గౌరవిస్తుంది. మీ రిద్దరూ కలిసి హాయిగా ఉండవచ్చును.

'రత్తమ్మా! నాకు నువ్వు లేకపోతే ప్రపంచకమే లేదు. నువ్వు నాకు కనపడకపోతే నా కీప్రాణం

మాత్రం యేంమనూ? ఇంక నువ్వు జవాబుచెప్పాలి. రామలక్ష్మి వచ్చి నిన్ను స్వయంగా క్షమించిపిలుస్తే వస్తావా? రావా? ఈజవాబుమీదనే నాజీవితం ఆధారపడి ఉంటుం దన్నమాట జ్ఞాపకం ఉంచుకో. ఆలోచించి మరీ జవాబు చెప్పు' అన్నాను.

నేను మాటలు ముగించి ఆమె ముఖంవేపు చూస్తున్నాను.

౧౩

అనంతసౌఖ్యప్రదమైన ప్రేమరాజ్యం ఒకవేపూ, దుఃఖప్రపూరితమై శూన్యమైన ఒంటి కీసనం వేరొకవేపూ రత్తమ్మమనస్సును లాగడం ప్రారంభించేయి. భావసంఘర్షణచేతను ఆమెగుండెలు కొట్టుకుంటున్నాయి. ఆమెను నేను మరింతదగ్గరకి తీసుకొని కౌగిలించుకున్నాను. ఆమె మౌనముతో నాపరిష్వంగమునం దుండిపోయినది. ఆమెచూపులు దీర్ఘాలోచనమును సూచిస్తున్నాయి.

'రత్తమ్మా! యేం? జవాబు చెప్పవూ? రామలక్ష్మి వచ్చి కోరితే నువ్వు వస్తావా?' అని నేను నొక్కి అడిగేను.

ఆమె చాలాసే పాలోచించి కృతనిశ్చయురాలై నట్లు దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచి ఎట్టకేలకు 'సరే' అన్నది.

నేను ఆనందపరవశుడ నైపోయేను. 'అయితే రేపు యీవేళకి నువ్వు యిక్కడికి రావాలిసుమా' అన్నాను.

ఇంతలో మాలతీనికుంజము వెనుకనుంచి ఏదో చిన్నశబ్దము అయింది. తత్క్షణం రత్తమ్మ నాకౌగిట్లోనించి లేచి వాళ్ళతోటలోకి పరుగెత్తి చెట్లచాటున మాయమైపోయింది.

"ఆచప్పు డేమిటి చెపుమా" అని నేను పైకి వచ్చేసరికి వెన్నెలలో రామలక్ష్మి దరహాసవదనంతో నిలబడి ఉంది. ఆమె నవ్వుతూ 'నేను వినేసేనులెండి' అన్నది.

'ఏమిటి విన్నావూ?'

'మీసంభాషణ అంతానూ.'

'ఏం విన్నావు?'

'ఏం జరిగిందో యిప్పుడైనా చెప్పరూ?'

'ఏమీ లేదు. ఊరుకుందూ.'

'పోనియ్యండి, నా కేమిటి?'

రామలక్ష్మి యింటికి పోయింది. నేనక్కడే కూర్చొని ముందు వెనుకలు బాగా ఆలోచించుకుని, రామలక్ష్మితో యీవ్యవహారం చెప్పక తీరదని నిశ్చయించుకుని భోజనానికి లేచేను.

తర్వాత గదిలో రామలక్ష్మికి జరిగింది యావత్తూ మొదటినుంచీ చెప్పేసేను. అది అంతా సాంతంగా వినేసరికి ఆమెకికూడా కళ్ళలో నీళ్లు ప్రత్యక్షమయేయి.

'మీరు యింతవరకూ నాతో చెప్పకపోయినా యీసంగతు లన్నీ నాకు తెలుసును. తోటమాలీ లచ్చన్న, ఆవేళ మీఉత్తరం, ఈవేళ మీసంభాషణ, మనదాసీ అచ్చి - అందరూ నాకు యీవిషయంలో సహాయం చేసేరు.

'రత్తమ్మఅత్తవారిల్లూ, మాయిల్లూ దగ్గరిగా ఉండేవి. పాపం! దానికి తొంభైయేళ్ళ ముసలాడికి కట్టిపెట్టేరు. వాణ్ణి చూస్తేనే అసహ్యమేస్తుంది. ఆఅనాథమయి కాపురం యెలాగ చేసేదో కాని, దానికి తోడు రాక్షసిలాంటి అత్త ఉండేది ఆయింట్లో. రత్తమ్మ బహు అమాయకురాలు. ఆమెను చూస్తేనే నాకు జాలి వేస్తుంది. దానిమనస్సూ, నామనస్సూ ప్రతివిషయంలోనూ ఒకటే.

'సాయంకాలం అదిచెప్పిన మాటలనల్ల ఆమెకు నాయందుండే ప్రేమ అపారమైనదని తెలుస్తూంది. అది పశ్చాత్తాపము నిరుపమానమైనది. ఇన్నిటికీతోడు అదిమీకి మీయందుండే ప్రేమకూడా నాకు తెలిసింది. అలాంటిప్రేమను భేదించడం నాకు కష్టంగా ఉంటుంది.

'రత్తమ్మ నాకు ఒకసోదరిలాగు ఉంటుంది. దానిమనస్సు వెన్నలాంటిది. ఆహృదయంలో కల్మషానికి తావు లేదు. పవిత్రగంగాజల సదృశము లగు ఆమె అశ్రుబిందువు లింక జాలువారకూడదు. రేపు నేనే స్వయంగా వచ్చి ఆమెని తీసుకువస్తాను. నాతోపాటు ఆమెకి మీహృదయంలో సమానభాగానికి హక్కు ఉన్నట్టు నేను ఒప్పుకుంటాను.'

రామలక్ష్మి మాటలు నాకు అమృతపు సోనలైనవి. నాదుఃఖం ఉపశమించింది. ఆరాత్రి అంతా మర్నాటి కార్యక్రమాన్నిగురించి ఆలోచిస్తూ మేము గడిపేసేము.

౧౪

మర్నాడు సాయంత్రమైంది. సంధ్యారాగంలో మాతోట్లోని చెట్లన్నీ బంగారు నీరు పోసుకున్నట్లుగా ఉన్నాయి. మామిడిచిగుళ్లు కెంపుల్లాగ సంధ్యాకాంతిలో మెరుస్తున్నాయి. కోవెలలూ, రామచిలుకలూ తమదినాంతగీతాలు పాడుకుంటూ అడావిడిగా తొంగుతున్నాయి.

అప్పుడు నేనూ, రామలక్ష్మి మామాలతీనికుంజంలో కూర్చున్నాము. మరికొంతసేపటికి రత్తమ్మవాళ్ల తోటలోని మామిడిచెట్టుకింవకి వచ్చి నిల్చుంది. ఆమె ముఖం వాల్చుకొని ఉంది.

రామలక్ష్మి ఒక్క ఉదుటున అక్కడికి పోయి రత్తమ్మని కౌగిలించుకుంది. రత్తమ్మ రామలక్ష్మిపాదాల మీద వాలి కన్నీటితో కడిగేసింది. ఆమె రత్తమ్మని లేవనెత్తి, ధైర్యం చెప్పి తోటలోకి తీసుకొచ్చింది.

రత్తమ్మ దీనస్థితికి రామలక్ష్మికండ్లలో నీళ్లు ప్రత్యక్షమయేయి. స్నేహితురాళ్ళిద్దరూ చాలాసేపు ముచ్చటించుకున్నారు.

చాలసరకు బోధపర్చిన తర్వాత రత్తమ్మ యింట్లోకి రావడానికి ఒప్పుకుంది. మేము ముగ్గురం తక్షణంయింటికిపోయేం.

ఇంట్లో దేవుడు పట్టుదగ్గర కెళ్ళి, దైవానికితోడు రామలక్ష్మి సాక్షిగా, నాడు దైవసాక్షిగా తోటలో చేసుకున్న ప్రమాణికాలు తిరుగా మే మిద్దరమూ చేసుకున్నాము.

రామలక్ష్మి రత్తమ్మని చెల్లెలివలె చూసుకుంటూంది. రత్తమ్మ రామలక్ష్మియందు అతిభక్తితాత్పర్యాలతో తిరుగుతూంది.

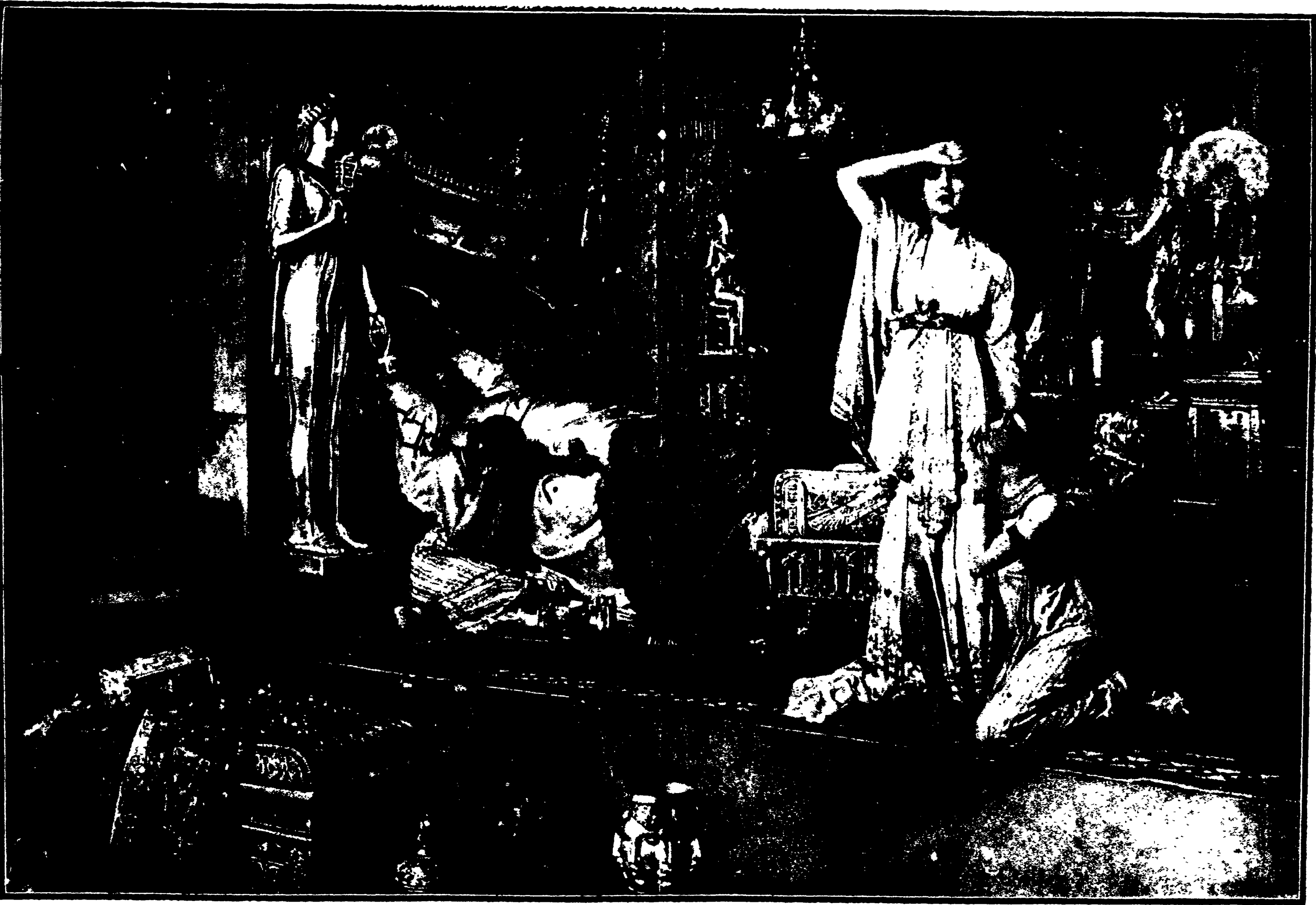
అన్నట్టు, చెప్పడం మరిచిపోయేను: నారాయణశర్మ మాయింటికి ఆమర్నాడు పొద్దుటేవచ్చి, కూతుర్ని రమ్మని పెద్దకేకలేసి, 'హాత్ హూత్' అని విసిరించేడు కాని రత్తమ్మ తన సునిశ్చితాభిప్రాయం చెప్పినతర్వాత అతడు నిరాశ చేసుకుని యింటికి పోయేడు.

నాటి మొదలు నేటివరకూ తండ్రిముఖం కూతురుగాని, కూతురుముఖం తండ్రిగాని చూసుకోలేదు. మాకూ వాళ్లకి రాకపోకలే లేవు.

నేను అతిసౌఖ్యంగా నాహృదయేశ్వరు లిద్దరితోనూ బంగారుకాపురం నేటికీ చేస్తూనే ఉన్నాను.

అప్పుడప్పుడు మేము ముగ్గురమూ కలిసి మా పవిత్రప్రేమ నాటకానికి రంగస్థలమైన మాలతీనికుంజంలో కూర్చొని, పూర్వపురోజులు జ్ఞాపకానికి తెచ్చుకుంటూంటాము.

ఇది చదివేవాళ్లలో యిటువంటి అనుభవాలు యెవరికేనా ఉన్నాయా? నిర్భయంగా చెప్పండి, చూద్దాం.

క్లియోపాత్ర–మృతభర్తృసందర్శనము

పా న శా ల

పానశాల

చిత్రము ౭ [పద్యము ౯౦]

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

III

౬౨

చకచకలాడు ద్రాక్షఫలసారము, నేఁడురవంబు, గానమున్
నికటమునన్ నిలింపరమణీమణిఁ బోలిన యెమ్మెలాఁడి! నా
కిఁక మఱి యేమిలోటు? సగమెత్తియు ద్రావలెడి కన్నుఁదమ్ములన్
సకియ, జయింపనే సమయసంకటముల్ త్రుటిలోన, వారెవా!

౬౩

నిరతముఁ బానమత్తులము, నీతులు గీతులుఁ జెప్పఁబూన కో
విరసుఁడ, పానపాత్రి నులివెచ్చని ద్రాక్షరసంబుదప్ప మా
సరసపుగోష్ఠి శోకవిచారము లేదు ప్రియాంగనామనో
హార మధునాధరామృతము నానుఁగా, యౌవన మానుటోకదా!

౬౪

వారుణి మానుచుండెఁ బ్రతిపక్షులు పల్కిరి, "వద్దు, ఛీ! మత
చారవిరోధి పానకలశం"బని; యయ్యది సత్యమేని వ
హ్వారె! మతాసక్తరుధిరపానముఁ జేసెద; ధర్మశత్రు సం
హారము శాస్త్రసమ్మతము నౌనని చెప్పరె పండితోత్తముల్.

౬౫

త్రావను జాహిదీల మని దంబము గొట్టెద వేల? యంతక
న్నా విపరీతకృత్యము లొనర్తువు నిత్యము; మాయ వేషముల్
భావములోని కల్మషముఁ బాపునె? మానవసంఘరక్తముం
ద్రావెద వీవు; ద్రాక్షఫలరక్తము మాకు రుచించు నెప్పుడున్.

---

౬౫ వ పద్యము:—జాహిదీలు=భక్తులు.

౬౬

తెలివక డానితో మ్మొలగుదిండున మే సరమోపె పుష్పసౌ ర
ష్పరములఁ గూరుచుండి మధుపాన వినోద విపంచికారవ
స్ఫురిత ముదాత్ము లైనవె రుచుల్ వచియింపఁగ వచ్చుఁ గాని నే
ర్చిరె యల రెంటికిం జెడిన రేవడ లందు మజా నెఱుంగఁగన్.

౬౭

కనుఁగొను: శబ్దరూపరసగంధములన్ సుఖ మైనస్పర్శ మో
హానమగు నీప్రపంచము ననంతముగా సృజియించి ధాత చే
సెనె శిలతోడ మానవుని చిత్తము? ప్రేమమె జీవితోత్స; మీ
వును జనప్రయోజనముఁ బొందవు మూసినఁ బ్రేమవాకిలిన్.

౬౮

కలపయు మట్టి రాలనిడి కట్టిన దేవళమందు నీకు నే
ఫలము లభించు? ప్రేమరసభావయుతుండవ యేని కామినిన్
వలచుము; ప్రాణహీనమగు బండలు వేయుటకన్న శ్రేష్ఠమై
యలరుఁ గదా మనుష్యహృదయంబు ప్రతిప్రణయానురక్తులన్.

౬౯

మునుపు మసీదు వాకిటను ముచ్చెలు దొంగిలి పోతిఁ; బ్రాంతవై
చినఁగెను; నేఁడునున్ మరలఁ జెప్పులకోసము వచ్చినాఁడ! నె
మ్మనము సెడంగ నిమ్మెడ నమాజొనరింపఁగ రాను; నీవు చ
చ్చిన యెడ వీడిపోయెదవు చెప్పులువోలె నమాజు సైతమున్!

౭౦

పాపముఁ జేసి తంచుఁ దలఁపం బనియేమి ఖయామ, దుఃఖసం
తాపము నిష్ఫలం బగు; వృథా వగపిల్లుట మాను; మెవ్వరుం
బాపము సేయకున్నఁ దన మన్నన యెందుకు? కల్మషాత్ములన్
రేపు క్షమించుఁ; బాపము హరించును దైవము; సంతసించుమా.

౬౭ వ పద్యము:—జీవితోత్సము=జీవితపు క్రీయూటు (Fountain of life.)

౨౧

మును నే నస్థితి నిద్ర నుండ నిలకుం బోఁ దోలి, దుఃఖంబు లం
దను సౌఖ్యంబుల నందఁ జేసి, మరలం దర్జింతు వౌరౌర! పా
పిని శిక్షింతు నటంచు; నీచతురతన్ వేనోళ్లఁ గీర్తింతు రీ
వినయామార్తుల్; మఱి శిక్షకర్తృఁడవు నీవే కావె లోకేశ్వరా!

౨౨

కరుణావార్ధివి నీవు; నే నికను దుష్కర్మంబు వర్జించి ని
ర్భర వైరాగ్యముఁ బూన, నీవు కృపఁ జూపం బాత్రు లెవ్వారు? నీ
బిరుదున్ నిల్పుట కే నొనర్చితిని నిర్భీతిన్ సమస్తాఘముల్;
నరకం బంటకయున్న నీలగునె పశ్చాత్తాపముం బొందఁగన్.

౨౩

నీవు కృపాంబురాశి వఁట! నిక్కమ యోని ఇరాముతోఁటకుం
బోవఁగ నీక పాపి జనమున్ మరలించుట యేల? భక్తులం
గావఁగ వత్తువేనిఁ గృప గా దది; బేహర; మింద నున్న మీ
యావులకన్నఁ బొల్పలయునా పసిపాప కటన్నసామెతో.

౨౪

అంబరు ముంగురుల్ నొసలి యంచుల వ్రేలఁగఁ, జూచినంత మో
హం బెసఁ గొల్పు కోమల లతాంగిని గల్పనఁ జేసి నీకు న్యా
యంబె మఱెవ్వరున్ మొగము నారయ రా దని యాజ్ఞ వెట్టఁ; బూ
పంబును జేతి కిచ్చి తినవద్దని చెప్పుట యేల దైవమా!

౨౫

మనుజుని వారుణిం బ్రణయమాధురి సుందరిఁ జేసి భూమి నం
దనమున కంపినాఁడవు; మనంబగుఁ బ్రేరక మెల్లకర్మకున్;
వెనుక న దేల మాతలను వేసెద వీయపదూఱు? నీవె శా
సన, మపరాధియున్, మఱి విచారణకర్తయుఁ; జిత్ర మీశ్వరా!

౨౩ వ పద్యము:—ఇరాముతోఁట=నందనవనము.

౨౬

అలరె విమర్శనంబు! కననయ్యె వివేకము! సర్వశాస్త్రముం
దెలిసిన పండితోత్తములనే నిఱుపేదలఁ జేసినాఁడ; వం
జలిని బ్రసాదమై పిడుగు జాఱును భక్తుల; కింత యేల, దు
ష్టులకు సుఖంబు సంపదలు చొప్పడు; నింపగు నీకుఁ బాపముల్.

౨౭

కోరిక లన్నియుం గుడుపు గూరవు; సౌఖ్యము దుఃఖ మెప్పుడం
గూరు రసంబుఁ జేఁ దటుఁ గూడియె యుండు; గులాబి కంటకాం
కూరము లంటియుంట మనకుం బరివర్జ్యమె? అంపకోఁతలం
జీరిక లౌట దువ్వెనయుఁ జేకొను జవ్వని తావిముంగురుల్.

౨౮

కనుల హిమాంబుబాష్పములు గాఱ నచించె గులాబి, ముద్దుమో
మును నగు సోయగంబుఁ దలపోయక, నన్ను సుగంధకారి క్రా
చు నకట యన్న, బుల్బులియు, సుందరి, సామెత వింటె "నేఁడు విం
దును నొకయోఁడు కుందు;" విధి దుష్ట, మవార్య మటంచుఁ బల్కెడిన్.

౨౯

విధి నిబద్ధములై వచ్చు వెడలిపోవు-నఖిల సుఖదుఃఖములు నీ కయాచితముగ;
జడియఁబోకు రుస్తుముజాలు శత్రుఁడైన-తాయి సఖుఁడైన విందులఁ దలఁపఁబోకు.

౩౦

రెండుదినముల కొకతూరి యెండురొట్టె-బోసి ముంతెడు చలినీళ్లు పుట్టెనేని
ఏల నినుబోలువానికిఁ గేలు మోడ్వ?-నొకనికి గులామవై యెందు కూడిగింప?

౩౧

విసము నమృతంపు మసిబుడ్ల విధి కలంబు-ముంచి లోకులనుదుట లిఖించు మొదట
గరఁగ దఱుఁబేద కన్నీటికాల్వ నదియుఁ-బరమభక్తుని యనుతాపవహ్నిఁ జెడదు.

---

౨౯ వ పద్యము:—రుస్తుముజాలు=జాలు కుమారుఁడైన రుస్తుము. ఈతఁడు భీమునివంటి బలశాలి. తాయి=ఈతఁడు కర్ణునివంటి దాత; విందుపెట్టుటలో ప్రసిద్ధి చెందినవాఁడు.

౯౨

కాన యెది ప్రాప్తమైనను గారవించు-వలయు వల దని యేర్పరుపంగలేవు;
అంబరంబును నీకు సహాయపడదు,-తాను తంత్రించుగా ద్రేలుఁ; దడవు నీవు.

౯౩

ఇల చదరంగ; మందు జను లెల్లరు పావులు, మంచిసెబ్బరల్
వెలుపును నల్పుగళ్లు; కదలించును రాజును బాటుఁ దక్కు పా
వుల విధి యాటకాఁడు; పలుపోకలఁ ద్రిప్పును, గళ్లు మార్చు, న
వ్వుల నొకరొక్కటిం జదిపపైచు నగాధసమాధిపేటికన్.

౯౪

మనమున కెక్కినట్టి యభిమానులు మిత్రులుఁ జెల్లినారు; యౌ
వన మధుమాసముం గుసుమభారము రాలిచిపోయె; జీవితం
బను నిరసంబు నందు నవుగంటు సుసూరియయు; నేదినంబు వ
చ్చెనో మఱి యెప్పు డేఁగెనొ దిసింపదు హాస్యవిహంగ మిష్టమున్.

౯౫

పూవులకాలురాకలకుఁ బోయెడి సీతులకున్ రసోజ్జ్వల
జ్జీవితకావ్య పత్రములఁ జెప్పెడిఁ ద్రిప్పితి; శోకసర్ప ద
ష్టావిలమౌ హృదంతరము నాసవమున్ బ్రతియోగ మొక్కటే
కావ సమర్థ; మింక ముదికాయము లేఁతగిలంగఁ ద్రావెదన్.

౯౬

విమలమనంబుతోడ మధువిక్రయశాలకుఁ బోతి నిన్న రే
యి; మధురవాణి, సాకి, హృదయేశ్వరి పాత్రిక నింపి తెచ్చి త్రా
వు మనిన వద్దటంచు సరిపుచ్చితిఁ; గ్రమ్మఱ "నాదప్రేమపై
రమణుఁడ, యాన వెట్టితిని ర"మ్మనఁ జెమ్మని యానితిన్ బలే!

---

౯౩ వ పద్యము:—పావులు=ఆటకాయలు.

౮౭

ఆసవ కుండికం బెదవు లానఁగఁ బట్టిన యప్డు దీర్ఘ ని
శ్వాసముతో వచించెఁ దనసంగతి: నాకును నీకుఁ బోలె రో
జాసుమనోధరంబు వికసన్నవహాసము లుండె; జీవముం
బాసిన మానవుల్ మగుడి వత్తురె? పీడకు నాదుసఖ్యముల్.

౮౮

ఆకూజాయును నన్నుఁబోలె ప్రణయవ్యామోహముం జెంది కాం
తాకభ్రూలక శృంఖలావలయ బద్ధం బయ్యెఁ గాఁబోలు మున్;
నాకుం దోఁచుఁ దదీయ కంధరను లగ్నం బైన చేకొండె యో
షాకంఠ ప్రమదోపగూహనమునన్ సంసక్త మంచున్ సఖీ!

౮౯

నిన్నటిరోజు కుమ్మరిని నేఁ గనుఁగొంటి బజారువీథిలో
మ న్నొకముద్దఁ జేసి మదమం జెపఁ ద్రొక్కుచు నుండ; వానితోఁ
దిన్నగ మందలించె నది దీనత "మెల్లగ నల్లఁ ద్రొక్కు మో
యన్న, యెఱుంగవే నను నొకప్పుడు నీవలె నందగాఁడనే!

౯౦

ఘూనఁగదోయి, యెందనుక మానవమృత్తికఁ దెచ్చి మూఁతలున్
బానలుఁ జేసె దీవు; మఱవం దగ దందఱు నట్లె యౌట; య
జ్ఞానముచే నిజం బెఱుఁగఁజాలవు; నేను గ్రహించితిన్: బరీ
దూను శిరంబుఁ గాంచుమ యదో దరిబేశి కరంబుదగ్గఱన్."

౯౧

పొలుపుగ మాట నేర్చినవి మూఁగవి కుండలు రెండువేలు లో
పల నొకమూలనుండి యిటు వల్కె ననుం గని "కుంభకారులున్,
విలిచినవారు, మమ్ముఁ బురవీథుల నమ్మినవార లేరి? యే
తలమున కేఁగినారలు? వదంతి యెదేనియు విన్నఁ దెల్పుమా."

౬౨

ఎందుకుఁ జూచిరన్ గొనక యేఁగెదు? చక్కని గిండిగానో, స
న్నంగఁజు ద్రేలు చూపి పరిహాసము సేయుదు; రైపు నాది గా
దిందుఁ, గులాలశిల్పి నను నిర్లొనరించె; రచించునప్పుడుం
దందరలాడెనేమొ చెయి త్రావుడు మత్తున నొక్క సొట్టగన్.

౬౩

ఓరీ కుమ్మరి, పిల్పు వచ్చె, వినుమా యొక్కింత నాకోర్కె; నా
గోరీ మృత్తికఁ బానపాత్ర లిటుకల్ కూజాలు జాడీలు సొం
పారం దీరిచి యమ్మవోయి మదిరా పణ్యాంబులన్; గోస్తనీ
సారస్పర్శఁ బునః ప్రబోధితుఁడ నై సత్యంబుఁ జాటించెదన్.

౬౪

కడుగుఁడు నాశనంబుఁ దడిగా మధుధారల; ద్రాక్షపుల్లలుం
బుడకలు పెట్టి యల్లి ననుఁ బూడిచిపెట్టుఁడు; శీధుబిందులన్
వడిసెడి నాదు మృత్తికలవాసన గుర్తగు మీకు; రేపు సన్
బడయుదు రాసవాలయము వాకిటనో, చెలికాలిధూళినో.

౬౫

ఉత్తమోత్తమ గురుల శిష్యుండ నైతి-గురువు నైతిని సచ్ఛిష్య కోటులకును;
మరణశయ్య నంత్యార్థము మందలింతు;-ధూళి జనియించితిని గాలిఁ దేలిపోదు.

సంపూర్ణము

మంగళేశ్వరుడు

యన్. వెంకటరమణయ్యగారు, యం. ఏ

[వెనుకటిసంచిక తరువాయి]

భండార్కరుగారు త్రొక్కినమార్గము బాగుగ నున్నదని యొప్పుకొనుచు, ఫ్లీటు గారు వారివాదము నిట్లు విమర్శించుచున్నారు. వీరివాదము నంగీకరించిన,—

"సింహాసనారోహణమును గావించినప్పుడు ఆతని (పులకేశియొక్క) వయస్సు పదునైదుసంవత్సరము లగును. ఇది హిందూదేశమునందుగూడ రాజు రాజ్యమేలుటకు దగినయీడని సామాన్యముగ నొప్పుకొనదగినది కాదు. అయితే కీర్తివర్మ మరణానంతరము, రెండవపులకేశి రాజ్యభారమును వహించదగని తరుణవయస్కుడగుటచే మంగళేశుడు రాజ్యభారమును వహించెననియు, మరల నాతనికి రాజ్యము సేయువయస్సు రాగనే రాజ్యము నాతని కిచ్చివేసెననియు మిరాజ్ శాసనము దెల్పుచున్నది. అయినను, ఈవిషయము, తరువాతికాలమున నాడుకలోనున్న, వంశపరంపరగవచ్చు, గాథల నాధారపరుచుకొని చెప్పినవిషయము. అయ్యాహొళెశిలాశాసనమున నుండు సమకాలపువర్ణనము పైదానికంటె విశ్వాసార్హమైనది. దానిమూలమున మంగళేశ్వరుని రాజ్యాంతకాలమున నాతనికిని, రెండవపులకేశికిని నభిప్రాయభేదము లున్నట్లు మనకు దెలియుచున్నది; రాజ్యమును దన పుత్రిని కిచ్చుటకు మంగళేశుడు ప్రయత్నించెను; మంత్రశక్తిసంపన్నుడగు పులకేశిచే గూర్చబడిన బలముచే అతనియుత్సాహము యుద్ధమున భగ్నమవుటయేకాక యతడు ప్రాణములనుగూడ గోల్పోయెను. ఇందువల్ల, తనరాజ్యాభిషేకకాలమునందు ప్రబలమైన సహాయసంపత్తిని సేకరింపదగిన సంపూర్ణయౌవనమును (అనగా యిరువదిమూడేండ్లవయస్సును) రెండవపులకేశి పొందియుండెనని మన మూహింపవచ్చును. దీని నంగీకరించిన నాతనిజన్మవర్షము శ. ౫౧౦ యగును; శ. ౫౨-౨౧ లో నతనితండ్రి గతించినప్పుడు ఇంచుమించు పదివర్షములప్రాయము వాడగును."[1]

పైచర్చలను బట్టి చూడ రాజ్యాభిషేకమునాటి పులకేశివయస్సును గూర్చియే భండార్కరుఫ్లీట్లకు అభిప్రాయభేదమున్నట్లగపడుచున్నది. ఆతని జన్మవర్షమును గూర్చికాని, మంగళేశ్వరుని సింహాసనారోహణమును గురించికాని వారి కభిప్రాయభేద మున్నట్లు తోచదు. అయినను, మంగళేశ్వరుడు బాదామిగుహాశాసనమున జెప్పబడినట్లు శ. ౪౮౮న సింహాసనారోహణము నేలగావించియుండగూడదో ఎవ్వరును జెప్పలేదు. శాసనము లిందుకు విరోధింపవు. నాకుగూడ భండార్కారు మొదలగు పండితు లొకభయముచే పీడింపబడుచుండినట్లు తోచుచున్నది. అది యెద్దియన: మంగళేశ్వరుడు శ. ౪౮౮లో సింహాసనము నెక్కెనని యొప్పుకొన్న నతడు శ.౫౩౨ వఱకుననగా ౪౪ వర్షములు, రాజ్యము జేసినట్లొప్పుకొనవలసి వచ్చును. ౪౪సంవత్సరము లొక్కనిరాజ్యకాలమనుటకు గడుదీర్ఘమగుటచే మంగళేశ్వరుని రాజ్యకాలమును సంగ్రహపఱచినట్లు తోచుచున్నది. హిందూస్థానములోనిరాజులు సగటున ౨౦ వర్షములకు మించి రాజ్యము సేయలేదనుట యొప్ప

1. I. A. XIX, p. 13.

కొనవలసిన విషయమే. అట్లనుటచే నెవ్వరును ౭౦ యేండ్లకంటె నధికముగ రాజ్యము సేయ లేదని చెప్పుట సాహసము. ౫౦ ఏండ్లు రాజ్యముచేసినవా రనేకులు గలరు. ౬౫ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసినవారు కొంద రున్నారు. ఇక ౪౪ సంవత్సరములు రాజ్యము సల్పిన వారి విషయ మొకవిశేషముగ జెప్పవలయునా! కావున మంగళేశ్వరుడు ౪౪ వర్షములు ప్రభుత్వము చేసెననుటయం దసంగతి మేమియు గాన్పింపదు. కాబట్టి బాదామిశాసనమున జెప్పినట్లు అతడు శ. ౪౮౮ నవే వాస్తవముగ సింహాసనారోహణము గావించెనని నాభావము. యస్. కే. దీక్షితులుగారియభిప్రాయము గూడ నిట్టిదే. మహాకూటశాసనము లోని "ఉత్తరోత్తర ప్రవర్ధమాన రాజ్యపఞ్చమశ్రీవర్షే" అను వాక్యములోని 'పఞ్చమశ్రీ వర్షే' యనునది తప్పనియు, అది 'పఞ్చత్రింశే' యని యుండవలయుననియు జెప్పుచు మహాకూట శాసనము మంగళేశ్వరుని ౩౫ వ రాజ్యవర్షమున వ్రాయింపబడె ననుచున్నారు.[1] అతని రాజ్యారంభము శ. ౪౮౮-౯ అని యొప్పుకొన్న మహాకూట శాసనకాలము శ. ౪౮౮-౯ + ౩౫=శ. ౫౨౩-౪ అగుచున్నది. ఫ్లీటుగారిచే నిర్ణయింపబడిన కాలము గూడ కొంచెమించుమించుగ దీనికి సరిపోవుచున్నది.

౨

మంగళేశ్వరుడు సింహాసనము నధిష్ఠించినప్పుడు చళుక్యులరాజ్యము విశేషము విస్తారమైనది కాదు. చళుక్యవంశమున మొదట స్వతంత్రముగ రాజ్యము సేయఁదొడగినవాడు మంగళేశ్వరుని తండ్రి యగు మొదటి పులకేశి. ఇతడు వాతాపీ పురమును జయించినట్లును, హయమేధాదియాగములను జేసినట్లును దెలియవచ్చుచున్నది.

"తస్యాభవ త్తనూజః పొలకేశి
యః శ్రితేన్దుకాన్తి రపి;
శ్రీవల్లభోప్యయాసీ ద్
వాతాపిపురీ వధూవరతామ్."

అని ఐహొళెశాసనము.[2] ఏవూరుశాసనమునందుగూడ నీవిషయమే వచింపబడి యున్నది.

"తత్తనయః పులకేశీ కేశనిషూపవసమోఽథసద్రాజా,
వాతాపిపురీ వరపతి రకలితఖిలకలికలంకకలః." 3

మంగళేశ్వరుని శాసనములయందు ఇతడు యజ్ఞముల ననేకములను జేసి ప్రఖ్యాతి వడసినట్లున్నది గాని జయములచే కీర్తిని గడించినట్లు వచింపబడలేదు. కావున ఇతడు చేసిన ముఖ్య కార్యము వాతాపిని స్వాధీనము చేసుకొనుటయే. ప్రథమమున నీతడు కదంబరాజుల నాశ్రయించిన సామంతుడుగ నుండి తదనంతరము వాతాపిని సాధించి స్వతంత్రు డైనట్లు తోచెడిని. మొదటిపులకేశికాలమున చళుక్యరాజ్య మొకచిన్నసంస్థానముగ నుండవలయును. ఇతని పుత్రుడగు మొదటికీర్తివర్మకాలమున చళుక్యరాజ్యము విస్తరింప నారంభించెను. ఇతడు మూడువంశముల రాజులను

1. A., XIX, p.12 2. E. I., VI. 3. I. A., VIII 10.

జయించినట్లు అయ్యావొళె శాసనమునందు జెప్పబడియున్నది. వీ రెవ్వరన్న :

౧. నళులు

చిరకాలమువఱకు నళవంశము చళుక్య శాసనముల మూలముననే మన కెఱుకపడుచు వచ్చినది. ఇటీవల ౧౧,౧౨ శతాబ్దములనాటి నళరాజుల శిలాశాసనములు కొన్ని కళింగ దేశమునందు దొరికినవి.[1] వానివల్ల నళరాజులు పూర్వసముద్రతీరమునందు ప్రభుత్వము జేసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. అయితే, కీర్తివర్మ దిగ్విజయము సేయుచు పూర్వసముద్రతీరమును జేరి యచ్చట రాజ్యము సేయుచున్న నళరాజులను జయించెనని తలంపరాదు. బళ్లారిమండల ప్రాంతమునందు కర్ణాటక దేశమున నళవాడియను విషయ మొక్కటి యుండెను. ఈ నళవాడి కాపేరు నళవంశస్థులగు రాజులవల్ల వచ్చెననియు, అచ్చటి నళరాజులనే కీర్తివర్మ జయించియుండవలయు ననియు పండితుల యభిప్రాయము.[2]

౨. మౌర్యులు

వీరు సర్వభారత చక్రవర్తులగు చంద్రగుప్తాశోకాదులవంశీయులు. మౌర్యసామ్రాజ్య ముచ్ఛిన్నస్థితియం దున్నపుడు దక్షిణమునకు వచ్చి యచ్చటనే నిలిచిపోయిరి. తరువాతి కాలము పశ్చిమతీర దేశములయందు చిన్న చిన్న రాజ్యము లేర్పఱుచుకొని రాజ్యము సేయుచుండిరి. మొదటి కీర్తివర్మచే జయింపబడిన మౌర్యులు కొంకణదేశస్థులు.

3. కదంబులు

వైజయంతీపురమును ముఖ్యరాజధానిగ జేసుకొని కుంతలము నేలిన రాజవంశమిది. పల్లవరాజగు మొదటి (శివ)స్కందవర్మ కాలముననో, దానికి గొంచెము పిమ్మటనో, పల్లవులపై దిరుగబడి వారిని పలుమారు పరాజితులను గావించి, తుదకు వారితో సంధి గావించుకొని, వారికి సేనానియై, మెప్పించి, వారివల్ల కుంతలమును బడసిన మయూరశర్మయను బ్రాహ్మణు డీవంశమునకు మూల పురుషుడు. కదంబరాజ్యమును చళుక్యరాజులు క్రమక్రమముగ గబళించి నాశనము చేసిరి.

ఈమూడు దేశములను మాత్రమే కీర్తివర్మ జయించినట్లు అయ్యావొళె శాసనము నందలి "నళమౌర్యకదంబ కాళరాత్రి, స్తనయ స్తస్య బభూవ కీర్తివర్మా" యనుశ్లోకము వలన దెలియుచున్నది.[3] ఏహూరు శాసనము నందు సైతము పైమూడు దేశములనే జయించినట్లు చెప్పబడియున్నది.

"నళనిలయవిలోపీ, మౌర్యనిర్యాణ హేతుః,
ప్రథిత పృథుకదంబ, స్తంభ భేదీ కుఠారః."[4]

అయితే ఈతడు పెక్కు దేశములను జయించినట్లు మహాకూటశిలాస్తంభశాసనము పల్కుచున్నది. చూడుడు:

---

1. Re. Epi. 2. Ibid. 3. Ep. Ind., VI. 4. I. A., VIII, p. 10.

"వంగాఙ్గకళిఙ్గ వట్టూర మగధమద్రక కేరళ గఙ్గ మూషక పాణ్డ్య ద్రమిళ చోళీయాళూక వైజయన్త్యాది ప్రభృత్యనేక పరనృపతిసమూహాన్ యుద్ధలబ్ధ విజయో."1

పై పట్టికయందలి 'వంగాఙ్గకళిఙ్గ' దేశములు సుప్రసిద్ధములు. వట్టూర రాజ్యముదక్షిణదేశములోనిదైనను అది యెచ్చట నుండెనో చెప్పుటకు వీలుకాదు. పాటలీపుత్రము రాజధానిగా గల్గిన మగధదేశమును సుప్రసిద్ధమే. అయితే దక్షిణదేశమున నార్కాటు మండలమునకు పూర్వము మగధమని పేరుండెను. అచ్చట పాటలీపుత్త్రమను పట్టణమొక్కటి యుండెను. ఈ రెంటిలో కీర్తివర్మ యేమగధమును జయించెనో చెప్పుటకు వీలుగాదు. మద్రక మెచ్చటిదో యింకను గుర్తింపబడలేదు. పాణ్డ్యకేరళములు సుప్రసిద్ధములు. పాలయవేర్కాడు మొదలు దక్షిణపెన్న పర్యంతము వ్యాప్తమైన దేశమునకు ద్రమిళమని పేరు. దీని రాజధాని కాంచీపురము. పల్లవవంశస్థులగు రాజు లిచ్చట రాజ్యము నేయుచుండిరి. చోళీయ మను దేశము కావేరీ తీరమున నురయూరు రాజధానిగాగల రాజ్యము గాదు. ఇప్పటి దత్తమండలమునకు యువనుత్సాంగను చీనాయాత్రికుని కాలమున "చోళీయ"మను నామ ముండిన ట్లందరొప్పుకొన్న విషయమే. మంగళేశ్వరుడు యువనుత్సాంగుని కంటె నొక్కతరము పూర్వీకుడనుట నిర్వివాదాంశము. కావున కీర్తివర్మ మంగళేశ్వరుల నాటి "చోళీయము" యువన్త్సాంగు నాటి "చోళీయ" దేశమనుటకు సందియము లేదు. 'కొల్లము'నకును (Quilon), కన్యాకుమార్యగ్రమునకును మధ్యనున్న దేశమునకు మూషకదేశమనుపేరున్నట్లు తోచుచున్నది'అని ఫ్లీటుగారనుచున్నారు.2 ఆళుకులు చళుక్యులకు సామంతులైన ఆళుపులే. వైజయన్తీపురము కుంతల దేశముయొక్క ప్రధాన నగరము. దీనికి బనవాసి యను నామాంతరము గలదు. ఇది కదంబరాజులకు రాజధాని.

ఈపైపట్టికవల్ల కీర్తివర్మ భరతఖండమునం దధికభాగమును జయించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇతడిన్ని దేశములను వాస్తవముగ జయించెనా? లేక తనయన్నయొక్క శౌర్యాతిశయమును బ్రకటించుటకై చెప్పుకొన్న ప్రగల్భవాక్యములా? నాకు జూడ నీపట్టికయంత విశ్వాసార్హముగ దోచలేదు. వంగాఙ్గమగధ దేశములను కీర్తివర్మ జయించెనన్న మాట యతిశయోక్తి. నళవంశనృపాలుర శాసనములు కళింగమున నుండుటచేత "నళమౌర్య కదంబ కాళరాత్రి" యగు కీర్తివర్మ కళింగమును జయించియున్నను ఉండవచ్చును. మద్రకకేరళ పాండ్యమూషక దేశములపై విజయమును సందేహాస్పదమే. ద్రమిళ-చోళీయాళూకవైజయన్త్యాది నరపతులను జయించి యుండవచ్చును. ఏలన, ఈ దేశములు బాదామిరాజ్యమునకు చుట్టుప్రక్కల నుండినవి. తత్కారణమున నా రాజ్యములతో చళుక్యులకు యుద్ధము పొసగి యుండవచ్చును. కావున కీర్తివర్మ

1. I. A., XIX, p. 17.

2. I. A., XIX, p. 14

నాటి చళుక్యరాజ్యవిస్తీర్ణమింతయని నిర్ధారణ చేసి చెప్పుటకు వీలులేదు.

అయినను మంగళేశ్వరునిచే జయింపబడిన దేశములనుగూర్చి యెట్టిసందేహమును లేదు. ఈతనిరాజ్యకాలములోని మొదటి పదివర్షములలో నితనికి ప్రసిద్ధులైన శత్రువులతో యుద్ధము పొసగలేదు. ఏలన, బాదామిగుహాశాసనమునం దనేకశత్రువులను నిర్జించితి నని చెప్పకొనెనే కాని ఆశత్రువులనుగాని, వారిరాజ్యములనుగాని పేర్కొని యుండలేదు. అయితే బాదామిశాసనము వేయించిన పిమ్మట చళుక్యులకు కలత్సురి వంశపు రాజులతో కయ్యమారంభమాయెను.

కలత్సురు లెవ్వరు? వీరు దక్కను పశ్చిమోత్తరభాగమున విస్తార మగు రాజ్యము నేలిన రాజవంశజులు.

> "కలచ్చురిశేకమువాడబడిన దేశములనుబట్టి చూడ వీరు స్వామాప్పనమువంది లాటదేశమునకు ఉత్తరపు సరిహద్దుగనున్న కొంకణదేశములోని కిం నదితోతో లేక మహీ నదితోతో వ్యాపించియున్న విస్తారమగు భూముల నేలిన నృపాలురు"

అని భండార్కరుగా రనుచున్నారు.[1] కలత్సురిరాజులు శక్తిసంపన్నులగుటచేత తమ రాజ్యమును విస్తరింప ప్రయత్నములు చేయుచుండిరి. అట్టిప్రయత్నమునం దేశమసర్వశక్తిని వినియోగ పెట్టుచున్న చళుక్య రాజులతో వారికి కలహము సంప్రాప్తమగుట సహజము. రెండురాజ్యములవారికిని కొంకణమున కలహమారంభమయ్యెను. ఈ కలహమునకు గారణము సరిహద్దులను గూర్చిన యభిప్రాయభేదముగ నుండవచ్చును. కలహమునకు గాలుద్రవ్వినవారు కలత్సురు లనుటకు సంశయము లేదు. కలత్సురిరాజు శంకరగణుని పుత్రుడు బుద్ధరా జనువాడు చళుక్యరాష్ట్రముపై దండువెడలి యందలి కొన్ని భాగముల నాక్రమించుకొన్న ట్లగపడుచున్నది. బుద్ధరాజు మహాబలవంతుడగు శత్రువు. అతడు 'గజతురగపదాతు'లను గలవాడు. "కోశబలసంపన్నుడు"[2] ఇంతేకాక, బుద్ధుడు చళిక్యసంభూతుం డగు స్వామిరాజుతో సఖ్యము జేసి యతనిచేయూత గొని బాదామిచాళుక్యులతో సమరము సేయ సంసిద్ధుడాయెను. ఆ కాలమున స్వామిరాజు మహాశూరుడని పేరు వడసిన ట్లున్నది. ఇతడు "అష్టాదశసమరవిజయి" యట![3] ఈ చళిక్యస్వామిరా జెవ్వరో, అతడు చళిక్యవంశజు డయ్యు బాదామిచాళుక్యులతో నేల పోరొనర్చెనో తెలియదు. ఇతనికిని, 'కియూరా' శాసనమునందు[4] వర్ణింపబడిన చళుక్యవంశమునకును ఏదో సంబంధమున్నట్లు తోచుచున్నది. అందు విజయసింహమహారాజును అతనికుమారుడు "...వల్లభరణవిక్రాన్త శ్రీ బుద్ధవర్మ్మరాజు"ను బేర్కొనబడియున్నారు. "...వల్లభరణవిక్రాన్త" యను వాక్యము "పృథివీవల్లభరణవిక్రాన్త" యని యుండవలయును. "పృథివీవల్లభరణవిక్రాన్త" యనునది మంగళేశ్వరునిబిరుదు. సామంతప్రభు

1. I. A., XL, p. 20. 2. I. A., VII, 161. 3. Ibid. 4. I. A., VII, 248-9.

వులు దమ యేలికలనామములను ధరించుట ప్రసిద్ధమైన విషయము. కావున, కియారదాన పత్రములోని చళుక్యబుద్ధరాజు మంగళేశ్వరుని భృత్యుఁడు. స్వామిరాజునకును, కియారచాళుక్యులకును గల సంబంధ మెట్టిదైనను ఒక్క విషయము నిశ్చయముగ దెలియుచున్నది. చళుక్యవంశమునకు మంగళేశ్వరుని కాలమున ననేకశాఖ లుండెను. కొంతవఱకు శాఖాన్తర వైరము లుండెను. ఇవి నిర్వివాదాంశములు.

ఇట్లు రాష్ట్రముపై నెత్తివచ్చిన శత్రువుల నెదుర్కొని మంగళేశ్వరుఁడు వారితో యుద్ధము చేసెను. ఈయుద్ధమున స్వామిరాజు హతుడై వీరస్వర్గమునకు బోయెను. బుద్ధుఁడు పరాజితుడై చేయునది లేక వెన్నిచ్చి పారిపోయెను.[1]

అట్లు పారిపోయిన బుద్ధభూపాలుని విడువక, వెన్నంటి తరుముచు, గొప్ప అశ్వసేనతో[2] మంగళేశ్వరుఁడు కళత్సురులరాష్ట్రమును ప్రవేశించెను. బుద్ధుఁ డాతని నెదుర్కొని మరల పరాజితుఁడు కాగా, అతని ధనమంతయు మంగళేశ్వరునికి హస్తగత మాయెను.

ఈవిషయమును గూర్చి మహాకూటశాసనమున నిట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు:

"పునరుత్తరాదిగ్విజయకృత బుద్ధి బుద్ధనృప మవిజిత్య తస్య వసు మశేష ముపగృహ్య"[3]
ఇత్యాది.

ఈవిషయమునే రవికీర్తి మిక్కిలి సొంపుగ వర్ణించియున్నాఁడు.—

"స్ఫురన్మయూఖై రసిదీపికాశతై
ర్వ్యుదస్య మాతఙ్గతమిస్రసఞ్చయమ్,
అవాప్తవాన్యో రణరఙ్గమన్దిరే
కటచ్చురి శ్రీలలనా పరిగ్రహమ్."[4]

మఱియు,

"రాజత్రిణాం హయపతి రభూ త్కళచ్చు కాళమ్బ గిణాం"[5]

అనుపప్రారశాసనవాక్యమువల్ల పైవిషయము స్థిరపడుచున్నది.

కాళచ్చురి రాజులకు కొంకణదేశములోని యుత్తరభాగమును, పశ్చిమసముద్రాంతర్గతము లగు ద్వీపములును నైనస మయియుండెను. ఈద్వీపములను జయింపక కొంకణముపై నధికారము నిలుపుకొనుట దుస్తరమగుటచేత, మంగళేశ్వరుఁడు తన నావికాదళముతో వానిని ముట్టడించెను. ఈద్వీపములలో ముఖ్యమైనది రేవతి. ఆతఁడు నావలచే నిర్మింపబడిన సేతువుపై సముద్రమును దాటి రేవతిం జేరెను. పట్టణము సులభసాధ్యముగ స్వాధీనము గాదాయెను. చాళుక్య నావికాదళము ముట్టడించి కొంతకాలమునకుదానిని లోబరచుకొనెను.[6]

రేవతీద్వీపము కొంకణతీరమం దీకాలమున ముఖ్యస్థానముగ నున్నట్లు గన్పించుచున్నది. ఇది చళుక్యరాజులకు లోబడిన రాష్ట్రపాల

1 I. A., VII, p. 161. 2. E. I., VI, p 1. 3. I. A., XIX, p. 18.
4. E. I., VI, p. 1. 5. I. A., VIII, p. 10. 6. E. I., VI, p. 1. & I. A., VIII, p. 10.

కుని కొంకనికి రాజధాని యాయెను. గోవా శాసనదాతయగు ధ్రువరాజ ఇంద్రవర్మ తనదానశాసనమున దన్నుగూర్చి యిట్లుచెప్పు కొనియున్నాడు.—

“శ్రీనిజకులరేవతీ ద్వీపస్థితేన శ్రీపృథ్వీవల్లభ మహారాజానుజ్ఞాతేన విషయప్రాన్ల చతుష్టయాధిపతినా”

ఇత్యాది.

ఇందువల్ల మంగళేశ్వరుడు కొంకణ దేశమును, తత్సమీపసముద్రాన్తర ద్వీపములను జయించుటయే కాక, వానిని చళుక్యరాజ్యమునందు గల్పుకొనెనని తెలియుచున్నది.

తదనంతరము ఉత్తరదేశముపై దాడివెడలి భాగీరథీకూలమున కీర్తిజయస్తంభమును స్థాపించుట కుద్యమించి మొదట ధర్మజయస్తంభమును నెలకొల్పుట మేలని చింతించితినని మహాకూట శాసనమున మంగళేశుడు వచించియున్నాడు.[1] ఈదిగ్విజయము నడిచెనో లేదో తెలియదు.

మంగళేశునిచే నోడింపబడిన బుద్ధరాజు రెండవపులకేశి రాజ్యారంభకాలమున జీవితుడై యున్నట్లు సరస్వాణీశాసనమువల్ల[2] దెలియుచున్నది. కళత్సురిరాజ్యమంతరించలేదు. అందలి రాష్ట్రములను కొన్నింటిని చళుక్యులు స్వాధీనపఱుచుకొన్నను రాజ్యము సంపూర్ణముగ నశించలేదు. క్రీ. శ. ౬౦౯ లో నిచ్చిన సరస్వాణీశాసనమున నతడు తన్నిట్లు పొగడు కొనియున్నాడు.—

“ప్రబలరిపు బలోన్మాథితదర్ప విభవ ప్రధ్వంస హేతుః”

మఱియు,

“రాజసామన్త భోగికవిషయపతి రాష్ట్ర గ్రామ మహత్తరాధికారి కాదీన్ సమాజ్ఞాపయతి.”

ఇందుమూలమున కళత్సురిరాజ్యవైభవము కొంతమట్టుకు దెలియుచున్నది.

మంగళేశ్వరుడు శత్రువులను నిర్జించి సుఖముగ చిరకాలము రాజ్యము చేసెను. అయితే, రాజ్యాంత్యకాలమున నాతని కొకప్రబలమైన శత్రువుతోఁ బోరాటము సంభవించెను. రాజకుటుంబమునందు దంతఃకలహము లుత్పన్నములాయెను. మొదటి కీర్తివర్మకు ముగ్గురో నలుగురో పుత్రు లుండిరనియు, అందగ్రజుని పేరు పులకేశియనియు ఇంతకుపూర్వమే వచించియున్నాను. పులకేశి పెద్దవాడై నిర్వాహకుడై యుండెను. తనపినతండ్రి మరణానంతరము రాజ్యము తనదేయని యాతడు దలపోయుచుండెను. కావుననే తన్ను యౌవరాజ్యమునకు పట్టాభిషిక్తుని జేయవలయునని కోరెను. అసూయచే మంగళేశ్వరు డందు కంగీకరించక దనపుత్రునికే రాజ్యము నొసగ దలంచి, పులకేశిని రాజ్యమును వెడలనడిచెను. అట్లు దేశభ్రష్టుడై, పులకేశి యన్యదేశముల సంచరించుచు, స్వబుద్ధిబలముచేత నన్యరాజుల సహాయము నార్జించి తనపినతండ్రిపై దండువెడలెను. మంగళేశునకు పులకేశితో యుద్ధము కొంతకాలమువఱకు నడిచెను. ఒకఘోరసమ

1. I. A., XIX, p. 18.
2. E. I., VI, 294.

రమున మంగళేశ్వరుడు వధింపబడెను.[1] మంగళేశుని మరణము శ. ౫౩౩ నందు జరిగియుండవలయునని చరిత్రకారు లూహించుచున్నారు. అంతటితో యుద్ధము సమాప్తమాయెను. రెండవపులకేశి బాదామిపట్టణమున రాజ్యాభిషిక్తుడాయెను.

మంగళేశ్వరుని మతము

ఇతడు వైదికమతాభిమాని యగు వైష్ణవుడు.

"అగ్నిష్టోమాగ్నిచయన వాజపేయ పౌండరీక బహుసువర్ణాశ్వమేధావభృథస్నానపవిత్రీకృత శరీరస్య చలుక్యానాం వంశే"

అనుబాదామి గుహాశాసనము[2] లోని వాక్యమాతని వైదికమతాభిమానమును దెల్పుచున్నది. ఇతనితండ్రి యగు మొదటి పులకేశియు నీపై జెప్పినయజ్ఞముల నన్నిటిని జేసినట్లు శాసనములు పల్కుచున్నవి![3] నేరూరుశాసనములో మొదటిపులకేశి పైయజ్ఞముల నన్నింటిని, మహాకూటశాసనములో కీర్తివర్మను "బహుసువర్ణాగ్నిష్టోమ"ములను జేసినట్లువర్ణింపబడియున్నది. దీనినిబట్టి చూడగా మంగళేశ్వరుడు యజ్ఞములను చేయనట్లు తోచుచున్నది. చేయకున్నను తా నట్టిగొప్పవారి వంశమున బుట్టితినని విశేషముగ జెప్పుకొనుటచే నతనికి వైదికక్రియలయందు గొప్పగౌరవము గలదనునూహ పొడముచున్నది.

మఱియు నేరూరుశాసనములో దాను "పరమభాగవతుడ" నని చెప్పుకొనుటయేకాక "కార్తికద్వాదశ్యాం కృతోపవాసే నార్చితవిష్ణునా" యని వచించియుండుటవల్ల నాతడు వైష్ణవు డనియును, ఏకాదశీవ్రతము ననుష్ఠించువా డనియును దెలియుచున్నది. "పరమభాగవతో లయనే మహావిష్ణుగృహం కృత్వా" యనుబాదామిగుహాశాసనములోని వాక్యము గూడ నాతని వైష్ణవమతాభిమానమును జాటుచున్నది. ఇతనికి బాలకృష్ణునియందభిమానము మెండు. పైచెప్పిన బాదామివిష్ణ్వాలయమునందు శ్రీకృష్ణభగవానునిబాల్యక్రీడలన్నియు ప్రతిమారూపమున జెక్కబడి యున్నవి. ఇంతేకాక మహాకూటశాసనమున దనతండ్రిని వసుదేవునితోడను, తల్లులను రోహిణీదేవకులతోడను, అన్నను బలరామునితోడను, తన్ను కృష్ణునితోడను బోల్చుకొనుటయు నతడు శ్రీకృష్ణునిభక్తు డనియు, వైష్ణవు డనియును దెలియజేయుచున్నది. అయితే, 'శివ' శబ్దోచ్చారణమాత్రమున చెవులను మూసికొను వీరవైష్ణవుడు గాడు. ఏలన, మకుటేశ్వరనాథునికి గొన్నిగ్రామముల నిచ్చినట్లతని మహాకూటశాసనమువల్ల దెలియుచున్నది. కావున, విష్ణువే ఆదిదేవుడని నమ్మకము గలవాడయ్యు, పరమశివునియం దనాదరబుద్ధి లేక, ఆదేవుని గూడ నీత డర్చించుచుండె నని గ్రహింపవలసి యున్నది.

---

1. E. I., VI, p. 1.   2. I- A., III, 305.   3. I. A., VII. 161.

బత్తిపాటలు

పూశిపెద్ది వెంకట రమణయ్య గారు (కవితాసమితి)

౧

ఓలతాంతమును ముద్దిడినాఁడవేమొ-రేకులఁ గెమ్మోవి రేఖ దోఁచెడిని!
తనివార నీతీవఁ దట్టితివేమొ,-చివురులోఁ గెంగేలు చెల్వు దోఁచెడిని!
రేవెల్గు నిటుఁ బల్కరించితివేమొ - వెన్నెల నీనవ్వు వెల్గు దోఁచెడిని!
తెరలు నీగాలిసందిటఁ జేర్చితేమొ - తరఁగలఁ బద్మగంధమ్ము దోఁచెడిని!
మదకోకిలమ్ముతో మాటాడితేమొ - పలుకులో లలిత భావాలు దోఁచెడిని!
గానాన నీగుట్టఁ గరఁగించితేమొ, - సెలయేట నీపాట చెల్వు దోఁచెడిని!
జగ మెల్ల నీదువాత్సల్యంపుజాడ-లెడనెడఁ దోతెంచి యింపు గూర్చెడిని!
యెం దున్నవాఁడవో యీశ, నే నెఱుఁగ!-కన్ను లుండియు నిన్నుఁ గాంచ లేనేమొ!
నీవేణు మంజుల నినదమ్ముఁదాటి - నీకర్ణయుగళమ్ము నెఱఁ జేరుదాఁక
గొం తెత్తి నేఁ బాడికొను బత్తిపాట - విన కెందుఁబోదు వేణుగోపాల!

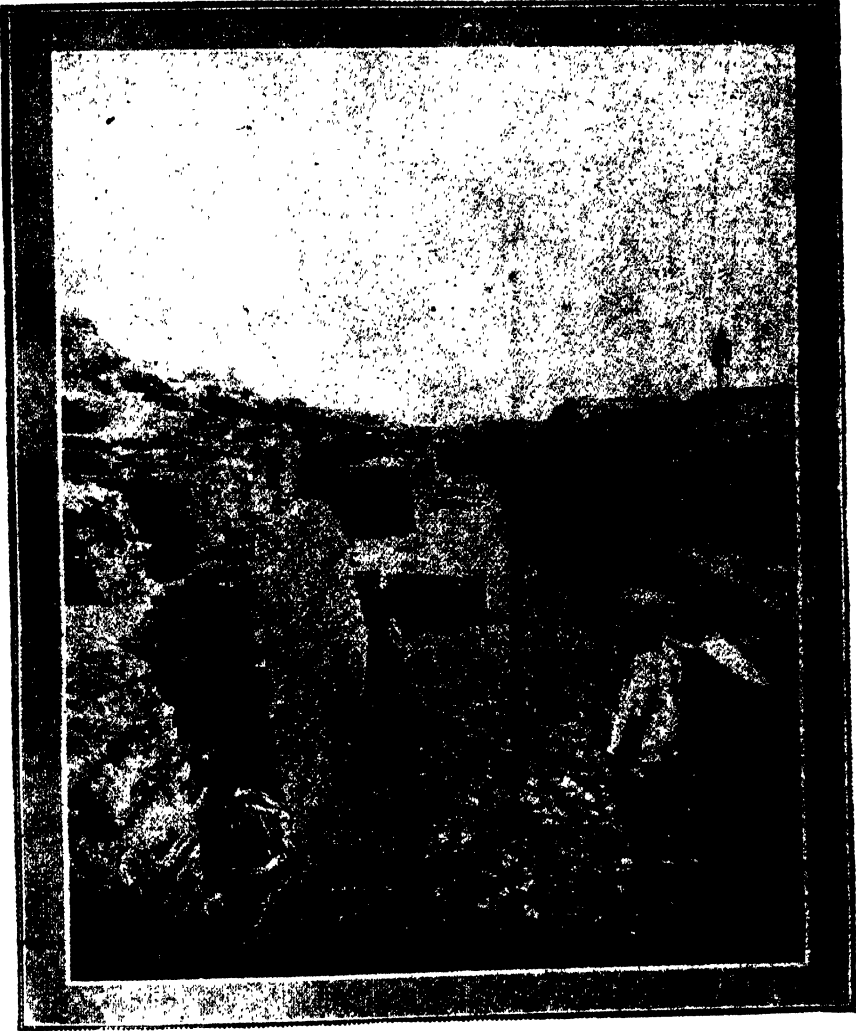
౨

తరుణార్క రాగానఁ దడి యారలేదు - చిత్రించు నీదు కుంచియ గానరాదు!
కుసుమమ్ములోన రంగుల నిండు లేదు - నీకూర్చుకొన్న వన్నెలు గానరావు!
కడఁ బ్రాఁకుతీవ వక్రత దీరలేదు-సరిచేయు నీవ్రేలిజాడ కన్పడదు!
మలసెడు నీసందెమసక పోలేదు - లీల నీతుడుచుపీలిక గానరాదు!
ఇంతలో మఱపించి యెందుఁ బోయితివి? - ఈవిశ్వమందు ని న్నెందు శోధింతు?
నీవిశ్వమందు ని న్నెటు పట్టుకొందు?-కొనకొని నీవు దాఁగుడుమూఁత లాడ
నినుఁ గాన కే నిట్లు నిలువఁగాఁ జాల!

* * * * * *

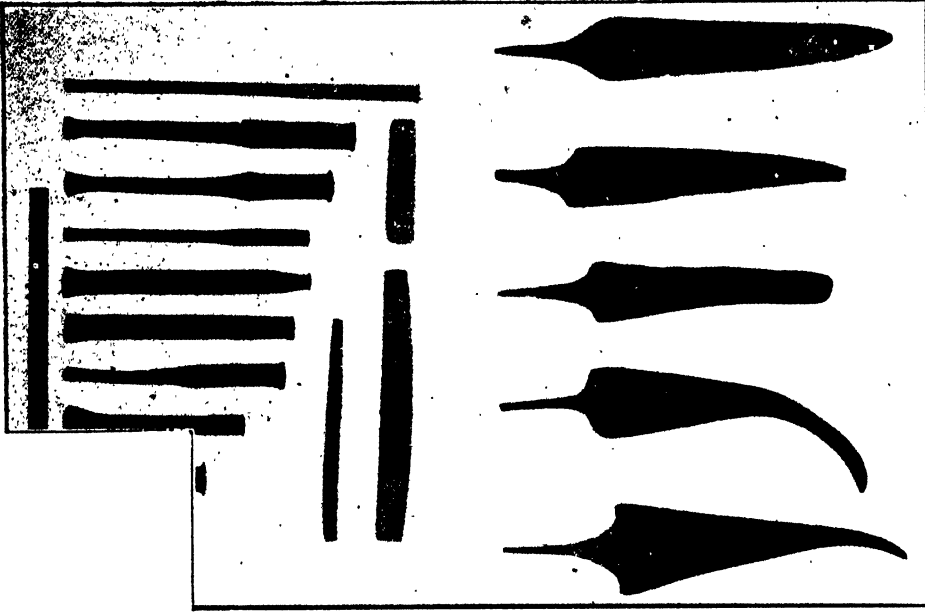
నీవేణుమంజుల నినదమ్ము దాఁటి - నీకర్ణయుగళమ్ము నెఱఁ జేరుదాఁక
గొం తెత్తి నేఁబాడికొను బత్తిపాట - విన కెందుఁ బోదువో వేణుగోపాల!

సింధుదేశ ప్రాచీననగరచిత్రములు

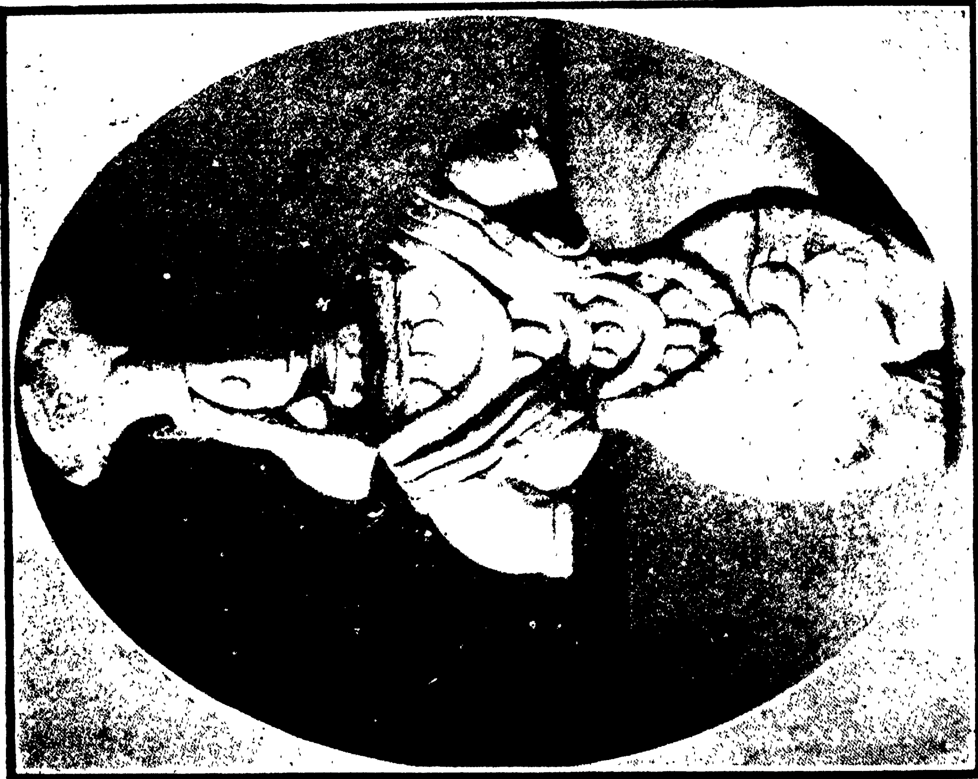

[illegible]. మోహెంజోదారోలోని ప్రధాన దేవాలయముయొక్క కొలనిప్రక్కనున్న వీథి

కొలనిలోనికి పోవుమార్గము నిందు ఎడమప్రక్క గాంచనగును.

౬. హరప్పాలో దొరికిన రాగిపాత్రమున నుండిన వివిధములగు నాయుధములు

౭. ఒమ్మ్గగ సొమ్ములు దాల్చిన ఒకకొమ్మ మంటిబొమ్మ

ఈ బొమ్మ దిగంబరముగ నున్నది. ఒళ్లు సొమ్ములు నిండుగ పెట్టికొనియున్నట్లు చిత్రింపబడుట ఆకాలమునగు నాడువారికి నగలపైగల యత్యాసక్తికి నిదర్శనము.

3

మందపవనోర్మికా మాలికావితతి-సందడించెడు పిల్లసవ్వడిలోన
నీవేణురవము విన్పించినట్లయ్యె! - కలకలాన్విత విహంగమ కూజితాల
గలగల వాగు సంగతులలోఁ దేలి - సిగజ్జెల సడి విన్పించినట్లయ్యె!
సాంద్రవల్లీనికుంజంపు నీడలను - మసలు గాటంపు శ్యామల కాంతిలోన
నీమేని తళ్కు గన్పించినట్లయ్యె! - దళిత కుందగుళుచ్ఛ ధాళధళ్యముల
పెనఁగొన్న యీనూత్న విభవకాంతులను-నీనవ్వు వెలుఁగు గన్పించినట్లయ్యె!
ఏ తెరల్లో ననో యింతలో డాఁగి-మురిపింతువే నన్ను మోహనాకార?
నా కంద రాక యెన్నాళ్లు డాఁగెదవు? - నీవేణుమంజుల నినదమ్ము దాఁటి
నీకర్ణయుగళమ్ము నెటఁ జేరుదాఁక -గొంతెత్తి నేఁ బాడికొనుబత్తిపాట
విన కెందుఁ బోదువో వేణుగోపాల!

౪

వలపుకోరికల క్రోవలు దీర్చినట్లు-రాధికా తారహారములలోఁ జిక్కి
మురియు నీ చల్లని మురళీరవమ్ము!-వెల లేని రత్నదీపిక లిడ్డమాడ్కి
సద్భక్తవీక్షణాంచలముల నిల్చి-వెలుఁగు నీ భాసుర వేణుగానమ్ము;
నవవసంతాగమానందంబు వోలెఁ-బ్రకృతి సౌందర్యసంపదలోనఁ గలసి
లలిఁ బారు నీదు పిల్లనగ్రోవిపాట!-నీపాట విన రాని నెలవులే లేవు!
తన్మయతఁగని చైతన్యంబు వాసి-జగమెల్ల నిద్రించుసమయమ్ములోన
మేల్కాని నే లేచి మేలుసంగతుల-నీవేణుమంజులనినదమ్ము దాఁటి
నీకర్ణయుగళమ్ము నెటఁ జేరుదాఁక-గొంతెత్తి తగఁ బాడికొనుబత్తిపాట
విన కెందుఁ బోదువో వేణుగోపాల!

———

నాటకకళ-స్త్రీపాత్రములు స్త్రీలే ధరింపవలయునా?

[రసపాయి]

ఆధునికనాటక ప్రదర్శనములలో నిక స్త్రీలే స్త్రీపాత్రముల ధరింపవలయునట. పురుషుడు స్త్రీపాత్ర మభినయింపరాదా? అభినయింపవచ్చును. (అభినయింపకుండుట మేలు.) స్త్రీకంఠసామాన్యమును మాధుర్యాదిగుణములు పురుషుని కుత్తుక కోసినను కానరావు. వేషమునకు తగు కంఠమాధుర్యము, కంఠమునకు తగు వేషమును కుదిరినచో పురుషపుంగవులచే నభినయింప చేయవచ్చును. "పురుషుడు స్త్రీవేషమును ధరించిన జూడరాదు." అను పెద్దల నియమమునందు విశేషతత్త్వము కలదు. స్వబుద్ధి నాలోచించినను స్త్రీలే స్త్రీపాత్రముల నభినయింపవలసి యుండును. స్త్రీ పురుషపాత్ర మభినయించుచో నెంతగా ప్రయత్నించినను రూపగాంభీర్యమునందును, వాక్సంపత్తియందును, చలనసౌఖరిలోను, హావభావములయందును ఎంత మెత్తవడునో, పురుషుడును స్త్రీపాత్ర మభినయించుపట్ల పైవిషయములలో నంతమోటుగా నుండును. ప్రకృతి సిద్ధముగా నుండును. కావున భగవంతుని సృష్టిలోనే స్త్రీవ్యక్తి వేరుగను, పురుషవ్యక్తి వేరుగను కల్పింపబడినది. శరీర వ... దాచబడినను ఒకపాదముగాని, ... కొక... చూచి, యది స్త్రీవిగ్రహమో, పురుష... వచ్చును. విగ్రహము కనబడకున్న... యో, పురుషుడో చెప్పవచ్చును. అట్టియెడ నింకవిగ్రహమును మార్చుటగా దలకొక 'విగ్గును', మొలకొక '...రను' దవిల్చి రంగమధ్యమున నిల్పి మాటలాడించునపు డన్యథా భావింప నెట్లగును? జ్ఞానస్థానమున భ్రాంతి కలుగదుకదా? ఇందులకయ్యే నాట్యవేదమును భూలోకమున కవతరింపజేసిన భరతాచార్యులును "నాయకం రతు తీంద్రస్తు నాయికాంతః సరస్వతీ" అని యొకచో ప్రశంసించిరి. ఇట 'నాయికాం' అనుదానికి నాయికావేషధారి యగువానిని అని ...ము చెప్పినను మఱొకవిధమున వ్యాఖ్యానము చేయ వీలౌసంగని వెన్నిగా యున్నవి. మఱొకచోట "పురుషైర్బహుభిర్యుక్తమల్పస్త్రీకం తథైవచ" అని వ్రాసియున్నారు. నాటకముల విభాగించునప్పుడే పురుషులచే నాడబడు నాటకములనియు, స్త్రీలచే నాడబడు నాటకములనియు, స్త్రీలచేతను, పురుషులచేతను నాడబడు నాటకములనియు నియమించియున్నారు. వాటిని భాణము లందురు. అందు శృంగారమును స్త్రీలచేతనే యభినయింప ...ద్ధములు, ఆగ్నాట... ములు, సాత్... పురుషులే ఆడవల... యునని శా... ర్యనము స్త్రీలే స్త్రీపాత్రములు ధరించుచుండిరనుటకు: నాటకములనే మూడువిధములుగ విభజించియున్నారుకదా? అనురూప, విరూప, రూపానురూపములని. అందు అనురూపనాటకములలో పురుషులు పురుషపాత్రములను, స్త్రీలు స్త్రీపాత్రములను ధరింతురు. విరూపనాటకములలో చిఱుతప్రాయమువారు వృద్ధులవేషములను, వృద్ధులు యువకుల వేషములను వేయుదురు. రూపానురూప నాటకము... స్త్రీభూమికలను పురుషులే ధరించునట్లు తీర్మానించిరి... ...రు. నీతిగల నటు డెవడును తానుగా స్త్రీకి... ధారణమందు సహాయపడరాదనిశాసించియున్నా... ...చే మనము నిర్ధారణముచేయవలసిన దేమనగా, స్త్రీలే స్త్రీపాత్రములను పూర్వకాలమందు ధరించుచుండిరని స్థిరపఱుపవచ్చును. ఇట్టి సంఘములకు అనేక కట్టుదిట్టములను నియమించిరి. అట్టి సమాజమునబహుసంఖ్యాకులు పురుషులును, అల్పసంఖ్యాకులు స్త్రీలును ఉండవలయునని వారినియమము. నాయికాపాత్రము తప్పక స్త్రీచేతనే యభినయింపబడవలయునట! ఇందులకు తార్కాణముగ "రూపగుణశీలయౌవనసువర్ణమాధుర్యోత్కిసంపన్నా, విశదా స్నిగ్ధా మధురా పేశలవచనాభిరక్తకం

శ్రీచ ధ్యాస్యాయా మకుభితాలయతాలజ్ఞా రజ్ఞేసు సంయుక్తా, ఏవం విధగుణయుక్తా కర్తవ్యా నాయికాత్రజ్ఞైః." ఇన్ని గుణములుగల స్త్రీయే నాయికగా జేయబడవలయును. ఈసిద్ధాంతమునే బలపఱుచుచు నందికేశ్వరుడును తన యభినయశాస్త్రమున నాయికాగుణవర్ణన సందర్భమున:— "నాతిస్థూలా నాతికృశా నాత్యుచ్చా నాతి వామనా" అని తెల్పెను. పైజెప్పినవన్నియు కేవలము శాసింపబడి యుపేక్షింపబడినవి కావు. భరతఖండమున నేనాడు నాటకములు పుట్టినవో నాటినుండియే యివి వాడుకలో నున్నవి. మహాకవి కాళిదాసు తనవిక్రమోర్వశీయనాటకమున దేవలోకమున జరిగిన లక్ష్మీస్వయంవరనాటకములో నూర్వశి లక్ష్మీపాత్రము నభినయించినట్లు దెల్పియున్నాడు. ఉత్తరరామచరిత్రమున సీతనాటకమునుగూర్చి అది అప్సరసలచే ప్రయోగింపబడినట్లు భవభూతియు వ్రాసియున్నాడు. వీనినిబట్టి చూడ తఱుచుగా స్త్రీపాత్రములు స్త్రీలచేతనే యభినయింపబడుచుండినట్లు తెలుచున్నది. వీటినన్ని యోచించి, "నాట్యకళావిశారద" బిరుదాంచితులగు బళ్లారివాస్తవ్యులు శ్రీ తాడిపత్రి రాఘవాచారిగారు ఒకసందర్భమున నుపన్యసించుచు, "స్త్రీలే స్త్రీవేషములను ధరించుట యుచితము. ఆయుద్దేశ్యముతో మేము మా ఇం[illegible]రు ఆమెచ్చారు సమాజమున కొంతమంది స్త్రీలను చేర్చుకొనియున్నాము. పలువురు ఈవిషయమై మమ్ముల నాక్షేపించుచున్నారు. అవతారపురుషులే సామాన్యప్రజల యాక్షేపణలకు గుఱియై యుండిరి. కావున మేము మాఆదర్శమునే ప్రధానముగ గ్రైకొనియున్నాము. ఇతరులనిందాప్రశంసలతో మాకు పనిలేదు" అని దృఢముగా వక్కాణించిరి. ఆనరబులు శ్రీ వి.వి. శ్రీనివాసయ్యంగారిచే నాంగ్లమున రచింపబడిన "సర్జన్ జెనరల్" అను ప్రహసనమున నిరువురు స్త్రీపాత్రలను స్త్రీలచేతనే యభినయింపజేసిరి. ఆప్రహసనమును వీక్షించిన ప్రేక్షకులకు 'స్త్రీలే స్త్రీపాత్రములు వహించిన నెంత రమ్యముగా నుండును!' అని తోచినది. శ్రీ ఆచార్యులవారు నాటకకళయందు సంస్కరణాభిలాష గలవారై పురుషులతోపాటు స్త్రీలును నాటకకళయందు పాల్గొని కళను సముద్ధరింపవలెనని తెల్పుటయే కాక, నిదర్శనమునుగూడ ప్రదర్శింపజేసిరి. పాశ్చాత్యదేశములందు పురుషులతోపాటు స్త్రీలు సహితము నాటకశాలనము పాల్గొనవచ్చును. అది వారి దేశాచారమునకు విరుద్ధముగాదు. కాని మనదేశమున రంగస్థలసంస్కరణము ప్రారంభదశలో నున్న యిత్తరుణమున స్త్రీలు సహితము పురుషులతో గలసి నాటకమాడుటకు ఒప్పుకొనవలయుననుట కొందఱికి రుచింపకపోవచ్చును. క్షణక్షణము కాలప్రక్రమము మారుచుండునుగదా? అని కులాంగనలను పురుషులతోపాటు నాటకములయందు స్త్రీపాత్రములను ధరించునట్లు చేయుట శుభసూచకమౌ పాఠక మహాశయులే నిర్ణయింతురుగాక.

చెవిటిమల్లయ్య పెళ్లి

బసవరాజు అప్పారావు గారు

హృదయమా! సంద్రమునకన్న పదిపదింత-లతివిశాలవు గమ్మ! దేవాధిదేవు
డగు మహాదేవు కరుణామృతంపు వాహి-నులను నీలోన కలుపుకోవలెను గాదె!

ఇది మహాదేవు సామ్రాజ్య, మిచట నీకు-నీతిబాధల భయ మించుకేని లేదు;
సకల శుభములు నొదవు నిస్సంశయమ్ము-శివుని పేరశుభాలకు చెంపపెట్టు.

పవను డనుకూలుడౌ; దప్పి వాపకొనగ-కొండవాగులలో నీరు గ్రోలి తమిని,
నిటు నటులు చూడకే కాలు దిటముగాను-మెట్లపై నూని పై కెక్కు, మృదులగాత్రి.

హరహరా, శంకరా, మల్లి కార్జునుండ! చేదుకో, చెవిటిమల్లయ్య, చేదుకొ మ్మ
టంచు నుత్సాహమున పైకి నరుగుచుండ్రి-తోడి యాత్రికు లనుగోన, తోయజాక్షి.

మూట నెత్తిని బెట్టు కామూడుకాళ్ల-ముసలిదే కట్ట బుచ్చుకు మోహరించి
యెక్కు చుండగ చెప్పెడి దేటికలగ-పడుచుదంపతులము భయంపడగ దగునె?

పూలపాన్పులు పరచిన నేలనైన-కాలు పెట్టిన తోడనే కందిపోవు
నవ్య నవనీతగాత్రి, నీ దివ్యమైన-భక్తియే యూతగా గొని పైకి జనుమ!

పెళ్లివేడుక జూచిపో బిలిచె నన్ను-చెవిటిమల్లయ్య మాచె పైచేయి సుమ్ము!
పెళ్లి కూతురు భ్రమరాంబ పిలిచె నంచు-పెంకెతన మేలనే ఆడపెళ్లిదాన!

ఈమహాగహనాంతర సీమలోన-నీవు శ్రీగిరి భ్రమరాంబ నేను, మల్లి
కార్జునుడ, యాత్రికుల్ ప్రమథాదు లంచు-సరస మాడుకొనుచు పైకి జంద, మబల.

నా దాహమునకు మీ పానీయము

దుగ్గిరాల సూర్యప్రకాశరావు గారు

ఈ క్రింది వ్యాసమును మేస్టరువిలియము, ఇ. జాన్సను 'ఇండియన్ సోషలు రిఫార్మరు' పత్రికలో ప్రచురించెను:

"నేను దప్పిక గొనియుండ నీవు దాహము నిచ్చితివి." డబ్లిను నగరమునందలి యొక దేవాలయపు గాజుకిటికీలో నీవాక్యము చిత్రముగ నల్లికగా చెక్కబడియున్నది. ప్రపంచమందలి సారాయి వర్తక కుటుంబముల లో గొప్పదియగు గైలసుకుటుంబమువారొక డాకిటికీని సమర్పించెను. మధుపాననిషేధబోధనసంపర్క దోషములేని సామాన్యడబ్లిను నగరనివాసికది చక్కని ప్రకటనము. అట్టివాని కది హాస్యాస్పదముకాదు. ప్రపంచమున సారాయి తయారుచేయువారిలో ప్రతివాడును సామాన్యముగా క్రైస్తవుడై యుండుటవలన నావాక్యము నెట్లు నవ్వు పుట్టింపగల్గును?

అచిరకాలముక్రిందట నేను ఢిల్లీలో నా స్నేహితుడైన యొక మహమ్మదీయ న్యాయవాదితో సంభాషించుచుంటిని. అతడు మద్యపానమునకు ప్రబలవిరోధి మహమ్మదుబోధనలయందు విశ్వాసముగలవాడు. "ఇస్లాము వలెనే క్రైస్తవమతముకూడ పరిపూర్ణ నిషేధవాదక మత మయ్యేనేని ప్రపంచమున నెట్టి ఘనకార్యములు నిర్వహింపసాధ్యమగునో కదా?" ప్రపంచమందలి క్రైస్తవజాతులలో మిన్నయగు నమెరికా సారావర్తకమును శాస్త్రసామ్యము గావించెనని నేనంటిని. "అగును. మా నిషేధశాసనము క్రీస్తుని సంసర్గక్రియాసందర్భమున మత్తుద్రవ్యముల త్రాగుట కేర్పాటు చేసియున్నది" అని పల్కెను. దీనితో నాగొంతుకలో రాయి పడెను. సమాధాన మూహింపజాలనైతిని.

ఈజిప్టు మధుపాననిషేధసంఘాధ్యక్షుడగు అహమ్మదుగావోషు అను నామహమ్మదీయ స్నేహితుని కొన్ని వారములక్రిందట అలెగ్జాండ్రియా నగరమున నాతని యింటికడ కలిసికొనుట సంభవించెను. ఒకనాటి సూర్యాస్తమయ సమయమున నాతనితోటలో సగము తేయాకునీళ్లను త్రాగి గిన్నెను క్రింద నుంచెను. 'ఒక్క నిముష మాగుము నమాజునకిది సమయము' అని చెప్పుచు బట్టను పఱచి సాయంకాలపు నమాజు జరిగించెను. నేను నిరీక్షించుచునుంటిని. పిమ్మట సంభాషణాసందర్భమున అమెరికా క్రైస్తవదేశమంటిని. "అమెరికా యిపుడు క్రైస్తవదేశము కాదు. అది మహమ్మదీయమాయె"నని యాతడు మెఱుపువేగమున ప్రత్యాక్షేపము చెప్పెను. "అదియెట్లు"ని నేనంతట ప్రశ్నించితిని దాని నాత డీక్రిందరీతిని సమర్థించెను. "క్రైస్తవమహమ్మదీయ మతములకు ముఖ్యమగు భేదము మద్యపానాభిరతిపట్లనే యున్నది. మన మొక్కదేవునే యారాధించుచున్నాము. మనమిరువురము క్రీస్తును ప్రవక్తలను సమముగ గౌరవింతుము. మన నైతిక సిద్ధాంతములు ప్రధానాంశములందు సామాన్యములు. మన రెండుమతములకును ముఖ్యభేదాంశమగు సారాయమునుగూర్చి అమెరికావారు మహమ్మదీయసిద్ధాంతము నవలంబించి భేదమును తొలగించిరి. కావున అమెరికా మహమ్మదీయదేశ మాయె" తుమ్మ వాదము చేయుటకన్న దీనికి తగు సమాధానము నాకు స్ఫురింపనందున మిన్నకుంటిని, మహమ్మదుకన్న మానవజాతికి మద్యపాన విముఖత బోధించి కృతకృత్యుడైనవాడు ప్రపంచచరిత్రమున దెక్కనవాడు వేరొకడు లేడు. మనము ప్రగల్భములు కొట్టవచ్చును; ఉత్సాహముతో నుపన్యసింపవచ్చును; గంభీరముగా వాదింపవచ్చును కాని పైవిషయము నిర్వివాదాంశము. ఇంతవరకును, మరియు నిప్పటికిని ప్రపంచమందు క్రైస్తవజాతులే అవమానకరమగు సారావ్యాపారమునకు దుర్గములై యున్నవను నసహ్యావిషయమును క్రైస్తవులమగు మనము దాటివేయ యత్నించుట నిష్ప్రయోజనము.

ప్రపంచమునందు సారావ్యాపారము ప్రబలముగనున్న ప్రతిజాతియందును క్రైస్తవజాతి తప్పక కానబడుచుండును. అట్టి క్రైస్తవము ప్రభుత్వాదరణమతమై

యున్నది. మద్యపానవిముఖులైన ప్రజలపైన మద్యపానమును ప్రవేశపెట్టుచున్న జాతి క్రైస్తవజాతియే. నాగరకత విషయమున "బాల్యావస్థ"యందున్న జాతుల పరిపాలనము నప్పగించిన (League of Nations)లీగుఆఫ్ నేషన్సు వారు రాయధికారములను క్రైస్తవాధికారమునకే అప్పగించిరి. అట్లు తమపాలనమునకు లోబడినప్రజలయాక్షేపణమును నిరాకరించి మధుపాన వ్యాపారమును వారిలాభము లక్ష్యముగా నుంచుకొని వ్యవహరించుచున్నారు. సంపూర్ణమధుపానవిముఖులైన మతముల ప్రజలు ప్రపంచమున 70,00,00,000 డెబ్బదికోట్లు. వీరిలో 30,00,00,000 ముసల్మానులు, 21,50,00,000 హిందువులు. 1,50,00,000 బౌద్ధులు. మిగతవారు సిక్కులు మొదలగువారు. ఇట్టివారినడుమ నౌకలతోను ఫిరంగులతోను క్రైస్తవజాతులు చొరబడి మధుపానమును నేర్పి ఆయభ్యాసమును ప్రోత్సాహపఱచుటకు సర్వవిధప్రయత్నములను చేయుచున్నారు. అట్టి జాతులవారినిజయించి ప్రపంచ మన్నిమూలలను సారావ్యాపారమును నెలకొల్పి అది క్రైస్తవనాగరకతయొక్క విజయమనియు చెప్పుకుందురు.

తురుష్కవిధ్వంసనభంజనములకొరకును, వారిపై విజయములకును అభివృద్ధిపుట్టగలిగినంత వందనములు దేవునకర్పించువారు టర్కీవిషయము తలపెట్టి యేమి చూడగల్గుచున్నారు? నాల్గుసంవత్సరములక్రిందట టర్కీస్వాతంత్ర్యమును బడయగానే మధుపాన నిషేధశాసనము గావించిరి. తమపాలనముక్రిందనున్న టర్కీభాగములో దానిని వెంటనే అమలులోనికిచ్చిరి. ఫ్రెంచివారు వెడలుటతోడనే సైలీషియాలోను, గ్రీకులు వెడలిపోవుటతోడనే స్మర్నాలోను, మిత్రమండలి సైన్యములు, బాస్ఫరసు జలసంధి వదలుటతోడనే, కాన్‌స్టాంటినోపిలునగరమందు నాశాసనము వ్యాప్తమయ్యెను. అంతట టర్కీకి ప్రమాద మాపాదిల్లెను. టర్కీవారి బహిరంగఋణమును కొంతవరకు నితరక్రైస్తవప్రభుత్వములు ట్రస్టీలుగా వ్యవహరించుచున్నారు. టర్కీదేశపుసారాయపు రాబడి యీట్రస్టీలకు హామీగా నుంచబడెను. దానిమూలమున నీవిదేశాధికారులు ఒత్తిడికలిగించుటవలన మధుపానవ్యాపారమును పునఃప్రతిష్ఠ చేయవలసివచ్చెను. ఐనను అప్పటినుండియు తమబహిరంగఋణవిమోచనమునకు నితరమార్గముల నాలోచించి మధుపాననిషేధశాసనమును మరల నమలులో పెట్టుటకు టర్కీవారు ప్రయత్నించుచున్నారు.

ఇక నీజిప్టుసంగతి దలపోయుదము విదేశప్రభుత్వముక్రిందనున్న ప్రజలకు సాధ్యమైనంతవరకు నీజిప్టుసారాశాలలు లేని దేశమని చెప్పవచ్చును. క్రైస్తవబ్రిటను దేశమే అచట త్రాగుడును ప్రతిష్ఠాపన చేసి వృద్ధిపొందించెను. దానివలననే కీర్తిశేషుడైన జగ్లులు పాషా కూడ మొదట త్రాగుటకలవాటుపడి కడపట నీటిబండితో సంతుష్టుడై తనయంత్యదశవరకు నిషేధముకొరకు పాటుబడెను. అలెగ్జాండ్రియా, కైరో, పోర్టుసయ్యదు, సూయజుపట్టణములందు క్రైస్తవనివాసప్రదేశములలోని దుకాణములకు మాత్రమే లైసెన్సులను నిలవబెట్టుటతప్ప యీజిప్టులో నెచ్చటను క్రొత్తసారా లైసెన్సులను జారీచేయక ప్రాంతీయానిని నిలుపుటకుగాని యీజిప్టియను ప్రభుత్వమువారు నాలుగేండ్లనుండి జరిగించుట మానివేసిరి. దీనిమూలమున సగము లైసెన్సు లిదివరకే రద్దుపడెను. పైనాలుగు మ్యునిసిపలు పట్టణములలో ప్రసిద్ధములైన క్రైస్తవనివాసప్రదేశములందు తప్ప యీజిప్టులో సారాలైసెన్సులుండవు. విదేశప్రభుత్వము వారితో గావింపబడిన యొడంబడికల షరతుల ననుసరించి తమవ్యాపారములకు భంగముండదని సారావర్తకులు తలపోయుచున్నను పైనదెల్పిన క్రైస్తవస్వాతంత్ర్యములను డీకొనుటకుముసల్మానులు సంసిద్ధులగుచున్నారు. పాలస్తీనానగరమున టర్కీషుప్రభుత్వమున్న కాలమునందు "క్రైస్తవయాత్రికుల ఉపయోగముకొరకు" 25 సారాలైసెన్సు లుండెడివి. ఆదేశము బ్రిటిషువారి పరిపాలనముక్రిందకు వచ్చినవెనుక 300 లైసెన్సు లమలులో నున్నవి. దీనిలో 29 క్రైస్తవులకు, యూదులకును, ఒక్కటిమాత్రము ముసల్మానులకు నీయబడినవి. అరబుసమ్మేళనము వారా ముసల్మానునొక్కనిగూడ మాన్పించుటకు యత్నించుచున్నారు.

ట్రాన్సుజోర్డానియా దేశము క్రైస్తవబ్రిటిషు పరిపాలనముక్రిందకు వచ్చువరకు నచట సారావర్తకము లేదు. ఇప్పుడచటకు క్రైస్తవనామధారులు చేరి సారా

నుకాణములను ప్రతిష్ఠాపించిరి. అందువలననే యచటి బాధాముస్తి దాని నివారణోపాయమునూహింపుమని నన్ను కోరెను. బ్రిటిషుఅధికారుల కార్పణ్యమునకు గురికాకుండ నిషేధము నెలకొల్పుమార్గములను నాతో సంప్రతించి నెలకొల్పుట కాదేశప్రభుత్వపు ప్రధానకార్యదర్శియగు అరఫ్ బి. యల్ అరక్ప్రభు సంఘమును, కార్యనిర్వాహకసంఘసభ్యులను సమావేశము గావించెను. మధ్యపానమునిన సేవగించుకొనుమొరాకో అల్జీరియా దేశములలో క్రైస్తవద్వేషించి ప్రభుత్వమువారు త్రాగుడును బలాత్కారముగా ప్రవేశపెట్టి ఆప్రజల మొఖ్యలను లక్ష్యముసేయక సముద్రతీరప్రాంతములను ద్రాక్షతోటలతో నింపిరి.

బల్గేరియాలో ప్రజలు నిషేధవిధానముపట్ల సుముఖులై యుండగా ఏసుక్రీస్తే సారాయములను తయారుచేసి త్రాగినప్పుడు మద్యపాననిషేధమును ప్రజలుకోరుట ఏసుక్రీస్తు నవమానపరచుటయని ప్రభుత్వమువారు బల్గేరియా దేశమునప్రజాశయముల నెదుర్కొనుచున్నారు. క్రైస్తవమతాధికారులను నిషేధవాదులుగా పరిగణించుటయే బల్గేరియాలో నిప్పుడు గొప్పసమస్యగా నున్నది. ఇది స్వల్పముగా కొనసాగుచున్నది. బల్గేరియా పార్లమెంటులోని మహమ్మదీయ సభ్యులు మద్యపాననిషేధమునొప్పి బద్ధకంకణులై ఏకముఖముగ నెదుర్కొనుచున్నారు. జూగోస్లావియాలోగూడ నిట్టిక్లిష్టసమస్యయే బాధించుచున్నది. అచ్చట దేశీయమహాజనసభలో మహమ్మదీయసభ్యులు త్రాగుడున కలవాటులేనివారగుటచే సారావ్యాపారమును ఎదుర్కొనుచు కోలాహలముగాపించుచున్నారు. వీరిలో పలువురు గతయూరపుమహాసంగ్రామకారణోత్పత్తిస్థానమైన బోస్నియానుండి వచ్చినవారు. నేనీనడుమ శెరజీవోపట్టణము వెళ్ళినప్పుడు అచటి ముసల్మానులు లాపురమందిరమున నాకొరకు గొప్పసభ గావించిరి. శ్రోతలసంఖ్య హెచ్చినందున 600 మంది లోనకు వచ్చుటకు తావు లేకపోయెను. ఆస్ట్రియాయువరాజగు ఛార్లెసును తుపాకీతో కాల్చి చంపి యైరోపామహాసంగ్రామమునకు శంఖుస్థాపనచేసిన స్థలమును నాకు జూపి మరియొక సంగ్రామము నారంభించుట కిది సమయమని తీవ్రముగా నొక మహమ్మదీయ స్నేహితుడు నాతో నవ్రుడుపల్కెను.

మెసొపొటేమియాను బ్రిటిషువారు పరిపాలించునటుల నానాజాతిసమితివారు తీర్మానించియున్నారు. బ్రిటిషువారచటగావించిన మొదటి ఘనకార్యము బాగ్దాదులో పరిశోధనకు సారాబట్టీల నిర్మించి ఆదేశమున దొరకెడు ఖర్జూరమునుండి రమ్ము, విస్కీ, సారా, వైను మొదలగు మద్యపానములను తయారుచేయు మార్గము నాలోచించిరి.

బ్రిటిషువారు హిందూ దేశమునుజయించి మొత్తము మీద త్రాగుబోతుతనము నెఱుగని యీమురద్వేషపంతులగు ప్రజలపైన సారానరకమును మోపినారు. ఆదేశమున నిషేధములేక స్థానికస్వాతంత్ర్యముకొరకు జరుగుచున్న ప్రతిప్రయత్నమునకు కుత్తుక నొక్కుచున్నది బ్రిటిషురాజ్యమే. బ్రిటిషుపాలనము తొలగిపోయెనేని హిందూదేశమున నొకయేడాదిలో త్రాగుబోతుతనము రూపుమాయును. అమెరికాలో నిషేధము సాధ్యమగుటవలన హిందూదేశమునందుగూడ సాధ్యమగునని నాయుపన్యాసములు వినుటకువచ్చిన వేలకొలది జనులు ప్రతిసభయందును చెప్పుచుండిరి. సారాయముల వ్యాపారమువలన వచ్చెడు నాదాయముకొరకు నీతిన్యాయపరిత్యాగమునకొడిగట్టి త్రాగుడును నెలకొల్పు యూరోపియను పరిపాలనము ఆఫ్రికా, ఏష్యాఖండములలో ప్రబలుచున్న అశాంతికి మూడలిరాయిగా నున్నది.

పశ్చిమయూరపుఖండమునందు—ముఖ్యముగ ఫ్రాన్సు బ్రిటను దేశములలో—నిరుద్యోగసమస్య, యుద్ధఋణముల తొందరమొదలగు కారణములచేత నిషేధవాదప్రయత్నమునకు తాత్కాలిక విశ్రాంతి కల్గినది. దిగుబడి యెక్కువగ నున్నను ఇతరవ్యాపారములలోకన్న సారావ్యాపారమునం దెక్కువమందికి పని దొరకదు. ఈజాతులలో త్రాగుడుకొరకు దుర్వినియోగమగు ధనముతో ముప్పది నలుబదియేండ్లలో వీరియుద్ధఋణముల నన్నిటిని పూర్తిగా తీర్చవచ్చును. వీరు యథేచ్ఛగా త్రాగుట కవకాశ మొసగక అమెరికనులు తమకు రావలసినఋణములను తీర్చమనుటవలన వీరు కొగకొర లాడుచున్నారు.

మతనాయకత్వముక్రింద స్వీడనుదేశము మంచి దారికే వచ్చుచున్నది. మతనాయకత్వము లేకయే డెన్మార్కులో నిది వృద్ధియగుచున్నది. నార్వేలో నిషేధము భగ్నమయ్యెనని తడివారు పొడివారిని వెక్కిరించుచున్నారు. కాని నార్వేలో నిషేధప్రయత్నమే లేదు. అచటి శాసనములు నిష్ప్రయోజనములయ్యెను. అచట నిషేధము లేకపోవుటచే దానికి పరాభవమే లేదు. కలిగిన పరాభవముచట వాడుకలో నున్న వైను, బీరుపద్ధతులకు కల్గినది. వైను, బీరుసారాయములను పిరాయించి ఓడ్కా (ఒక సారాయము, యొక్క తీవ్రమును తగ్గించుటకు ప్రష్యాదేశమునందు చేసిన ప్రయత్నము వ్యర్థమైనందున నచట మరల ఓడ్కానే వాడుచున్నారు. ప్రజలలో సామర్థ్యము హెచ్చించుటకు నిటలీలో మసోలినీమంత్రి రెండువేల సారాదుకాణములను మూయించెను. ప్రజాభిప్రాయానుసరణముగ స్థానికస్వపరిపాలన శాసనము కావలెనని కోరుచు వాడుకలోనున్న బీరుసారాయ విధానముపట్ల తమ యసంతృప్తిని వెల్లడించుచు 20 లక్షల జర్మనులొక మహజరును పంపినను కార్యకారి కాదయ్యెను. తమ రాజ్యమున పదియవవంతు ప్రదేశమున కేథలిక్కు లిధూవానియావారు సారాదుకాణముల నామమాత్రావశిష్టము గావించిరి.

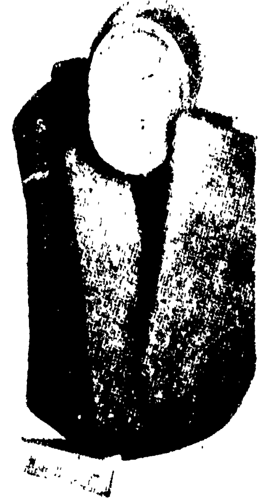
కెనడాదేశమున కొంతప్రదేశమున స్టాకుహోము నగరమునవలెనే సారావిక్రయపద్ధతి నవలంబింప నిశ్చయించిరి. కాని మా పాపనగరమగు న్యూయార్కునందు వలెనే త్రాగుబోతుతనమునకు దామాషాయీని మాకన్న పదిరెట్లు త్రాగుబోతులను స్టాకుహోము నగరమునపట్టి చెరసాలయం దుంచిరనువిషయమును కెనడావారు మరచిపోయిరి. యూరపుఖండమున క్రైస్తవమతము ప్రభుత్వమతముగా నున్న యనేక చిన్నదేశములలో త్రాగుడును ప్రభుత్వపాలనమం దుంచుట కేర్పఱచిరి. వీరి సంకల్పములకు విరుద్ధముగా సారాయములే ప్రభుత్వములను పరిపాలింప గల్గుచున్నవి. ప్రభుత్వపరిశీలనముక్రింద సారావిక్రయము జరిపినయెడల మితపానము సాధ్యమగునను దుర్భ్రమ యీజాతులవారి నావహించియున్నది.

మా (అమెరికా) దేశపు నిషేధశాసనములు నిష్ప్రయోజనము లయ్యెనని మా దేశమునుండి తరుచుగా వచ్చెడు దయ్యముల కథలను విని యూరపుఖండమువారు సంతోషపడుదురు. ఒక అమెరికా దేశస్థుడు త్రాగి భార్యను కొట్టినయెడల నిషేధము వ్యాప్తమందున్న అమెరికా దేశములోని భర్తలచర్య సామాన్యముగ నట్టిదేయని ప్రపంచమంతకు తంత్రీవార్తల నంపుదురు. అమెరికానుగుఱించి విశ్వసనీయము కాని యెట్టి విషయమునైన నుదాహరించిన యెడల దానిని యూరపువారు తప్పక నమ్మితీరుదురు.

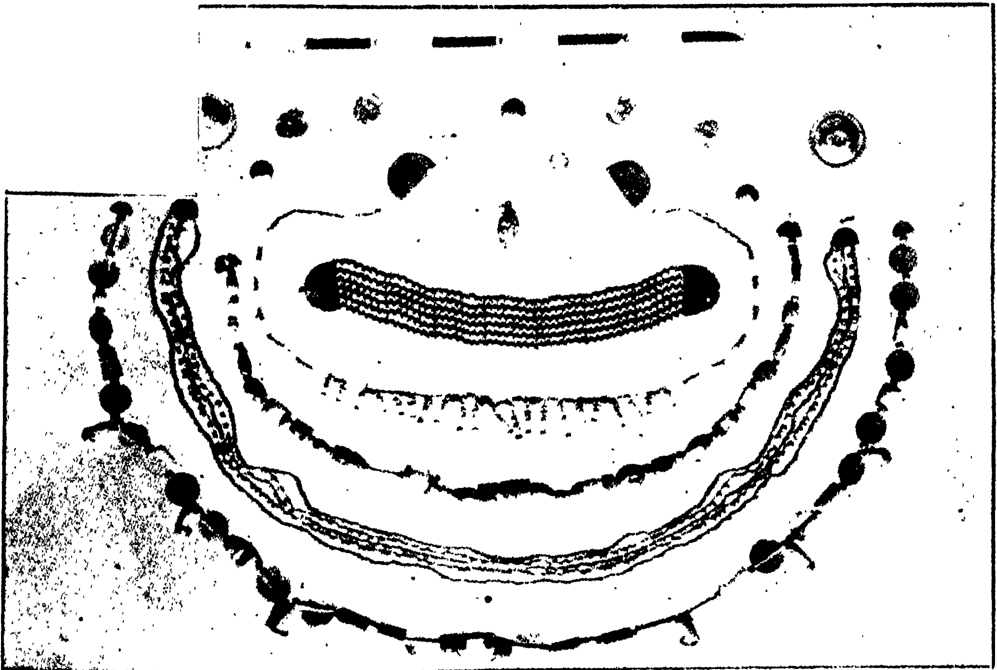
అయిదుసంవత్సరముల క్రిందట నూతన్నదగ్రము ప్రపంచమంతట వ్యాపించుచున్నప్పుడు పదేండ్లలో ప్రపంచమున త్రాగుడు రూపుమాయునని నేను జ్యోతిషము చెప్పితిని. జ్యోతిషము ప్రమాదకరమగుక్రీడ. నామదంపును సవరించుకొనవలసివచ్చెను. క్రైస్తవప్రపంచమునకు కలుగవలసినంత బాధ యింకను గలుగలేదు. దానికింకను ఎక్కువశిక్ష కావలసియున్నది. ఒక గుఱ్ఱపుదొంగ సారాబుడ్డి నొకదానిని విక్రయించినప్పుడుకన్న ప్రభుత్వోద్యోగియులు విక్రయించినయెడల ఫలితము వేరుగ నుండునన్న విశ్వాసముతో ననేకజాతులవారు పరిశోధన నింకను కావించుచున్నారు. శానిసవృత్తిని నివారించుటకు ననేకపురుషాంతరముల యాందోళన మావశ్యకమైనరీతినే మధుపాననివారణము ప్రపంచమున సాధ్యమగుటకింక నొకటి రెండు పురుషాంతరములు పట్టవచ్చును.

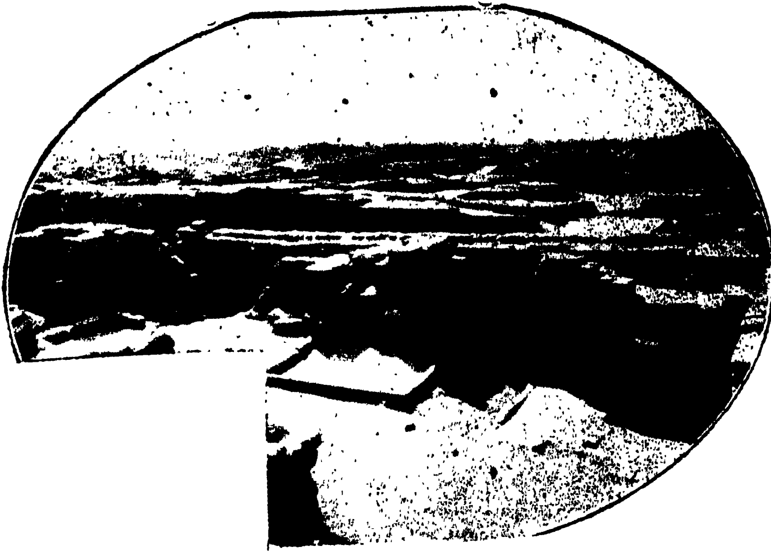
౭. మొహెంజొదారోలో దొరికిన పాత్రములు
నడుమ నున్నది యాకాలపు గోమకం ద్యముచు చెందిన కాన్యము.
రెండుప్రక్కల నున్నవి తెలుపు, ఎరుపు నలుపు రంగులతో చిత్రింపబడి యున్నవి.

౮. మొహెంజొదారోలో దొరికిన ఉలిని బోలిన నాగిని నిముల్లు, చిన్న ఆహారపాత్రములు

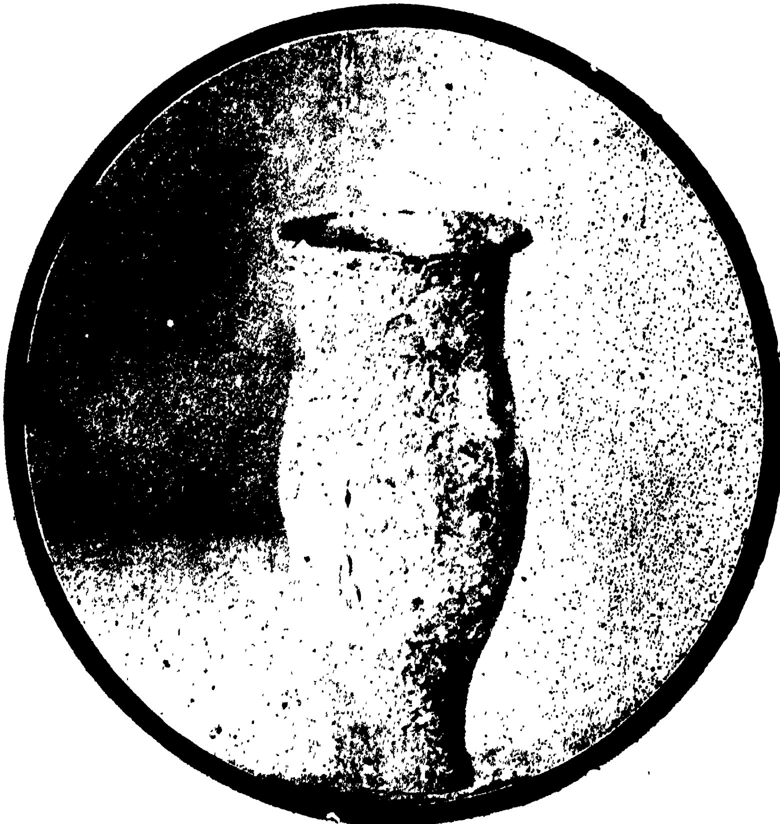

౯. మొహెంజోదారోలో వెండిపాత్ర (చిత్రము ౧౧) మున దొరికిన ఆభరణసంచయము
ఆభరణముల అందమైనసేత ఆకాలపుపనివాని గొప్పపనితనమునకు, మంచి నాగరకతకు, కళాప్రాశస్త్యమునకు గటి నిదర్శనము. కొన్ని ౧౯౦౦ వ సంవత్సరపు నమూనాలవలె నుండుట వింతను గొలుపును.

౧౦. ప్రాచీనకాలపు వాస్తుకళా ప్రాశస్త్యము

మొహెంజొదారోలో నొకస్నానగృహము. ఇందు స్నానపుగది, మురుగుపెరడు గలవు. పాకీవారు ఇంటివెలుపలనుండి ఈ మురుగుపెరటిని శుభ్రముచేయుచుండవచ్చును.

స్వర్గభంగము

మొసలికంటి హనుమంతరావు గారు

(Paradise Lost, Book I)

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

వృక్షచ్ఛాయాశీతల [illegible]
లక్షలు కోటులుగాఁ బడి [illegible]

గోమనునకుఁ జనుజనములఁ-బ్రాపమ్మునఁ దఱిమి తుదకు బసిరిస్తు, మెంఫీ
హైమికులు వచ్చి తేలిన-కామాయోదధిని వాయుకాండము త్రోడెన్.

ఒరయను గలఁగించెడు తఱిఁ-దెరగితి నయ్యబ్ధిఁ గ్రమ్మి తేలెడు తెట్టెల్
తెఱఁగునను గూడఁ దోఁచిరి-విఱిగి, తఱిఁగి, మఱి దొఱంగి వికృతివెఱఁగునన్.

దళముగ నటు గూలిన తన-బలముల, గంభీరబహుళ భాషణ నినదం
బుల కెల్ల నిరయకుహరము-కలఁగి ప్రతిధ్వనులు చేయఁగా నిటు లాడెన్.

“వల్లభగణ భవులారా!-బల్లిదులారా! రణోగ్రపండితులారా!
సల్లోకాసువులారా!-పెల్లుగ సమరులకు వెఱఁగు పీడయె కలదే.

పోయె నయొ నేఁటికొక తఱి-మీయది యగు సమరజగము, మేలగు తత్సా
క్ష్యాయతనతీర శాంతిని-జేయు నని రణాశ్రమంబు చెడ నిలిచెదరో?

భగ్నాయుధకేతనులై-యగ్నిజలధిఁ జిరబు శిరపులారా! మీ రు
ద్విగ్నగతి నుండఁగను జయి-మగ్నత సేవింప నిందు మనల శపథమో!

స్వర్గద్వారమునుండి ని-రర్గళజవనానుయాయు లగు తద్భటు లీ
స్వర్గావకాశముం గని-దుర్గతులను గ్రుంగు మనలఁ ద్రొక్కెద రొకఁపున్.

అటుఁ గాక స్ఫూర్తి తాశని-పటలముచే జలధిగర్భ భాగంబునకుం
దిటవుగఁ గట్టుదురో ప్ర-స్ఫుటమతి లే లెందు లేక పొందు పతితులై.

అనుపలుకు లాలకించిరి-మునిఁగిరి సిగ్గునను బతుముల నార్చి చివా
లునఁ గుప్పించిరి దొర కనుఁ-గొనఁ గ్రుళ్లుచు నిదుర లేచు కొలువరులవలెన్.

పడి యుండిన దురవస్థయు-పడుచుండిన వ్యథయు ననుభవం బగుచున్నన్
విడిచి చన రాజ్ఞ లే దని-తడయరు ప్రభునాజ్ఞ చెవులఁ దాఁకినయంతన్.

నన్నయకుపూర్వపు తెలుగు—శిలాశాసనములు

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు

మన కిప్పటివరకున్న ఆంధ్రకావ్యములలో నన్నయభట్టారకుని ఆంధ్ర మహాభారతమే మొట్టమొదటిది. దీనిని క్రీస్తుశకము పదునొకండవ శతాబ్ది నడిమిభాగమున వేంగీచాళుక్య వంశజుడైన రాజరాజనరేంద్రునికి ఆశ్రయుడగు నన్నయభట్టారకుడు రచియించెను. ఆంధ్రమహాభారతమునకు పూర్వపు గ్రంథము లేవియు ఇంతవరకు కనిపించకపోవుట చేత నన్నయభట్టారకునికి పూర్వపు ఆంధ్రభాషా స్వరూపమును దెలిసికొనవలెనన్న ప్రాచీనాంధ్ర శాసనములే మనకు శరణ్యములు.

శాసనములలో గూడ శిలాశాసనములే కాని తామ్రశాసనములు మనకు వినియోగించవు. ఏలయన సర్వసామాన్యముగ తామ్రశాసనభాష పూర్వకాలమున సంస్కృతమే.[1] గ్రామములయొక్కయు, క్షేత్రములయొక్కయు సరిహద్దులను దెలుపవలసివచ్చినపుడుమాత్రమే వాటిలో తెలుగుమాట లుండును. ఇక ప్రాచీన శిలాశాసనముల భాష సర్వసాధారణముగ దేశ్యమే. అందువలన నన్నయ భట్టారకునికి పూర్వము వెలసిన శిలాశాసనములను బట్టియే మనము ప్రాచీనాంధ్రభాషా స్వరూపమును, రచనలను దెలిసికొనవలసియుండును. అయితే యీశిలాశాసనములు నన్నయ భట్టారకునికి పూర్వపువి: ఇవికావు అని తెలిసికొనుట యెట్లు అని యొక ప్రశ్న కలుగవచ్చును. ఇందుకు సమాధాన మిట్లు చెప్పవలసి యుండును. తెలుగుభాషలో వ్రాయబడిన ప్రాచీన శాసనములలో శకవర్షములు కాని, తిథి, మాస, సంవత్సరాదికములు కాని కాన రాని మాట నిజము. అందువలన అవి యేశతాబ్దినాటివో నిశ్చయముగ జెప్పుటకు సాధ్యముకాదు. అయి

1. ఇచట రెండు తామ్రశాసనములను గురించి చెప్పవలసియున్నది: (౧) ఏడువాడలపాలెపు శాసనము (౨) 'అహదనకరము' శాసనము. బ్రహ్మశ్రీ పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ఏడువాడలపాలెపు శాసనమును రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేకసంచికలో ప్రకటించిరి. ఇదియంతయు తెలుగుశాసనమే. నాకు తెలిసినంతవరకు సంపూర్ణముగ తెలుగుభాషలో నున్న తామ్రశాసన మిది యొక్కటియే. ఇది శకాబ్దములు ౯౪౧ నాటిది అనగా క్రీ. శ. ౧౦౧౯ నాటిది: రాజరాజనరేంద్రుని తండ్రియైన విమలాదిత్యుడు రాజ్యముచేయుచుండినప్పటిది. రెండవదియైన 'అహదనకరము' తామ్రశాసనము కొంతసంస్కృతమునను, కొంత తెలుగునను గలదు. దీనిని డాక్టరు ఫ్లీటుదొరగారు 'ఇండియన్ ఆంటిక్వెరి' పత్రికయొక్క ౧౩-వ సంపుటములో ప్రకటించిరి. ఈ తెలుగు భాగ మిప్పటికి నర్థమగుటలేదు. ఈశాసనము వేంగీచాళుక్యభూపతియగు మూడవ విష్ణువర్ధనునిదిగ దోచును. ఇవియే తెలుగునున్న రాగిశాసనములు.

నను ఆ శాసనములలిపినిబట్టియు, వాటిలోనుదాహృతులైన రాజులయొక్క వంశమునుబట్టియు అవి నన్నయభట్టారకునికి [illegible]ర్వపు నవియో కాదో తెలిసికొనవచ్చును. ఎట్లన: కొన్ని ప్రాచీనాంధ్రశాసనములలో వైదుంబరాజుల పేర్లు వచ్చును; మరికొన్నిట బాణరాజుల పేర్లు వచ్చును; ఇంక కొన్నిట తూర్పుచాళుక్యులయొక్కయు, బాదామిచాళుక్యులయొక్కయు పేర్లు వచ్చును. చరిత్రను పరిశీలి[illegible]కు ఈ వైదుంబులు, బాణులు, తూర్పుచాళుక్యులు, బాదామిచాళుక్యులు — ఈ వంశములవారందరు నన్నయభట్టారకునికి పూర్వము [illegible] [illegible]నము నెఱుపనారే: ఈ వంశము [illegible] రాజులెవ్వరును శాసనములందు పేర్కొనబడ[illegible] యెడల అప్పుడిక మనకు లిపి[illegible] లిపి ప్రమాణముకూడ బలవత్తరము[illegible] మైనది. కావున వీటి నన్నిటి[illegible] ప్రాచీనాంధ్రశాసనములను గనిపెట్టవచ్చును.

ప్రాచీనాంధ్ర భాషా స్వరూపమును దెలిసికొన వలయునన్న [illegible] సాక్ష్యమయినందువలన అట్టి ప్రాచీనాంధ్రశాసనములను సేకరించి ప్రకటించవలయునని కొంతకాలమునుండి నేను ప్రయత్నించుచున్నాను. ఈ ప్రయత్నములో నుండి గవర్నమెంటు మ్యూజియము (వస్తుప్రదర్శనశాల)లో నేను వేఱుచోట్లనుండి తెప్పింపబడిన కొన్ని శాసన శిలలుండగా వాటిని పరిశీలింప ప్రాచీనాంధ్ర శాసనము లున్న శిలలు కొన్ని కనిపించినవి. వెంటనే మ్యూజియము అధికారుల యనుమతి పొంది [illegible] ప్రాచీన తెలుగుశాసనములకు ప్రతిబింబములను తీసితిని.[2] వాటి నిప్పుడు క్రమముగా ప్రకటించుచున్నాను. నేను మ్యూజియములో ప్రతిబింబములను తీసిన శాసనములలో అన్నిటికంటె ప్రాచీనము [illegible] గలదు. ఇది [illegible]చాళుక్య [illegible] విజయాదిత్య [illegible] నాటిది. [illegible] నుండగా ఆ ప్రతి[illegible] శాసనము [illegible] మ్యూజియము వారి [illegible] [illegible] మ్యూజియములో భద్ర[illegible]. ఈశాసనమును [illegible] [illegible] ప్రకటితములైన ప్రా[illegible] శాసనములనుగుఱించి కొం[illegible] [illegible] కాదు. గాన [illegible] వాటినిగుఱించి తెలిపెదను.

నన్నయభట్టారకునికి పూర్వము మనకు గ్రం[illegible]త్రే కలుపుకనుక లేనినాడును, ఆ కాలికి పూర్వముగను ఉన్న శాసనములను గుఱించియే మనము తెలిసికొనవలెను. నన్నయభట్టారకునికి సమకాలికులైన కవుల గ్రంథములేవియు దొరకకపోయినను కొంచె మించుమించుగ ఆనాటివే యనదగు రెండు శిలాశాస

2. ఈ సందర్భమున మ్యూజియం అధికారులు, అందు ముఖ్యముగ శ్రీయుతులు టి. యన్. రామచంద్ర శాస్త్రిగారు చేసిన సహాయమునకు వారికి నా వందనముల నర్పించుచున్నాను.

నములును, ఒక తామ్రశాసనము[3]ను (సంపూర్ణముగ తెలుగుభాష నున్నది) మాత్రము దొరకినవి. వీటిలో తామ్రశాసనము క్రీ. శ. ౧౦౧౮ నాటిది. మిగిలిన రెండు శిలాశాసనములలో ఒకటి సోమదేవి శాసనము[4] క్రీ. శ. ౧౦౨౫ నాటిది: రెండవది [illegible] శాసనము[5] క్రీ. శ. ౧౦౪౫ నాటిది. ఈ రెంటిలో గూడ సంస్కృతాంగములైన దేశ్యజాతులలో చేరిన పద్యములును, అనువెలయు గలవు; వానికూర్పులోకూడ తెలుగుపదములెక్కువగానున్నవి. నన్నయభట్టారకుని నాటి తెలుగుపద్యశాసనము ఇంతవరకు దొరకకపోవుటచేతను, ఈ రెండు శాసనములలోను పద్యములు లభించుటచేతను ఇవి ఆంధ్రభాషకు అమూల్యములైన సాధనములు.

నన్నయభట్టారకునికి పూర్వపు తెలుగు శాసనములు ఇంతవరకు అంతగ ప్రకటింపబడలేదు. బట్టర్ వర్త్, వేణుగోపాల చెట్టిగార్లు విశేషకృషిచేసి, అప్పటికి వారికి సాధ్యమైనంతవరకు నెల్లూరు మండలమునందలి శాసనములన్నిటిని మూడు సంపుటములుగ ప్రకటించి మనకు ఉపకర్తలైరి. ఈసంపుటములలో పూర్వపు తెలుగు శాసనములు కొన్ని కలవు. కాని ప్రతిబింబములు సరిగ లేనికారణముననో, శిలలు అప్పటికే పాడైయున్న కారణముననో యథామాతృకముగ ప్రకటించిన వారి శాసనమూలములలో అందందు కొన్ని అపపాఠములు దొర్లినట్లు తోచును; అంతేకాక కొన్నికొన్నిచోట్ల అక్షరములు తెలియరాకపోవుటచేత శాసనమున పాఠమే యివ్వబడుట లేదు.

అనంతరమువారు ప్రాచీనాంధ్ర శాసనములను సవ్యాఖ్యానముగ విశేషాంశములతో సరియైన పద్ధతిని ప్రకటించుట ప్రారంభించిన గౌరవప్రతిష్ఠలు శ్రీయుతులు జయంతి రామయ్య పంతులు గారివి. నన్నయభట్టారకునికి పూర్వపు తెలుగు శాసనములను ప్రకటించుట పంతులుగారు ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికలో ప్రకటించిన [illegible] సంశోధనమైన యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము[6]తోనే ఆరంభము. పంతులుగారు వారి బెజవాడ ఇంద్రకీల పర్వతము మీది సర్వలోకాశ్రయ శ్రీ విష్ణువర్ధన మహారాజు శాసనమును గూడ పరిషత్పత్రికలోనే ప్రకటించిరి; కాని యీ శాసనము మొదటి నాలుగైదు పంక్తులు మాత్రమే తెలుగున గలవు.

పంతులువారు ప్రకటించిన యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము పద్యమయ మగుటవలన దానివిలువ మరింత హెచ్చినది. ఆ శాసనము

3. ఏడువాడలపాలెము శాసనము (ఒకటవ ఫుట్నోటు చూచునది.)

4. రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేకసంచికలో ఈశాసనమును కీర్తిశేషులయిన శ్రీకొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణ రావు పంతులుగారు ప్రకటించిరి.

5. ఈశాసనమును ఎపిగ్రాఫియా ఇండికాలో శ్రీయుతులు రావుసాహేబు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారు ప్రకటించిరి.

6. ఈశాసనమును శ్రీపంతులవారు ఎపిగ్రాఫియాఇండికాలో గూడ ప్రకటించిరి.

తయు దేశ్యజాతులలోనివగు మధ్యాక్కఱలను పద్యములలో చెప్పబడుటవలన అది నన్నయ భట్టారకుని కిపూర్వపు దేశిరచనల తీరుతెన్నులనే కాక అప్పటికి వాడుకలో నుండిన ఛందః ప్రకృతినిగూడ గొంతవరకు తెలుపుచున్నది.

యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనమునకు పిదప ఇంతవఱకు ప్రకటితమైన తెలుగుశాసనములు మూడే కలవు: అవి (౧) కడప మండలపు చోళరాజు శాసనము. దీనిని కీ. శే. శ్రీ హెచ్. కృష్ణశాస్త్రి గారు ఇంగ్లీషున ప్రకటించిరి.[7] (౨) పాండురంగని అద్దంకి శాసనము (3) పాండురంగని కందుకూరి శాసనము. ఈ కడపటి రెండుశాసనములను కీ. శే. శ్రీ కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావు పంతులుగారు చిత్రాడ ఆంధ్రపరిశోధక మహామండలి పంచమ వార్షికోత్సవమున తమ యధ్యక్షోపన్యాసమున ప్రకటించిరి. ఈకడపటివి రెండును నెల్లూరుమండల శాసనములలోనివే. బట్టర్ వర్త్, వేణుగోపాల శెట్టిగార్లు శాసనములనుసంపాదించునాటికి ఒంగోలుతాలూకా నెల్లూరు మండలమున నే యుండుటచేత పై రెండు శాసనములును వారిసంపుటములలో జేరినవి. ఈ రెంటిలో అద్దంకిశాసనము పద్యమయమై యుండునని శ్రీయుత మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారును, శ్రీయుత చిలుకూరి వీరభద్రరావు గారును, కీ. శే. శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావుగారును అనుమానించినను యతిప్రాసగణములను బరీక్షించి కందుకూరి శాసనమున సీసపద్యమును, అద్దంకిశాసనమున తరువోజయు గలవని నిశ్చయించి తెలిపిన గౌరవము శ్రీ లక్ష్మణరావు పంతులు గారిది. వారీరెండు శాసనములను సక్రమపద్ధతిని ప్రకటింపదలచి వాటికి క్రొత్తగ ప్రతిబింబములను దీయించుటకు ప్రయత్నించిరి కాని అప్పటికే కందుకూరి శాసనశిల కానరాకుండపోవుటవలన ఆశాసనమును మఱల ప్రకటించు తలంపువారు మానుకోవలసివచ్చెను. పంతులవారి కోరికమీద గౌరన్మెంటు శాసనశాఖవారు అద్దంకిశాసనమునకు మాత్రము క్రొత్త ప్రతిబింబములనెత్తి వారి కొసగిరి. కాని వార్షికోత్సవము కొద్దిరోజు లున్నదనగా ఈప్రతిబింబము వచ్చుటవలన వార్షికోత్సవము నాటికి సరియైన పాఠమును తయారుచేసికొనుటకు వారి కవకాశము చాలకపోవుటచేత వారిచ్చిన శాసనపాఠమున కొన్నితప్పులు దొర్లినవి.[8]

---

7. Epi. Ind. Vol. XI

8. కీ. శే. లక్ష్మణరావు పంతులుగారు తరువాత ఈతప్పుల నన్నిటిని సవరించుకొని సరియైన పాఠమును తయారుచేసి ఇంగ్లీషున 'A note on the Addanki Inscription of Panduranga' అని ఒకవ్యాసము వ్రాసి ప్రకటనార్థము దానిని ఎపిగ్రాఫియా ఇండికాకు పంపినట్లు వినుదుము. కాని అది యేకారణముననో ఇన్నేండ్లయినను ఇంతవరకు ఆపత్రికలో ప్రకటింపబడలేదు. అదియే కాదు; వారు సజీవులైయుండగనే ప్రకటనార్థము ఎపిగ్రాఫియా ఇండికాకు తయారుచేసి పంపిన బాదప, తాలప శాసనవ్యాసములును ఇంతవఱకు ప్రకటింపబడలేదు! కారణమేమో.

తరువాత శ్రీజయంతి రామయ్య పంతులవారు ఈ యద్దంకిశాసనమునకు తమకు స్పష్టమైన ప్రతిబింబము లభించుటచేత సరియైన పాఠమును నిర్ణయింప వీలుకలిగెనని చెప్పి, యీ శాసనమును ప్రతిబింబముతోను, సంపూర్ణ వ్యాఖ్యానముతోను ముందు మరల ప్రకటింతునని అప్పటికి శాసనమును మాత్రము ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికయొక్క-క్షయసంవత్సర చైత్ర-వైశాఖ మాససంచికలో ప్రకటించిరి; కాని,ప్రతిబింబవ్యాఖ్యానములతో నిప్పటికిని ప్రకటింపలేదు.

నేను మ్యూజియములో నున్న శాసన ప్రతిబింబములలో ఈయద్దంకి శాసనముకూడ నుండుటవలన ఇది ఆంధ్రభాషకు చాల ముఖ్యమైనదగుటచేతను, ప్రతిబింబసహితముగ నింత వఱకు ఇది ప్రకటింపబడకపోవుటచేతను మొట్ట మొదట ప్రతిబింబసహితముగ నిది నే ప్రకటించుచున్నాను.

౧

అద్దంకి శిలాశాసనము

ఈశాసనశిల ఒంగోలుతాలూకా లోని అద్దంకిగ్రామమున ఒకపెరటిలో నున్నది. దీని మీది శాసనము బట్టర్ వర్తు, వేణుగోపాల శెట్టి గార్లచే ప్రకటింపబడిన నెల్లూరుమండల శాసనము లనుగ్రంథము రెండవసంపుటమున ౭౯౭-న పుటలో గలదు. అందున్న యీశాసన ప్రతిబింబమునుబట్టి ఆనాటికే యీశిల ఎగువ భాగము విరిగిపోయినదని నిశ్చయింపవచ్చును. అందువలన శాసనప్రారంభభాగము మనకు దొరకదు. శాసనశిల ఎగువభాగమును సగము నుండి కుడివైపు అయిమూలగ విఱుగుటవలన కుడివైపున ఎగువ రెండుపంక్తులలో రెండవ పంక్తి చివరి అక్షరములు కొన్ని కనిపించుచున్నవి. మొదటి పంక్తిలోని చివరి రెండక్షరములలో దిగువభాగములు మాత్రమే కనబడుచున్నవి. ఇట్లు శిల దిగువభాగముకూడ పగిలినది. అందువల్ల శాసనము చివరి పంక్తికేమియు నష్టము కలుగలేదు కాని 'బ' వర్ణముల ఉత్వములకును, 'అ','ల'ల దిగువభాగములకును గొంతవిచ్ఛేదము కలిగినది. కుడి, యెడమ వైపులమాత్రము శిల నిలువుగ ఏమియు బగులలేదు.

శాసనమంతయు చాళుక్యలిపిని వ్రాయబడియున్నది. ఇందలిలిపి భారతి మొదటి సంపుటము, మొదటి సంచికలో ప్రకటింపబడిన గుణగవిజయాదిత్యుని సాతలూరు శాసనలిపిని బోలి చూచుటకు ముచ్చటగ నున్నది. ఇందలిపి సాంకమైన నస్రాంకితము అక్షరములు; చాల పెద్దవి. శాసనశిల చాలచోట్ల గంట్లు పడుటచేత కొన్నికొన్ని యక్షరముల స్వరూపము స్ఫుటముగ లేక 'గజిబిజి'గ నున్నది. ఈశాసనమున అచ్చులలో అ,ఇ,ఎలు మాత్రము వచ్చినవి; హల్లులలో ఖ,ఘలును, ఛ,ఝలును, ఠ,ఢలును, ద,ఫలును, ష,శలును రాలేదు. మిగిలినవన్నియు వచ్చినవి. అను నాసికములలో న, ణ, మలు మాత్రమే వచ్చినవి. ఞ సంయుక్తాక్షరములలో వచ్చినది; ఙ అసలే

రాలేదు. శాసనమున వలపలగిలకతో నున్న హల్వర్ణముద్విత్వముం బొందినది (చూ. పం ౩,౭,౮లు). ప్రాచీనవర్ణక్రమపద్ధతిని చ,ట,పలు మాత్రమే వర్గానునాసికములతో గలసియున్నవి; ఒక్కచోట మాత్రము (పం. ౫) 'బఞ్చిన' అనుటకు 'బంచిన' అని కలదు. మిగిలినవి అనుస్వారములతోనే ఉన్నవి. ఈశాసనమున అనుస్వారము నాగరలిపిలోవలె అక్షరముమీద గలదు. ఒక్కరెండుచోట్ల మాత్ర- (పం. ౪: ప్రభుం; పం. ౬: పణ్డరంగు) శాసనమునందెల్ల ఏయక్షరముమీద నుండవలసిన యనుస్వారము ఆతరువాతి యక్షరముమీద నున్నది. ప్రాచీనచాళుక్య శాసనములలో గొన్నిట నీపద్ధతి కనబడును. ప్రాచీనవర్ణక్రమము మారినపుడు వర్గాక్షరములతో గూడిన వర్గానునాసికములన్నియు క్రమముగా అనుస్వారములైనవి; ఇట్లగుటకు మకారమే ముట్ట మొదటిదిగ కాన్పించును. ముట్టమొదట మకారపుపొల్లే ఈ యనుస్వారమని నా నమ్మకము. శాసనమున ౬-వ పంక్తిలో 'వడ్డె' అనుమాటలో ద్రకారకుబదులు శకటరేఫము వాడబడినది. కొన్నిచోట్ల 'శ'వర్ణమునకు 'స'వర్ణముపయోగింపబడినది (పం. ౬,౧౧). గుణింతమున ఉ,ఊ,ఎ,ఏ,ఒ,ఓలకు వ్యత్యాసమున్నట్లు కాన్పింపదు. ఱ(ఞ్జ) అనువర్ణము ౬-వ పంక్తిలో 'గొఱిల్బియ' అనుమాటలో వచ్చినది.

శాసనభాషయంతయు తెనుగు. శాసనమున మొదటి యెనిమిది పంక్తులు పద్యము; మిగిలిన నాలుగుపంక్తులు గద్యము. ఇందలిపద్యము తరువోజ: ప్రాసలేని రెండుద్విపద చరణములు కలిసిన ఒకతరువోజ చరణమగును. ఇట్లి దానికి నాలుగుచరణములు లుండును; ఉత్పలమాలా చంపకమాలలలో వలెనే నాలుగు చరణములుండును. చరణ ద్వితీయాక్షరము ప్రాసనియతి నుండును. ప్రతిచరణమునందును మూడుచోట్ల విశ్రమస్థానము లుండును అనగా ప్రతిపాదమున నాలుగుచోట్ల యతిమైత్రిగల యక్షరములు రావలయును. ఇది తరువోజలక్షణము. ఈ శాసనమునందలి పద్య మిందుకు లక్ష్యము.

౪,౬ పంక్తులలో 'ప్రభుం' అన్నచోటను, 'పణ్డరంగుం' అన్నచోటను అనుస్వారము తేల్చి పలికిననే కాని లేనిచో 'భు', 'గు' అక్షరములు గురువులై గణభంగమగును. కావున ఆయనుస్వారములు నిపుడు అర్ధానుస్వారములుగ గ్రహింపవలసియుండును. అనుస్వారార్ధానుస్వారములకు గల భేదము వాటి ఉచ్చారణలో మాత్రమే ఉండెడిదనియు, ఊదిపలికిన అనుస్వారమనియు, తేల్చిపలికిన అర్ధానుస్వారమనియు నూహింపవలసియుండును.

ఇట్లే 'గవ్వఁడుబాస్పగ' అనుచోటను, 'కోట్టంబు'లనుచోటను గూడ అనుస్వారమును తేల్చిపలికి లఘువును జేసిననేకాని లేనిచో అచ్చట గణభంగమగును. గవ్వంబు, కోట్టంబులలోని బిందుపూర్వక బుకారమును తేల్చి చదివినచో మధ్య అనునాసికస్వరము గలిగి 'గవ్వఁబు', 'కోట్టఁబు' అగును. బ్రహ్మశ్రీ

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 'నన్నయకుం బూర్వకాలమున 'ంబు' అను రూపముకూడ నుండెడి' దనియు, ఈ రూపముండుటను బట్టియే నువిభక్తియతి యేర్పడుట సంభవించెననియు దెలుపుచున్నారు. ఈప్రకార మయినచో 'గవ్వఱంబు', 'కోట్టంబు' పదములు గణభంగము చేయనేరవు. 'ంబు' రూపమే తుదకు 'ము' గా మారెనని భావింపవచ్చును. గవఱమ్బు లేక గవ్వఱంబు—గవఱమ్ము— ఈ రెండు రూపములును మన శాసనకాలమునాటికే వాడుకలోనుండినట్లు కాన్పించును. 'ంబు' రూపాంతరమైన 'ము' యించుక తరువాత వాడుకలోనికి వచ్చెననుకొందును. ఏలయన 'ము' రూపము అప్పటికే వాడుకలో నుండినచో 'ంబు'కు మారుగా ఆరూపమునే లేఖకుడు వ్రాసియుండును: ఇది వ్రాయుట యెంత తేలికో అది వ్రాయుటయు నంతే తేలిక.

అందువలన నేటి వర్ణక్రమము ప్రకారము 'గవ్వఱంబు', 'కోట్టంబు' రూపములను 'గవ్వఱము', 'కోట్టము'లనుగా వ్రాయదగును. ఇందువలన గణములకును భంగము రాదు.

ఇక మఱియొక చిక్కు కలదు. శాసనమున ౬-వ పంక్తిలో 'గొట్టల్చియ' అనుపదము నలముకాని, నగముకాని కాకున్న గణభంగమగును. ఇప్పుడున్నరీతిని అది 'జగ'ము (జగణము + గురువు) అగుచున్నది ఎట్లన: 'ల్చి' సంయుక్తాక్షర మగుటచేత 'ట' (ట్ట) వర్ణము గురువగుచున్నది. శాసనమున స్పష్టముగ గనబడుచుండ నది సంయుక్తాక్షరము కాదనుటకు వీలులేదు. అందువలన దీనిని తప్పించుకొనుట కొకటేమార్గమునుకలదు. అందువలన ఈపదమునందలి 'ల్చి' ని తేల్చిపలికి 'శిథిలద్విత్వము' చేసినచో నచట గణభంగము లేదు. ఇట్లు సంయుక్తాక్షరములను గణభంగము కాకుండ తేల్చి పలుకవలసిన పట్లు కొన్ని బసవపురాణమున గలవు. బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు తమ చిక్కని బసవపురాణ పీఠికలో ఈ శిథిలద్విత్వమును గుఱించి ఒకపేరా వ్రాసియున్నారు. అందుండి కొంత భాగము తీసి యిచ్చట పొందుపఱచుచున్నాను:

"శిథిలద్విత్వము:— పు. ౧౮౭ 'అట్టియు నీడ్చించి యాగ ష్టైపించె.' కర్ణాట వ్యాకరణమున 'శిథిలద్విత్వము'ను గూర్చి యొక ప్రకరణమే కలదు. తెలుఁగున శిథిల ద్విత్వప్రశంస గానరాదు. శిథిలద్విత్వమనఁగా సంయుక్తాక్షరము తేలఁబలుకఁబడుట. దానిచేఁ దత్పూర్వాక్షరము లఘువగును. తెలుగున 'అద్రుచు, విర్గుచు, చిద్రుపలు' అనుపదములు మాత్రమే యిప్పుడు శిథిలద్విత్వము లనఁదగినవి గానవచ్చుచున్నవి. కర్ణాట శిథిలద్విత్వములలోఁ గొన్నియైనను తెలుఁగునఁగూడఁ బ్రాచీనకాలమున శిథిలద్విత్వములుగా నుండియుండవచ్చును. 'యాగ ష్టైపించె'నను నీప్రయోగమందుకు స్ఫోరకము........."

ఈ 'శిథిలద్విత్వములు' మన శాసనకాలమునుండి పాల్కురికి సోమనాథుని నాటివఱకు నుండెనని యిప్పటికి స్పష్టమగుచున్నది.

భాషావిషయమును జూచినచో నీశాసనమునందలి రెండుమూడుమాటలు క్రొత్తగనున్నవి: (౧) కొట్టల్చియు (౨) పదువ, (3) బాణ.

(౧) కొాటల్చియు:—ఈరూపము అవధారణార్థకమని నాతలంపు. దీనినిబట్టి అసలు రూపము "కొాటల్చి" అగును. ఈపదమునకు అర్థమేమియో తెలియుటలేదు. కాని యిందలి "ట"ను "బండిఱ"గ మార్చినయెడల ఈపద మర్థమగుననుకొాందును. అప్పుడు దీనిరూపము "కొాఱల్చి" యగును. "కొాఱల్చు", "కొాఱల్చి" యనువాటిని "కొాఱలు" ధాతువుయొక్క ప్రేరణరూపములుగ గ్రహింపదగును. "కొాఱలుట" అనగా ప్రకాశించుట, శోభించుట యని యర్థము. ఈయర్థమున నిది అకర్మక క్రియ. "కొాఱల్చి" యనునది ప్రేరణరూపమగుటం జేసి ప్రకాశింపజేసి, శోభిల్లజేసి, విజృంభింపజేసి అని దానికర్థము చెప్పకోవలసియుండును. "వేంగినాటఁ గొాఱల్చి" అనగా వేంగినాటిని శోభిల్లజేసి, విజృంభింపజేసి అని యర్థమేర్పడును.[9]

'కొాటల్చి' అనుపదము, 'కొాఱల్చి' యగునా? 'ట' వర్ణము 'ఱ'గ మారిన యుదాహరణయ లేవైన గలవాయని సంశయము తోపకమానదు. కాని 'ఱ'గ మారునని చెప్పటకు కొంత యవకాశము కలదు. 'ట' వర్ణము తాటుటూరు, పటకి, ప్టోల్నాణ్డు-ఇట్టి పదములలో గూడ ప్రాచీనశాసనములందు గాన్పించుచున్నది. వీటిలో మొదటిపదమం దావర్ణము 'బండిఱగ' మారినట్లు నిశ్చయముగ జెప్పలేమేమో కాని కడపటి రెండుమాటలందును మారినట్లు నిస్సంశయముగ జెప్పవచ్చును. ఎట్లన, ప్రాచీనకాలమున 'పటకి' యని బరగిన విషయమే ఇటీవల 'ప్రక్కి'నాడనివ్యవహరింపబడుచున్నది. 'పటకి' 'పఱ్కి'అయిననే కాని(మఱుగు-మఱ్గు-మ్రగ్గువలె) వ్యతిపాతరేఫ సంయోగమున ప్రక్కి కాదు. అందువలన 'పటకి'లోని 'ట' బండి ఱగ మారినదనియే చెప్పవలసి యుండును. ప్టోల్నాణ్డను ప్రాచీనశాసనములందలి రూపము నేడు ప్రోల్నాడని మారుటనుబట్టియే ఈపదములోని టకూడ 'బండిఱగ' మారియుండవలెనని తోచును. (ప్టోల్నాణ్డు-ప్టోల్నాండు-ప్రోల్నాడు). అందువలన నీ యుదాహరణముల ననుసరించి 'ట'వర్ణము బండి'ఱ'గ మారుట కూడగలదని యంగీకరించుచో 'కొాటల్చి'యనునది 'కొాఱల్చి' యగుట కభ్యంతరము లేదు. అట్లుకాదనిన దానికర్థ మూహింపవలసి యుండును.

---

9. శబ్దరత్నాకరకారుడు "కొాఱలు" ధాతువును అకర్మకముగను, సకర్మకముగను గూడ జెప్పి సకర్మకమయినప్పుడు "పొందు" అను నర్థమిచ్చి దానికి "భారతము, ఆనుశాసనికపర్వము"లోని "ఎ. గీ. శాంతిఁగొాఱలి విప్రకులము దైవస్వరూపంబగుట మనంబు, నందు దృఢముగ నిల్పి" అను నుదాహరణ మొసంగియున్నాడు. అప్పుడు "బోయకొట్టములు పండ్రెణ్డుగొాణి వేంగినాణ్డఁ గొాఱల్చి" అనుదానికి "బోయరాజులకోటలు పండ్రెండు జయించి వేంగిరాజ్యమున పొందించి" అని యర్థమేర్పడును. కాని ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఈక్రియ సకర్మకము కాదనియు దానికి పొందు, చేరు అనునర్థములు లేవనియు 'శాంతిఁ గొాఱలి' అనగా శాంతిచేత కొాఱలి అని అన్వయమనియు చెప్పుచుండుటచేత దానిని అకర్మకక్రియగనే భావింపవలసియుండును.

(౨) పదువ అను పదమునకు సమూహము, సైన్యము అని అర్థము చెప్పవలసి యుండును. అయితే 'సమూహము' అను నర్థమున ఈపదము ఉకారాంతముగనే మనకు దెలియును. 'పదువ'యే కాలక్రమమున 'పదువు'గ మారినదేమో.

'పదువలోని' మధ్యమాక్షరమును, ఏడవ పంక్తిలోని చివరియక్షరమును ఒక్కరీతి నుండుటచేత రెండును 'దు' వర్ణములైన గావలసి యుండును లేదా 'డు' వర్ణములైన గావలసి యుండును. ఏడవపంక్తిలోని కడపటియక్షరము 'డు'వర్ణమయిన ఆపదము'కడుబయల్సెసి' అగును. అపుడు అర్థముసరిపడును. అట్లే'పదువ''పడువ' కాగలదు. 'పదువ' అన్న సైన్య మనికాని సమూహ మని కాని అర్థ మున్నదో లేదో. ఎచ్చటనో బాగుగ జ్ఞాపకములేదు కాని శాసనములలో 'ద' వర్ణమునకు 'డ' వర్ణముతోను, 'డ'వర్ణమునకు 'ద' వర్ణముతోను ఉన్నపదములను జూచితిని. ఇదియే సరియైనచో'పదువ' 'పడువ' పదములు సమానార్థకములేయగును. లేదా, ఈపైనుడివిన రెండుస్థలములలో నెచ్చటనో యొక్కచోట లేఖకప్రమాదమని యైన సరిపెట్టుకొనవలసి యుండును.

(3) 'బాణ'—'త్రిభువనాంకుశ బాణ నిల్పి' అని శాసనపాఠము. వేంగిచాళుక్యులు త్రిభువనాంకుశులని బిరుదుకెక్కినవారు. అందువలన ఇచట 'త్రిభువనాంకుశ బాణ' యనగా 'త్రిభువనాంకుశబిరుదముచే విఖ్యాతులైన వేంగిచాళుక్యులబాణ'యని భావము. 'బాణ' అనగా పరాక్రమమనికాని, జెండా యనికాని యూహింతును. కాని బాణకు సరియైనయర్థ మేదో తెలియరాదు.

పైనుడివినవి కాక 'పుష్ల', 'అష్ల' పదములును పదవపంక్తిలో వచ్చును. ఇవి యిప్పుడు పుట్లు, ఆట్లుగా మారినవి. ఆట్లుఅన ధాన్యవిశేషము. పుష్ల అనునదియే గసడదవాదేశమువలన 'పుష్ల' అయినది. గట్టిన, వంద్రెండు ఇవియు గసడదవాదేశమున కుదాహరణములే. 'ఎనుబాది' యని శాసనము గలదు. అది 'ఎనిమిది, కాదగునేమో.'

ఇప్పటి వర్ణక్రమము ప్రకారము మన శాసనము నందలి తరువోజయు, గద్యమును ఇట్లుండదగును:

తరువోజ.—

పట్టంబుగట్టిన♦ప్రథమంబు నేఁడు♦
 బలగర్వమొప్పగ♦బైలేచి సేన
పట్టంబు గట్టించి♦ప్రభుఁబండరంగు♦
 బంచిన సామ[ం*]త♦పదువతో బోయ
కోట్టము ల్వంద్రెండుఁ♦గొని వేంగినాటి♦
 గొఱల్చియ త్రిభువనాం♦కుశబాణనిల్పి
కట్టెపుదుర్గంబు♦గడుబయల్సేసి♦
 కందుకూర్బెజవాడ♦గావించెమెచ్చి[.*]

గద్యము.—

పండరంగు పరమమహేశ్వరుండు ఆదిత్యభటారనికి ఇచ్చిన భూమి ఎనుబాది (ఎనిమిది?)

పుట్ల ఆళ్లు పట్టు నేల [।*] ధర్మపురంబున ధర్మువులు [।*] వీని రక్షించినవారికి అశ్వమేధంబున ఫలంబు అగు[॥*]

శాసనవిషయము

ఈశాసనమున పండరంగడను నతనికి (ఎవరో యొకభూపాలకుడు) తాను పట్టాభిషిక్తుడైన మొదటిసంవత్సరముననే సైన్యాధిపత్యమిచ్చెననియు, అంతట నాసైన్యాధిపతి సామంతసైన్యముతో బోయిబోయకొట్టములు, అనగా బోయరాజులకోటలు పండ్రెండు పట్టుకొని వేంగిరాజ్యమును విజృంభింపజేసె త్రిభువనాంకుశుల (అనగా త్రిభువనాంకుశ బిరుదముగల వేంగిచాళుక్యభూపతుల) పరాక్రమమును (లేక జెండాను) నిల్పి, కట్టెపుదుర్గమును చాల పాడువఱిచి, కందుకూరిని మెచ్చి బెజవాడయంతటి ప్రముఖమైనదిగజేసి, ధర్మవరమున ఆదిత్యభట్టారనికి కొంత భూదానము చేసెననియు శాసనము తెలుపుచున్నది. శాసనవిషయమిదియేయని నాతలంపు. అందువలన నీశాసనము పరమమహేశ్వరుడైన పండరంగుని పరాక్రమకార్యములను దెలుపుటకును ఆతడు శాపించిన ధర్మమును దెలుపుటకును పుట్టినట్లు తలంపవలసియున్నది.

శాసనకాలము

గుణగ, గుణగాంక, గుణకేనల్ల అనుబిరుదములచేత కీర్తింపబడు విజయాదిత్యుడను పేరుగలరాజు వేంగిచాళుక్యభూపతులలో నొకడుకలడు. ఇతనికి పండరంగడను సైన్యాధిపతి యొకడుండినట్లును, అతడు మహాపరాక్రమవంతుడైనట్లును ఆభూపతిశాసనము లును, అతని తరువాతి రాజులశాసనములును దెలుపుచున్నవి. గుణగవిజయాదిత్యుని శాసనములన్నిటిలో పండరంగడే ఆజ్ఞప్తిగ నున్నట్లు కనబడును: చూడుడు:

> ఆజ్ఞప్తి రస్య ధర్మ్మస్య పాణ్డరంగో మహాగుణః,
> సో(?)సిధారా సముచ్ఛిన్న విద్విష్ట్వ ల్ంవో పప్లుతః.
> —సాతలూరు శాసనము.

> ఆజ్ఞప్తి రస్య ధర్మ్మస్య పణ్డరంగో గుణాధికః
> విజయాదిత్యభూపాలపాదపద్మశిలీముఖః.
> —ఈరుటూరుశాసనము.

> ఆజ్ఞప్తి రస్యధర్మ్మస్య విక్రమాక్రాన్త శాత్రవః
> ద్వితీయ ఇవ బీభత్సుః పాణ్డరంగః ప్రతాపవాన్.
> —మచిలీపట్నము శాసనము.

> సూనుః కడెయరాజస్య పాణ్డరంగో గుణాధికః
> విజయాదిత్య భూపాలపాదపద్మశిలీముఖః.
> —పోలంగిశాసనము.

ఈవిజయాదిత్యుని విజయములలో కొన్ని పాండరంగనివేయైనట్లు ఒకానొక శాసనమున నిట్లున్నది:

> కిరణపుర మధాక్షీ త్కృష్ణ రాజాస్థితం యః
> స్త్రిపుర మివ మహేశః పాణ్డరంగః ప్రతాపో
> తదహిముఖ సహస్త్రై రన్వితస్యా ప్యశక్యం
> గణన మమల కీర్తే స్తస్య సత్సాహ సానామ్.

పండరంగడు గుణగవిజయాదిత్య భూపాలుని సర్వసైన్యాధిపతి యనియు, కడెయరాజు కొడుకనియు, మహాప్రతాపశాలి యనియు ఈ పైనిచ్చిన శ్లోకముల ,వలన దెలియుచున్నది కావున మన శాసనమునందలి భూపాలుడు

వేంగీచాళుక్య భూపతియైన గుణగ విజయాది త్యుడేయనియు, ఈపండరంగడు ఆతని సైన్యా ధిపతియైన పండరంగడే యనియు మనము నిశ్చ యింపవచ్చును. గుణగవిజయాదిత్యుడు వేంగి మండలమును ౪౪ సంవత్సరములు పరిపాలిం చినట్లు చాళుక్యశాసనములు తెలుపుచున్నవి. ఆతనిపిదప యువరాజవిక్రమాదిత్య తనూభ వుడైన చాళుక్యభీమనామాంతరమునం బరగు విష్ణువర్ధనుడు శకవర్షము ౮౧౪ లో సింహాసన మెక్కినట్లు మన కాధారము కలదు; కావున గుణగవిజయాదిత్యుడు శ. ౭౭౦ నుండి ౮౧౪ వఱకు అనగా క్రీ. శ. ౮౪౮ మొదలు ౮౯౨ వరకు పాలించెనని తెలుచున్నది. పాండరంగడు అతని సైన్యాధిపతియే కావున మన శాసనము క్రీస్తుశకము తొమ్మిదవ శతాబ్ది కడపటిభాగము నందలిది అని నిర్ణయింపవచ్చును. ఈశాసన మువలన రాజరాజ నరేంద్రుని (క్రీ. శ. ౧౦౪౨-౧౦౬3) నాటివాడగు నన్నయభ ట్టారకునికి రమారమి రెండువందల సంవత్సర ములకు పూర్వమే తెలుగులో కవిత్వముండె ననియు, అది మాత్రా గణబద్ధమైన దేశ్యజా తిద యనియు నిశ్చయింపవచ్చును.

స్థలనిర్దేశము

ఇందు వేంగినాడు, కట్టెపుదుర్గము,బోయ కొట్టములు, కందుకూరు, ధర్మవరము అను నవి పేర్కొనబడినవి. గోదావరి నదికిని కృష్ణా నదికిని నడుమనుండు దేశమునకు వేంగినాడను పేరుప్రసిద్ధమే. పూర్వ చాళుక్యులు వేగినాటి వారవుటచేత వారిరాజ్యవిస్తీర్ణము హెచ్చుచు, తగ్గుచువచ్చినపుడెల్ల వేంగినాటి ఎల్లలుకూడ మారుచువచ్చెను. గొసరుమొంటు శాసనశాఖా ధికారులు గుంటూరుమండలమునందలి తెనాలి తాలూకాలోనిక తేవరమే కట్టెపుదుర్గముకాద గునని. కాని, యది ఒప్పనుటకుగాని, తప్పను టకుగాని మన కాధారములులేవు. పండరంగు జయించిన బోయకొట్టములు నెల్లూరు మండల ములోనివి కాని, కడప మండలములోనివి కాని కాదగును. ఆప్రాంతముల బోయ లను వారు కలరనియు, వారు పూర్వముప్రసిద్ధులైన యోధులనియు, పూర్వము పాళెగాండ్రసైన్య ములందును,హైదరాలీ సైన్యములందును వీరే యెక్కువగానుండిరనియు, వన్య మృగముల వేటలోవారు కడుసమర్థులనియు 'గెజటీర్లు'లో తెలుపబడియున్నది. కందుకూరు నెల్లూరుమం డలములోని ఇప్పటి కందుకూరే. దీనిని బెజ వాడయంతటిదిగ జేసెననుటలో,బోయరాజుల కోటకు కిది సమీపమున నుండుటచేత వేంగీ చాళుక్యరాజ్యమునకు వారివల్ల ఒత్తిడి, ఉప ద్రవము కలుగకుండ కాపాడుటకై చాళుక్య రాజ్యమం దానాడు ప్రముఖములైన పట్టణ ములలో నొకటి యగు బెజవాడవలెనే దానిని గూడ మొదలి దుర్గముగను, రాజప్రతినిధి స్థానముగనుజేసి ప్రాముఖ్యమునకు దెచ్చినట్లు భావింపవలసి యుండును. ధర్మవరము ఒంగోలు తాలూకాలోని యిప్పటి ధర్మవరమే.

మూలము*

౧. ....[పుర?]

౨. ....భూపాలకుణ్డు[1] [॥*]

౩. పట్టంబుగట్టిన ప్రథమంబునేణ్డు బలగర్వ్వంబొ

౪. ప్పగ బైలేచి సేన[।*] పట్టంబు గట్టిఇచ్చి ప్రభుం

౫. బణ్డరంగు[ం*] బ[ణ్చి[2]]న సామ[ం*]త్త పదువతో బోయ[।*]

౬. కోట్టంబు లన్నణ్డ్రెణ్డుం గొణి వేంగినాణ్టిం గొలల్చియ

౭. త్రిభువనాంకుశబాణ నిల్పి [।*] కట్టెపుదుర్గ్గంబు గడు

౮. బయల్సేసి కణ్డుకుర్బ్బెజవాడ గావిఇచ్చి మెచ్చి [॥*]

౯. పణ్డరంగు పరమమహేస్వరుణ్డు[3] అదిత్యబటరని[4]

౧౦. కి ఇచ్చిన భూమి ఎనుబొదివుడ్ల అడ్లు[5] పట్టునేల[।*] ద

౧౧. మ్మవురంబున[6] దమ్ముపులు[7] [।*] వినీ[8] రక్షిఇచ్చినవారికి అస్వ

౧౨. మేదం[బు][9]న పలం[బు][10] [అ]గు [॥*]

---

* నేను తీసిన ప్రతిబింబము ననుసరించి.

౧. ఈపదమునకు పూర్వము 'వ'నంటి అక్షరముయొక్క దిగువభాగమును, దాని వెనుకటి అక్షరముయొక్క ఒత్తును కనిపించుచున్నవి. ఈపగిలిపోయినభాగమునందు నిలిచియున్న రెండవ పంక్తిలోని చివరిపదమునుబట్టి ఇది కూడ తరువోజగ కాన్పించును. క్రింది తరువోజపంక్తుల సంఖ్యనుబట్టి దీనికిగూడ ౬ పంక్తు లుండవలసియుండును. అట్లయిన ఇంకను నాలుగుపంక్తులు కల శాసనశిలాభాగము విరిగిపోయియుండును. పోయిన తరువోజకును, ఉన్న తరువోజకును ఏకాన్వయముగ కాన్పించును.

౨. ఈ సంయుక్తాక్షరములోని దిగువ వర్ణమగు 'చ' ప్రతిబింబమున స్పష్టముగ గానరాకున్నను దానిని దానిమీద బాగుగ గుర్తింపవచ్చును.

౩. 'మహేశ్వరుణ్డు' అని చదువవలెను.

౪. 'ఆదిత్యభట్టారని' అని.

౫. ఆడ్లు, అని.

౬. ధర్మ్మపురంబున, అని.

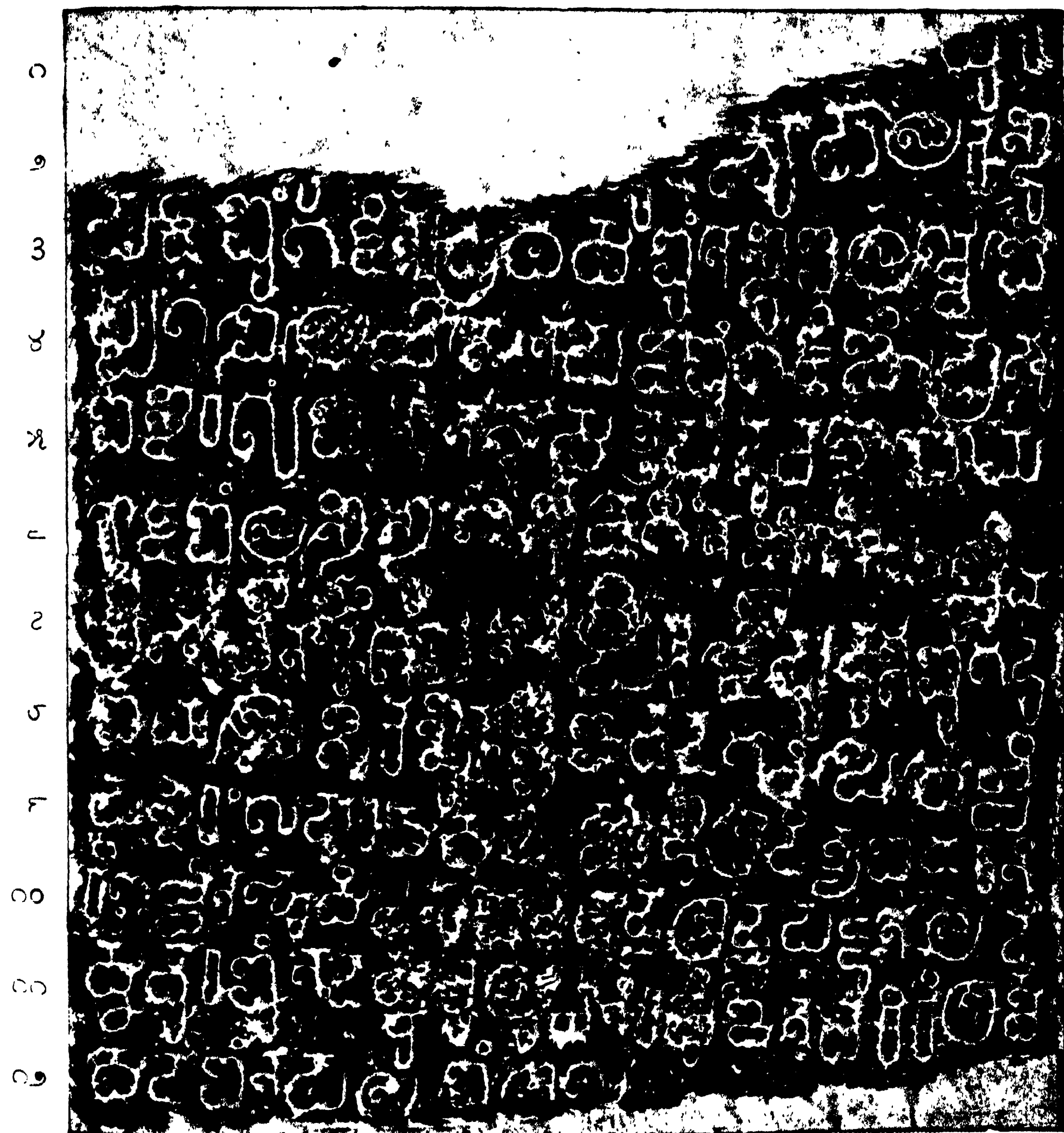
౭. ధర్మ్మవులు, అని.

౮. కీని, అని.

౯. అశ్వమేధంబున, అని.

౧౦. ఫలంబు, అని.

అద్దంకి శిలాశాసనము

భారతీయ మహిళామండలి

శ్రీమతి ఆర్. కృష్ణాబాయి గారు, బి. ఏ., యల్. టి.

ఈమె రాజమహేంద్రవరపు నివాసిని; మద్రాసు యూనివర్సిటి యల్.టి. పట్టమును బొందిన నాయడు తెగ పట్టభద్రురాండ్రలో నీమెయే మొదటిది. ఈమె గొప్ప చిత్రకారిణియునై యున్నది. ఈమె చిత్రములు మద్రాసు ప్రదర్శనమునందు యోగ్యతాపత్రమును బొందుటయేకాక, పునహా, బొంబాయి ప్రదర్శనములందును పేరు బొంది యున్నవి. ఈమె గానవిద్యావిశారద కూడను. వీణాగానమునందు ఈమె కడు నిపుణురాలు. ఈ నారీమణి ప్రజాహిత జీవితమునందు పాల్గొనుచుండును. ఈ మధ్య మద్రాసునందు సమావేశమయిన బ్రాహ్మణేతర యువక మహాసభ ప్రారంభోత్సవమును ఈమెయే జరపియున్నది. ఈమె వివిధవిషయ పరిజ్ఞానమునకు సూచకముగ మద్రాసు బ్రాహ్మణేతర కేంద్రసంఘపత్రికయందు 'కళ-కాంత' అను భాగమునకు సంపాదకత్వమును వహించి యున్నది.

శ్రీమతి శకుంతలా కన్య

ఈమె కలకత్తా సాధారణ బ్రహ్మసమాజ మత ప్రచారకులగు శ్రీయుత బాబూ హేమచంద్ర సర్కారు (యం. ఏ.)గారి పెంపుడు కూతురు. ఈమె ఇంగ్లీషు సంస్కృతములలో యం. ఏ. పరీక్షయందు కృతార్థురాలయినది. ఈమె బెంగాలు ప్రధాన విద్యాశాఖాధికారు లొసగెడు నూరురూపాయల విద్యార్థివేతనమును గైకొని కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయ పండితులు డాక్టరు భండార్కరు (యం. ఏ., పి. హెచ్. డి.) గారివద్ద 'ప్రాచీన నారీమణులు' అను విషయమును గూర్చి పరిశోధనలు సలుపుచున్నది. ఈమె గృహకృత్యనిర్వహణమున గడు సమర్థురాలు. ఈ నారీమణి మన ఆంధ్రవనిత యగుటెంతయు మోదావహము.

పునర్విమర్శనములు

‘నేపాళ-చోళగ శబ్దములు’

ప్రభవ భాద్రపద భారతిలో శ్రీ తాపి ధర్మారావు నాయఁడుగారు “నేపాళ-చోళగ శబ్దములు” అని వ్యాసము వ్రాసిరి. చేమకూర వెంకటకవి విజయవిలాసమునఁ గృతిపతివర్ణనలోఁ గల పైపద్యములకు బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రులవారు (విజయవిలాస వ్యాఖ్యాతలు) సరిగాఁ దీక వ్రాయలేదని యందు వారు వారి నిట్లు గేలిచేసిరి: “కావున వ్యాఖ్యాత చారిత్రకవిషయము లనారయవలెనను ప్రకరము. అట్లుగానిచోఁ గవీశ్వరుని నసత్యవాదసక్రమం డనుటయేకాక కవిత్వ సంపలి పద్యముల నుగూడఁ జక్కఁగఁ దెలిసికొనక వ్యాఖ్యాత సంపు కర్తవ్యమును నిర్వహింపఁజాలక యుండును.”—“‘చోళగమానభంజనా’ యనుటకు బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు ‘చోళదేశమును బొందిన రాజుయొక్క యభిమానమును బోఁగొట్టినవాఁడా’ అని వ్యాఖ్య వ్రాసిరి. చరిత్ర నెఱిఁగినవారి కీయర్థము హాస్యాస్పదముగఁ గానవచ్చును. ఏలయనిన, నాయకులే చోళదేశమును బొందినరాజులయి మూఁడుతరములనుండియుఁ బాలనము చేయుచుండినవారుగా నుండ నింక నీమానభంగమందిన చోళగుఁ డెవ్వఁడు?’—‘నేపాలనృపాలస్థాపనచణునకు’ అను పదమునకు ‘నేపాలరాజును నెలకొల్పుటయందు నేర్పరి’ అనియే శాస్త్రులవారు టీక వ్రాసియున్నారు. ఇఁక సందేహమున కవకాశ ముండదుగదా.” అనునవి ధర్మారావుగారి వెక్కిరింపుముక్కలు.

ధర్మారావుగారిక్కడ మిక్కిలి యధర్మారావముసు జేసి యనుచితపువ్రాఁత వ్రాసిరి. విమర్శక మర్యాదను దప్పి శాస్త్రులవారిని దూఱిరి. ఎట్లనఁగా:— శ్రీ శాస్త్రులవారు 1911 వ సంవత్సరమున విజయవిలాసమునకు వ్యాఖ్యానమునురచించి ప్రకటించిరి. ఆకాలమునకుఁ గొమ్ములుదిరిగిన హిస్టారియన్సు గూడ తంజావూరి యంధ్రనాయకచరిత్రము నెఱుఁగరు. 1912-వ సంవత్సరమున నేను తంజావూరు వెళ్లి, వారముదినములు మాత్ర మక్కడ నుండి, ఉదయమునుండి సాయంకాలముదాఁక విరామము లేకుండఁ బుస్తకముల శోధించి, యంధ్రనాయకరాజచరిత్ర విషయమున నెన్నో యపూర్వవిషయములను గుర్తించి నోట్సు వ్రాసికొనివచ్చి, మద్రాసు లైబ్రరిలోనున్న యాంధ్రనాయకరాజచరిత్రప్రసక్తమగు ప్రాఁతవ్రాఁతలను బరిశోధించి సంస్కరించి, దానిని బ్రకటించి, దానికిఁ బీఠికగాఁ దంజావూరినుండి కొనివచ్చిన విషయములనెల్లఁ జేర్చి, “తంజావూరి యంధ్రరాజులచరిత్ర” యను పేర నొకగ్రంథమును బ్రకటించితిని. ఈ గ్రంథప్రకటనము శాస్త్రులవారి విజయవిలాసవ్యాఖ్యా రచనమునకు కొన్నియేండ్లతర్వాత జరగినది. నాపుస్తకమున ‘చోళగ’ ‘నేపాళ’ విషయములు ప్రసక్తించెను. అనేకుల నడిగితిని. ఎవ్వరును నెఱుఁగకుండిరి. ప్రాచీను లెవ్వరును వానినిగూర్చి చర్చింపరయిరి. వానిని గనుఁగొనుటకు నాకాధారము లప్పటికి దొరకవయ్యెను. అందుచే నేను నాగ్రంథమున “కదనంబులోఁ జోళగని (?) గెల్చినట్టి” అని గ్రంథభాగము నుదాహరించుటలో సంశయార్థక చిహ్నము నుంచితిని. అప్పటికిఁ జరిత్రకారు లెవ్వరు తంజావూరి యంధ్రనాయకరాజులనుగూర్చి హెచ్చువిషయముల నెఱుఁగరు. నాగ్రంథమే క్రొత్తవిషయములు గలది. తర్వాత 1916-వ సంవత్సరమున నేను, శ్రీ మా. రామకృష్ణకవిగారును, మఱికొందఱును దంజావూరి లైబ్రరి పరిశోధనార్థమై దొరతనమువారిచేఁ బంపఁబడితిమి. అప్పుడు మఱి పెక్కు క్రొత్తగ్రంథములను, క్రొత్తవిషయములను, దాదాపు ఒకసంవత్సరకాల మక్కడనుంటిమి గాన, కనుఁగొంటిమి. అందు ముఖ్యములఁ గొన్నింటి నప్పుడు కృష్ణాపత్రికలోఁగూడఁ బ్రకటించితిని. వరదాంబికాపరిణయాదులనుగూర్చియు, శివాజిమహారాజుకాలమున నేకల విద్వాంసులు రచించిన

శివాజిచరిత్రములఁగూర్చియు నాఁటి వ్యాసములను కృష్ణాపత్రికలోఁ జూడవచ్చును. అప్పుడు మా కీచోళగ-నేపాళశబ్దముల వాస్తవార్థములును, చరిత్రములును, పోర్చుగీసు వ్రాఁతలును సవిస్తరముగాఁ దెలియవచ్చెను. అప్పుడు నే నాయావిషయములనెల్ల జాగ్రత్త పఱుచుకొనియు, తంజావూరిరాజులచరిత్రపుస్తకములు ఇంకను మిగిలియుండుటచే నవియెల్ల నమ్ముడుపోయిన పిదప మరలఁ బ్రకటించునప్పుడు గ్రంథమును బెంపొందించి విపుల పరిశీలనము చేర్పఁదలఁచుకొనియుంటిని. మేము తంజావూరి నుండి కొనివచ్చిన క్రొత్తవిషయము లెల్ల మద్రాసులో నున్న మామిత్రుఁడు రంగస్వామిసరస్వతిగారును జూచిరి. తర్వాత వారును వారు రచించుచుండిన 'స్టోర్సు ఆఫ్ విజయనగర్ ఎంపైర్' అను గ్రంథమున కుపకరించు వానిని, తంజావూరి యంధ్రరాజులచరిత్రలో నేను ప్రకటింపఁగా మిగిలినవానిని, మేము (లైబ్రరికిఁ గొనివచ్చినట్టి నోట్సునుబట్టి) దంజావూరికిఁ బోయి వ్రాయించి తెచ్చుకొనిరి. వారు నే నంతకుఁబూర్వము ప్రకటించిన తంజావూరిరాజులచరిత్రములోని యపేక్షిత విషయములను నాపొరఁబాట్లతోఁగూడ నట్లట్లే తమ గ్రంథమునఁ జేర్చుకొనిరి; నా వాక్యరచనలఁగూడ.—అది యట్లుండె. చోళగ నేపాళ విషయములను సరస్వతిగారు తమగ్రంథమున వివరించి వ్రాసిరి. ఇది 1919 సం. న జరిగినది. ఈగ్రంథమును జూచినవారెల్లరకు నిప్పుడు ధర్మారావుగారు వ్రాసిన విషయములు రెండును బట్టబయలుగాఁ దెలిసినవే. ఇందు ధర్మారావుగారు క్రొత్తగా గుర్తించిన దేదియు లేదు. కాని, వీరు "చేమకూర వెంకటకవి విశ్వాసపాత్రుండు గాకుండునా యను నూహతో సత్యాన్వేషణకుఁ గడంగితిని. నాయదృష్టవశంబున నాకాలమందలికావ్యముల భాగములు కొన్ని లభించెను. అందుఁ బ్రధానములు" అని నేనును, సరస్వతిగారును బ్రకటించిన "సాహిత్యరత్నాకర"రాదిగ్రంథములభాగములను బ్రకటించిరి. ధర్మారావుగారు సరస్వతిగారి గ్రంథము నేని చూచినట్లు పేర్కొనవలదా? (ఈనడుమ నాకు దర్శన మొసఁగి ధర్మారావుగారు నాతంజావూరిరాజులచరిత్రను దాము చూడలేదనియు, సరస్వతిగారిగ్రంథమును జూచితిననియుఁ జెప్పిరి. తాము స్వయముగా నాయాగ్రంథములఁ బరిశోధించి యెఱుఁగమనియు, సరస్వతిగారిగ్రంథమున నుండియే యాయాగ్రంథభాగములఁ గైకొంటిమనియు నొప్పుకొనిరి.) వాస్తవము వారు వ్రాయవలదా? వారివ్రాఁతను బట్టి మాగ్రంథముల నెఱుఁగనిపాఠకులు, 'అబ్బో! ధర్మారావుగారు సత్యాన్వేషణకై యెంతపాటుపడిరో, ఎంత కష్టపడి సంపాదించిరో ఆయాగ్రంథభాగములను!' అనుకొందురుగాదా! అచ్చుపడి ప్రఖ్యాతమైయున్న సరస్వతిగారి గ్రంథమునుండి విషయమును పేరుచెప్పకుండ కాపీకొట్టుటకు 'సత్యాన్వేషణ', 'అదృష్టవశము' ఉండవలెనే కాఁబోలును! దీనికిఁగూడ నా కంతచింత లేదు. 1919 సం. నఁ గ్రొత్తగా వెల్వడినదియుఁ, గొమ్మలు దిరిగిన చరిత్రకారులుగూడ నంతకుముందు గుర్తించి యెఱుఁగనిదియు నగువిషయమును 1911సంవత్సరములో రచింపఁబడిన శాస్త్రిలుగారి వ్యాఖ్యానమున జేరలేదని వెక్కిరించినదానికి మిక్కిలి వగచుచున్నాఁడను. ఏయేచరిత్రవిషయము లెప్పు డెప్పుడు గుర్తింపఁబడినవో, వానియానుపూర్వ్య మెట్టిదో యెఱుఁగక దా వారధిక్షేపింపవలసినది. చరిత్రము దెలియదని శాస్త్రిలవారి నాక్షేపించుటకు ధర్మారావుగారు చరిత్రముచరిత్రమును దెలిసికొనియుండవలదా? విజయవిలాసపీఠికలోఁ గవి గుప్తముగా వర్ణించిన విషయము లనేకములు గలవనియు, నాతంజావూరురాజులచరిత్రను జదివినతర్వాతనే వాని గుర్తింపవచ్చుననియు నేను నాగ్రంథముపీఠికలో వ్రాసితిని. అప్పటికిఁ బూర్వము ప్రకటితమయిన శ్రీ శాస్త్రులవారి వ్యాఖ్యానమును నేనప్పుడు ప్రకటించుచున్న విషయములు లేమికై యాక్షేపించుట యుక్తమా! శాస్త్రిలవారి వ్యాఖ్యారచనాకాలమునకు సుప్రఖ్యాతములుగాని విషయములను వా రెట్లు వివరింపఁగల్గుదురు?

ధర్మారావుగా రిప్పు డీచరిత్రవిషయములు శాస్త్రిలవారివ్యాఖ్యలో సరిగా లేవని మరల విజయవిలాసమునకుఁ దాము వ్యాఖ్య వ్రాసితి మని నాతోఁ జెప్పిరి! మంచిదే; కాని యీ క్రొత్తవ్యాఖ్యలో ధర్మారావుగారెంతసరిగాఁ జరిత్రవిషయములను సాధించిరో వారు దానిఁ బ్రకటించినప్పుడు చూడఁగలము!

వెంకటరాయశాస్త్రులుగారు నేఁటి యాంధ్ర విద్వాంసులలో నప్రతిమప్రతిభాభాసురులు. అనేక భాషాకోవిదులు. నిన్నటిదాఁక యాచ్ఞాదైన్యమునకుఁ బాల్పడక (ముప్పదియేండ్లు క్రిస్టియన్ కాలేజిలో మహోపాధ్యాయపదమున నుండియు, చిన్న జీతముతో నుండియు నెన్నఁడును పైవారలను తన వేతనము హెచ్చింపనేని కోరియెఱుఁగరట) విద్వద్గౌరవము వెలయఁగా జీవయాత్ర గడపిన యాభిజాత్యాభిమానధనులు. అసాధారణ చాతుర్యముతో ప్రతాపరుద్రీయాది నాటకములను, శృంగార నైషధ సర్వంకషాది వ్యాఖ్యలను, నింక ననేక మహాగ్రంథములను రచించి, సంస్కరించి, ప్రకటించి, క్రిస్టియన్ కాలేజిలో బహుమహాగ్రంథములను రసము చిప్పిలఁగా విద్యార్థులకుఁ బాఠము చెప్పి, సంస్కృతాంధ్రసారస్వతము ప్రజలను విప్పి చూపిన విద్యారసికులు. ఎనుబదియేండ్ల వృద్ధులు. దైవదుర్విపాకముచేఁ దమ యార్జించిన ధనమెల్ల నష్టమై పోఁగా, ఏకపుత్త్రుఁడు చనిపోఁగా, నిప్పుడు కడువార్థకమున నన్నవస్త్రములకుఁ గూడఁ గడవనంతటి దారిద్ర్యములోఁ బసిపాపలగు పౌత్రులు, పౌత్రియును, భార్యతీదేవివంటి పత్నియుఁ, గోడలును గలకుటుంబమును బోషించుకొనఁజాలక, కన్నులు గానరాక, యాదరించువాఁడు లేక చీకాకుపడుచుండఁగా, వారిని శుశ్రూషించి విద్యాబుద్ధులను బడసి పదికాలములపాటు ప్రఖ్యాతి గాంచవలసిన వారును, వారినిబట్టి చూచి విద్యావయస్సులచే బాలురు నగు శర్మ్మరావుగారివంటివారు వారిపైఁ జేయరాని యధిక్షేపములఁ జేయఁబూనుట శ్రేయముగాదు. ఇట్టిచేఁతలు తమకే కాదు ఆంధ్రభాషకే యశ్రేయస్కరములు. శాస్త్రులవారిజీవితమిట్టి యిక్కట్టులనుండి యిఁకనైనఁ దప్పి తెప్పిఱిల్లును గాక యని యీశ్వరుని వేఁడుచున్నాను. వారిచే విద్యాబుద్ధులను బడసినవారు వారిశిష్యులు, వారిపాండిత్యగరిమ నెఱిఁగినవారు వందలకొలఁదిగా మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీలో నున్నతపదములందు గలరు. వారిలోఁ గొందఱైన పూనిన శాస్త్రులవారి భావిజీవితమును బాగుపఱుపఁగల్గుదురు. అనేకులు వారి యీనాఁటి యాతురతను, దారిద్ర్యమును ఎఱుఁగరనుకొందును. వారిక్లేశముల నెఱిఁగి చేఁతఁగాక దుఃఖించుచున్న నేను జేయు నీవిజ్ఞప్తిని జిత్తగించి వారిశిష్యులు వారికిఁ దగినసాధనమునఁ దోడ్పడుదురుగాకని వేఁడుచున్నాను.

ఈ పైవిషయముల వ్రాసినది శర్మ్మరావుగారి యధిక్షేపములు శాస్త్రులుగారికీర్తికి కళంకమును దెచ్చునను వెఱపునఁగాదు; వారిపై నేయఁదల్పవలసినదని నాయఁడుగారిని వేఁడికొనుటకునుగాదు. వారి వ్రాఁతలు న్యాయ్యములుగా నుండవలెనని హెచ్చరించుటకే. శాస్త్రులుగారిని, ఆంధ్రభాషను అభిమానించు సంపన్నులు వారి యిప్పటి యిక్కట్టులను దెలిసినచో వారి నాదరింపఁబూనుదురను కుతూహలమునఁగూడ వ్రాసితిని.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

ప్రణయాశ్రువులు

కొత్త జగ్గయ్యచౌదరి గారు

ప్రణయ విపంచితంత్రులు బరాబరిగా శ్రుతిలోన లీనమై
తనరఁ బ్రమోదగాన పరతంత్రభరమ్మునఁ దన్మయత్వ జీ
వన కమలాకరంబున నవారణలీలఁ జరించు నీజతః
గని కనుగుట్టి దైవము వికల్పమొనర్చెను సంధిసూత్రముః.

లలితమృణాల పల్లవములన్ బురుడించు త్వదీయ బాహుడో
లల నిదురించి దీర్ఘనిశలన్ హృదయప్రియమైన స్వప్నపుం
గలశపయోనిధిన్ బ్రణయ గానకళాప్లవ సంస్థితుండ నై
మెలఁగు నదృష్టసత్ఫల సమీక్షణ మేగతి యింకఁ బ్రేయసీ!!

జలధి చలత్తరంగ కణసంచయలీన విభాకరప్రభా
కలితకలా కలాప మటుగా భ్రమియించెడి మన్మనంబు శాం
తిలు నను నాస దీరె సుదతీజనరత్నమ! నీదుచెల్మిక
ల్మలలతికాసమూహకసమూలవినాశన కారణంబునన్.

తొలకరి మించుఁదీవియలతో నెకసక్కెము లాడు నీతనూ
జ్జ్వల రుచిరాంశుమండలి దిశాముఖసీమలఁ బ్రాఁకి నాట్యముల్
సలుపఁ దొడంగి మద్ధృదయశాంతిపటంబు దహింపుచుండ నో
యలికులవేణి! యేగతి నిరర్థక జీవనయాత్ర సల్పెదన్.

పండిన శాల్మలీఫలము బ్రద్దలువాఱఁగ దానిగర్భమం
దుండెడి దూది తీవ్రపవనోద్ధతిచే గగనోర్విఁ బాఱున
ట్లండజయాన! నాదు హృదయాబ్జదళంబులు విచ్చి వ్రాలి యీ
రెండల వాడి వత్తలయి యేటికిఁ గోటికిఁ బర్వు లెత్తెడున్.

తేటమొయిళ్ల సందడు లుదీర్ణమృదంగ దణాంధణాం ధణా
ర్భాట లయక్రమమ్మున శ్రవమ్ములరింప, మయూరరాజముల్
పాటలఁ బాడుచున్ బురులఁ బై కెగఁబట్టి విలాసనృత్య భో
గాటనఁ దేలు లీలఁ గన నశ్రుకణంబులు జారుఁ గన్గవన్.

కాలము వోక యిర్వుర మఖండముదబ్ధిని మున్గి యాడుచున్
గాలిని మేల్మిసౌధములఁ గట్టి చరించెడివేళ నీదుకెం
గేల మదీయహస్తము లగించుచు సౌఖ్యపరంపరారతిన్
దేలిన వృత్తముల్ ప్రియసతీ! తలపోయఁగ గుండె నీరగున్.

నీలసరోవరంబున వినిర్మల భావతరంగ మాలికా
డోలలఁ దేలియాడుచుఁ గడున్ దమిఁ బ్రేయసు బాహువల్లరిన్
సోలఁగ నుల్లసిల్లి తనసోయగమున్ బ్రకటింపఁ బద్మినీ
బాల తురంగలించెడి ప్రభాతముఖంబుల నిన్నుఁ బాడెదన్.

జీవన మేమి?

[‘వేదిక్ మేగజిను’ నందు సాధు వాస్వానీగారి వ్యాసమునుండి]

గొప్పగొప్ప ప్రశ్నలు చాలావాటికి మనకు భగవద్గీతలో సమాధానం దొరుకుతుంది. ఆ ప్రశ్నలలో ‘జీవనము ఏమిటి?’ అనేది ఒకటి. నేను భిన్న భిన్న వ్యక్తులు దీనికి భిన్నభిన్న సమాధానాలు చెప్పుతున్నారు. జీవనము మాయ అని ఒకసమాధానం. నా అభిప్రాయానుసారం ఈ సమాధానం తప్పు. కాని, దౌర్భాగ్యవశం చేత, నేను సర్వసాధారణంగా ఈ ఆశయం వ్యాప్తమై ఉంది.

భారతదేశంలో అనేకులు మాకు చెప్పే దేమిటంటే—“ఈమనుష్యజీవనమా, ఈఐహిక జీవనమా? ఎబ్బే, ఇది వట్టిమాయ” అని. అనేకమంది నాతో ఇదే చెప్పేరు. “మాయ” అనేది వారి ‘పేటెంటు’ మాట. కాని నావినీతమైన అభిప్రాయంలో ఈ మాయకు భ్రమ అని కాని, మోసమనికాని అర్థముకాదు. ఐనా, అనేక హిందూమిత్రులు ‘జీవనము మాయ’ అని ఆ అర్థంలో అంటున్నారు. చాలాయేళ్లక్రిందట, నేను పంజాబులో ఉన్నప్పుడు, ఒకనాడురాత్రి ఫిరోజుపురంలో ప్రేమగల మిత్రులు కొందరు నన్ను భోజనానికి ఆహ్వానించేరు. అక్కడ, మా భోజనా లయిపోయిన తర్వాత, ఒక పంజాబీ యువకుడు పాడడానికి లేచేడు. చిత్రంలాగున ఆ పంజాబీ యువకునిముద్ర నా కిప్పటికీ జ్ఞాపకం ఉంది. వెన్నెలరాత్రి; పంజాబీయువకుడు తెల్లనితలగుడ్డ చుట్టుకొని ఉన్నాడు; అతనికంఠం చాలా మధురంగా ఉంది. అతని హృదయంలో ఒకవేదన ఉందికాబోలు, ఆ వేదనలోనే అతడాగీతం పాడేడు. ఆగీతం నాకు జ్ఞాపకం లేదు; కాని, అస్థలానికి కృత్యతాధరితమైన స్మృతి స్వరూపంగా, అందులో రెండుచిన్నపదాలు నా చెవులలో ఇప్పటికీ గీపెట్టుతున్నాయి: ‘చంద్ రోజ్’ ‘చంద్ రోజ్’ అనేవి. ‘కొద్దిదినాలే’, ‘ప్రతివస్తువూ కొద్దిదినాలుమాత్రమే ఉంటుంది’ అని అర్థం.

ఈ ఆశయంలో సత్యం ఉంది అన్నమాట వాస్తవమే; కాని, నాసోదరులలో చాలామంది దీనిని దుర్వినియోగం చేస్తున్నారనేదికూడా అంత వాస్తవమే. ‘కొద్దిరోజులే; అతి స్వల్పకాలమే!—అందుచేతనే, మేము ఏమైనా చెయ్యడం ఎందుకు? స్థాణువులలాగు నోరుమూసుకొని, చేతులు కట్టుకొని కూర్చుంటే చాలు’ అంటారు వారు. కాని, జీవనానికి ఈ తత్త్వజ్ఞానం తప్పు. శ్రీకృష్ణుడు ‘జీవనం మాయకా’దని చెప్పుతున్నాడు. మన మిక్కడ ఉండేది కొద్దిరోజులనేమాట నిజమే; కాని ఆకొద్దిరోజులు చాలాపవిత్రమైనవి; అవి గొప్ప మహత్త్వం కలవి. మనం మనకర్మ చెయ్యాలే చెయ్యాలె. భారతదేశంలో ‘జీవనము మాయ’ అనే ఆశయమే బాగా ప్రబలిఉంది. దీనికి విరుద్ధంగా పశ్చిమాన్ని వేరొక ఆశయం ప్రబలిఉంది. ఐరోపీయులూ, అమెరికనులూ ‘జీవనం భోగం’ అంటారు. ఇక్కడ మనం జీవనం మాయ అంటాము! ఆత్మ సుఖమే జీవనం అంటారువారక్కడ. ‘ఆత్మసుఖాని కర్థమేమి’టని అడిగితే ‘సుఖం అనుభవించండి’ అని చెపుతారు. దీనినే నేను భోగం అంటున్నాను. ఐరోపా అమెరికాల జనులు కోరే దేమిటంటే—“డబ్బుసంపాదించండి, సుఖం అనుభ

వించండి; సుఖానుభవానికి మంచియిళ్లు. నిర్మించుకోండి; మోటారులు కొనండి—సుఖించండి—"ఇంతే. ఒకవైపున 'జీవనము మాయ' అనేది అతి; 'జీవనము భోగ' మనేది రెండవ అతి.

ఈవిషయంలో శ్రీకృష్ణునిసందేశం అమూల్యం. ఆయన చెప్పేదు 'జీవనము ధర్మము' అని. కాబట్టి, జీవనం మాయకాదు; భోగమూ జీవనంకాదు; జీవన మేమో ధర్మమే. 'జీవనమేమి' అనేదానికి ప్రత్యుత్తరం భగవద్గీత మొట్టమొదటిపదంలోనే మీకు దొరుకుతూంది. 'ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే' అనే గీతాప్రారంభం మీకు తెలుసునా! మొట్టమొదట ఆ'ధర్మ'మనే శబ్దమే యీ గొప్ప ధర్మగ్రంథానికంతకీ శ్రుతి. శ్రీకృష్ణుని మహత్సం దేశానికంతకీ 'ధర్మ'మే శ్రుతి. జీవనం ధర్మక్షేత్రం; జీవనాని కర్థం ధర్మంయొక్క యుద్ధక్షేత్రంఅని; పాశ్చాత్య అర్థశాస్త్రజ్ఞులు వైరుద్ధ్యమని పిలిచే స్వార్థపరత యొక్క యుద్ధక్షేత్రం కాదు. కాదు—అది కాదుజీవనం. యుద్ధక్షేత్ర మనేది యథార్థమే కాని స్వార్థపూర్ణహితాల యుద్ధక్షేత్రంకాదు. జీవనంధర్మయుద్ధక్షేత్రం. ధర్మగ్రంథాలలో వ్రాసింది మీకు జ్ఞాపకం ఉంటుంది. భగవద్గీతలో భగవంతుడు తన రథాన్ని రెండుసేనలకి నడుమ నిల్పి గీత అనే మహాసందేశాన్ని ప్రసాదించాడు. ఈసందేశం భగవంతుడు రెండుసేనలికిమధ్య నిలిచిఉన్న రథంలోనుంచి యియ్యడమే దాని మహత్త్వం. నా అభిప్రాయంవల్ల దీని భావ మేమంటే, మీరు మీజీవనంలో ధర్మం ఆచరించాలెనంటే మీరు మీజీవనరథాన్ని కష్టానుభూతికీ, ప్రలోభనాలకీ నడుమగా నడిపించాలె. మీరు మీధర్మం ఆచరిస్తూ ఉన్నారంటే ఎట్టి దుర్ఘటనకీ భయపడరాదు—అని.

భగవాను డీఉపదేశం ఎవరికి ఇచ్చేడో యెఱుగుదురా? అర్జునుడికి. అర్జునుడు భారతదేశానికి ప్రతినిధి స్వరూపం అని నాకు తరుచుగా తోచింది. భారతదేశంమాత్రం ఎటువంటిది? ఉచ్చదశలో ఉండిన భారతదేశంకాదు—ఇప్పటిలాగే అధఃపతన దుఃస్థితిలో ఉన్న భారతదేశం. మహర్షులకాలంనాటి భారతదేశంకాదు—తరువాతి పతనోన్ముఖమైన భారతదేశం అర్జునరూపంలో ప్రకటితమయింది. అర్జునుడు నేటి భారతంవంటి భారతానికి వాస్తవ స్వరూపం — ప్రతినిధిస్వరూపం. అర్జునుని చరిత్ర విప్పిచూస్తే మీకేమి గోచరిస్తుంది? అర్జునుడు రసజ్ఞుడు; సరే, సాధారణంగా ప్రతి భారతీయుడు మంచి రసజ్ఞుడని ప్రతీతమే. అర్జునుడు రసజ్ఞుడు, కాని కార్యం ఉపస్థితం అయేసరికి "నేను పోరాడను" అంటాడు. ఈదౌర్బల్యమే నేడు ప్రతిభారతీయునిలోనూ ఉంది. రసజ్ఞుడే చాలా; అయితే కర్మక్షేత్రంలో మిక్కిలి పేదవాడు. మనదేశంలో అయే ఉత్సవాలలో కావలసినంత ఉత్సాహం ఉంటుంది. మహాజండాలు, సభలు, పాటలు, ఉపన్యాసాలు వాదప్రతివాదాలు పెల్లుబుకుతుంటాయి. జనులు గుంపులుగుంపులుగా కూడుతారు. అందరూ అది మన ఉత్సవం అంటారుకాని ఉత్సవంఅవడంతోనువు,సంపూర్ణ విరామం. ఉత్సవంఅయేక మనముపనిచెయ్యము!ఉత్సవాలూ,ఊరేగింపులూ కార్యానికివిఘ్నేశ్వరపూజ కావాలె;కాని,విరుద్ధం,మనవారికిఅవే అసలుకార్యం అయిపోతున్నాయి. ఆవేశోద్రేకాలతో ఉత్సవాలు జరిపి మనం ఏదో పెద్దపని చేసినేమని భావించుతూ ఉన్నాము మనము; కాని ఉత్సవాలు అసలు పని కావు. ఏడాది పొడుగునా పనిచెయ్యాలె గనుక ఉత్సవంవల్ల ఉత్తేజన కలగాలె. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడి భావావేశాన్ని నిందించేడు. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడితో చెపుతున్నాడు—"ఇది నీదౌర్బల్యం" అని. రసజ్ఞత ఉంది మంచిదే, కాని రసజ్ఞతను మనం భావావేశంతో బంధించివెయ్యకూడదు. మనము కర్మ ఆచరించడం అవసరం. దానికి శ్రీకృష్ణభగవానుడు అర్జునుడికి ప్రసాదించిన సందేశం మన కిప్పుడు కావాలె. ఆయన అర్జునుడితో చెపుతున్నాడు: "'ఉత్తిష్ఠ'—లే; వట్టి రసజ్ఞుడవు కావడాని కిది సమయం కాదు; లే. అర్జునా! లే"అని. నేను నాదేశవాసులకి చెప్పేదికూడా ఇదే—

"కర్మ ఆచరించండి, కర్మ ఆచరించండి, కర్మ ఆచరించండి."

ప్రాచీన పద్ధతుల ననుసరించి హైందవ నారీమండల స్వాతంత్ర్యము.

'వేదాంత కేసరి' అను పత్రికయందు స్వామి యీశ్వరానందగారు హైందవసంఘసంస్కరణమును గూర్చి చర్చించుచు భారతదేశమున స్త్రీపురుషు లొండొరులు స్వేచ్ఛమెయి గలసి మెలసియుండుట, స్త్రీల స్వాతంత్ర్యము అను విషయములగూర్చి యిట్లువివరించినారు.

ప్రాచీనాచారపరాయణు లామాటను తలంపునకు తెచ్చుకొనుటకు సైతము వెఱచుచుండ సంఘసంస్కర్త లెట్టులైనను గావలయునని పట్టుపట్టి యున్నారు. ఇందు ప్రాచీనాచారపరాయణులకు వచ్చిన భయమేమి? వారికి తమ సంతానము పావనత్వమును, పారిశుద్ధ్యమును కోలుపోవునన్న భయము. వారికీభయము పుట్టుకతో పుట్టినది. హైందవ యువతులు తమ జీవిత పరమావధియగు సతీత్వమును, పవిత్రత్వమును కోలుపోవకయే స్వాతంత్ర్యప్రాప్తికై పాశ్చాత్య స్త్రీలతో నేల చేరరాదు? మహాసతిసీత ఏండ్లకొలది రాక్షససమూహముల నడుమ తన జీవితమును గడుపలేదా! సావిత్రి తనపతికొఱకయి ఎన్నిచోట్ల దిరుగలేదు! బ్రహ్మవాదినులగు స్త్రీలు ప్రాక్కాలమున నుద్దండపండితులతో వాదప్రతివాదములు సలుప పెక్కు మహారాజ సభలయందు క్రుమ్మరలేదా? హైందవసంఘమున స్త్రీస్వాతంత్ర్యము క్రొత్తది కాదనుట నిట్లు కాంచగలము. కాని, సంస్కర్తలా స్త్రీస్వాతంత్ర్యముతోపాటు మహత్తరమైన సంకల్పశక్తియుండుటను, ప్రాచీన బ్రహ్మచర్య విధానమున అగ్నివంటి పావనత, జితేంద్రియత పోషితమయి యుండుటను మఱచుచున్నారు. ఇట్టి నియమములు పాటింపకున్నచో స్త్రీపురుషులు స్వేచ్ఛగా కలసి మెలసి యుండుటెంతయు హానికరము. ఈవిషయమును పాశ్చాత్యులును క్రమముగ గుర్తింపగల్గిరి. ఇట్లు నియమబద్ధమై యున్నచో శిష్టాచారపరాయణులు స్త్రీస్వాతంత్ర్యమును నిరోధింపబోరు. జాతియొక్క ఆదర్శములు చెక్కుచెదరకుండునేని ఇతర స్థితులయందు సాధ్యమగునంతవరకు మార్పులకు అవకాశమును గలిగింపవచ్చును. కావున సంఘసంస్కర్తలు స్త్రీలకు, ప్రాచీనకాలమందువలెను, జాతియొక్క ఆదర్శములను బాగుగ బోధించి పదపడి తమకు సంబంధించిన విషయములను పరిష్కరించుకొను బాధ్యతను వారికి వదలివేయవలెను.

గ్రామపునర్నిర్మాణము-పశువైద్యశాస్త్రము

భారతపశువైద్య పత్రికయందిట్లున్నది.

ఈరోజులలో మనము 'గ్రామపునర్నిర్మాణము' నుగూర్చి చాల వినుచున్నాము. ప్రతివారు నదియే చెప్పుచుందురు. అది వట్టి నోటిమాటయే యగుచున్నది. పెక్కితర విషయములవలె నదియు కార్యరూపమును దాల్చకున్నది. వైస్రాయిగారు దానినిగూర్చి ప్రసంగింతురు; గవర్నరుగారు దానిని ప్రతిధ్వనింప జేతురు. రాజకీయవేత్తలు దానిని ప్రకటింతురు. పత్రికలు దానిని నిగోపీథులవెంట జేరము సాగించును. కొనయూపిరితోనున్న వైతు యీ ప్రఖ్యాతవ్యక్తి మయమైనమునంక వాగ్దత్తరామరాజ్యముకొరకు ఎదురుచూచుచుండును. అతడొకనూతనస్వర్గరాజ్యముగూర్చి కలగనుచుండును. అందొక సింహాసనమున దా నధిష్ఠింతు ననుకొనును. కాని త్వరలోనే యతనికి సత్యము వెల్లడియగును. స్వర్గమందు తనకొక సింహాసన మిప్పింతుమనినవారు భూమిపై నొక ముక్కాలిపీటనైన నీయజాలకున్నారని యతడు గ్రహించును. ఈసుకల్పితతత్వముల, నీనిర్మితకార్య విధానముల నతిడసహ్యించుకొన మొదలిడును. మరియొక యుద్యోగములేని వారికిది ప్రియకార్యమను తలంపుతో నతడు భావగర్భితమగు చిరునవ్వు నవ్వుకొనును. అతనితలంపు తప్పో, ఒప్పోకాని 'గ్రామపునర్నిర్మాణ'మనునది బజారులలో మారుమ్రోగుచున్న వాడుకపదమయ్యేనేకాని కార్యరూపము దాల్చకుండుటమాత్రము సత్యము. కావలసినది నమ్మకమైన గట్టిపనికాని ధూమ్యాకాశములకు విసుగు గలిగించు నిర్వచనములు, వట్టిమాటలుగావు.

'లిన్‌లిత్‌గో కమిషను' నెదుట 'గ్రామపునర్నిర్మాణమును'గూర్చి యొసగబడిన సాక్ష్యములను మేము శ్రద్ధతో గమనించితిమి. పునర్నిర్మాణమును విశాలవిధానమున పెద్దయెత్తుబడిమీద, ప్రారంభింపవలసిన యావశ్యకతను గూర్చి చాలమంది ప్రసంగించిరి. "జీవితమున నన్ని విధముల నేక కాలమున రయితునకు సేవచేయుట" యేకమిషనువారితో నొకరితరువాత నొకరుగ విన్నవించిరి: "విద్య, ఆరోగ్యము, ఋణవిముక్తి, పంచాయతి, మితపానము (త్రాగుడుమానుట), అన్ని విధముల వ్యవసాయాభివృద్ధి, ఫలసాయముల వర్తకము, సహాయ పరిశ్రమలు" మొదలగున వన్నియు సూచింపబడినవి. కాని యీ నూతన విధానమున, రైతుయొక్క పశుసంపదను కాపాడుటను ముఖ్యాంశమైన పశువైద్య శాఖాభివృద్ధియొక్క యావశ్యకతను గూర్చి యెవ్వరును మాట్లాడలేదు. నివారింపదగిన జాడ్యములచే నేటేట చీవరయితు తనపశువులను గోల్పోవుచుండినయెడల 'ఋణవిముక్తి' యనుమాట కర్థమేమి? పశుపీడవలన దేశమున అనేకపశువులు నశించినచో 'అన్ని విధముల వ్యవసాయాభివృద్ధి' కెక్కడ యర్థముండునా? "పశువైద్యశాఖవలన నిప్పటికి చేకూర్చిన అల్పఫలముల" గూర్చి కొందరు ప్రసంగించిరి. ప్రస్తుత పరిస్థితులలో ప్రతి 700 చదరపు మైళ్ల మేరకు, సుమారు 1½ లక్ష పశువుల రోగనివారణమునకు ఒక్కపశువైద్యుడుండినప్పుడు, యింక నెక్కువలాభమెట్లు చేకూరగలదు!

ఎప్పుడైన, నేడైన గ్రామపునర్నిర్మాణవిధానము కార్యరూపము దాల్చిన, నావిధానమున పశువైద్యము ముఖ్యస్థానమును గాంచవలెను. అన్ని రాష్ట్రములలోను పశుభీమాసంఘములు, ప్రతితాలూకాకు నొక పశువైద్యాలయము, ప్రతిరాష్ట్రమునకు పశువులకొఱకు టీకాలు మందుచేయు కార్యాలయమొకటి, ఇంకను ఎక్కువగ పశురోగ నివారణపద్ధతు లవలంబించుమార్గములు, పరిశోధక కార్యాలయములు నుండవలయును. ఇవియన్నియు పశువైద్య శాఖయొక్కయు, శాస్త్రముయొక్కయు నభివృద్ధ్యాది మార్గములు ; పరమావశ్యకములు. అది జరుగునంతవరకు మన దేశపు పశుసంపద నాశనమగుటయు, రైతునకు గొప్ప యార్థిక దారిద్ర్యదుఃఖము కలుగుటయు నిశ్చయము. వట్టిమాటల 'పునర్నిర్మాణము'నందలి సౌఖ్యము కల్ల. నిజము కానేరదు. మా మొఱ యరణ్యరోదనము మాత్రము కాకుండునని మా యాశ.

ప్రాచీనమహారాణుల చిత్రములు

౫. క్లియోపాత్రా-మృతభర్తృసందర్శనము

(క్రీ. పూ. 68-30)

ఈమె యసామాన్య సౌందర్యవతి. యీమె ఈజిప్టుదేశపుమహారాణి. ఈమె సౌందర్యాతిశయమువలన నాకర్షితుడైన రోమక సామ్రాజ్యాధీశుడగు సీజరు మరణించిన పిమ్మట మార్కు ఆంటొనీకి ప్రియయై, యతడు ఆక్టేవియస్‌చేత నోడింపబడి, రాజ్యమును గోల్పోయినపిమ్మట తానొక యలగ్జాండ్రియా దేవాలయాంతర్భాగమున దాగుకొని, తన యబద్ధమరణవార్తను వెల్లడిచేసెను. ఈవార్తను వినిన యామె ప్రియుడు ఆంటొనీ, తానేల జీవించియుండవలెనని కత్తితో పొడుచుకొనెను. ఇంకను అతడసువుల బాయక మున్నే, క్లియోపాత్రా మరణింపలేదనియు, నొక దేవాలయమున దాగియున్నదనియు రూఢివార్త యతని చెవిని సోకెను. ఆసౌందర్యమూర్తిని తనకనులార కడసారి యొకమారు చూచి చనవలెనని యతడు పల్లకియందామెయుండు స్థలమును జేరెను. మృత్యువొకవైపు పాతని లాగుచుండ నీమె లావణ్యమింకొకవైపు పాతని నాకర్షించుచుండెను. 'నేను మృతినొందుచున్నాను. ఈజిప్టు మృతినొందుచున్నది' యను తుదిపలుకులతో నతడు ప్రాణముల వీడెను. తన దాసీలందరతని వియోగమునకు దుఃఖాశ్రువుల కురియుచుండ నామె యతనివంక జూచుచున్నది. పిమ్మట కొన్ని దినములలోనే యామె విషసర్పదష్టయై తన హృదయనాథుని జేరెను.

హిందీప్రచారము-నాటకములు

'హిందీప్రచారక' పత్రికయందు శ్రీదినవహి సత్యనారాయణగారు హిందీ భాషాప్రచారమునకు ధర్మగ్రం

శము పఠనపాఠనములును, నాటకప్రదర్శనములును ముఖ్యసాధనములని చెప్పుచు, శ్రీ వెంకటరావుగారను నొకరు ఆంధ్రదేశమున సంచారముచేసి తులసీరామాయణము చదివి చెప్పుచున్నారనియు, అది జనులు గుంపులుగ జేరి భక్తితో వినుచున్నారనియు, కొందఱు తమకు హిందీ తెలియకపోయినను రామాయణములు కొనుచున్నారనియు, ధర్మగ్రంథములకు భారతీయులపై నపూర్వప్రభావము గలదనియు నుదాహరించి, నాటకముల గూర్చి యిట్లు నుడువుచున్నారు :

"నాటకములన్నిటికంటె గొప్పప్రచారసాధనములని నామతము. వాని కెల్లరిపైని ప్రభావము గలదు. ఆంధ్రనాటకరంగమున హిందీ ప్రోత్సాహము నేటిదికాదు. సుప్రసిద్ధులు, సుమేరుసింహపాత్రధారులు కీర్తిశేషులగు లక్ష్మణరావుగారి నీప్రాంతమువా రెవ్వరును మఱవజాలరు. వారు హిందీలో భాషించి తమ పాత్రాభినయ సౌందర్యమును పెంపొందించిరి. జనులు వారియెడలను, వారి హిందీభాషణము నెడలను ముగ్ధులగుచుండిరి. వారి కెన్నియో పతకములు లభించెను. మాన్యులు శ్రీవెమురు మూర్తి శేషగిరిరావుగారు ఈప్రాంతపు సుప్రసిద్ధనటకులలో నొకరు. వీరును హైదర్ జంగు, సుమేరుసింగు మున్నగు పాత్రల ధరించి తమ హిందీభాషణమువలనను, అభినయ కౌశలము వలనను ప్రేక్షకుల పరవశుల జేయుచున్నారు.

ఇప్పుడును తెలుగు నాటకములయందు హిందీ వర్తిల్లుచున్నది... ప్రేక్షకుల కది యర్థమైనను గాకున్నను తుదివఱకు శాంతముగ వినుచున్నారు. దీనివలన దెలియవచ్చెడి దేమి? జనుల మానసిక ప్రవృత్తి హిందీ కనుకూలముగ నున్నది. దానిని తగుమార్గమునకు తీసికొనివచ్చుట ప్రచారకులపని.

నాటకప్రచారమునకు రెండుమార్గములు మంచివిగ నాకు తోచుచున్నవి: (౧) హిందీప్రచారకేంద్రస్థానమున నాటకమండలి యొకటి స్థాపింపవలెను; దక్షిణభారతదేశమునం దంతట నది నాటకములు ప్రదర్శించుచుండవలెను. సాధ్యమగునంతవఱకు నాటకము లైతిహాసికములై చిన్నవిగ నుండవలెను. (౨) ప్రాంతీయనాటకసమాజముల వారిని ప్రోత్సహించి యప్పుడప్పుడు హిందీ నాటకము లాడునట్లు చేయవలెను. దీనివలన హిందీప్రచారము సుకరమగును, రాష్ట్రభాషాదేవి ప్రతి భారతీయహృదయ రంగమునను ప్రతిష్ఠితమగును, వివిధభాషలు మాటాడు భారతవాసు లెల్లరు నేక హృదయు లగుదురు. హిందీ యొక విద్యుత్తంత్రి. హిమాలయమున నాఘాతము తగిలినచో కన్యాకుమారి పర్యంతము భారతదేశమెల్ల నొక్కసారి కంపించి పోవును. ఈతంత్రిని దేశమంతటను వ్యాపింపజేయుట యావశ్యకము. అపుడు స్వరాజ్యము బడయుట యేమంత పెద్దవిషయము!"

హైందవకుటుంబమునను మాతృదేవత

శ్రీ వివేకానందస్వామి కాలిఫోర్నియాలో జరిగించిన ప్రసంగము నిదివఱకు నముద్రితముగ నున్న దాని నిపుడు ప్రబంధభారతి ప్రకటించినది. దానినుండి:

అల్లదిరమే ఆమె. తనకూతురు పెండ్లాడి తనయింటినుండి పోవునట్లు కొడుకుపెండ్లాము తనకూతురుగ తన ఇంటికి జేరును. కాబట్టి కొడుకుపెండ్లాడి తల్లికొక కూతురిని తెచ్చినాడు. రాణులకు రాణియగు నాతల్లి ప్రభుత్వముక్రింద నామె క్రమముగ జేరుచున్నది.

ఇప్పటి కవివాహితుడను, ఆశ్రమస్వీకారమును గావించిన కారణమున ముందును వివాహము కాబోవనివాడను అగు నేనుకూడ పెండ్లామునేని నాభార్య నాతల్లి కప్రియముచేయ సాహసించుటకు సహింపజాలను. ఏల? నేను నామాతృదేవతను పూజించుచుంటిని గాదా! ఆమెను కోడ లేల యారాధింపరాదు? నాతల నెక్కి స్వారిచేయుచు నాతల్లిపై నధికారము చెల్లించుట కామె ఎవ్వతె? తాను స్త్రీధర్మము నధిగమించువరకు నామె వేచియుండవలెను. స్త్రీయందు స్త్రీత్వమును నిండార జేయునది మాతృత్వ మొక్కటియే. కావున నామె తల్లియగునంతవఱకు వేచియుండవలెను. అపు డామెకు నాతల్లి యధికారమువంటి యధికారము కలుగును. హైందవాభిప్రాయానుసార మయ్యదియే.—

ఆమాతృత్వమే—ఉత్కృష్టమైన స్త్రీధర్మము. ఆహా! ఎంత మహాదంతరము! ఎంతమహాదంతరము! నాతల్లిదండ్రులు నన్ను బడయుటకై ఏండ్లకేండ్లుగ నుపవాసములు, దైవ ప్రార్థనలు కావించిరి. శిశువు జననము నొందుటకు పూర్వము తలిదండ్రులు ఆశిశువుకొఱకు దైవమును ప్రార్థింతురు. భారతీయ ధర్మశాస్త్ర ప్రణేత యగు మనువు ప్రార్థనాపురస్సరముగ బుట్టినవాడే ఆర్యుడని ఆర్యుని నిర్వచించినాడు. ఆతని మతము ననుసరించి ప్రార్థింపక పుట్టిన శిశువు లధములనుచున్నారు. శిశువుకొఱకు ప్రార్థన సలుపవలెను. ప్రార్థింపక పుట్టినవారు, నిరోధింపరాని పరాకువేళలందు ప్రపంచమున బడినవారునగు మానవుల వలన నేమి కాగలదు?

అమెరికా దేశపు తల్లులారా! ఇంచుక యోజింపుడు. మీ అంతరంగముల నుదమయంతరంగములయందు యోజింపనిండు. మీరు నిక్కముగ స్త్రీలు కాగోరెదరా? ఒకజాతి, ఒకదేశము మాట కాదు; జాతీయాహంభావమును గాదు; నశ్వరమైన జీవితమును, నిరంతరము దుఃఖభాజనమయిన జీవితమును దెలిసి విఱ్ఱవీగువా రెవ్వరు? పరమేశ్వరుని అనంతశక్తిముందు మనమెంతవారము? ఇదిగో ఈరాత్రి నేనిట్లు మిమ్ము ప్రశ్నించుచున్నాను. మీరందఱు సంతానముకొఱకు దైవమును ప్రార్థించెదరా? తల్లులు కాగోరి మీరందఱు సర్వేశ్వరునికి వందనముల నర్పింపరా! మాతృత్వముచే మిమ్ము పవిత్రలనుగ పరిగణించుకొందురా? పరిగణించుకొనరా? మీఅంతరంగముల నడుగుడు. మీరు కాదందురేని మీవివాహ మబద్ధము; మీస్త్రీత్వము కల్ల; మీవైద్యము బూటకము. ప్రార్థింపక యుదయించిన మీసంతానము ప్రపంచనాశ్య మగును.

మన ఎదుట దోచుచున్న భిన్నాదర్శముల నరయుడు.

మాతృత్వముతో గొప్ప భారము పుట్టుచున్నది. అది మూలస్థానము; అటనుండి బయలుదేరుడు. మంచిది; తల్లి నేల యంతగా బూజింపవలెను? ఏలయన: మంచి చెడుగులయెడ శిశువులకు ప్రవృత్తి గలిగించునది జనన పూర్వము గలుగు నొక ప్రోత్సాహమని మా గ్రంథము లుద్ఘోషించుచున్నవి.

హిందీ—ఒక జర్మనుపండితుని అభిప్రాయము

బర్లిను విశ్వవిద్యాలయమున సంస్కృతాధ్యాపకులగు ల్యూడరు దొరగారు కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమున నుపన్యసించుటకు వచ్చి, హిందీ విషయమున నిట్లు చెప్పియున్నారు:—'భారతవర్షమునకు రాష్ట్రభాష (జాతి సామాన్యభాష) కావగినది హిందీభాష యొక్కటియే. ఇంచుమించుగ భారతీయు లెల్లరును హిందీ తెలిసికొనగలరు. భారతీయాశయములకు విరుద్ధములైన సిద్ధాంతములు హిందీభాషయం దుండవు.'

['హిందీప్రచారక' నుండి

భారతదేశసంస్థానాధీశులు

'ది ఇండస్' అను పత్రికలో శ్రీ. సి. కె. పటేలుగా రిట్లు వ్రాసిరి:

సంస్థానాధీశులు ధనవ్యయము చేయుటకు పెక్కు త్రోవలు గలవు. సాధారణముగనే సంస్థానాధీశులకు సొంతకర్చులకుగాను పంచమజార్జి చక్రవర్తికంటె ఎక్కువ సొమ్ము కావలసి యుండును. బ్రిటిషు రాజ్యాంగమునకు ౧౯౩౩ వ సంవత్సరమునకు అంచనా వేయబడిన రాబడి ౧, ౩౧౬, ౬౪౧,౦౦౦ పౌనులలో (ఈమొత్తమును సరాసరి సంవత్సరాదాయముగ పరిగణింప దగును.) ౧౧౦,౦౦౦ పౌనులు చక్రవర్తి దంపతుల సొంతకర్చులకు మినహాయింపు చేయబడినది. ఈమొత్తము రాబడిలో తొమ్మిదింట ౧౦౧౦౦౦ వ వంతు అగుచున్నది. ఇట్లుండగా భారతదేశ సంస్థానాధీశులు సంస్థానము యొక్క రాబడిలో చాలవఱకు చెరుసగము సొంతకర్చులక్రింద దిగమ్రింగివేయుచున్నారు. వివేక సంపన్నుడయిన బరోడా గైక్వారువంటి మహారాజునకుగూడ సంవత్సరమునకు ఇరువదిలక్షల రూపాయలు జేబు సెలవునకు కావలసి యున్నది. ఇదిగాక యువరాజునకు, రాజకుటుంబమునకు చెందిన ఇతరులకు మఱికొంత సొమ్ము

కావలసియున్నది. గైక్వారు వ్యయించు ౨౦ లక్షల రూపాయలు అతని సంవత్సరాదాయమున నూటిలో పదివంతు లగుచున్నది. యువరాజాదుల కిచ్చు సొమ్ము నూటిలో రెండువంతు లగుచున్నది. ఇంతతక్కువవ్యయము కావించు వీరివిషయము అపురూపమయినది. సాధారణముగా రాజపుటానా కతియావారులలోని చిన్న చిన్న సంస్థానాధీశులు తమ రాబడిలో సగమువఱకు జేబు సెలవు క్రింద కాజేసెదరు. ఈసొమ్మంతయు ఎట్లు వ్యయమగుచున్నది? నీతిమార్గములైన దుర్వ్యాపారముల క్రిందను, నిరంతర పాశ్చాత్య దేశయాత్రల క్రిందను సొమ్మంతయు చెల్లిపోవుచున్నది. ఇది ఘంటాపథముగా నందఱకు దెలిసినవిషయమేకాన నిదర్శనము లావశ్యకములేదు. కాని 'ముంతాజు బేగము' విషయము ఇంగ్లాండులో జరిగిన అవమానకరమైన "మే, ఏ" గారి వృత్తాంతమును విశేషనిదర్శనములుగా చూపవచ్చును. పెక్కురు సంస్థానాధీశులు తమ రాజ్యాంగ విషయములను విచారించి చక్కజేసికొనక ఏటేట యూరపుఖండయాత్రల క్రింద కాలమును గడపుచున్నారు.

తమసంస్థానములయందలి ప్రజలు దారిద్ర్యపీడితులై శోకపరాయణులై యుండ వారివలన నిర్బంధముగ లాగికొనిన ధనమును వ్యయించి తాము భోగపరాయణులై గర్వముతో విఱ్ఱవీగుచుండుటకంటె ఘోరమైన విషయము వేఱొకటి కాన్పింపదు. భారతిమాతృదాస్యవిమోచనమునకు నడుముకట్టి పోరాడవలసిన సంస్థానాధీశుల యిట్టి యవివేక ప్రవర్తనము లెంతయు విషాదమును గలిగింపకమానవు.

ప్రాచీనభారతీయచిత్రకళ-మొగలుచిత్రములు

చిత్రము ౧. గుల్బర్గా కోటకొనకొమ్మున నిలిచియున్నదైన ప్రాతఫిరంగి యున్నది. దీనిపొడవు ఇరువదియారడుగులు. దీనికిగల యిరువదిజతల యినుప ఉంగరములు దీనిని వ్రేలదీసియుంచుటకు, ఒకచోటనుండి మఱియొకచోటికి కొనిపోవుటకు ఉపయోగించును.

గుల్బర్గా దక్కను బహామనీరాజ్యమునకు మొదటి రాజధానిగ కొన్ని యేండ్లుండినది. ఇపుడది హైదరాబాదు సంస్థానమున నున్నది.

చిత్రము ౨. బీజపురమున నొక బురుజుపైన నీగొప్ప ఫిరంగి యున్నది. దీనికి మాలిక్ ఇ మైదాన్ (మైదానమునకు ప్రభువు) అనుపేరు గలదు; దీనినోటి కిరుప్రక్కల నొక పెనుభూతము ఏనుగును మ్రింగుచున్నట్లు చెక్కబడి యున్నది. అహమ్మదునగరమున దీనిని పోతపోసిరి. దీని పొడవు ౧౩ అడుగులు. దీనిచుట్టుకొలత ౧౩౪ అంగుళములు. దీని బరువు ౪౩ టన్నులట. దీనిపై మూడు లేఖనములు గలవు. వానిలో నొకటి చెవి దగ్గరనున్నది. 'మహమ్మదుబిన్ హుస్సేన్ రూమి' అను నాతడు దీనిని చేసినట్లా లేఖనము తెలుపుచున్నది. రెండవది నోటిదగ్గరనున్నది. అందు దైవప్రవక్త కుటుంబసేవకుడు అబుల్ ఘాజినిజాంషా 956 A. H.(౧౫౪౯)అని యున్నది. మూడవదియు నోటివద్దనే యున్నది. అందు అలంగీరు చక్రవర్తి- ఔరంగజేబు-హస్తాక్షరము గలదు.

ఈఫిరంగికి ౭౧౧ పౌనుల బరువుగల గుండు, ౫౦౦ పౌనులు మందు కావలెనట. దీనినిచేయుటకు అపరిమితముగ సొమ్ము వ్యయమయ్యెనట. ఇంతవ్యయము చేసి దీని నేల చేయించితివని కుపితుడై రాజు కోశాధిపతిని దీనిని చేసిన కొలిమిలోనే త్రోయించెనట.

చిత్రము ౩. క్రీ. పూ. ౩౩౩ వ సంవత్సరమున అలెగ్జాండరు చక్రవర్తి డేరియసుతో పోరాడి జయించుట నీచిత్రము సూచించుచున్నది. ఇది రంగురంగుల రాళ్లు, గుల్లలు మొదలయినవి పొదిగి చేయబడిన చిత్రమట. ౧౮౩౧ వ సంవత్సరమున నిది 'పాంపేయి' వద్ద దొరకినది. ఇది క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్దమునందలిదిగా నూహింపబడుచున్నది. ఇట్టి చిత్రములలో నిది యుత్కృష్టమయినదిగ పరిగణింపబడుచున్నది. జయపురపు మ్యూజియమున నొక గోడపై గచ్చు ఆరకమునుపు నీటిరంగుల

తో మఱియొక పెద్ద చిత్రపు ప్రతిని జూచి యీచిత్రము చిత్రింపబడినది.

చిత్రము ౪. గజినీమహమ్మదు సుల్తాను. ఇతడు సుప్రసిద్ధమగు సోమనాథదేవాలయమును విధ్వస్తము చేసినవాడు.

చిత్రము ౫. తైమూర్. ౧౩౯౮ వ సంవత్సరమున ముల్తాను మార్గమున ఇండియాను ప్రవేశించి భయంకరముగ దోచుకొన్నవాడితడు. ఉదయపురపు మహారాణాకడ నుండిన చిత్రమునుండి యిది కైకొనబడినది.

చిత్రము ౬. అలెగ్జాండరు చక్రవర్తి. ఇతడు సుప్రసిద్ధుడు. ఈచిత్రము 'పాంపేయి' (ఇటలీ రాజ్యమునకు రాజధానిగా నుండి, క్రీ. శ. ౭౯ వ సంవత్సరమున నశించి, క్రీ. శ. ౧౮ వ శతాబ్దమున మరల కనుగొనబడినది.) వద్ద దొరకిన చిత్రమునుండి కైకొనినది.

చిత్రము ౭. అక్బరుచక్రవర్తి. ఇతడు సుప్రసిద్ధుడు.

[ఇండియన్ ఆర్ట్సు అండ్ ఇండస్ట్రీ జర్నలునుండి]

స్త్రీవిద్యామహాసభ-తీర్మానములు

నాగపురములో జనవరినెల మూడవవారమున జరిగిన అఖిలభారత స్త్రీవిద్యామహాసభయం దీదిగువ తీర్మానము లామోదింపబడినవి:—

(౧) అన్ని బడులలోను, కళాశాలలలోను నైతిక, ఆధ్యాత్మిక శిక్షణ మవశ్య మొసంగబడవలెను.

(౨) అన్ని మాధ్యమిక బాలికాపాఠశాలలలోను, కళాశాలలలోను గృహనిర్వహణోచిత విద్యలయందు శిక్షణ మవశ్య మొసంగబడవలెను. సంగీతమునందు, నితర లలితకళలయందును శిక్షణము ప్రోత్సహింపబడవలయును

(౩) సరియైన వైద్యపరీక్షయు నావశ్యకము.

(౪) వీలగునంతవరకు బహిరంగస్థలములయందు శరీరవ్యాయామ శిక్షణము నియతముగ నుండవలెను.

(౫) బాలికలకు వివాహార్హవయస్సు 16 ఏండ్లకు హెచ్చించి శాసింపబడవలెను.

(౬) వీలగునంతవరకు స్త్రీయుపాధ్యాయులతోడ ప్రాథమిక విద్యాలయము లన్నింటిలోను మొక్కలను పెంచుటకూడ నేర్పింపబడవలయును.

(౭) అన్ని జాతుల బాలికలకును ప్రాథమికవిద్య యుచితముగా విధింపబడవలయును.

(౮) బాలురును, బాలికలును కలసి చదువు ప్రాథమిక విద్యాలయము లన్నింటిలోను అధికసంఖ్యాకులగు నుపాధ్యాయులు స్త్రీలేయై యుండవలెను.

(౯) అన్ని బాలికా పాఠశాలలలోను జాతీయపద్ధతులపైని బాలభటోద్యమమును ప్రోత్సహింపవలెను.

(౧౦) విద్యాబోధనయందు శిక్షితులై సమర్థతను బొందిన స్త్రీలే యుపాధ్యాయినులుగ నియమింపబడవలయును.

(౧౧) ప్రతిస్థానిక స్త్రీకిని విద్య నేర్పుటకు ఆమె యింటియందుగాని, వీలైనచో పాఠశాలయందుగాని స్త్రీయుపాధ్యాయులు నియమింపబడవలెను.

(౧౨) అన్ని మాధ్యమిక పాఠశాలలయందును, కళాశాలలయందును స్త్రీల కుచితమైన యారోగ్యశాస్త్రము నేర్పింపబడవలయును.

(౧౩) అన్ని మాధ్యమికపాఠశాలలందును, కళాశాలలందును శిశుసంరక్షణవిధులు నేర్పింపబడవలయును.

(౧౪) సంఘసేవయందును, విద్యావిషయక కార్యములందును స్వయం ప్రయత్నములు ప్రోత్సహింపబడవలయును.

(౧౫) మధ్యపరగణాల దక్షిణమును, మధ్యపరగణాల యుత్తరమును, బీరారును ఏకాంగరాష్ట్రముగా కలుపబడవలయును.

(౧౬) బాలికావిద్యాభివృద్ధికొఱకు యొకస్థాయి కేంద్రసంఘము నియమింపబడవలయును.

స్త్రీల విషయము

స్త్రీధర్మపత్రికనుండి యీదిగువభాగము లుద్ధృతములు:—

భారతాఖిలత

భారతీయమహిళామండలి యైక్యత మొన్న మద్రాసులో జరిగిన స్త్రీలసభయందు సభాధ్యక్షురాలి వలనను, ఉపన్యాసకులవలనను చక్కగా ప్రదర్శింపబడినది. పాట్నా వాస్తవ్యులగు శ్రీ. కే. సేన్ గారిసతి సభాప్రారంభమును గావించెను. పూనానగర నివాసినియగు జానకీబాయి భట్ మహారాష్ట్రభాషయం దుపన్యసించుచు, ఉదయపుసభ కధ్యక్షత వహించెను. మధ్యాహ్నసభను ప్రారంభించుచు ఇందూరు నివాసిని యగు జైబుసతి హిందీభాషయం దుపన్యసించెను. సాయంకాలమున కాంగ్రెసు మహామంటపమున జరిగినసభకు స్త్రీపురుషు లెల్లరును వచ్చిరి. అందు చెన్నపురికాసన సభోపాధ్యక్షురాలగు శ్రీమతి డాక్టరు ముత్తులక్ష్మిఅమ్మాళ్ గారధ్యక్షత వహించిరి. ఆమె యాంగ్లమందును, అరవమందు నుపన్యసించిరి. ఆంధ్ర, తమిళ, కన్నడ భాషల యందును కొంద రుపన్యసించిరి. ఒకమహమ్మదీయవనిత యుర్దూభాషయం దుపన్యాస మిచ్చెను. హిందూపద్ధతిని, క్రైస్తవపద్ధతిని, మహమ్మదీయపద్ధతిని, తున కంఠరును కలసి 'కోటికంఠములకూర్చి' చేసిన సభాప్రారంభప్రార్థన లీ యైక్యమును మరింత దృఢపరచినవి.

నార్వేయందు వితంతువుల సమానహక్కు

నార్వే దేశమందు క్రొత్తగా గావింపబడిన యొక న్యాయశాసనము ననుసరించి భార్యపోయిన పురుషున కామెయాస్తియం దెంతహక్కు లుండెనో, యంతహక్కు భర్తలను గోల్పోయిన స్త్రీకిని యాతనియాస్తియందు ఇవ్వబడినది. గృహము నాక్రమించుకొను హక్కుకూడ నిందిమిడియున్నది. ఈశాసనము 1928 జనవరి మొదటి తేదీనుండి యమలునందు పెట్టబడినది.

నిరుక్తము

['మాధురి'లో మహావీరప్రసాద ద్వివేది గారు వ్రాసిన వ్యాసమునుండి]

"నిశ్చయేన ఉక్తమ్ నిరుక్తమ్." నిశ్చయముతో చెప్పబడినది నిరుక్తమని యందురు. భావమేమనగా, వేదములందేయే పురాతన శబ్దాదు లేయే యర్థములందు ప్రయుక్తములైనవో అది నిశ్చయపూర్వకముగ నిరుక్తమున నుల్లిఖితమైనది. నిరుక్తజ్ఞానము లేక వేదములకు సరియగు నర్థము గ్రహించుట అసాధ్యము కాకున్న, కష్టసాధ్యమమాత్ర మగును. కనుకనే యది మహామహత్వము గలది; కనుకనే యది యొక వేదాంగముగ పరిగణితమైనది.

'శిక్షా కల్పో వ్యాకరణం నిరుక్తం జ్యోతిషం తథా,
ఛందశ్చేతి షడంగానివేదానాం వైదికా విదుః.'

* * * * *

నిరుక్తమునుPhilological Explanation of Difficult Vedic Words(కఠినములగు వేదశబ్దములకు భాషాశాస్త్రీయమగు నిర్వచనము) అని చెప్పవలెను. ఆయాశబ్దముల కాయా అర్థములందు ప్రవృత్తికల్గుటకు నిమిత్తకారణము లందు వివేచితములైనవి. అచ్చటచ్చట అవసరమైనపట్ల మంత్రముల యొక్కయు, మంత్రభాగములయొక్కయు తాత్పర్యము వివృతమైనది. వేదములందు ద్యావాదిత్యవరుణాది దేవతలకుకల్గిన పేళ్ళను కూర్చి యొక్కొకచో విస్తృతముగను, నొక్కొకచో సంక్షిప్తముగను మీమాంస యున్నది. అతి పురాతనకాలమున వైదికశబ్దముల కొక కోశము రచితమయి యుండెను. దాని పేరు 'నిఘంటు.' ఈనిరుక్తశాస్త్ర మానిఘంటుపై వ్యాఖ్య.

నిరుక్త మైదు విధములు:

'వర్ణాగమో వర్ణవిపర్యయశ్చ,
ద్వౌ చాపరౌ వర్ణవికారనాశౌ;
ధాతో స్తదర్థాతిశయేన యోగ,
స్త దుచ్యతే పఞ్చవిధం నిరుక్తమ్.'

అనగా క్రొత్తవర్ణములు వచ్చి చేరుట, ఉన్నవర్ణములు తారుమారగుట, వర్ణములు వికారమొందుట, వర్ణములు సమూలము నాశమైపోవుట, ప్రసంగోపాత్తమైన యోగము ననుసరించి ధాత్వర్థములను నిర్దేశించుట— ఇట్లయిదు విధములు నిరుక్తము. ఈవిషయములే యందు వర్ణితము లౌను. కాని యిది యొక్క స్థూలవిభాగము. ఇవిగాక వేదార్థబోధకములగు నితరవిషయములు గూడ ఈశాస్త్రమునందు వివేచితము లైనవి.

శబ్దములు ప్రాయికముగా మూడు విధములుగ పరిగణింపబడుచున్నవి— యౌగికములు, యోగరూఢములు, రూఢములు నని. ఒకానొక యోగమున నేర్పడి ఆయోగముయొక్క ద్యోతకార్థముల నిచ్చు—అబల, సరోజము, నీరదమున్నగు—శబ్దముల విషయమున శాస్త్రార్థమున కెక్కువతావు లేదు. మేఘమునకు నీరదమని యెందులకు పేరు వచ్చినది? అది నీరము నిచ్చును గనుక. దానియర్థము స్పష్టమే. కాని పిక మనుపేరు కోకిలకేల వచ్చినది? యోగాధార మేమియు దానికి లేదాయె. కావుననే కోకిల యనునర్థమున నది రూఢమైనది. జనులు దాని కాయర్థ మున్నదని పాటించినారు. ఇట్టి శబ్దములవిషయమున నిరుక్తకారుడు కావించిన వ్యాఖ్య చాలప్రయోజనకరము. దాని సాయముననే వేదముల యథార్థజ్ఞానము సిద్ధించును. అది లేక సిద్ధింపజాలదు. పైని జెప్పినట్లు నిరుక్త మొకవిధమగు భాష్యము. నిఘంటులో వచ్చు వైదికశబ్దముల వ్యాఖ్యయే యందున్నది. కాని నిఘంటునందు ౫ అధ్యాయములు మాత్రమే యుండ, నిరుక్తమున ౧౪ గలవు. కావుననే, కడపటి రెండధ్యాయములు పరిశిష్టరూపమున తరువాతను జేర్చిన వని విద్వాంసుల యనుమానము.

నిరుక్తము మూడుకాండల నున్నది— అవి నైఘంటుక వైదిక దైవతములు. మొదటికాండయందు ఏకార్థవాచకములను పర్యాయపదముల వ్యాఖ్య గలదు. రెండవదానియందు అప్రసిద్ధ వైదికశబ్దముల వివేచనము గలదు. మూడవదానియందు అగ్ని, యమ, విశ్వేదేవాది దేవతల వర్ణనము గలదు.

సారస్వతవిశేషములు

శ్రీయుతులు మానవల్లి రామకృష్ణకవి(యం. ఏ.)గారు తమ చిరకాలపరిశోధనఫలితముగ నైన కొన్ని సారస్వత విశేషములను ఆంధ్రహిస్టారికల్ రీసర్చిసొసైటీపత్రికలో ప్రకటించినారు. వాఙ్మయప్రపంచమున నిప్పటికిని సంశయగ్రస్తములు, వివాదగ్రస్తములు నగు విషయముల ను నిర్ధారించుట కవి యుపకరింపగలవు. వాని నుండికొన్నియిప్పుడీక్రింద నుద్ధృతములైనవి.

౧. రుయ్యకుడు

అలంకారగ్రంథములయందు పేర్కొనబడుచున్న రుచకుడు రుయ్యకుడు కాడనియు, 'అలంకార సర్వస్వ' కర్త రుయ్యకుడే కాని రుచకుడు కాడనియు కొందఱుపండితుల యభిప్రాయము. రుచకశబ్దము ప్రాకృతమున 'రుఅక' అగును. దానినుండి క్రమముగ 'రుయక' 'రుయ్యక'లు వచ్చును. ఇట్లే 'మమ్మట' 'లొల్లట' ఇత్యాదులయందలి 'ట' భట్టశబ్దోచ్చారణమునందలి యనశిష్టరూపమనియు, ఆశబ్ద మొకప్పుడు మమ్మభట్ట, లొల్లభట్ట ఇత్యాదిగా నుచ్చరింపబడి యుండవలెననియు మనము విశ్వసించుచున్నాము. సంస్కృతమునందలి 'భ' ప్రాకృతభాషల 'హ' గా మాఱును, పదపడి క్రమముగ నందలి హకారోచ్చారణమును లోపించును. అప్పు డా శబ్దములు ఇట్లు పరిణమించును—మమ్మభట్ట—మమ్మహట్ట—మమ్మట్ట—మమ్మట. భట్టశబ్దము ద్విరుక్తమగుచుండుట వలన మమ్మటభట్ట, లొల్లటభట్ట అను రూపములు సాధువులు కావనవచ్చును. కాని భట్టశబ్దము రూపాంతరమును జెంది తనయర్థమును గోలుపోయినపుడు భారతీయభాషలయందు తదర్థద్యోతకమగు మఱియొక పదమును జేర్చువాడుక గలదు. తెలుగున సూరమాంబ, వెంకయార్య అను పదములను మనము గాంచుచున్నాము. వానిలోని 'అమ' 'అయ'లు 'అంబా' 'ఆర్య' శబ్దభవములే. అట్లే లొల్లటభట్ట, మమ్మటభట్ట ఇత్యాదులును సాధువులే కావచ్చును.

విమర్శకులకురూపకశబ్దముయొక్క-యీవిధియుచ్చారణ పరిణామరూప మంగీకార్యము కాకపోవచ్చును. 'అలంకారసర్వస్వ' వ్యాఖ్యాత యొక్క రిట్లు నుడివి యున్నారు.

'రుచకాచార్యోపజ్ఞ స్యేయ మలంకారసర్వస్వే;
సంజీవనీతి టీకా శ్రీవిద్యాచక్రవర్తినా క్రియతే.'

గ్రంథాంతమున మఱల నిట్లు నుడివిరి.

'శబ్దస్యాసౌ విషమవిషయో దుర్ఘటార్థవ్యవస్థా
వ్యాప్తవ్యాప్తి ప్రకటనపటుర్న్యాయచర్చా గభీరః;
ఇత్థం భూమ్నా రుచకవచసాం విస్తరః కర్కశోఽయం
టీకాస్మాభి స్సముపరచితా తేన సంజీవనీయమ్!'

రాఘవభట్టు తనశాకుంతలవ్యాఖ్యానమున 'రాజానకరుచక' అనుశబ్దము నుపయోగించినాడు. (పే. ౬౪, పంక్తి ౨ చూ.)

కావున రుచకశబ్దము గ్రాంథికమనియు, రుయ్యకశబ్దము వ్యావహారికమనియు నూహింపబడినది.

౨. విద్యారణ్యులు-సంగీతగ్రంథకర్త

విశేషముగ మీమాంసా, వేదాంతశాస్త్ర గ్రంథరచనమున ప్రఖ్యాతిగాంచిన విద్యారణ్యులవారు-సంగీతశాస్త్రమునగూడ గ్రంథరచనముగావించెనన్న విద్వాంసులకు వింతగా దోచును. నానాముఖముల గుశలియగుటవలన నాతడు తన మంత్రాంగవ్యవహారముల నడుమ లలితకళలయందును మంచి చొరవ గలిగి యుండెననుట వింతకాదు. తంజావూరు రఘునాథరాజు 'సంగీతసుధ' యను గ్రంథ రచనమున తాను ప్రామాణికులుగా గైకొన్నవారినిగూర్చి యుట్టంకించుచు వినయముతో నిట్లు చెప్పెను:

'సంగీతసారం సమవేక్ష్య విద్యా
రణ్యాభిధ శ్రీచరణప్రణీతమ్.'

మఱియు రాగభేదములను వివరించునపు డిట్లు నుడివెను:

'నిరూపితా లక్షణతో వివిచ్య
రాగా శ్చతుష్షష్ట్యధికే శతే ద్వే;
కర్ణాటసింహాసన భాగ్యవిద్యా
రణ్యాభిధ శ్రీచరణాగ్రణీభ్యః.'

అని యిట్లు వారి మతమునే అనుసరించినాడు. శ్రుతుల దోషముల నిరూపించుపట్టున—

'దోషాంశ్చ తేషాం ప్రవదామి విద్యా
రణ్యాభిధ శ్రీచరణోపదిష్టాన్.'

అనియు, మరల—

'స్వరూపమేషా మిహ లక్షితానాం
సంగీతసారే విశదీకృతంచ.'

అనియు, ఇంకను ముందు—

'చతుర్విధైః శ్రీచరణై ర్నిరుక్తం
శారీర మేత త్ప్రవిభజ్య సమ్యక్.'

అనియు చెప్పినాడు.

ఈసంగీతసారమును దక్షిణ భారతదేశ మంతటను పఠించెదరు. ఈగ్రంథ భాగములను మైసూరి చిక్కదేవరాయలు తన 'భరతసారసంగ్రహము'నను, పల్లాకిమిడి నారాయణదేవుడు తన 'సంగీతనారాయణము' నందును తఱచుగా నుద్ధరించియున్నారు. చిక్కదేవరాయ లుద్ధరించిన వానిలో తానముల సంఖ్యను గూర్చి యిట్లు కలదు!

'ఇత్యేకాశీతిసంయుక్తం
సహస్రాణాం చతుష్టయమ్;
తానానాం పునరుక్తానాం
పూర్ణాపూర్ణైస్సుసంక్రమైః;
లక్షత్రయం సప్తదశసహస్రాణి శతాని చ;
నవత్రింశద్యుతానీతి జ్ఞానోపాయోత్ర కథ్యతే.'

ఈసంఖ్యా పరిగణనము అభినవగుప్తుని మతమునకు సరిపోవుచున్నది. బికనీరు మహారాజాగారి లైబ్రరీలో 'సంగీతసార'మను పేరుగల వ్రాతప్రతి యొకటి యున్నది. అందు ౧౬౧ శ్లోకము లున్నవి. గ్రంథకర్త పేరు లేదు. ఔమాపతమున ౨౬౪ రాగములను జెప్పిన నందికేశ్వరుని మతమునే అది నిర్వహించుచున్నది. ఇది విద్యారణ్యకృత గ్రంథైకదేశమో లేక తత్సంగ్రహమో నిశ్చయింప నింకను పరిశీలింపవలసి యున్నది. ఇందలి కొన్ని విషయములు ౧౬, ౧౭ శతాబ్దములలో సంగీతకళ గాంచిన పరిణామమునుగూర్చినవిగ నున్నవి. విద్యా

గణ్యుల యితరగ్రంథములయందు సహజముగగల గొప్ప తనమునంగూడ నిది కొంతవఱకు చూపుచున్నది.

సింధుదేశ ప్రాచీన నగరములు - ౫౦౦౦ సంవత్సరములనాటి భారతీయుల నాగరికత.

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

అడవిమృగములయస్థు లక్కడ పరిమితముగనే కన్పించినవి. ముద్రలపైన తఱచు పులి, ఖడ్గమృగము, ఏనుగు—ఈమృగములచిత్రములే చిత్రింపబడియుండుట చేత ఇవియే అప్పట అధికముగా నుండెడివని చెప్పనొప్పును. సింహము లున్నట్లు ఇంతవఱకు సూచన లేదు.

కదుళ్ళనుండి నూలు తోడుకొనుట కుపయోగించు 'మోషంటె' అను సాధనము మొదలయినవియు, సన్నని నూలుతో నేసిన ప్రత్తిబట్టల పీలికలును అక్కడ అపరిమితముగా గాన్పించినవి. ఇదివఱకు బేబిలోనియనులకు, గ్రీకులకు దొరకుచుండిన ప్రత్తి పెనచుకొనియున్న పింజెలుగల మంచి ప్రత్తి కాదేమోయన్న సంశయ ముండినది. ఇక్కడ దొరకిన బట్టలనూలునుబట్టి ఆసంశయము తీరినది.

పైజాతులకు చెందినపురుషులు ప్రాచీనసుమేరియను జాతులవలె రెండు బట్టలును ధరించెడువారు—మొలకు దోవతి లేక చడ్డి, పైనశాలువు. శాలువును వారు కుడిచేతిక్రిందనుండి ఎడమభుజము మీదుగా వలెవాటు వేసికొందురు. పురుషులకు దాడి, బుగ్గమీసములు ఉంచుకొందురు. కొందరు దాడిమాత్రము ఉంచుకొందురు. తలవెండ్రుకలను ముందునుండి సవరించి వెనుకవైపున ముడివైచి నాడాతో కట్టిపెట్టుదురు. అప్పట దొరకిన యొక్కటే స్త్రీప్రతిమ తలవెండ్రుకలు విరియబోసికొన్నట్లున్నది. ఇట్లు వెండ్రుకలను విరియబోసికొనియుండుట యప్పటి స్త్రీల యాచారమగునో కాదో చెప్పజాలము.

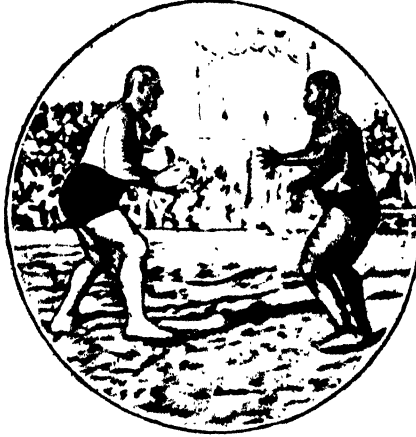
నిమ్నజాతులలో పురుషులు బట్టలు కట్టుకొనునట్లు లేదు. స్త్రీలుమాత్రము నడుము చుట్టచుట్టుకొందురు. అక్కడ దొరకిన సానిదాని చిన్నప్రతిమ బట్టలేకుండనే యున్నది.

ఆభరణముల నన్ని తరగతులవారును విస్తారముగ పెట్టుకొందురు. ఉంగరములను, హారములను స్త్రీపురుషు లుభయులును, కర్ణాభరణములను, గాజులను, ఒడ్డాణములను స్త్రీలుమాత్రమును ధరింతురు. ధనవంతుల ఆభరణములు వెండిబంగారములతోను, రాగిపై బంగరురేకులతాపడముతోను, ప్రశస్తరాళ్లు, దంతము, పింగాణము, చిత్రవర్ణములగు పెక్కురాళ్లు మొదలయినవాని చెక్కడముతోను చేయబడినవి. బీదవారు గుల్లలు మొదలయిన వానితో చేసిన నగలను పెట్టుకొందురు. అన్ని రకముల నగలును అప్పట చాలా దొరకినవి. వానిలో ఒడ్డాణములు, రాగిపై బంగారుపూతపూసిచేసిన ఆభరణములు, అప్పటమైన బంగారపు కర్ణాభరణములు మొదలయినవి చాల అందమయినవి. ఇప్పటి బంగరుపనివాండ్రకు సైతము పేరుదేగలిగెనంత ఉత్తమముగ నవి మెఱుగెక్కింపబడినవి.

వెండిబంగారములేకాక, అక్కడ రాగి, తగరము, సీసముకూడ దొరకెడివి. ఆయుధములు, పనిముట్లు, గృహోపకరణములు మొదలయినవి రాగితో చేసినవి. బాణములు, బల్లెములు, కత్తులు, చిన్నగొడ్డళ్ళు, కొడవళ్లు, ఉలులు, పాత్రలు, చిన్నచిన్న బొమ్మలు, నగలు, తాయెతులు, తీగలు మొదలయినవి చాలవఱకు లోహమును సాగగొట్టి చేయబడినవి. పోతపోసినవస్తువులుకూడ అక్కడ లేకపోలేదు. రాగి అక్కడ సులభముగా దొరకును. పడమట బెలూచిస్థానమునుండి, తూర్పున రాజపుటానమునుండి, ఉత్తరమున అఫ్ఘనుస్థానమునుండియు నది లభించెడిది. తగరము దొరకుట చాల కష్టము. ఆకొంచెముకూడనుంచిదిదొరకదు. రాగితో కలిసిన 'బ్రాంజి'అను మిశ్రలోహముగాదొరకెడిది. అది గట్టివాదరలుండవలసిన ఆయుధములకు, అనగా మంగలకత్తులు, ఉలులు, బాణములు మొదలయినవానికి, పాత్రలు, విగ్రహములు, గాజులు, పూసలు, బొత్తములు, ఇతరాభరణములు మొదలయినవానికి ఉపయోగించును. ఈ బ్రాంజిలోహమున నూటిలో ౬ మొదలు ౧౨ వఱకు తగరము కలిసియుండుటచేత రాగికంటె నిది కడు శ్రేష్ఠమయినదయినను దీనితో చేసిన వస్తువులు చాల తక్కువగా అక్కడ

మల్లయుద్ధము

[౧౯౨౮ వ సం. జనవరి ౨౯ వ తేదీన పాటియాలాలో జరిగినది]

గామా నిమిషకాలములో జిబ్‌స్కోను పడగొట్టి అఖండవిజయమునుగాంచెను

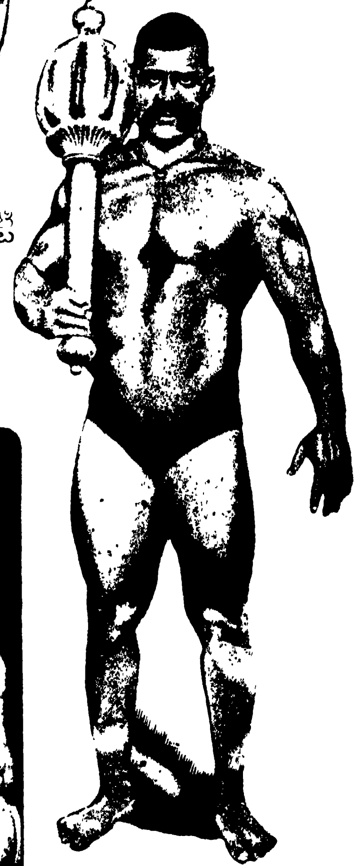

పాశ్చాత్యమల్లశిఖామణి యగు పోలాండుదేశీయుడు జిబ్‌స్కో

గామాసోదరులు

గామా ఇమాంబక్షు

భారతీయు డగు 'నిఖిలప్రపంచ మల్లయుద్ధప్రవీణ' బిరుదాంకితుడు గామా మల్లశిఖామణి

౧౯౧౦ వ సంవత్సరమున లండనునగరమున నీ గామాజిబ్‌స్కోలకు మల్లుపోరుజరిగెను. తొలునాడు మూడు గంటలు పోరినను గెలుపోటములు తెలియమి పోరాటము నానాటి కాపిరి. మరునాడు మరల ప్రారంభించు సమయమునకు జిబ్‌స్కో కనుమఱుగయ్యెను. అప్పుడు గామాకు నిఖిలప్రపంచమల్లవీరుని కొసగుదట్టి(Belt)ని ఇచ్చిరి. ఇప్పుడును గామాయే విజయమునొంది భూపాలు నవాబుగారిచేత విజయగదను బడసెను.

[illegible]
ఛాయాచిత్రమునుండి తీసిన ఛాయాచిత్ర మిది.
ఛాయాచిత్రకారులు : శ్రీ చా[illegible] సత్యనారాయణగారు, రాజమండ్రి.

హిందూ మహమ్మదీయ వివాహము

ఆసఫ్ ఆలీ
మహమ్మదీయులు. ఢిల్లీలో బారిస్టరుగా నున్నారు.

[illegible] గంగూలీకన్య
ఈమె నైనిటాల్ హిందువుడగు
[illegible] గంగూలీపండితునికి కూతురువావి గలది.

ఈయిద్దఱును హిందూ మహమ్మదీయమతముల మర్యాదగలకుటుంబములకు చెందినవారు. వీరు సివిల్ వివాహ శాసనము ననుసరించి అచిరకాలమున పెండ్లాడనున్నారు.

దొరకినవి, ఇందుకు కారణము తగరము చాలినంత అక్కడ దొరకమియే.

హరప్ప, మొహెంజోదారోలలో యుద్ధాయుధములు చాల తక్కువగా దొరకుటచేత యుద్ధములు చేయవలవాటు వారి కంతగా లేకుండెనేమో యనవలసివచ్చుచున్నది. దొరకిన ఆయుధములు చాలవరకు రాగి వేయైనను రాతితో చేసిన కత్తులు, బల్లెపుకోపులు కూడ సామాన్యముగాకొన్ని దొరకినవి కాన శిలాయుగ మప్పటికింకను పూర్తిగా నశింపలేదని తోచుచున్నది. 'చెర్టు' అను నొకరకపు గట్టిరాయి అక్కడ దొరకును. దానితో భారతదేశపు పరిమాణము ననుసరించి తూకపు రాళ్లు చేయుదురు. సముద్రతీరములనుండి గుల్లలు, గవ్వలు, శంఖములు అధికముగ నీపట్టణములకు వచ్చెడివి. వానినుండి గాజులు, పూసలు మొదలయినవి చేయుదురు. ఇకను ఇవి కట్టుసామానులయందు చిత్రములను చిత్రించుట కుపయోగించెడివి. నీలిరంగు లిగిన పింగాణముతో, నగలు చిన్న పూలకూజాలు (పైనపూవులు చిత్రింపబడినవి), తాయెతులు మొదలయిన వస్తువులు చేయబడియున్నవి. ఈ పింగాణపు జిగురు ముద్రికలపైన పూతపూసి వానిని సరిదిద్దుటకును ఉపయోగించెడిది.

ఆనగరములవారు తమ ఇండ్లలో సాధారణముగా మట్టిపాత్రములనే ఉపయోగించెడివారు. వానియొక్క భిన్నభిన్నరూప పరిమాణములు వానిసక్రమాభివృద్ధిని సూచించుచున్నవి. వానిలో కొన్నిటికి పట్టుకొనుటకు వీలుగ చెవులున్నవి. పాత్రములన్నియు ఎఱ్ఱనిరంగుగలిగి సాదాగా నుండును. కాని వానిలో కొన్ని రంగుపూత గలిగినవికూడ ఉన్నవి.

ముదురుపారు ఎరుపురంగుగల తునుకలపై క్షేత్రగణిత నియమముల ననుసరించి వృక్షలతాదులవర్ణములనుబోలియుండు చిత్రములును, విరళముగ మృగచిత్రములును నీలిరంగుతో చిత్రింపబడెడివి. ఇట్టివి చాల ఎక్కువగ ఉత్తర బెలూచిస్థానమునను, వజీరుస్థానపు సరిహద్దులను, చాల తక్కువగ సిస్టానులోను లభించినవి.

తెలుపు, ఎరుపు, నలుపు రంగులు కలిసిన వివిధవర్ణాలంకారచిత్రములు కొన్ని మొహెంజోదారోలో దొరకినవి ఇక్కడను, హరప్పవద్దను దొరకిన మట్టిపాత్రలు, ఆభరణములు ఎలాం, మెసపొటేమియా, బెలూచిస్థానములతో నీనగరములకుగల సంబంధమును విశదము చేయుచున్నవి. లేఖనములుగల ముద్రికలు, ఇండ్లపట్టుల దొరకిన యితర లేఖనయోగ్యములగు ఉపకరణములు నక్కడివారికి వ్రాతయందు పరిచయమున్నట్లు తెలుపుచున్నవి. దీనిపైన వ్రాసినవానిగో చెప్ప సాధ్యముకాకున్నది. ముద్రికలు మంటివే. కొయ్యపలకలలో, చెట్టుపట్టలో వ్రాయుటకు ఉపయోగించి యుండవచ్చును.

ఇక్కడ దొరకిన ముద్రికలను (వేయింటికిపైగ గలవు) దారమున గ్రుచ్చి మెడలో, మణికట్టులో తగిలించుకొనుచుండెడివారు. వానిని ఉత్తరములను, బంగీలను సీళ్ళుచేయుటకుగూడ నుపయోగించి యుండవచ్చును. వానిపైన జెక్కియున్న మృగములను దైవభావముతో పరిగణించి వానిని రక్షలుగకూడ నుపయోగించి యుండవచ్చును. వానిపైనున్న చిత్రరూప లేఖనముల నెడమనుండి కుడికి వ్రాసినట్టు కనిపించుచున్నది. అక్షరములయందు సుమేరియను అక్షరములపోలిక కొంత చూపట్టుచున్నది. ఉచ్చారణమున దానిని బోలియుండునని కాని, ఇక్కడి భాష అక్కడి భాషతో సంబంధము గలిగియుండునని కాని చెప్పుటకుతగిన నిదర్శనములు కాన్పింపవు.

అక్కడ చిత్రవిద్య ఇరుగుపొరుగు దేశములయందు కంటె చాల అభివృద్ధిలోనికి వచ్చియున్నది. ముద్రికలపైగల చిత్రములు మూపురములుగల ఎద్దులు, పొట్టికొమ్ములుగల పశువులు నుత్తమములు. రేఖాసారస్యము మొదలయిన విషయములయందు రత్నములపై ప్రదర్శించు చిత్రసలకంటె నుత్కృష్టమై నిరుపమానముగా నున్నవి.

పింగాణపు బొమ్మలు. అనగా గొఱ్ఱెలు, కోతులు, కుక్కలు, ఉడుతలు మొదలయినవాని ఆకారములనిర్మాణము క్రీ. పూ. మూడునాలుగు సహస్రాబ్దములలోని వానికంటె చాల శ్రేష్ఠముగ నున్నది.

ఇక్కడ దొరకిన సామాన్యపుగుబ్బాయి, బంకమన్ను, లోహము మొదలయినవానితో చేసిన మనుష్యాకా

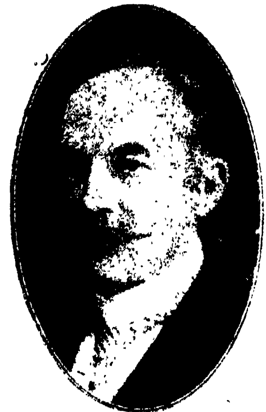
రముగల బొమ్మలు చాల మోటుగ నుండి అప్పటిచిత్ర శిల్పకారులకు మనుష్యరూపనిర్మాణమునందు చాలినంత యభ్యాసము లేమిని సూచించుచున్నవి. సుమేరియను మృగచిత్రములతో బోల్పదగిన దొక్కటయిన నిక్కడ దొరకినవానిలో గానరాదు.

ఈనగరముల యందలి శవముల నేమిచేయుచుండిరో నిశ్చయముగ జెప్ప నలవి కాకున్నది. ఇక్కడ మానవాస్థిపంజరపుంజములు రెండు కాన్పించినవి. ఒకటి వీథిలో నుండినది; ఇంకొకటి ఇంటిలో నుండినది. ఇన్ని పంజరము లొక్కచో నుండుటకు మారివలననో, యుద్ధమువలననో సంభవించిన సంఘాతమరణము కారణమై యుండవచ్చును. మృతునియొక్క అస్థిపంజరమున కొంతభాగము ఆతనికి సంబంధించిన కొన్ని మృత్పాత్రములతోగూడ భూస్థాపితము చేసినట్లొక్కచోటమాత్రము నిదర్శనము దొరకినది. ఈమృతకళేబరమును పైవిధమున పూడ్చిపెట్టుటకుపూర్వముశారీరకపరిశోధనమునకుపయోగించిరో (ఇదియసంభవము), లేక, కొంతకాలముపూడ్చిపెట్టియుండిరో తెలియుటసాధ్యము. ఇట్టిపద్ధతి యీనగరముల యాచార మగునో కాదో నిశ్చయింపరాకున్నది.

హారప్పవద్ద కాన్పించిన హిందూసమాధినిబోలిన ఇటుకరాతికట్టడములు, సగము కాలిన ఎముకలు, బూడిదతో నిండిన ఒకరెుుత్తయినలిన్నె—ఇవి యప్పట శవము ను దహనముచేయు నాచారము సైతముగలదనుటమనిరూపించుచున్నవి. ఈరెండు నగరములయందును చిన్నచిన్నపాత్రలతో కొన్నిట అస్థులు బూడిదతోనుగూడ నింపిన ఒకవిధమైన రాతిజాడీలు దొరకినవి. ఇట్టివాడుక కూడ అక్కడనుండి యుండవచ్చును. (సశేషము)

కీ. శే. థామస్ హార్డీ గారు

ఇతడు ప్రఖ్యాతాంగ్ల నవలాకారుడు; సుగుణాన్వితుడు; సుకవులలో నగ్రగణ్యుడు. ఇంగ్లాండులో డార్సెటుషైరునందితడు 1840సం॥జూన్ 2 వ తేదీనాడు జన్మించెను. చిన్నతనమునందు గ్రామపాఠశాలలో చదువుకొని, పిమ్మట కొన్నాళ్లుశిల్పవిద్యనభ్యసించి, 1865లో సారస్వతప్రపంచమున గ్రంథరచనాప్రయత్నముల నారంభించెను. 1874 లో 'ఫార్ ఫ్రమ్ ది మేడింగు క్రౌడు' అను నవలారచనతో నీతని పేరు బైటికి వచ్చెను. ఇతని గ్రంథములన్నింటిలో మిక్కిలి పేరుగన్న నవల 'టెస్ ఆఫ్ డర్బర్ విల్లీ' యనునది. ఇతడు పద్యరచనయందును మిగుల పేరు గాంచెను. 1908 లో నితడుపూర్తిగావించిన 'డై నాస్ట్స్' అను పద్యనాటకమునప్రధానవ్యక్తి నెపోలియన్. ఈకవిసామర్థ్యమునకు మెచ్చి 1910లో నితనికి

కీ. శే. థామస్ హార్డీ.

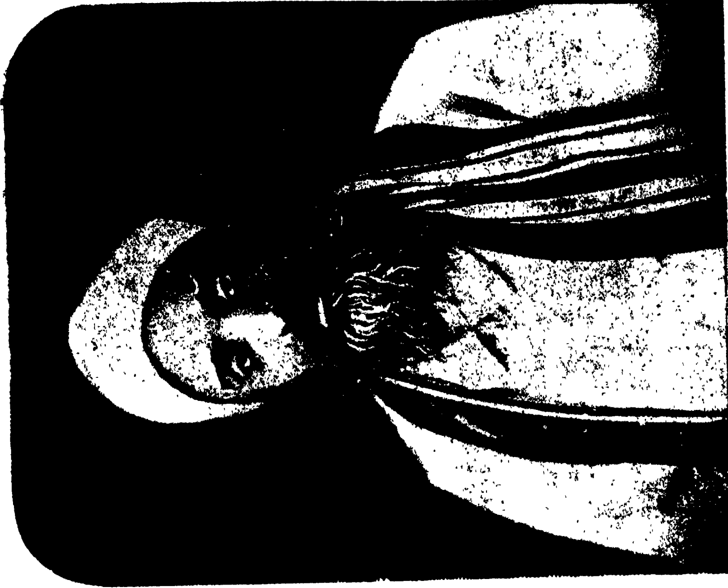
'ఆర్డర్ ఆఫ్ మెరిట్' బిరుదమొసగబడినది. ఇతడుసర్వమునకదృష్టమేకారణమనువాడు. సర్వమునుపూర్వనిర్ణీతమనువాడు. స్త్రీలతిక్ష్ణముగూర్చియు, ప్రకృతిసౌందర్యమును గూర్చియు, గ్రామజీవితమునుగూర్చియువర్ణించుటయందు సాటిలేనివాడు. ఇతడు1928 జనవరినెల 11 వ తేదీనాడు తన 87 వయేటకీర్తిశేషుడయ్యెను. ఇతని శవవాహకులలో రుడ్యార్డు కిప్లింగు, సర్ జేమ్సు బారీ, బెర్నార్డుషా, గాల్సువర్దీ, సర్ ఎడ్మండు గాసి గార్లవంటి సుప్రసిద్ధ భాషావిశారదు లుండిరి.

నాభామహారాజు

వీరు నాభాను వెడలినప్పటి నుండియు రాజవిద్రోహ కార్యముల యందు తఱచు పాలుగొనుచుండిరన్నమిషపై వీరి మహారాజాపట్టమును, తత్సంబంధమైన ఎల్లయధికారములను బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు తొలగించినారు. వీరి కిదివఱకుప్రతినెలలో ఇచ్చుచుండిన భరణము ఇరువదియైదువేల రూపాయలను పదివేలకు తగ్గించినారు. మఱియు వీరు చెన్నరాష్ట్రమునందలి కొడైకెనాలులో

నివాసము చేయవలసినట్లు ఉత్తరువుచేసి, అక్కడనుంచి నున్నారు. వీరిపుత్రులు శ్రీతిక్కా సాహేబుగారినిటేవల కొనివచ్చి విడిచినారు. ఇపుడక్కడ వీరు ప్రవాసమున ప్రభుత్వమువారు మహారాజును జేసినారు.

నాభా మహారాజు

ఖద్దరువస్త్రధారి—సన్యాసి

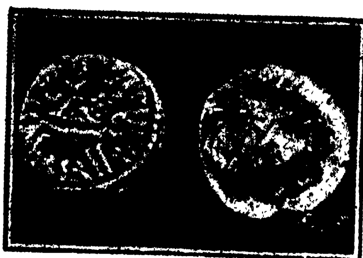

మహారాజు

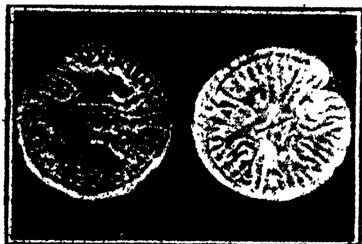
ఘటం సుందరం అయ్యారు

ఇది మద్రాసు కాంగ్రెసుదినములలో తీసిన ఒక ఛాయాచిత్రము. ఘటం సుందరం అయ్యారుగారు (ఉమాయల్‌పురము) ఘటవాద్యమున పెద్దండులని యెల్ల రెఱిగిన విషయమే. ఒకమట్టిపాత్ర—కుండ— మీద వీరు వాయించి తమకును, తమచేతికుండకునుగూడ పూజ్యస్థానమును సంపాదించినవారు. వారి ఆపూజ్యచిత్రమేయిది!

కొల్లాపురమున దొరకిన క్రొత్తనాణెములు

డాక్టరు కే. యస్. సీతారామగారికి ౧౫౦ అపూర్వములగు క్షత్రపులనాణెములు కొల్లాపురమున దొరకినవి. ఇవి రుద్రదమనుని, అతనికుమారుని, మనుమని సూచించుచున్నవి. వీరు పశ్చిమక్షాత్రపులుగా చూపట్టుచున్నారు. వీరు కథియవాడును పాలించినవా రగుదురు. నాణెములు కొల్లాపురమున దొరకుటవలన వీరి రాజ్యము కొల్లాపురమువఱకు వ్యాపించినదన వచ్చును. నాణెము ముఖమున రాజుయొక్క చిత్రమో, విగ్రహమో యుండును. క్రింద గ్రీకుభాషను అతనిపే రుండును. వెనుకవైపున స్తూపమో, లేక ఏదేని బౌద్ధచిహ్నమో ఉండును. క్రింద ఆకాలపు బ్రాహ్మిలిపిని లేఖన ముండును.

[26-2-28 టైమ్సు ఆఫు ఇండియా]

ఆంధ్రదేశచరిత్రపరిశోధనము

రెవరెండు ఫాదరు హీరాసుగారికి తెలుగుదేశచరిత్ర పరిశోధన గావించుటకై శ్రీయుతులు విఠోబా కే. పుపాలాగారు (బొంబాయి పురవాసులు) రు. 300 ఇచ్చి, మఱియు నొక సంవత్సరమువఱకు నెలకు రు. 30 వంతున ఇచ్చుటకు వాగ్దానము చేసినట్లు తెలుగుసమా

వార (బొంబాయి)పత్రిక ప్రకటించి సంతసమును గలిగించినది. ఆంధ్రదేశముతో సంబంధము లేకున్నను బొంబాయి పురవాసులు ఆంధ్రదేశచరిత్ర పరిశోధనమునకు ధనసహాయము చేయుటయు, ఫాదరు హీరాసుగారు పరిశోధన సల్పి చరిత్ర వ్రాయుటయు నాంధ్రులకు సంతోషావహము. ఈవిధమున ఆంధ్రదేశమునందలి చరిత్ర పరిశోధకులకు తగినంత ప్రోత్సాహ మాంధ్రదేశమున లభించకుండుట విచారకరము. చాలకాలమునుండియు ఫాదరుహీరాసుగారు మన దేశచరిత్రమునకై కావించుచున్న యుపకార మెంతయు కొనియాడదగినది. వారి పరిశోధనఫలితము లిటీవలనే 'ఆరవీడువంశము' అనుపేర గ్రంథరూపమును దాల్చినవి.

మన దేశమున కీ. శే. శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు, వయోవృద్ధులగు శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు చరిత్రపరిశోధనమునకు మార్గదర్శకులై యాంధ్రులకృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి. వారు వ్యయప్రయాసములకోర్చి కావించిన పరిశోధనలఫలితములే యిపుడాంధ్రులు 'మనచరిత్ర'యనుకొని తృప్తిచెందియుండుటనది. తరువాత చరిత్ర రచనా ప్రయత్నములు బాగుగా సనలు సాగక మొక్కవాటి యుండుట ఆంధ్రులకు తమ చరిత్రపట్ల గల యభిమానాతిశయమును చెప్పక చెప్పుచున్నది! ప్రత్యేకాంధ్రరాష్ట్రముకొఱకు వేయిచేతులతో పోరాడుచున్న యాంధ్రులు తమకు ప్రాభవమునుగూర్చు తమ దేశముయొక్కయు, తమపూర్వులయొక్కయు నుత్కృష్టచరిత్ర నామూలాగ్రము తెలిసికొనుట విధి యగును గదా!

వయోవృద్ధులయ్యును అవలీలగ చరిత్ర నిర్మాణము నింకనుసాగించుచున్న శ్రీయుత చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారితో పాటు ఇప్పుడును మన దేశమున, ఉత్సాహముతో, పట్టుదలతో ప్రాచీనశాసనాదుల పరిశోధించి చరిత్రమును సమగ్రముగ సమకూర్పగల సమర్థులు శ్రీయుతులు మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు మొదలయినవారు కొందఱున్నారు. చరిత్రపరిశోధన మపరిమితధనవ్యయ మూలకము గాన వారికి ధనసహాయ మత్యావశ్యకము. శ్రీమంతులు, నుదారులు నగునాంధ్రులు దీనిని గుర్తెఱిగి తమ యౌదార్యమును గొంత తమపూర్వులచరిత్ర వంకకు ద్రిప్పి పరిశోధకుల కావశ్యకమయిన ప్రోత్సాహము నొసంగి మూలమూలల మఱుగుపడియున్న దేశచరిత్రమును వెలువరించి తమ ప్రత్యేకజాతీయతను లోకమునకు జాటుదురు గాక.

నార్‌విక్‌షైర్‌లో దొరకిన

త్రినేత్ర మహామృగము

౧౦౦,౦౦౦,౦౦౦ యేండ్ల పూర్వపుదట

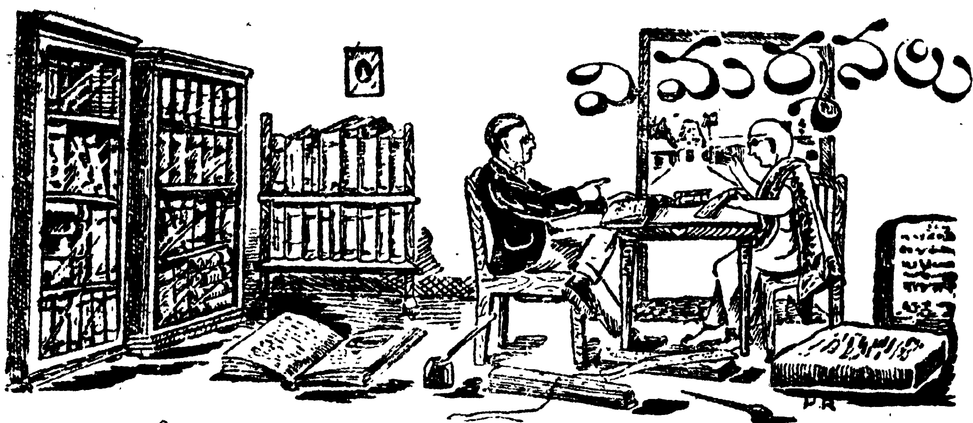
[11 ఫిబ్రవరి, ౧౯౩౮ స్ఫియరునుండి]

దిఇంగ్లాండు దేశములో నార్‌విక్‌షైరు రెడ్ క్లిఫ్ యాంగిల్ రాళ్లగనులలో త్రవ్వుచుండ బయల్పడినది. చిత్రపటమున నామహామృగముయొక్క సంపూర్ణమైన యస్థిపంజర మున్నది. సుమారు ౭౧ యేండ్లక్రితముకూడ

నింకొకచోట నిట్టిపంజరములే కనుగొనబడెను. ఈచిత్రములో నున్న మృగముయొక్క అస్థిపంజరమున ప్రక్కయెముకలును, కర, పాదముల యెముకలును పోయినవి. వెన్నెముకసంబంధమైన యన్నియెముకలు మాత్రము సంపూర్ణముగా నున్నవి. వెన్నెముకపొడవు ౧౬ అడుగులు.

ఇది యాకారమున బల్లి లేక యూసరవెల్లివలె నుండును. నడుమను తాబేలువలెనుండి యిటునటు పెద్దసర్పమువలె నుండుటయు గలదు. ఇది పొడవైన గట్టిమెడ గలది. దీనితల చిన్నది. గట్టిగా సూదిగా నున్న దంతములు దీనికి గలవు. తిన్నని చేపతొక్కవలె నుండు చిన్నతోకయుండును. శరీరమున నిరుప్రక్కల నొక్కొక్కజత తెడ్లవంటి యవయవములు గలవు. వీటితో నిది నీటిలో నీదగలిగెడిది. ఇట్టి జంతువులు లోతులేని నీటిలో నుండెడివి. కడుపునకు రాళ్లు మొదలగువాని దెబ్బలు తగులకుండుటకు వీనికి కొన్ని యెక్కువ ప్రక్కయెముకలు గలవు. దీని మూడవకన్ను నడునెత్తిపై నుండును. సాధారణముగా నీజంతువులలో నధిక సంఖ్యకు ఈమూడవకన్ను మిగుల పెద్దదిగా నుండును. కొన్ని యస్థిపంజరములలో కడుపుండుచోట కొన్ని రాళ్లుకనుగొనబడినవి. అవి దీని యాహార మరుగుట కుపయోగపడున వందురు.

దక్షిణాఫ్రికా

ఈపుస్తకము శ్రీయుత దిగవల్లి వెంకటశివరావు గారిచే రచియింపబడి విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలివారిచే బ్రకటింపబడినది. క్రౌను సైజున 214 పుటలు గలిగి పక్కాని కాలికో బైండుతో నలరారుచున్నది. విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలి కార్యనిర్వాహకులు, సుప్రఖ్యాతులు నగు అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు పంతులుగారు పీఠిక వ్రాసినారు. గ్రంథము వెల రు 2-0-0. బారిస్టరుగను, దక్షిణాఫ్రికా భారతీయనాయకుడుగను, గాంధిమహాత్ముని చిత్రములు రెండు గ్రంథము నలంకరించుచున్నవి.

ఈగ్రంథము వలసపోయిన భారతీయులనుగూర్చి తెలియజేయుశాస్త్రము లెవ్వియు నాంధ్రభాషయందు లేని లోపమును గొంతవరకును దీర్చినదని చెప్పవచ్చును. గ్రంథకర్తగారు ఎల్లరకు దెలియునట్లు సులభమగు శైలిలో వ్రాసినందులకు అభినందనీయులు. ఇట్టి గ్రంథముల యొక్క శైలి యెంతసుబోధముగ నుండిన నంతమంచిది.

పీఠికలో పంతులుగారు వ్రాసినట్లు, దక్షిణాఫ్రికాచరిత్రలో భారతీయులకు ముఖ్యమగు స్థానముకలదు. అందుచే భారతీయుడగు వానికి దక్షిణాఫ్రికానుగురించియు, నచటకు వలసపోయియున్న తన సోదరభారతీయుల యవస్థను గురించియు దెలిసికొనవలసిన యావశ్యకతయు, విధియుకూడ గలవు. ఆంధ్రమహాజను లీయంశమును బాగుగ గుర్తించి యీగ్రంథమున కర్హమగు నాదరము నొసంగుదురుగాక.

భారతీయప్రజలు—ముఖ్యముగ రాజకీయనాయకులు— ఏమరక నిరంతర శ్రద్ధతో గనిపెట్టుచుండవలసిన ముఖ్యసమస్యలలో నీదక్షిణాఫ్రికా సమస్యయొకటి. ఎడతెగక వినవచ్చుచుండెడి వలసపోయిన మన సోదరుల దైన్యవార్తలను తీరుమానముల తీవ్రతతో మాత్రమే యెదుర్కొనవలసి వచ్చుచున్నది. కార్యరూపమున మనము వారి కెట్టిసాయమును జేయజాలకున్నాము. బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు మన సంరక్షకత్వభారమును వీడరు. మనకు సంపూర్ణమగు సంరక్షణము నొసంగను జాలరు. "అయ్యా; మా దేశపు ప్రభుత్వభారమును మాకు వదలివేయుడు. కష్టమో సుఖమో మేమే యనుభవించెదము." అని మనమన్నప్పుడు "మీకింకను మైనారిటీ తీరలేదు. పసివాండ్రగు మిమ్ములను గేవల కష్టమయమగు నీప్రపంచమున నిస్సహాయులుగ వదలిపైచి భగవద్ద్రోహమును గొడిగట్టజాలము" అని వారుసమాధానమిత్తురుగదా. "మా పోషణభారమంతయు మీదికదా! మీ సామ్రాజ్యములోనే మాపై నిట్టి దౌర్జన్యము జరుపబడుచుండ చూచుచు నూరకుండుట మీకు న్యాయమా?" అని యేమితవాదిమో యడిగినప్పుడు, "మేము చేయగల దేమున్నది? మీరును జూచుచునే యున్నారుకదా! మా సామంతరాజ్యములలోనే యైనను ఆంతరంగిక వ్యవహారములలో బ్రవేశించుటకు మా కధికారము లేదు" అని తత్క్షణమే జవాబు విసరివైతురు.

బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారును, బర్కెను హెడుప్రభువుగారును భారతదేశములోని 6 కోట్లమంది నిమ్నజాతుల ప్రజలకు సంరక్షకత వహించి పుణ్యము గట్టుకొనుచున్నామని డంబములబలుకుచున్నారు. దక్షిణాఫ్రికా, తూర్పుఆఫ్రికాయున్నగు దేశములలోని భారతీయుల కష్టముల

ఆంధ్రవచనభారతము

సభాపర్వము (మొదటిభాగము)

శ్రీకలువె వీరరాజ ప్రణీతము; ౧౬ వ శతాబ్దపువచనగ్రంథము. ఏతద్గ్రంథప్రకాశకులగు శ్రీ వెంకటేశం పంతులవారి కీకవి రచించిన సభాపర్వము,భీష్మపర్వము మాత్రమే తాళపత్ర లిఖితములు లభించినవట. ఇందలి గద్యశైలి యతిమనోహరముగ ప్రవహించుచున్నది. దీనిని టెక్స్టుబుక్కు కమిటీవా రామోదించియున్నారు.

క్రౌను సైజు ౪౨ పుటలు. వెల ౯ అ. మూడవ ముద్రణము. రాజమహేంద్రవరము గవర్నమెంటు ఆర్ట్సు కళాశాలలో ఆంగ్లవాఙ్మయ ప్రధానబోధకులగు ఎన్. శ్రీ వెంకటేశం పంతులుగారిచే ప్రచురింపబడినది. సోల్ ఏజెంట్సు: మెస్సర్సు రామా అండు కో., బుక్ సెల్లర్సు అండ్ పబ్లిషర్సు, ఏలూరు, పశ్చిమగోదావరి.

సీతారామరాజు మరణకారణము

దండోరా: అనుబంధము ౧. క్రౌనుసైజు ౨౪ పుటలు. గ్రంథకర్త: ఖండవల్లి రాజారావుగారు. మేనేజరు దండోరాకచేరీ, రాజమహేంద్రవరము. వెల ౪ అ.

ఇదియొక చిన్న నాటిక. శ్రీరామరాజు మరణమునుగూర్చి ప్రభుత్వమువారు గావించిన ప్రకటనమును విమర్శించుచు వచ్చిన యక్షప్రశ్నలకు ప్రభుత్వమువారు సరియగు సమాధాన మీయుమిచే ప్రకటనము అసత్యభూయిష్ఠమనియు, శ్రీరామరాజు బ్రదికి యున్నాడనియు ననేకు లనేకాధారములపై నభిప్రాయ పడుచున్నారు. 'శ్రీరామరాజు పట్టుపడినాడు. పారిపో ప్రయత్నింపగా నతనిని చంపివైచితిమి' అని ప్రభుత్వము ప్రకటించిన వాక్యములు పరస్పరసంబంధముతో లేవనియు, ప్రభుత్వము వారు కాదన్నను, ఆనడుమ నేదియో లోపించినదనియు నభిప్రాయపడి, 'ఆలోపించినసంగతి యేమాయని' యూహించి తమకు 'తట్టిన'ట్లు గ్రంథకర్తగారు తెలియజేసినారు. ఇందు ప్రస్తావనగాక ఆయిదేరంగములున్నవి. ఇందు గ్రంథకర్తగారు చదువరుల హృదయముల నాటునట్లు తమయూహను ప్రకటించిరి. తమయూహకుగల యాధారములనుగూడ వీరు నాటకమున వ్యక్తపఱిచియే యున్నారు. ఇది కేవలము రాజకీయప్రయోజనముగల నాటిక. నాయికానాయకాదులతో దీనికి ప్రసక్తిలేదు. కాని, శ్రీరామరాజు మరణవిషయమున ననుమానములు గలవారికిని, లేనివారికినిగూడ నిది యింపుగనే యుండును. ఇట్లు నిర్భయముగ విషమరాజకీయసమస్యలగూర్చి సారస్వతమును ప్రకటింపబూనుకొన్న దండోరాకచ్చేరీ ప్రశంసనీయమైనది. గ్రంథకర్తల విషయము వేర చెప్పనేల?

ఈ దిగువ గ్రంథములు మాకు చేరినవి:

తెలుగు

వినాయకసావర్కారుజీవితము

క్రౌను ౧౬౯ పుటలు. గ్రంథకర్త: ముదిగంటి జగ్గన్నశాస్త్రిగారు, రాజమండ్రి. వెల రు ౧.

మునిమాపు

గ్రంథకర్త: సహదేవ సూర్యప్రకాశరావుగారు, రాజమహేంద్రవరము. డెమ్మీసైజున ఖద్దరువెయిటు కాగితములపైముద్రితము. పుటలపై నంకెలు లేవు. రు ౧.

నవకుసుమాంజలి

డెమ్మీసైజు ౧౪౭ పుటలు. గ్రంథకర్త: జనమంచి వేంకటరామయ్యగారు, రాజమండ్రి. వెల రు ౧-౪-౧.

ఇం దిరువది కంటె నెక్కువగ ఖండకావ్యము లున్నవి.

విశ్వకర్మయును, ఆయన సంతతియును

డెమ్మీసైజు ౧౨౧ పుటలు. ఇది ఆల్ఫ్రెడ్ ఎడ్వర్డ్ రాబర్ట్సు దొరవారి యింగ్లీషు గ్రంథమునకు తెలుగుసేత. సంపాదకులు: భవశేశ్వరపు సోమలింగాచార్యులుగారు, ఇన్నీసుపేట, రాజమండ్రి. దీనివెల తెలియదు.

అనుభవవేదాంతసారసంగ్రహము

క్రౌను 3౨ పుటలు. వెల తెలియదు. ప్రకాశకులు: శ్రీకృష్ణవిలాస్, తెనాలి.

కౌసల్య (పురాణకథ)

క్రౌనుసైజు ౯౧ పుటలు. గ్రంథకర్త: చెలికాని సూర్యారావు. శ్రీరామవిలాసముద్రాక్షరశాల, చిత్రాడ, పిఠాపురముపోస్టు. వెల రు ౧-౧౧-౧.

స్త్రీపురుషరహస్యములు

ఫూల్స్కేపుసైజు ౬౧ పుటలు. గ్రంథకర్త: ఆర్. కె. తోలేటి. డి న్ ప్రివెన్షను సొసైటీ, విశాఖపట్టణము. రు ౧-౮-౧.

రాఘవశతకం

డెమ్మీసైజు ౧౬ పుటలు. గ్రంథకర్త: 'మురింగంటి వెంకటనరశింహాచార్యులు' గారు. సీతారామాముద్రాక్షరశాల, నర్సాపురమున ముద్రితము. రు ౦-౨-౦.

భక్తరత్నామణి

క్రౌనుసైజు ౫౨ పుటలు. గ్రంథకర్త: వాసిరెడ్డి నాగేశ్వరరావుగారు. ప్రకాశకులు: సుందరరామ్ కంపెని, బెజవాడ. రు ౧-౫-౧.

వీరగాంధర్వము

క్రౌనుసైజు ౬౫ పుటలు. గ్రంథకర్త: బూమారు రామానుజులు రెడ్డిగారు. దీనివెల రు ౧-౮-౧.

ఇదియొక చరిత్రాత్మక నవల. ప్రతులు వలయువారు "ఎ. కె. చెంగల్వరాయచెట్టిగారు, బుక్ సెల్లర్ అండ్ పబ్లిషర్, తిరుత్తని, చిత్తూరుజిల్లా" అని వ్రాయవలెను.

హాస్యావినోది

క్రౌనుసైజు ౧౧౫ పుటలు. గ్రంథకర్త: కర్లపాలెం కృష్ణారావుగారు. ప్రకాశకులు: పసుపులేటి వెంకట్రామయ్య అండ్ బ్రదర్సు, రాజమండ్రి. వెల రు ౧. ఇదియొక డిటెక్టివునవల.

మల్లికార్జునరాయ తారావళి

గ్రంథకర్త: కోగంటి దుర్గా మల్లికార్జునరావుగారు (బాలకవి), అంగలూరు, కృష్ణాజిల్లా. ఇదియొక కందపద్యముల నక్షత్రమాల. వెల ౧-౧-౩.

సుమతీతారావళి

గ్రంథకర్త: కోగంటి దుర్గ మల్లికార్జునరావుగారు (బాలకవి), అంగలూరు, కృష్ణాజిల్లా. ఇదియొక కందపద్యముల నక్షత్రమాల. వె ౦-౧-౩.

కాశీకాంబాస్తవము

ఫూల్స్కేపుసైజు ౧౨ పుటలు. గ్రంథకర్త: అయితం కాశీవరప్రసాదరావుగారు, శ్రీకాకుళము. పోస్టేజీ పంపినవారల కిది యుచితముగా నంపబడును.

హోమియోపతివైద్యము

క్రౌనుసైజు ౬౯ పుటలు. గ్రంథకర్త: డాక్టరు సూర్యదేవర సంజీవరాయుడు, యం. డి. అండ్ హెచ్. యస్., తుమ్మపూడి, గుంటూరుజిల్లా. వెల ౧౨ అ.

ఆంధ్రవీరులు (రెండవభాగము)

క్రౌను ౧౯౪ పుటలు. గ్రంథకర్తలు: శేషాద్రి రమణకవులు (శతావధానులు). ప్రకాశకులు: వెంకటరామ్ అండుకో, బెజవాడ. వెల ౧౨ అ.

శ్రీమహాదేవలింగశతకము

౧౧౫ గీతపద్యములు. గ్రంథకర్త: జీరాగ వీరయ్య సేనాపతిగారు. ముద్రాపకులు, పంచానన బుక్ డిపో, సోంపేట, గంజాం. వెల ౧ అ.

సాహిత్యమీమాంస

డెమ్మీసైజు: ౨౧౫ పుటలు. శ్రీపండితరామదహీనమిశ్రకావ్యతీర్థుని హిందీగ్రంథమున కిది తెనుగుసేత. గ్రంథకర్త: శ్రీపాదకామేశ్వరరావుగారు. ప్రకాశకులు: చెలికానాడ వేంకటరామయ్యగారు, అభినవాంధ్ర గ్రంథమాలా కార్యాలయము, రాజమండ్రి. వెల: మేలుప్రతి రు ౧-౮-౧; సాధాప్రతి రు ౧-౪-౧.

సర్వమతసారము-మోక్షమార్గము

క్రౌను ౩౯౧ పుటలు. కాలికోబైండు. గ్రంథ కర్త: పోకా వెంకటకృష్ణదాసుగారు. వెల రు.౧-౮-౦. టి. రంగనాయకులుగారు, రవానా తిమ్మసముద్రము, బాపట్లతాలూకా, వేటపాలెంపోస్టు' అను చిరునామాకు వ్రాసి గ్రంథము తెప్పించుకొనవచ్చును.

గాంధిశతకము

౧౦౭ సీసపద్యములు. కర్త: భాగవతుల నృసింహాశర్మగారు- వేగుచుక్క-గ్రంథమాల,పూడి పెద్దివారివీధి, బరంపురం, గంజాంజిల్లా. వెల ౪ అ.

శివయోగసారము (నాల్గవసంపుటము)

డెమ్మీసైజు ౧౯౭ పుటలు. గ్రంథకర్త: కొలనియాది గణపతి దేవుడు. ప్రకాశకులు: శైవప్రచారిణీ గ్రంథమాల, వరంగల్. వెల: చందాదారులకు రు ౧; ఇతరులకు రు ౧-౮-౦.

ప్రభాతము

క్రౌను ౧౬ సైజు; ౨౭ పుటలు. కర్త: తుర్లపాటి గోవర్ధనరావు. భవానిముద్రాక్షరశాల, బెజవాడయందు ముద్రితము. వెల ౮ అ.

కాశీసారము

శంకరాచార్యప్రణీతమునకు విద్వాన్ ముదిగొండ వీరేశలింగశాస్త్రిగారి యాంధ్రీకరణము. ౫౧ పుటలు. వెల ౨ అ. శైవప్రచారిణీముద్రాక్షరశాల, వరంగల్.

గీతాగేయము

గ్రంథకర్త: అల్లూరి రాజేశ్వరకవిగారు, నారుమళ్ళు, పాఖాల.

కథావళి

డెమ్మీసైజు ౧౩౮ పుటలు. గ్రంథకర్త: పోడూరి రామచంద్రరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్. సరస్వతీగ్రంథమాల, కాకరపఱ్ఱు. వెల ౧౨ అ.

ఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటు

(ఇంగ్లీషుపదములకు తెలుగు అర్థము కలది.) ఎనిమిదవ ముద్రణము. కర్త: కీ. శే. పి. శంకరనారాయణగారు, యం. ఏ.

ఇది జేబులోనికి ఇముడునది; ౧౦౦౦ పేజీలున్నవి. వెనుకటిముద్రణములకన్న నిందు పదజాల మధికముగ నున్నది. హైస్కూళ్ళలో చదువుకొను బాలురకు ఇది చాల ఉపయోగకరము. దీనివెల రు ౧-౮-౦ మాత్రమే. ప్రకాశకుడు, పుస్తకవిక్రేత: పి. రాజగోపాలరావుగారు, 29, స్ట్రాటను ముత్యాలమొదలివీథి,మదరాసు.

సంస్కృతము

స్తోత్రరత్నావళి (ప్రథమభాగము)

(టీకాతాత్పర్యసహితము.) గ్రం॥ ప్రకాశకులు: క. మార్కండేయశర్మగారు.

ఇందు శంకరాచార్యకృష్ణద్వైపాయనాది కృతములగు సంస్కృతస్తోత్రము లనేకములు బ్ర. శ్రీ. పండిత పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులవారు రచించిన మంచి టీకాతాత్పర్యములతో నున్నవి.

డెమ్మీసైజు ౯౧ పుటలు. వెల ౧౨ అ. మానేజరు, స్వధర్మప్రకాశిని, నెం.౭౨, పూనమల్లి హైరోడ్, బృందావనం, కీలుపాకుపోస్టు, మద్రాసు.

పంచలక్షణీసర్వస్వమ్ (నాగరిలిపి)

క్రౌనుసైజు ౧౫౧ పుటలు. వెల రు ౧-౮; దేశాంతరీయులకు రు ౧-౭-౦.

తర్కసంగ్రహసర్వస్వమ్ (నాగరిలిపి)

క్రౌనుసైజు ౧౮౨ పుటలు. వెల ౨ రు.

పైరెండుగ్రంథములకునుకర్త: కురుగంటి శ్రీరామశాస్త్రిగారు, తర్కపండితులు-తెనాలి, గుంటూరుజిల్లా, మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ.

భగవదజ్జుకమ్ (నాగరిలిపి)

బోధాయన విరచితము. క్రౌనుసైజు ౩౫పుటలు. ప్రకాశకులు: వావిళ్ళరామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్సు, మద్రాసు. వెల తెలియదు.

కేదారేశ్వరవ్రతకల్పము

క్రౌను ౫౧ పుటలు. శైవప్రచారిణీ కార్యాలయము, వరంగల్. వెల ౮ అ.

ఆహ్నికకాండః

(ధర్మసంగ్రహే.) డెమ్మీ ౧౩౨ పుటలు. గ్రంథకర్త: ముదిగొండ నాగలింగశాస్త్రిగారు. శైవప్రచారిణీగ్రంథమాల, వరంగల్. వెల రు ౧-౮-౦.

సాభిప్రాయ విశేషములు

భారతరాజ్యాంగముల దుర్దశను సైమను కమిషను వేయివిధములను విశదము చేసినది. బర్కెను హెడు ప్రభువు పాడిన పాటలు వేదవాక్యము లైనవి. ఆయన చేసెడి బెదరింపులు, ధిక్కారతిరస్కారములు సామ్రాజ్య దురభిమానులకు దగియున్నవి. నిస్సహాయస్థితి యందున్న ప్రజలను బెదరించుటకును, ధిక్కరించుటకును బర్కెను హెడుప్రభువునకు గల ప్రజ్ఞావిశేషములు లోకప్రసిద్ధములు. ఐర్లాండు నందు సాయుధరాజాభిద్రోహమును బూనదలచిన ఎఫ్.ఇ.స్మిత్తుగారు భారతీయులను నిర్బంధించుటకు బూనుట ఆంగ్లప్రకృతికి సహజముగ నున్నది. సర్వాంగసంబద్ధులైన భారతీయులను నిరసించుట, నిందించుట, పరిహసించుట అధికార ప్రమత్తులకు సులభము. భారతరాజ్యాంగాధికార్యతల సిట్టి ప్రమత్తత సహజముగ గలుగుచున్నది. "విన్నన్న చెప్పినది వేదవాక్యము" అను సామెత భారతరాజ్యాధికారులయెట్లను చక్కగను చెల్లుచున్నది.

బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు, పత్రికానిర్వాహకులు, బ్రిటీషుప్రజలు పక్షభేదము లేక యేకాభిప్రాయమునె ప్రతిధ్వనించుచుందురు. శ్వేతభవనము పాడినపాటనే రెయిజీనాయును, టైమ్సు మెయిలుపత్రికలును, భారతీయ దాసులును పాడుచుందురు. భేదాభిప్రాయములు, కుతర్కములు, వితండవాదములు భారతీయ దాసులందు గలుగును గాని తెల్లదొరలందు గలుగజాలవు. బర్కెను హెడుప్రభువు, రామ్సె మాక్డనాల్డుగారు, ఇర్విను ప్రభువు, కర్నలుగిడ్నె మొదలగు తెల్లదొరలు భారతీయులకు సమానాధికారములను చూపెడివిధమును సైమను కమిషను విశదము చేసినది. అనుమానమును సహించెడి సహాలానాలు, రావులు, నాయుడులు, మిశ్రాలు, సింగులు బయలుదేరుట సంతోషకరముగ నున్నది. సైమను కమిషను భారతీయులకు కొంతవరకైనను జ్ఞానోదయము గలుగజేయుట భగవదనుగ్రహమునకు నిదర్శనముగ నున్నది.

* * * *

సైమనుకమిషను—స్వాగత బహిష్కారములు

సైమను సప్తకసంచార మధికారాచ్ఛాదనము క్రింద సాగుచున్నది. సైమను సప్తకమును భారతీయులు జాతిమతపక్షభేదము లేక బహిష్కరించుచున్న విధమును గత మాసచరిత్రము విశదముచేయుచున్నది. హరతాళములు, నల్లజెండాలు, నిర్గమన ధ్వనులు, బహిష్కారసభలు దేశమునందంతటను ప్రత్యక్షమైనవి. మూడవ ఫిబ్రవరినాడు భరతవర్షమునందంతటను జరిపిన హరతాళము వివేకము గలవారికి స్వధర్మనిర్వహణ మార్గమును విశదము చేయుచున్నది. తెల్లకమిషనుకు బాం

బయి జరిపిన మర్యాదనే దేశ మంతయును జరిపినది. బొంబయియందు వలె ఇతర స్థలములందను అధికారులును, వారి యనుచరులును స్వాగతంబు నొసంగి తెల్లవారి యహంకార ప్రవృత్తిని విశదముచేసిరి. కోట్లమంది ప్రజలు నగరములందును, పట్టణములందును, గ్రామములందును జరిపిన హరతాళములు, బహిష్కారప్రయోగములు ప్రజాప్రవృత్తినివిశదముచేయుచున్నవి. ప్రభుత్వము ప్రదర్శించిన సహకారప్రహసనములు సహజములో, ప్రజలు ప్రదర్శించిన బహిష్కారప్రయోగములు సహజములో లోకమునకంతయును తెలిసియున్నది. దురహంకార దురభిమానాంధకారములు ప్రబలునపుడుజ్ఞానోదయము దుర్లభమగుచున్నది.

సర్ జాన్ సైమనును, బర్కెన్హేము ప్రభువును, బ్రిటిషుప్రజలును హృదయపూర్వకమైన స్వాగతమున కానందించినను యథార్థస్థితి హాస్యముగ నున్నది. భారతీయులు సహకారమును జూపినను, బహిష్కారము నవలంబించినను, సమానమైన ఫలము గలుగు ననువిషయము సర్వత్ర తెలిసియున్నది. చిరకాలము వరకును రాజ్యాంగ సంస్కరణము లందు మార్పులు గలుగజాల వని న్యూ స్టేట్సుమను పత్రికయును, ఇతరపత్రికలును బోధింపవలసిన యవసరము లేదు. భారతీయులకు తెలిసిన బహిరంగరహస్యమునె సైమను సప్తకనిర్మాణమును సంచారమును విశదము చేయుచున్నది. ఈస్వల్పవిషయమును గ్రహించుటకువిశేషమైన రాజ్యాంగపరిజ్ఞాన మవసరము లేదు. ఇదిసామాన్యులకు సైతము తెలిసిన విషయము. కాని దేశసేవయందు జీవితమునుధారవోసిన మదనమోహనమాలవ్యా, లాలాజి, జిన్నా, జయకరుగార్లు మొదలగువారలను నుద్యోగాపేక్షాపరాయణులుగ నాక్షేపించుట యవివేకము! స్పెండరుగారి బెదిరింపులును నిరర్థకములు. భారతస్వాతంత్ర్యమునకు సాధనములు గాని సంస్కరణములను సైమనుకమిషను నిర్ణయించినను, నిర్ణయింపకపోయినను, ఫలము సమానము. సామ్రాజ్య శాసనసభయందు జరిగిన చర్చ ఈవిషయమును విస్పష్టము చేసినది.

* * * *

శాసనసభలు - బహిష్కారము

సామ్రాజ్య శాసనసభయందు జరిగిన చర్చ భారతీయ నాయకుల స్థిరాభిప్రాయములను విశదము చేయుచున్నది. కాంగ్రెసు పక్షము, స్వతంత్ర పక్షము, మితవాద పక్షము హిందూ పక్షము,మహమ్మదీయ పక్షము,సైమను సప్తకబహిష్కారము నామోదించినవి. సహకారభావమును సూచించి నిందలకు పాల్పడిన జయకరుగారుకూడ బహిష్కారమును సమర్థించుట ప్రాజ్ఞులకు సంశయమును గలుగజేయవలసియున్నది. సైమనుకమిషను పక్షమునను సర్ జాన్ సైమను తెలిపిన భావములు భారతసభ్యులకు సమానప్రతిపత్తిని విచారణ సంఘములందు గలుగజేయజాలవు. సైమనుకమిషను సభ్యులు పుల్లయ్యతోను, మల్లయ్యతోను సంప్రతింపవచ్చును. చెన్నపురియందును, ఇతరప్రాంతములందును జేసిన సంప్రతింపులు బర్కె-

నుహెడు ప్రభువు కల్పించిన ప్రహసనమునకు నాందిని సూచించుచున్నవి. ప్రజాపక్షసభ్యులు భట్టిప్రోలు సూర్యప్రకాశరావుగారు, బాలసుందరము మొదల్యారుగారు వ్రాసిన లేఖలు ప్రహసనమున ప్రథమాంకమునందలి భావము ను విశదముచేయుచున్నవి. సైమను సప్తకము నందు భారత దేశస్థితిని తెలిసినవారుగాని, తెలిసికొన దలచినవారుగాని కనుపడరు. ప్రహసనమునందైనను ప్రదర్శనము తోలుబొమ్మలాటగ నున్నది గాని వ్యక్తిత్వముగల మానవప్రదర్శనముగను గనుపడదు. బర్కెనుహెడు ప్రభువును, వారి ప్రతినిధులును భారతీయ నాయకులను పిల్లలవలె లాలింపదలచుట యవివేకము.

ఎనుబదేండ్లు మానవసేవయందుగడపిన ప్రతిభావతి బెజంటమ్మగారును, సత్యాగ్రహ శిక్షా పరాయణులైన గాంధిమహాత్ముడును, భారత ధర్మనిర్వాహకుడైన మాలవ్యగారును, ఆర్యధర్మప్రవర్తకుడైన లాజపతిరాయిగారును, మహమ్మదీయనాయకులైన జిన్నాగారును, న్యాయశాస్త్రదక్షులైన పండిత నెహ్రూ, శ్రీనివాసయ్యంగారులును బాధ్యతలేనిపిల్లవాండ్రుగాజాలరు. మహాత్యాగముచేసిన జీవితమును దేశసేవకై వినియోగించిన నాయకుల హితోపదేశములు పరిహాస పాత్రము లగుచున్నపుడు బ్రిటీషు రాజ్యాధికారుల యోచనలను విమర్శించుటయును నిరర్థకము. సైమను సప్తకమునకును, భారతీయ ప్రతినిధులకును సంస్కరణవిచారణయందు సమానప్రతిపత్తి దుర్లభమైనపుడు భారమునంతయును పార్లమెంటు బాధ్యతగల సైమనుసప్తకము వహించుటయె యుక్తముగ నున్నది.

భారతీయ ప్రతినిధులు సామ్రాజ్య శాసనసభయందును, మధ్యరాష్ట్ర శాసనసభయందును సంయుక్త రాష్ట్ర మద్రాసు శాసనసభలయందును జేసిన బహిష్కార తీర్మానములు ప్రజాభిప్రాయమును సువ్యక్తము చేయుచున్నవి. సైమను కమిషనును సత్కరించిన నల్లజండాలును, హర్తాళము లును, బహిష్కారాందోళనమును భారత ప్రజాహృదయమును సువ్యక్తముచేయుచున్నను కార్యనిర్వాహకులు ప్రజాభిప్రాయమును బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు నిర్లక్ష్యము చేయుచున్నారు. భారతీయుల నిర్లేపత్వమును, బ్రిటీషు రాజ్యాధికారుల ప్రాబల్యమును సైమనుకమిషను వ్యవహారములు వేయిముఖముల విశదము చేయుచున్నవి. చెన్నరాష్ట్ర వ్యవహారములు భారతీయుల నిస్సహాయస్థితిని ప్రత్యక్షము చేసినవి.

* * * *

సైమనుకమిషను-చెన్నరాష్ట్రము

ఫిబ్రవరి మూడవ తేదియందు జరిగినహర్తాళము సకలవిధములను సంస్మరణీయముగ నున్నది. ప్రజలయందుగల యంతర్విభేదములు నిరంకుశప్రభుత్వమునకు స్వేచ్ఛా విహారమున కవకాశములను గల్పించుచున్నవి. హర్తాళము ధర్మప్రదర్శనమున కేర్పడినది గాని దౌర్జన్యప్రదర్శనమున కేర్పడలేదు. దౌర్జన్య కార్యములతో గుండ్లప్రయోగములు, నిర్బంధ

శాసనప్రయోగములు ప్రత్యక్షమై కార్యాచరణము వెనుకబడుచుండును. మద్రాసునందు హరతాళదినము జరిగిన దౌర్జన్య కార్యములకు బాధ్యులను నిర్ణయించుటయు స్థిరముగనున్నది. దౌర్జన్యమునకు బాధ్యతను ఎవరికి వారు తప్పించుకొనుచు వేరొకరి మీదను మోపుచున్నారు.

బ్రాహ్మణులను, ఖద్దరుధారులను కొట్టుటకు బూనినవారు కాంగ్రెసు ప్రచారకులు గారని ప్రాజ్ఞు లంగీకరింపగలరు. కాంగ్రెసు ప్రచారకులు దౌర్జన్యవిధానమును నిరసించినవిధమును అధికారి ప్రచురణ మంగీకరించుచున్నది. బాధ్యతలేనిగుండాలు దౌర్జన్యములకు గారకులైనను అధికారులయుపేక్షయే నిరపరాధుల దుఃఖవేదనకు గారణంబని పరిస్థితుల నెరిగినవారు విశ్వసించుచున్నారు. అధికారులు దౌర్జన్యకార్యముల నుపేక్షించుటయేకాక అనుగ్రహించినారను విశ్వాసము వ్యాపించినది. అధికారులచర్య ఈ విశ్వాసమును బలపరచుచున్నది. చెన్నపురి ప్రభుత్వము 144 శెక్షనును కాంగ్రెసునాయకులమీద ప్రయోగించి వారి నిర్దోషత్వమును, ప్రభుత్వ పక్షపాతమును విశదము చేసినది. దౌర్జన్యమును బోధించని ప్రచారకులమీదను దౌర్జన్యాస్త్రమును ప్రయోగించుటయును, దౌర్జన్యకారకులను యథేచ్ఛగ విడుచుటయును మద్రాసుప్రభుత్వ మవలంబించిన యన్యాయ న్యాయనిబంధనప్రయోగమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. చెన్నపురియందు ప్రభుత్వమవలంబించిన నిర్బంధవిధానము వారి నిస్సహాయస్థితిని విశదము చేయుచున్నది.

సైమనుకమిషనుతో చెన్నపురియందు సైనికులు, ఫిరంగిదళములు, రక్షకభటులు ప్రవేశించిరి. నగరమంతయును రక్షకభటమయమై బ్రిటీషు రాజ్యాంగస్వభావమును, సైమనుసంఘమునకు ప్రత్యక్షము చేసినది. బ్రిటీషురాజ్యాధికారము ధర్మబలము మీద గాక ఆయుధ బలము మీద నాధారపడియున్న విషయమును సైనికులు, రక్షకభటులు విశదము చేసిరి. భారతీయుల సామ్రాజ్యభక్తిని ప్రశంసించుటగాని, శంకించుటగాని సర్ జాన్ సైమనువంటి ధీమంతుల కనుచితము.

సామ్రాజ్య భక్తి ప్రేమ మూలమునను గలుగగలదు గాని నిర్బంధము వలనను గలుగజాలదు. ప్రజాసంఘప్రతినిధులు సైమనుగారికి తెలిపినటులు ఆత్మగౌరవము గల భారతీయులందు బ్రిటీషుసామ్రాజ్యభక్తు లుండజాలరు. స్వార్థపరాయణులు "చిత్తము చిత్తము దొరగారు!" అన్నంతమాత్రాన వారు ప్రభుభక్తిపరాయణులని నమ్ముట బుద్ధిమాంద్యము గాని వివేకము గాదు. అధికారివర్గము సైమనుసంఘమునకు కన్నులకు గంతలుకట్టి యూరేగించుట విచిత్రముగ నున్నది.

సైమను సంఘము గంతలసందులనుండి కనుపడెడి సంకుచితమైన భరతవర్షమే విశాలమైన భరతవర్షమని నమ్ముటయును విచిత్రముగనున్నది. తెలిసిన నాటకమునందు విచిత్ర

ములకెప్పుడునునవకాశములుగనుపడవు. చెన్నపురియందు ఫిబ్రవరి 26 వ తేదీని జరుప బడిన హరతాళము పరమసంశయాత్ములకు సైతము కన్నులను తెరువజాలి యున్నది. కన్నులను తెరిచియును జూడనివారిని దేవుడైనను చూచునటులు చేయజాలడు. సైమనుకమిషను వచ్చినది. అధికారులు తలపెట్టకపోయినను వచ్చిన విధముననే ఈమాసాంతమునందు స్వదేశమునకు బోవుచున్నది. స్వదేశమునం దైనను ఈయేడ్గురుపెద్దమనుష్యులును వారినిజానుభవమును మంత్రివర్గమునకును,బ్రిటీషుప్రజలకును వ్యక్తము చేయుటకు పరమేశ్వరుడు సాహసధైర్యములను ప్రసాదించుగాక!

* * * *

రాజ్యాంగములు - ప్రజాశక్తి

వర్తమాన ప్రజాస్వామ్య యుగమునందు రాజ్యాంగవికాసము ప్రజాశక్తిమీద నాధారపడియున్నవిధమును సర్వజనాంగీకారమును బడసినది. సైమనుబహిష్కారవిజయము భారతప్రజాశక్తిని విశదముచేయుచున్నది. బలవంతము లేక జాతీయహరతాళప్రదర్శనములను దౌర్జన్యరహితముగను,జయప్రదముగను జేయగల భారతీయులు రాజ్యాంగపరిజ్ఞానము లేనివారనుట యసంగతముగ నుండును. ఆంధ్రరాష్ట్రమునందు గుంటూరుమండలమున సైమను బహిష్కరణోద్యమమునకు గలిగినవిజయము ప్రజలకుగల రాజ్యాంగపరిజ్ఞానమును, శక్తిని విశదము చేయుచున్నది. తెల్ల కమిషనును గుంటూరునుండి గ్రామగ్రామమునకును వెంబడించిన నల్లజెండాలు, బహిష్కారఘోషలు ప్రజాశక్తిని విశదముచేయుచున్నవి.

గుంటూరుమండలమునందు మహోద్యమము గలుగజేసిన ప్రబోధమునకు సైమనుబహిష్కారవిజయము లక్ష్యముగ నున్నది. కొంత దినములలో ప్రజానాయకులు ప్రతిఘటనము లేకుండనుబహిష్కారవిధానమును సఫలముచేయగలిగిరి. అధికారులును, సహకారులును నిర్విణ్ణచేతస్కులై తటస్థభావమును సహించిరి. అధికారులకు గుంటూరు మండలమునందలి నిరాకరణోద్యమప్రస్థానములు సంస్మరణమునకు వచ్చి 144 వ శాసనప్రయోగమును విరమించి యుండిరి. గుంటూరు మండల మాంధ్రదేశగౌరవమును గాపాడినది. చీరాలయందు మ్యూనిసిపలు సన్మానపత్రమునకు బదులు నల్లజెండాలు తెల్ల కమిషనును సత్కరించినవి. చెయిరుమను 'బ్రతుకు జీవుడా' యనుచు వెనుకకు బట్టవలసి వచ్చినది. ఆంధ్రప్రజా హృదయము సైమనుసప్తకమునకును, నిరంకుశవర్గమునకును సువ్యక్తమైనది. సైమనుసప్తక మధికారవర్గము ప్రయోగించిన సమ్మోహనావస్థనుండి మేల్కొనుటకు వారి గుంటూరు మండలానుభవము వినియోగపడునని నమ్ముచున్నాము.

మద్రాసు నందు ప్రజాశక్తి స్తంభించుట శోచనీయముగ నున్నది. అధికారవర్గము 144 నిర్బంధ శాసనము ప్రయోగించి ప్రజాంగములను స్తంభింపజేసినది. నాయకుల సంశయములు, వారి యంతర్భేద

ములు నిశ్చేష్టతను గలుగజేసినవి. దేశసేవను జేయుటకు చెన్నపురి కాకస్మికముగను సంప్రాప్తమైన పుణ్యకాలము గడచిపోయినది. ఈనిశ్చేష్టత కధికారులకన్నను ప్రజలే యధికముగను బాధ్యులుగ నున్నారు. నిరంకుశవర్గము నిర్బంధవిధులను ప్రయోగించుటయందు జూపెడి సామర్థ్యమును ప్రజలు ప్రతిఘటించుటయందును జూపవలసి యుందురు. నిర్బంధప్రతిఘటనమున కవకాశములు సంప్రాప్తమైనపుడు ప్రతిఘటనసామర్థ్యము వృద్ధియైనకొలదియును స్వరాజ్యప్రస్థానము సులభసాధ్యమగుచున్నది. సహాయనిరాకరణోద్యమము వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము నుండి ప్రారంభమైనసమష్టి శాసనోల్లంఘనమునందు పరిణమింపవలసి యున్నది. చెన్నపురిప్రభుత్వము ప్రసాదించిన144-వ శాసన శ్రీముఖ మట్టి యవకాశములను గలుగజేసినది. ప్రజానాయకులు యుపేక్షకు మద్రాసు వాతావరణమును, ఫిబ్రవరి 3-వ తేది బీభత్సమును గారణంబులుగ నున్నవి. ముఖ్యముగ ప్రతిపక్షము లవలంబించిన బ్రాహ్మణదండయాత్ర సంశయములకును, నిశ్చేష్టతకును మూలకారణముగ బరిణమించినది.

దేశక్షేమపరాయణు లందరును నిరంకుశప్రభుత్వమును ప్రతిఘటించునపు డంతర్విభేదములనుమరచుట పరమధర్మముగ నున్నది. గంధర్వులు దుర్యోధనాదులను బంధించి తీసికొనిపోవునపుడు ధర్మరాజు చేసిన ధర్మోపదేశము వర్తమానకాలమునందును మననార్హముగ నున్నది. శత్రువులను ప్రతిఘటించుటయందు కౌరవపాండవభేద మంతరించిన విధమున స్వరాజ్యసంపాదనమునందు జాతిమతకులభేదము లంతరింపవలసి యున్నవి. భారతీయు లందరును సిధర్మమును వెంటనే గ్రహించి చెన్నపురియందు సంప్రాప్తమైన దౌర్జన్యములకును, నిశ్చేష్టతకును,మరలనవకాశములను గలుగజేయకుందురుగాత! వర్తమానకాలమునందు గతమునకు వగచుటవలనను ప్రయోజనము గలుగదు. ముందుచేయవలసిన దానిని యోచించుటయే ప్రయోజనకరము. ప్రజాశక్తి విజృంభించుటకును స్వరాజ్యసంపాదనము సాధ్యమగుటకును విదేశవస్తుబహిష్కారము ముఖ్యసాధనముగ నున్నది. విదేశవస్తుబహిష్కారమునందు వస్త్రబహిష్కారము ప్రధానముగనున్నది. బ్రిటీషువస్త్ర బహిష్కారము సాధ్యమగునపుడు స్వరాజ్యము సులభసాధ్య మగుచున్నది.

* * * *

బ్రిటీషువస్త్రబహిష్కారము

కాంగ్రెసు తీర్మానములందు బ్రిటీషువస్తుబహిష్కారము ప్రత్యేకాచరణమునకు సాధనముగ నున్నది. బ్రిటీషువస్తువులందు వస్త్రబహిష్కారము ప్రయోగయోగ్యముగ నున్నది. భారతీయులు 60 కోట్ల రూప్యముల బ్రిటీషువస్త్రములను బహిష్కరించుటకు పూనుకొనునపుడు స్వరాజ్యసిద్ధి సులభసాధ్యమగుచున్నది. వ్యాపారవిజృంభణముతో నారంభమైన బ్రిటీషుసామ్రాజ్యము వ్యాపారక్షయముతో నంతము నొందుట సహజము. గాంధిమహాత్ముని ఖద్దరుదీక్ష యామార్గమునే

నవలంబించుచున్నది. వంగదేశమునందు సుభాసుచంద్రబోసుగా రుపక్రమించిన బ్రిటీషు వస్త్రబహిష్కారము ఖద్దరు దీక్షనే బోధించుచున్నది. ప్రజానాయకులు వారి లక్ష్యమును సైమను సప్తకమునుండియును, శాసనసభలనుండియును మరల్చి, ఖద్దరు దీక్షమీద లగ్నము చేయుట స్వరాజ్యసంపాదనమునకును, ఆత్మావలంబనమునకును పరమసాధనముగ నుండగలదు. స్వరాజ్యము భారతీయుల సంపాదనవలన రాగలదనియును, బ్రిటీషుప్రభుత్వదానమువలన రాజాలదనియును సైమనుకమిషను వ్యవహారములు విశదము చేసినవి. ఆందోళనలును కలకత్తాయందు సుభాసుచంద్రబోసుగారు నడుపుచున్న విదేశవస్త్రబహిష్కారప్రస్థానమును తీవ్రముగను నడుపుచు కార్యకర్తలు సైమనుసప్తకమునకును, బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులకును జ్ఞానోదయమును గలుగజేసి ధన్యవాదములకు పాత్రులయ్యెదరుగాక !

* * * *

శాసనసభలు-ప్రజాప్రయోజనములు

శాసనసభలు ప్రజా ప్రయోజనములకు నిరర్థకము లను విషయము నిత్యానుభవము ధ్రువపరచుచున్నది. చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభయందు 36 లక్షల ప్రజల కొక సభ్యుడు వంతున ప్రతినిధులు గలరు. ప్రాతినిధ్యము సంతృప్తికరము గాదని ప్రపంచ రాజ్యాంగముల యనుభవము విశదము చేయుచున్నది. సంతృప్తికరమని యంగీకరించినను అధికార శూన్యమైన ప్రాతినిధ్యము ప్రజా ప్రయోజనములకు నిరర్థకముగ నున్నది. ద్వంద్వ ప్రభుత్వము విద్య, స్థానికసంస్థలు, పరిశ్రమలు, బాటలు, అడవులు, మద్యము మొదలగు శాఖలను ప్రజాయత్తము చేసినది. కాని ఈ శాఖలందు గతించిన ఎనిమిదేండ్లయందును జరిగిన యభివృద్ధి అత్యల్పముగ నున్నది. గ్రామ సీమలకు బాటలు యథాస్థితియందున్నవి. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము స్థాపింపబడినది. అవసరమైన ద్రవ్యము లేదు. విద్యాప్రవృత్తియందు మార్పు లేదు. గృహపరిశ్రమల మాటటుండగా, యంత్రపరిశ్రమలయందుగూడ నభివృద్ధి గానరాదు. మద్యపానాభ్యాసము తగ్గువలుగాపుట లేదు. స్థానిక సంస్థలయందుగల నిరూపమానాధికారము కక్షలకు, కలహములకు స్థానమై ప్రధానమంత్రిమంచి నాటకము నాడించుట కవకాశములు గలుగుచున్నవి.

చెన్నరాష్ట్రమునందు గత సంవత్సరాదాయము 1676, వ్యయము 1558 లక్షల రూప్యములు. నిలువ 118 లక్షలరూప్యములు. ఈనిలువకువ్యయము చేయని మొత్తమును చేర్చినపుడు 318 లక్షల నిలువ తేలుచున్నది. బాటలు, విద్య మొదలగు శాఖలకు నిర్ణయించిన మొత్తములైనను వ్యయపడకపోవుట కేవలము మంత్రుల యసమర్థతను దెలుపుచున్నది. గతించిన ఏడేండ్లయందును రాష్ట్రాదాయము 141 లక్షలును, వ్యయము 297 లక్షలును వృద్ధిని బొందినవి. రాష్ట్రాదాయమునందు 675 లక్షలు ఉద్యోగస్థుల జీతనాదులకు వినియోగపడినది. ప్రజాయత్తశాఖకన్నను అధికారాయత్తశాఖకు వ్యయ మధికమగుచున్నది. వ్యయమునందు 717 లక్షలు కావేరి మెట్టూరు నిర్మాణమునకు వినియోగపడవలసి యున్నది. ఈనిర్మాణము పూర్తి కానంతవరకును నితరనిర్మాణములను నిలుపుదల జేయుట యనుచితముగ నున్నది. లాభదాయ

కములైన యితర నీటిసౌకర్యములను ప్రారంభించుట వివేకముగనుండగలదు. న్యాయాంగమంత్రి తెలిపిన సమాధానము సంతృప్తికరముగాదు.

కృష్ణా, తుంగభద్రా నిర్మాణములు ముప్పదేండ్లక్రితమే నిర్ణయింపబడినవి. వాటి నుపేక్షించుట యన్యాయము. ఆంధ్రరాష్ట్రావసరము నీ యన్యాయము వ్యక్తము చేయుచున్నది. రాష్ట్రీకప్పమును తీసివేసినను పన్నులను తగ్గించుటకుగాని, ప్రజోపయోగకార్యములను జేయుటకుగాని ఏర్పాటులు జరుగలేదు. రాష్ట్రాదాయమునందు ముఖ్యమైన భూమిసిస్తును వృద్ధిచేయుటకు తిరిగి ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. రాజ్యాంగవిధానమునందును, ఆదాయవ్యయ నిర్ణయములందును సంపూర్ణ పరివర్తనము జరుగవలసినయవసరమును బడ్జెటులెక్కలు విస్పష్టము చేయుచున్నవి. ప్రజా విశ్వాసమును, స్వపక్ష విశ్వాసమును, పరస్పర విశ్వాసమును లేని మంత్రి వర్గము మంత్రి పదవులను పట్టుకొని వ్రేలాడుట యసహ్యముగ నున్నది. విశ్వాస రాహిత్యమునకు బట్టినగతి శాసనసభాసభ్యుల విభేదములను దెలుపుచున్నది.

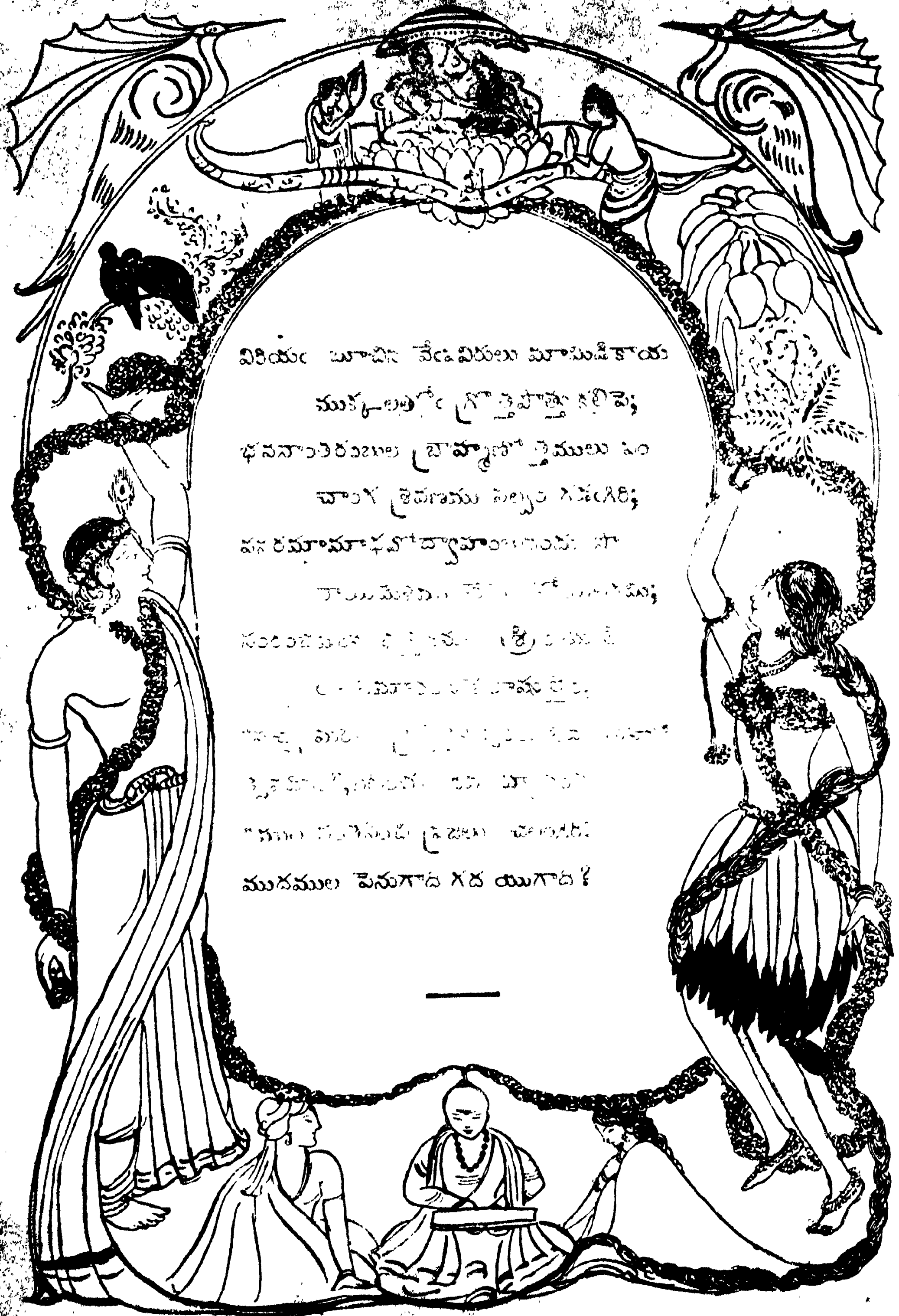
రాష్ట్రీయాదాయవ్యయములు చెప్పెడి కథనే సామ్రాజ్యాదాయవ్యయములును విశదము చేయుచున్నవి. గతసంవత్సరనికరాదాయము 13170 లక్షలు; వ్యయము 12874 లక్షలు; నిలువ 296 లక్షలు తేలినది. నిలువ రాష్ట్రీకప్పములను తగ్గించుటకును, అప్పును తగ్గించుటకును వినియోగించుట సంతృప్తికరముగ నున్నది. క్రొత్తపన్నులను వేయవలసిన యవసరము లేక ఆదాయవ్యయములు సరిపోవుట సంతృప్తికరమైనను బీదలభారమును తగ్గించుటకు ఉప్పుపన్నునుగాని, పోస్టుకార్డుల ధరనుగాని తగ్గించుట కేర్పాటులను జేయకపోవుట యుక్తముగ గనుపడదు. రైలు రాబడి 636 లక్షలు పెరిగినది. మూడవ తరగతి రేట్లు స్వల్పముగమాత్రమె తగ్గింపబడినవి. రాబడియందు 5492 లక్షలు సైనికవ్యయమునకు వినియోగపడుచున్నవి. గతించినఎనిమిదేండ్లయందును పన్నులు45కోట్లుపెరిగినవి పన్నులమితముగ పెంచిఆదాయవ్యయములను సరిపుచ్చుట క్షేమకరము గాదు. సుంకములు, పన్నులు ప్రజాజీవితమును దుర్భరము చేయుచున్నవి. సైన్యవ్యయము దేశవికాసమును దుస్తరము చేయుచున్నది. సర్ బేసిలుబ్లాకటుగారు బడ్జెటును జూచి సంతృప్తిని బొందినను భారతీయులు సంతృప్తిని బొందజాలరు. అనుకూలమైన మారకము, రైలురాబడి సంతృప్తికి గా[illegible]బైనను ఇది బ్లాకటుగారి గారడియై యున్న[illegible] స్వరాజ్యావసరమును రాష్ట్రీయుల యాదాయవ్యయములును, సామ్రాజ్యాదాయ వ్యయములును వేయినోళ్లను చెప్పక చెప్పుచున్నవి. స్వరాజ్యమున కార్థికస్వాతంత్ర్యమును, సైన్యాధికారమును మూలాంకురములుగ నున్నవి. భారతీయులు స్వరాజ్యప్రాప్తికై కలిసి పని చేయవలసిన యవసరమును బడ్జెటు లెక్కలు తెల్లము చేయుచున్నవి.

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No.7,Thumbu Chetty Street, G.T,Madras.

విషయానుక్రమణిక

చిత్రములు

విరియఁ బూచిన వేఁపవిరులు మామిడికాయ
ముక్కలతోఁ గ్రొత్తపాత్ర గలిపె;
భవనాంతరంబుల బ్రాహ్మణోత్తములు పం
చాంగ శ్రవణము సల్పఁ గడఁగిరి;
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ముదముల పెనుగాద గద యుగాది!